

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG AMT

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

XXXVIII

1949

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>Staegaards Beboere fra 1688—1737. Af Fru Anna Myrhøj, Kalundborg</i>	1
<i>Ældre Skildringer af »Tordenkalven«. Af Arkivar Hans Ellekilde</i>	23
<i>Nikolai Fogtmann. Af Rektor Kjeld Galster</i>	41
<i>Forvalter paa Hessel. II. Ved Forstander F. Elle Jensen, Viborg</i>	71
<i>Fra Grevens Fejde. Af Arkivar Carl Lindberg Nielsen, Viborg</i>	104
<i>Af en gammel Kunstners Erindringer. Af fhv. Domorganist Gunnar Foss</i>	107
<i>Lidt om Bagge-Slægten fra Ribe og Suhr-Slægten fra Aalborg. Af Fru Anna Myrhøj, Kalundborg</i>	124
<i>Slavekrigen i Vest-Himmerland. Af Chr. Kollerup, Vilsted</i>	126
<i>For 100 Aar siden. Fra Hammer-Horsens Sogneforstanderskabs Protokol. Af Lærer Niels Hald</i>	135
<i>Slotshøjene. En Gravplads fra yngre Stenalder i Syd-Himmerland. Af Gaardejer Regnar Pedersen, Nysum</i>	141
<i>Aalborg historiske Museum i 1948—49. Af Peter Riismøller</i>	153
<i>Vesthimmerlands Museum i Aaret 1948—49. Af Museumsleder S. Vestergaard Nielsen, Aars</i>	161
<i>Lokalhistorisk Litteratur. Ved Henrik Møller</i>	167
<i>Vore 2 Udflugter. Generalforsamlingen. Ved Henrik Møller</i>	169
<i>Meddelelser fra Styrelse og Redaktion</i>	172
<i>Regnskab for Tiden 1. April 1948 til 31. Marts 1949</i>	175
<i>Nye Medlemmer</i>	176

FRA HIMMERLAND OG KJÆR HERRED

AARBØGER

UDGIVNE AF

HISTORISK SAMFUND FOR AALBORG AMT

1949—1950

XVI BIND

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

INDHOLD.

<i>Staegaards beboere fra 1688—1737.</i> Av fru Anna Myrhøj, Kalundborg	1
<i>Ældre skildringer af »Tordenkalven«.</i> Av arkivar Hans Ellekilde, København	23
<i>Nikolai Fogtmann.</i> Av rektor Kjeld Galster	41
<i>Forvalter på Hessel. II.</i> Ved højskoleforstander F. Elle Jensen, Viborg	71
<i>Fra Grevens fejde.</i> Av arkivar Carl Lindberg Nielsen, Viborg	104
<i>Af en gammel kunstners erindringer.</i> Av fhv. domorganist Gunnar Foss	107
<i>Lidt om Bagge-slægten fra Ribe og Suhr-slægten fra Aalborg.</i> Av fru Anna Myrhøj, Kalundborg	124
<i>Slavekrigen i Vest-Himmerland.</i> Av Chr. Kollerup, Vilsted.	126
<i>For 100 år siden.</i> Fra Hammer-Horsens sogneforstanderskabs protokol. Av lærer Niels Hald, Nørresundby	135
<i>Slotshøjene.</i> En gravplads fra yngre stenalder i Syd-Himmerland. Av gårdejer Regnar Pedersen, Nysum	141
<i>Aalborg historiske museum 1948—49.</i> Av museumsinspektør Peter Riismøller	153
<i>Vest-Himmerlands museum i året 1948—49.</i> Av museumsleder S. Vestergaard Nielsen	161
<i>Lokalhistorisk litteratur.</i> Ved Henrik Møller	167
<i>Vore 2 udflugter.</i> Generalforsamlingen. Ved Henrik Møller	169
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion.</i>	172
<i>Regnskab for tiden 1. april 1948 til 31. marts 1949.</i>	175
<i>Nye medlemmer</i>	176
<i>Aalborg og Nørresundby besat 1864.</i> Av rektor Kjeld Galster	177
<i>Fra orthodoxiens tidsalder.</i> Biskop dr. theol. Matthias Foss' liv og virke. Av fhv. sognepræst Jørgen Lundbye	206
<i>En herregård i forfald.</i> Av højskoleforstander F. Elle Jensen	216
<i>Et doktor-diplom fra Padova.</i> Av sognepræst dr. phil. Axel Garboe	237

<i>Lidt om overtro i Maren Haanings rige.</i> Av dyrlæge J. A. Amdisen	244
<i>Da bonden trælledede under brændevinens svøbe.</i> Av forfatter Anth. Fuglsang	253
<i>Vindmølle til afløsning av hestemølle.</i> Av forfatter Anthon Fuglsang	259
<i>Herregården Lindenborgs sagnhistorie.</i> Av arkivar mag. art. Hans Ellekilde	262
<i>En vesthimmerlandsk landsbylærer.</i> Av gdr. Chr. Kollerup.	304
<i>Aalborg historiske museum i 1949—50.</i>	316
<i>Vest-Himmerlands museum i 1949—50</i>	324
<i>Lokalhistorisk litteratur.</i> Ved Henrik Møller	330
<i>Vort samfunds sommerstævner.</i> Generalforsamlingen. Ved Henrik Møller	332
<i>Meddelelser fra styrelse og redaktion.</i>	338
<i>Regnskab for tiden 1. april 1949 til 31. marts 1950.</i>	340
<i>Nye medlemmer</i>	341
<i>Register til XVI. bind</i>	343

STÆGAARDS BEBOERE FRA 1688—1737

AF FRU ANNA MYRHØJ

I Matriklen for 1688 ses det, at Staegaard i V. Hassing Sogn hørte under Langholt, og at Brugeren hed Anne Jespersdatter. Hun var Enke efter Forvalter paa Langholt Laurits Nielsen, der blev begravet i Horsens Kirke den 3. Marts 1670¹⁾.

Anne Jespersdatter og hendes Slægt er udførligt behandlet af Postmester Klitgaard i Personalhistorisk Tidsskrift 1937, S. 220 ff., dog staar hun der anført som boende i Stæde (i Vennebjerg S.?). Beviset for, at det er Stæe i V. Hassing S., findes i et Skøde dateret Dybvad den 26. November 1692²⁾. Der staar: »Kiendes jeg underskrefne Anne Jespersdatter, sl. Laust Nielssøns j Stæe og hermed vitterligt gjør, det jeg med mine kiere Børn Karen og Inger Lauritsdøttre og deris Værges min k: Søn Niels Lauritzen Lindgaard Forpachter paa Elchier deris Raad, Villie og Samtyche hafr solt og afhændet for adschiellige Misligheders Schyld fra mig, mine Børn og Arfvinger till min k: Broder Ofve Jesperssen Hauffgrd Forpachter paa Dybvad og hans Arfvinger den Anpart j den

¹⁾ »Fra Him. og Kjær Hrd.« I, 250.

²⁾ Dette Skøde ligger i Skiftet efter Mads Haugaard, † 1748. (Aalborghus m. fl. Amters Arkiv, Viborg.) Velvilligst meddelt af Hr. Arkivar Lindberg Nielsen.

fellidtz Gaard j Ossendrup j Vrendsted Sogen j Jertsef Herret som Poel Lauritzsen og Peder Rod forudum beboede og nu Thomas Thøgerssøn, Jens Jenssøn og Laust Anderssen paaboer og schylder aarligen efter den nye Matricul 6 Td. 2 Fdk. 2 Alb. Deraf selger og afhænder jeg den Anpart, Lood og Deell, som mine Børn Karen og Inger Lauritzdøttene imod Vederlaug j andre Maader hafve till mig afstaad og dennem efter deris sl. Fader Lauritz Nielsen og Broder Peder Lauritzen arfveligen tilfalden, som schall vere Hkorn three Tdr. og thou Fierdingkar efter Original Schifte-Brefvet « Til Vitterlighed underskriver »min kiære Søn og Børns Værge og egen Lauværge Niels Lauritzsen, Forpachter paa Elchier og min k: Svoger Peder Thomsen Kierulf, Forpachter paa Haufven.«

Foruden denne Gaard havde Anne Jespersdatter en Del Gods i V. Hassing By; i 1688 ejede hun Bomode, Hougaards Mølle, Sanden og Skorstensgaard¹⁾.

Hun var ikke med i Stæ Bys Grandelag, hun holdt saaledes egen Hyrde »for alt Gaardens Høfder«²⁾.

Den 15. December 1698 blev hendes Datter Inger (dbt. i Horsens 17. Febr. 1667, beg. s. S. 19. Juni 1743) viet til Korporal Johan Henniche (»Fra Him. og Kjær Hrd.« V, S. 53, har fejlagtig Inger Torsdatter). Forlovere: Ritmester Steurch og Anders Mørk i Skoven³⁾. Anne Jespersdatter havde »opladt Stægaard til Johan Henniche (kaldes ogsaa Hønnichs), der baade svarede Skatter og Udgifter«⁴⁾, men Anne Jespersdatter blev boende hos Datteren og Sviger-

¹⁾ Jyske Saml. V, 3., S. 168, 180, 191 f.

²⁾ Kjær-Hvetbo Hrds. Justitsprot. 1733—1740, Fol. 90 B og 104 B, 20. Linie fra neden.

³⁾ V. Hassing Kb.

⁴⁾ Justitsprot., Fol. 101 A øverst.

sønnen til sin Død; hun blev begravet den 14. Febr. 1707, samme Dag som Johan Henniche¹⁾.

Inger Lauritsdatter staar nu alene tilbage med sin lille Datter Karen, der er 7 Aar gammel, og maaske Sønnen Herman, der saa er 5 Aar. Inger staar for Styret i fem Aar, men det maa vel have oversteget hendes Kræfter, thi i 1712²⁾ overtog hendes Broder, Niels Lauritsen Lindgaard, Staegaard. Inger blev boende paa Gaarden vistnok i mange Aar, men døde, som nævnet, i Horsens; hun skulde have sit Underhold, saa længe hun levede, fra Staegaard.

Niels Lauritsen Lindgaard var født paa Langholt den 9. Febr. 1657; var 1692 Forpagter paa Elchier, derefter Forpagter paa Vaar, Farstrup Sogn, hvorfra han 1712 kom til Staegaard, hvor han blev til sin Død den 6. Juni 1728; han ligger begravet i V. Hassing Kirke. I Kirkens Regnskabsbog staar: »For salig Niels Lauridsens Liig af Staagaard, som blev nedsat i Kirken lige for Prædikestolen i Gangen den 13. Juni 1728, er betalt 6 Rdl.« (I V. Hassing Kb. staar beg. 14. Juni.) Hans Ligsten findes i Muren lige Øst for Kirkegaardens Hovedindgang; dens Indskrift kan læses i Pers. Tidsskt. 1945, S. 233.

Han blev Enkemand Aaret før Inger, idet hans Hustru, Johanne Nielsdatter Bugge af Bjørnskjær blev begravet i Farstrup den 20. April 1706, hendes Ligsten ligger i Kirkens Midtergang³⁾. Der var to Sønner i Ægteskabet, hvoraf kun den ældste blev voksen, men han rejste til København, og man hørte aldrig siden noget om ham. Da Niels Lindgaard skulde dø, var der derfor ingen til at overtage Gaarden.

¹⁾ V. Hassing Kb.

²⁾ Niels Lindgaards Gravsten.

³⁾ Pers. Tidsskt. 1944, S. 276.

Hans Søster Ingers Datter, Mademoiselle Karen Johansdatter Henniche, var imidlertid blevet gift med Niels Heilesen, og dette Par bliver nu Ejere af Gaarden.

I en Kontrakt af 8. Januar 1726 oplyses det, at Niels Heilesen skal underholde sin Svigermor, Inger Lauritsdatter, saa længe hun lever. Endvidere skal han overfor Niels L. Lindgaard forholde sig som en Søn mod sin Fader og underholde ham; hvis Sønnen skal komme tilbage, har han i ingen Maade noget i Boet at fordre »efterdi ieg saaledes paa min alderdom ikke kand have nogen Trøst og hielp af ham i nogen maade, dog er her i Boen en arf som bemelte min Søn arfveligen er tilfalden efter hans sl. Mormoder Else Nielsdatter beløbende med Rente til 11te Juni 1726 Reede Penge Tre Hundrede toe og tyve Rixdaler fiorten Skilling som bestaar udi Kongl. Obligation paa 150 rd. og Resten udi den Vurderede Løsøre, hvilken Arve Lod Niels Helleesen paatager sig saaledes i mit Sted at værge for«¹⁾.

Saa er Niels Heilesen nu Ejer af Staegaard; men han var ikke den eneste Selvejer i den lille By, og det varede ikke længe, inden Uenighederne begyndte²⁾. Heilesen vilde ikke rette sig efter Byens Vedtægter; og i 1733 begynder en Sag imod ham, fordi han overtraadte Granderetten.

Grandefogden Chresten Lauridsen og Selvejerbonden Jens Sørensen panter hos ham; de tager en Vogn og et Messing Sengebækken i Pant for Overtrædelsen.

Heilesen stævner Jens Sørensen, fordi denne tog

¹⁾ Aalb.hus m. fl. A. Skifteprot. 1728, Fol. 78; Hovedtrækkene i Pers. Tidsskt. 1945, S. 233 f.

²⁾ Dette og det følgende er i alt væsentligt taget fra Kjær-Hvetbo Hrds. Justitsprot. 1733—1740.

hans Vogn. I samme Anledning blev Byens Grandebrev fremlagt i Retten (»Fra Him. og Kjær Hrd.« III, S. 377 ff.), men dermed er der ikke Ro i Stae.

Heilesen vil ikke holde sine Hegn i Orden, og som Følge deraf gaar hans Kreaturer ind paa Fællenden og lægger sig ved Byens Kreaturer. Byhyrden jager dem tilbage, men da det i flere Dage gentager sig, bliver Hyrden utaalmodig og klager til Granderne; disse fordrer, at Heilesen skal holde Hyrde sammen med dem, da denne ellers ikke er forpligtet til at passe hans Kreaturer, men det er der ikke Tale om, at Heilesen vil gaa med til; han vil ikke lade sig noget sige af Storbonden Jens Sørensen »som bor i den østerste Gaard i Stae«; (den Gaard, som Michel Michelsen havde før ham¹)), imellem den og Bækken ved Staegaard er Afstanden »33 Reb og 10 Favn og udi hver Reb 17 Favn og hver Favn 3 Sælands Alen«, og fra Bækken (Grøften mellem Ellern og Staegaard) og indtil Staegaard er der »3 Reb og 13 Favn og ligeledes i hver Reb 17 Favn«²), men Afstanden er alligevel ikke stor nok til, at de to Selvejeres Liv kan forløbe fredeligt.

Heilesen indstævnes for Retten, fordi han ikke vil holde Hyrde med Bymændene. Jens Sørensen er den største Mand i Byen, han er meget formuende, er i Slægt- eller Svogerskab med de fleste af de indstævnede Vidner, desuden er hans Kone, Karen Jensdatter fra Ellern, beslægtet med Stae Bymænds Forsvarer, Forvalter Lars Christensen Krog paa Vraa³) (Søn af Christen Laursen Krog i Gandrup og Broder til Peder Christensen Krog, som en Dag er hans Sted-

¹) Om ham se Klitgaard »Kjærulfske Studier«, S. 345.

²) Justitsprot., Fol. 86 B.

³) Fol. 270 B og 271 A.

fortræder¹⁾. Det er en Stormagt, Heilesen skal prøve Kræfter med, og han er ikke blind for, at hans Stilling er vanskelig, idet han er fremmed og alene; men han er stædig og forsøger at faa Sagen vendt; han optræder som den forurettede og siger, at han er forfulgt; at man vil tage hans »Gods« fra ham; at han skal tvinges til Hyrdehold og koste Hyrden efter Tur tiltrods for, at hans Kvæg gaar i en Eendeel vesten for Gaarden; han synes, det vil være rimeligt, at de Mænd, der har flere Kreaturer end han, lejer Græsning hos ham, og hvis de er villige til det, vil han holde Hyrde med dem. Han forstaar at trække Sagen i Langdrag ved at stille Vidnerne Spørgsmaal, som ikke kommer Sagen ved, og som tilsidst bliver paataalt af Lars Krog og »formedelst Aftenens paa-trængende og andre Sagers expedition« bliver Sagen udsat til næste Tingdag. Saa er der vundet Tid.

Han bliver Gang paa Gang pantet, men indløser ikke Panterne; hans Kreaturer gaar, hvor det passer ham. Saadan gaar Tiden med Stævning og Pantning til den 22. April 1735²⁾, da han bliver dømt til at have tabt Sagen, samt, at han inden 6 Uger skal indløse alle sine Panter med dobbelt saa meget, som de ved et Forligstilbud var ham tilbudt; desuden skal han i Mulkt »for urimelige vidtløftigheder, usømmelig Expression af Ransom gierning imod Jens Sørensen« betale ialt 6 Rd. til lige deeling mellem Jens Sørensen og Vesterhassing Sogns Fattige, alt inden femten Dage. »Saa bør og Niels Heilesen eller Staegaards Ejere efterdags at holde Fæehyrde og andre Hyrder med Staae byemænd efter Rett Ligning og Enig Vedtægt paa saa mange Creaturer som Enhver

¹⁾ Fol. 93 B.

²⁾ Fol. 125 B og 126 A.

beboer efter sit hartkorn bør hafve paa græsningen, da og Staegaards beboere, hvad Enten de vil underskrive Videbrevet eller iche o. s. v.«.

Ogsaa fra anden Side er Heilesen haardt trængt. Det er Købmand Chresten Friis i Aalborg, der vil have sit Tilgodehavende. Han lader den 23. December 1735 »læse og paaskrive een af Rettens Middeltgiorte Registerings- og Vurderingsforretning af Dato 20. December sidst paa en Deel af Sr. Heilesen i staaegaard hans tilhørende Indbo, besætning og Korn dependerende af en den 7. Juny 1734 udgiven Panteobligation«¹⁾.

Den 24. Januar 1736 om Eftermiddagen Kl. 1 skal der i Sr. Anders Hegelunds Huus i Aalborg holdes Auktion over Staegaard samt en dertil hørende Vejrmølle, beliggende i V. Hassing Sogn, Hougaards Mølle kaldet. Der var ingen Liebhavere. — Heilesen redder Situationen ved at laane 600 rd. mod Pant i Gaarden af den rige Provst Kjærulf i Aaby og Anders Jensen i Nordkjær. Heilesen betaler Friis hans Penge. Obligationen lyder²⁾): »Kiendes ieg underskrefne Niels Heilesen boende paa Staagaard i Vensyssel og hermed Vitterliggiør, at ieg af ret Vidende giæld skyldig er til Hr. Mag. Steen Kierulf, Provst udi Kier Herret og Anders Jensen Norkier Courant 10 β Stk: 600 Rd. som de mig efter venlig begiering laant og med! forstrakt haver hvormed Monsr. Chresten Friises obligation af mig udgiven er bleven indfriet, hvilken Capital Sex hundrede Rixdaler ieg hermed lover og tilforpligter mig og mine arvinger een for alle og alle eller nogle for een til førstkommende 2^{den} April eller omslags termin 1737 at erlæge og betale til Hr.

¹⁾ Fol. 173 B.

²⁾ Fol. 386 A.

Magister Steen Kierulf og Anders Jensen Nor Kier udi deres huus i ovenmelte annammede Mynt med sin lovlige Rente 5 pro Cent skadesløs; skulde berørte Capital med Vores Villie længere hos os paa Rente Vorde bestaaende er aftalt, at vi paa enten af siderne skal give hinanden et fierding aars lovlige opsigelse da Capitalen derefter til den opsagde tiid af mig eller mine arvinger med alle paafaldende Renter og omkostninger ærlig og Rigtig i god betalings tid skal vorde erlagt uden skade i alle maader, og paa det Hr. Mag. Steen Kierulf og Anders Jensen Norkier og arvinger for ovenberørte penge desbedre kand være forsichret, pantsætter ieg hermed fra mig og mine arvinger efterskrefne mig lovligt tilhørende Jordegøeds og Hartkorn, Nemlig udi Aalborghuus Amt, Kier Herret, Vesterhassing Sogn een min paaboende gaard Staegaard kaldet, ansat udi Nye Matr. for 7 td. 4 skp. 2 fdk. 1 alb. Hartkorn, med sin fornøden Sæd og besætning efter forordninger. 2^{det}. Een Veyrmølle Hougaards Mølle kaldet, liggende Østen for Vesterhassing, Hartkorn Mølleskyld 1 td. 1 alb. og et huus Ved samme Mølle Hartkorn Jordskyld 1 skp. 2 fdk. 1 alb. beboes og bruges af Jens Jensen, som svarer aarlig afgift af huus og Mølle 17 td. Meel. 3^{die}. Horsens Mølle kaldet, ligende Ved Horsens bye, Mølleskyld 1 td. 2 fdk. med tilhørende huus som nu beboes og bruges af Thomas Christensen, som svarer aarlig afgift af huus og Mølle 20 td. Meel og skatter, hvilken bemelte min paaboende gaard samt 2de Vindmøller og dertil hørende huuse udi alt Hartkorn Jordskyld 7 td. 6 skp. 2 fdk. 1 alb. og Mølleskyld 2 td. 2 fdk. 1 alb. med sine paastaaende bygninger, som er fri og frelst for hver Mands tiltale, og iche til nogen anden pantsat eller afhendet. Velbemelte Hr.

Mag. Steen Kierulf og Anders Jensen Norkier skal have nyde og beholde med ald sin bygning og indkomst grund og Eyendom herlighed, som nu eller i arilds tid tillagt haver, til et fast og først prioriteret underpant og forsichring indtil fornefnte Capital Sex hundrede Rd. med Rente og omkostninger dem og deres arvinger vorder betalt i alle maader; Imidlertid Capitalen saaledes hos mig paa Rente forbliver forpligter ieg mig fornefnte pantsatte goeds udi tilbørlig og loulig stand at holde, samt alle Kongl. skatter i rette Tid at svare, saa intet af pantet skal forværres, mindre noget derfra obolieneris¹⁾, skulle noget af ovenmelte Poster blive af mig uefterkommet, tillades Pant-haverne uden Videre proces og lovmaal forskrefne goeds som før melt Ved Auktion til høystbydende at bortsælge, og skulle Panthaverne ei derved erholde skadesløs betaling, skal de og arvinger have magt til, for det resterende af mig og mine arvinger ind- og udboe, Midler og goeds hvor det findes hvorudi de og dem frem for alle andre skal være prioritered ved offentlig Auktion at lade udselge, indtil de for Capitalen Renter og lovlig omkostninger, nyder skadesløs betaling.

Til bekræftelse under min Haand og Signet og venlig ombedet ædle Hr. Herretsfoget Erich Emmiksen og ædle Monsr. Chresten Friis i Aalborg med mig til Vitterlighed at underskrive og forsegle.

Aalborg, den 2. April 1736.

Niels Heilesen. (L. S.)

Til Vitterlighed underskrifver og forseigler.

Erich Emmiksen.

Chr. Friis.

(L. S.)

(L. S.)

¹⁾ Maaske Ordet oblitereres, der betyder udslette, tilintetgøre.

At Anders Jensen i Norkier haver 200 rd. i denne Obligation og at hand for samme toe hundrede Rixdaler haver prioritered Pant nestefter mig baade i gaarden og begge Møllerne testerer Steen Kierulf.

Læst for Retten paa Kier-Hvetbo Herretsting Løverdagen den 28. April 1736 og udi Skiøde- og Panteprotocollen paa Fol. 18 og 19 indført testerer

Erich Emmiksen. H. Krag.«

Saa har Niels Heilesen igen et lille Pusterum, og da han netop er Grandefoged, er han ikke sen til at benytte sin Myndighed. Den 25. Juni indfinder han sig med Vidner hos Selvejer Jens Sørensen for at pante¹⁾ »for et kast hand hafde gjort i sin Eng til hinder for Kiørselen efter Engledets flytning saasom samme før var paa et sted der var moratzagtig og iche got at komme igiennem, saa og fordi Jens Sørensen tvende Gange hafde forsømt grandestefne«. Selvejer Jens Sørensen tog imod dem i Gaarden, bred og sikker, vel vidende, hvad han var værd i Hartkorn og Sølvknapper. Sr. Heilesen forsøgte at komme ind i Huset, men Døren var lukket, og Jens Sørensen bød ikke til at lukke op; han sagde: »De andre huuse staar der for Eder, deri finder I vel saa meget, I kand være tilfreds med«; derpaa leverede Jens Sørensen selv en Økse, som han mente kunde være nok, men Heilesen var ikke tilfreds, han gik ind i Herberget (Karlekammeret eller Længen, hvori dette findes), og kom tilbage med en anden Økse, en Spade, et Par Stavseletræer og et Par Hampseskagler, som Jens Sørensens Søn, Søren, greb fat i, hvorfor Heilesen raabte: »Kan I se, hvordan han handler med mig«, og Peder Lavarsen gich til Søren Jensen og sagde,

¹⁾ Fol. 222 B.

»hand skulde skiotte sig self«. Fra Vinduet havde Jens Sørensens Kone set Optrinet, hun aabnede Vinduet og raabte: »Slaa og gien den gale Mand ud af Gaarden.«¹⁾

Heilesen og Granderne gik ind til Lars Jensens, og Søren fulgte med for at forsøge at løse Pantet, men det lykkedes ikke.

Jens Sørensen føler sig fornærmet ved Heilesens Optræden og forlanger, at Granderne straks skal gaa til Staegaard og pante Heilesen, fordi han ikke vil holde Hyrde med Bymændene, hvilket de ogsaa gør. Hele Skaren vandrer nu afsted; i Spidsen tænker man sig Jens Sørensen; han er vred, men han forhaster sig ikke, han skrider værdigt gennem Sandvejen; Gadehusmændene, der kender hele Sagen fra de mange Retsmøder, kigger efter ham, de siger ikke meget, giver kun Luen et Skub, vender Skraaen og ser til hinanden; men de er ikke i Tvivl om, hvordan deres Udsagn vil lyde, om de skulde blive indkaldt som Vidner; de skal vidne for deres Herskab og for Selvejer Jens Sørensen, det er de bedst tjent med.

Ankommen til Staegaard tager Jens Sørensen fat i en Kiste, som han mener er passende som Pant; den er imidlertid for tung; han anmoder de andre Grander om at hjælpe til at løfte den; de tøver; de mener, at det egentlig ikke er helt lovligt at tage den, da Pantningen ikke har været behandlet paa Grandestævne, men omsider bøjer de sig for hans Ønske; de gaar med Kisten.

Nu er der Anledning for Heilesen til ny Retssag, denne Gang imod Jens Sørensen, hans Kone og Søn, og den bliver der allerede stævnet til den 29. Juni, og den 6. Juli finder Rettergangen Sted. Lars Krog,

¹⁾ Fol. 223 A.

der i andet Ærinde befinder sig i Retten, gør opmærksom paa¹⁾, »at den af Niels Heilesen produce-rede stefning har indviklet fire differente ting under et, hvilchet foruden de er imod Loven ogsaa er imod Hans Mayst Papiirs intrader, ja kand icke heller føres imod den indstefnte uden under Søgsmålet at indvikle Vraae tienere i stade derunder, thi den afsagde dom af 22. April 1735 er imellem alle stade mænd og Citanten. Dommen har Niels Heilesen icke vildet efterleve uden for saa viit den var ham med, førend hand ved Rettens execution og grandernes nogen tiid der efter paafuldte Pantning, dend hand nu paaanker, dertil er bleven obligeret; skulde derfor Vognen efter hans paaanke imod den afsagde dom være bleven ham forholt, er det en Sag for sig self imod alle byemændene, i betragtning det icke stod i Jens Sørensens magt at udlevere Vognen uden samtlige Medgranders tilladelse, og icke heller dertil er forbunden, uden Niels Heilesen i det øfrige hafde villet rettet for sig efter dommens indhold hvilchet hand dog aldrig har Vildet gjøre førend Udlæg den 31. Maji og pantning den 25. Juni, som melt, har maattet paafølge«. Ved dette Retsmøde siger Niels Heilesen, at han er bleven beskyldt for at være Røver, hvortil Søren, Jens Sørensens Søn, forklarer, at han sagde, at Heilesen²⁾ »hafde røvet saa meget af hans faders huus for det som intet var bevendt«; Søren forklarer videre, at han jo ikke havde ment »at Heilesen var en Røver, thi det var saa langt fra men havde sagt at Heilesen hafde Refvet de Vahre fra hans fader for saa liden forseelse, og saa falder lyden og udtalen paa det ord paa Jydsk ligedan,

¹⁾ Fol. 221 B.

²⁾ Fol. 223 A.

skiønt meeningen er af gandske stoer forskiel«. Søren oplyser endvidere, at hans Far har faaet Pantet tilbage, men Pengene var endnu ubetalt, med Grandernes Villie, indtil Vedtægtsbøderne skulde deles. — Jens Sørensen kan ikke forstaa, hvorfor Heilesen stedse vælter sig i Proces mod ham¹⁾, »for det hand iche tør søge andre for, aarsagen er mig ubekientd, thi ieg ved aldrig at have giort ham noget ondt. Hans stefning siger, Ordene (Ord, I og Hustru den 7. Maji kand have talt mig til last, deels Eders usømmelig talemaade den 25. Juny sidst) er udtalt den 7. Maji, og om det nu var saa |: som det iche er:| har han jo forsømt sin Ret, thi dommeren vil behage at agte, hand var self i mit huus den 7. Maji og derfor ei kunde være uvidende om, hvad der skulde være talt ham imod som iche førend nu efter 8 ugers forløb paatales, og altsaa iche vil gielde imod min benegtelse dend ieg hermed gjør for ald hans i stefnemaallet mig derom giorte beskyldninger«. Heilesen stævnes til at møde i Retten den 17. Aug. 1736²⁾ angaaende Eders opsetsighed og ulydighed i at efterleve dend over Eder af Kier-Hvetbo Herrits Ret in April 1735 afsagde dom som forbinde Eder at holde Hyrde med byemændene i stade, hvilchet I dog meget modvillig og ulydig til dato skal have negted — — —« Heilesen mener dog stadig at have efterlevet Dommen af 22. April 1735 »som sees af udlægsforretningen Ved dommen hæfted og derudi indført giorte tilbuder«.

Lars Krog svarede, at det var altfor bekiendt, at Niels Heilesen ikke i nogen Maade har villet efterleve Dommen, før Pengebøderne ved Rettens Hjælp er inddrevet; og hvad Hyrdehold med Bymændene

¹⁾ Fol. 226 B,

²⁾ Fol. 244 B.

angaar »er Dommen derudi til denne dag endnu blevet uefterlevet«.

Anders Jensen i Stade, Søn af Jens Lauridsen i Bjerregaard vidner, at samtlige Bymænd med Undtagelse af Niels Heilesen i Foraaret havde vedtaget¹⁾ »at koste Hyrden 1 Dag for hver 3 Fæehøfder« samt skaffe ham en Hyrdesvend, og saa længe indtil Høet er af Engene, skal de øvrige Bymænd efter ret Omgang skaffe ham hver Dag et andet Bud, som kaldes Græshyrde. Ogsaa af de Køer, som er tøjrede paa Marken, holdes Hyrden i Kost 1 Dag for hver 3 Kreaturer, endskønt han slet ikke flytter dem eller ser til dem, men dertil har den omtalte Græshyrde »og ligeledes er det med Selvejrbonden Jens Sørensen og andres fæe hjord som iche følger Hyrden, og Eyeren dog holder Hyrde af dem thi saaledes er byemændenes Vedtægt, hvilchet iche er noget nyt paalæg, men haver saa Været saa længe Vidnet kan mindes«.

Niels Heilesen har ikke, hverken Aaret i Forvejen eller dette Aar, villet holde Hyrden med Kost, det var han ikke pligtig til ifølge Dommen, sagde han; først naar der er sket Ligning, er han villig til at holde Hyrde med dem.

Niels Heilesen spørger Vidnet, (Peder Levisen, som tjener sin Stedmoder Margrete Jensdatter i Overbygaard) om han ikke vidste, at han skriftligt havde begæret Ligning efter Dommens Indhold, og om han ikke hørte samme Dokument blev udlægsforretningen tilført, men det kunde Vidnet ikke huske. Heilesen refererede sig til Contrastævnemaal i denne Sag for at bevise sit gjorte Tilbud og for Dokumenter at producere i Sagen til sin Befrielse, og til den Ende begære Sagen udsat i 3 Uger formedelst det nu var i

¹⁾ Fol. 244 B.

den travleste Høst. Lars Krøg svarede, at han havde overbevist Niels Heilesen om, hvad han var pligtig at gøre og hvad han dog ikke havde gjort, og han vidste ikke, om det kunde tillades at føre noget imod den usvækkede Dom, som er over 16 Maaneder gammel. Dommeren svarede, for at fornøje Monsr. Heilesen, og paa det han ikke skal have noget over Retten at klage, tillades Udsættelsen.

Heilesen har denne Sommer plaget sine Naboer med at indtage deres Kreaturer, som, tiltrods for, at de¹⁾ »gaar i forfoedshilde²⁾, gaar ind i hans Korn, fordi hans Hegn ikke er i Orden; det er særlig hans nærmeste Nabo, Jens Jensen i Ellegaarden, han paa den Maade fornærmer, men ogsaa Peder Nielsen og Chresten Laursen har klaget over ham. Første Gang fik Jens Jensen »sine bester« ud for intet, men næste Gang maatte han betale 8 β af dem; tredie Gang »da de ligeledes var hildet og fængslet«, betalte han »en Skiærkniv og et Plov Jern« i Pant, som Heilesen vilde have 3 ₤ for. Peder Nielsen maatte for »sine 3 bester«, som var indtaget om Natten, sætte »en tinflaske og et tinfad« i Pant for 3 ₤. Chresten Laurssens 2de Øg var blevet indtaget for 8 Dage siden, og han har ikke i Mindelighed kunnet faa dem igen uden at betale 2 ₤. Ogsaa om dette bliver der Retssag; men denne Gang maa Heilesen gaa ind paa³⁾ »for at undgaa ald Vitløftighed og Pengespilde at levere i Chresten Laurssens Gaard straks de 2de hans indtagne bester uskadt og det uden betaling, og at give Jens Jensen og Peder Nielsen deres Pant igen

¹⁾ Fol. 246 A.

²⁾ Det er en Forhindring, som bliver anbragt paa Forbenene, for at Kreaturet ikke skal springe over Grøft eller lignende ind paa anden Mands Jord; de kendes endnu.

³⁾ Fol. 246 B.

uden noget derfor at fordre og desuden at betale Ret-
tens Betjenters Salarium for denne Sag«. Dermed er
Lars Krog tilfreds og vil lade Sagen falde, hvis Heile-
sen vil betale 4 Rd. 10 β.

Mandag den 10. September 1736 skriver Heile-
sen¹⁾: »Ædle Hr. Herretsoget Sr. Erich Emmiksen!
Udi den Sag contra Stade Mænd, den Hr. forvalter
Krog paa deres Vegne fredagen den 17. August sidst
loed ved stefnemaal paa nye anhengiggjøre herved
Retten, maa jeg nok bekiende mig at være en Een-
foldig Mand, jeg begierer opsettelse som er til i dag,
Contraparten protesterer imod. Sættedommeren Sr.
Niels Emmiksen approberer dend mod mig, paa den
maade jeg iche skulde kræve mig Rettesløs, det faar
nu saa være, hvad vilde jeg der, Min Contrapart
burte jo først givet sin udførlig paastand tilkiende
derudinden hvad det er hand søger mig for. Ende-
lig siger stefnemaalet det er for Hyrdehold, men hvad
skal det vel være for hyrdehold maatte jeg vel spørge.
Texten til Sagens oprindelse var Vide og Vedtægt, nu
er det hyrdehold, den Vide og Vedtægt blef giort
mangfoldig Villøftig alt af min mægtige Contrapart,
men jeg fattig Eenfoldig Mand baade før ved dom-
mens slutning og siden maatte lide derfor, samme
dom har stade Mænd i ingen maader paa deres side
efterlevet, men derimod har Jens Sørensen Selvejer
indeholt min Vogn hos sig et Aar efter, ja de har be-
taget mig min græsning, som jeg burte have efter
Taxationen, som iche er skeet over fælleden endnu,
dend jeg ofte har begieret men forgæves, derimod
Contra har Jens Sørensen med sine staldbrødre paa
nye frataget mig en Kiste den 25de Juny sidst, og
hans forsvar eller fuldmægtig Hr. forvalter Krog paa

¹⁾ Fol. 261 A.

Vraa søger mig ved stefnemaal og dermed fornyer samme dom af dato 22de April 1735, hand fører da 2de Vidner, det første Jens Lauridsen bieregaards Søn |: hvilchen Mand har været min største efterstræber i denne Sag :| dette Vidne siger da jeg skulde have sagt ney, jeg iche vilde tage imod byens hyrde det sidste har jeg aldrig negted, hverchen før eller siden dommens afsigt, men jeg derimod begierede ret ligning som det andet Vidne [Peder Levisen] forklarer dog hand er een af medbrødrene; det første Vidne forklarer, at jeg ved egen Hyrde lod græsse ald mit fæ i min Mark vesten staegaard er dette ellers protocollen tilført Veed jeg iche til visse, det veed skriveren som bør at tilføre hvis som et Vidne udsiger, og dommeren at være dermed den fattige behielpelig thi jeg faar saa mange Modsigelser uden Protocollen ved Retten, saa jeg snart iche Veed som bliver Protocollen tilført. Jeg er en fattig Mand og har hverchen Efne, gaver eller Villie at føre proces. Jeg veed iche at have forseet mig i noget imod Hr. forvalter Krog der kunde opirre hannem til saadan haarhed imod mig, ja, hand er mig saa forbitred, at hand den 17de August sidst tvinger mig til at jeg maatte udlade nogle af byemændenes skadelige bester, der hafde giort mig stoer skade i mit Korn for intet, ja endog levere dem i deres gaard og betale Retten til Nembl: 2 ₧ 10 β. Jeg vil dog frembyde i Retten til producing de Documenter breeve og beviser som jeg efter min formeening tiener til Sagens oplysning, og formoder de bliver imodtaget i Retten ligesaavel paa min siide uden videre stefnemaal som forhen er skeet paa min Contraparts siide.

Staegaard dend 7de Sept. 1736.

Niels Heilesen.

Forvalter Krog¹⁾ kan ikke møde i Retten paa Grund af Arbejde paa Ellinggaard med Skiftekommissionen med et Stervboes Aabning, men sender Beviser for, hvad han søger Niels Heilesen for og formoder, der vil falde Dom den 28. Sept. »efter den afsagde Interlocutorium og det uden Moderation i hvis Loven og den før alligerede Kongl. Forordning saa Stricte befaler efter det Sr. Heilesen eengang maa lære at kiende hvad hand har giort, paa det hans Medgrander eengang maa nyde den ynskede fred og roelighed. Jeg protesterer iøfrigt, at Niels Heilesen iche tillades at føre noget enten imod Loven Pag. 29 Art. 1 eller Pag. 68 Art. 12, som kand hentydes imod den før producerede dom, og i alt dette underkaster ieg Sagen Dommerens saa lovlig behandling som hand for sin overdommer vil forsvare«. Lars Krog vil herefter ikke have mere med Sagen at gøre, og protesterer imod, hvad Contra Citanten herefter i denne Sag maatte frembyde²⁾).

Dommen kommer til at lyde paa en Skærpelse paa 4 rd. for Nægtelse af Hyrdehold plus 1 rd. 5 ⚡ til Justitskassen at betale inden 3 Uger under Namb og Udlæg i hans Bo. Jens Sørensen, som den 25. Juni havde pantet Heilesen »i anden Sag alene af harme og iche efter klogelig andragende paa samlet grandestefne«, dømmes til at betale 1 rd. og lige saa meget til Justitskassen³⁾). Retten beklædtes, i Lars Krogs Fraværelse, af Fuldmægtig paa Vraa Axel Elling.

De gamle Stridigheder mellem Niels Heilesen og Jens Sørensen udvides nu til Striben, hvortil Jens Sørensens Søn, Søren, er flyttet efter den 18. Jan. 1737

¹⁾ Fol. 273 A.

²⁾ Fol. 276 B.

³⁾ Fol. 275 B.

at være blevet trolovet¹⁾ med Bertel Jensen Kjærulfs Datter, Dorete Marie.

Niels Heilesen sender Søren Jensen følgende Stævning²⁾: » gives Eder Søren Jensen i Striben herved o. s. v. til at møde fredagen førstkomende den 1. Marty o. s. v. angaaende Eders ulovlig omgienge, baade i ord og gierninger mod bemelte Niels Heilesen udi Eders huus i Striben den 20. Febr. sidst og da hand udgich af Eders huus uforvarendes skal have været Ved en ulyche som I, Søren Jensen forhen samme dag skal have loved hannem inden hand udkom af Eders huus, hvorom til Vidner indkaldes Jens Jensen i Tranholm, Christen Jensen i Synder Ravnstrup, Anne Chrestensdatter, Bertel Jensen og Daatter Dorete Marie bertelsdaatter i striben Eders sandfærdige Vidne o. s. v., hvorefter en lovforsvarlig dom agtes at erhverves. Desværre blev der ikke mere ud af denne Sag, der ellers vilde være blevet interessant, eftersom Anne Chrestensdatter, der var gift med Bertel Kjærulf, var Lars Krogs Søster, saa han naturligvis var blevet Familiens Forsvarer.

Pinselørdag 1737 skriver Heilesen til Provst Kjærulf³⁾: »Deres Velærværdighed, Hr. Mag. Steen Kjærulf, gunstige Patron! Til ydmygst giensvar paa deres meget ærede skrivelse af dato 31te Maji sidst sendes indlagt deres Concept til Auktionen over mit til dem pantsatte goeds med Videre indtil skadesløs betaling skeer, hvilchet ieg nok tillader og seer gerne at det kommer til en mindelighed med første, dog i den forhaabning, at ieg med hustru og mange smaa børn iche skulle blive huus vild, Men at ieg skulde

¹⁾ Viede 27. Oktb. (V. Hassing Kb.).

²⁾ Fol. 335 B.

³⁾ Fol. 387 A.

skrive eller tillade noget mod min Haand og skrift paa opsigelsen skeer ingenlunde, stiller derfor alt dette udi deres Velærværdigheds behag og goede Villie; hvad deres skrivelses indhold Videre omformelder, skal vorde efterkommet ved tid og leilighed; Vil deres Velærværdighed tilskrive Haugaard om dessenting, kand dette bud tage brevet med tilbage, hand har ellers lovet min koene at komme her efter helligdagene Vilde hand gjøre handling, var det ham tienlig; Nest ydmyge Hilsen til frue Provstinden og dem self, fra min koene og mig, lever ieg med dybeste Submission Deres Velærværdighed gunstige Patrons allerydmygsteste tienner.

Niels Heilesen.

Stægaard den 8de Juny 1737.

Opskriften: Velærværdige hæderlig og Meget velærde Mag. Steen Kiærulf Proust udi Kier herret og Sogneherre for Aabye og biersted Menigheder; ydmygst a' Aabye.

Den 12. Juli indstævnes¹⁾ »høyagtbare Sr. Niels Heilesen« af Provst Kjærulf og Anders Jensen Nordkjær, fordi han ikke har indfriet den Obligation paa 600 Rd., som var opsagt 24. Dec. 1736 til Betaling 2. Apr. 1737.

Sr. Chresten Solberg²⁾ fra Birkelse fremlagde Begæring fra Provsten om Afholdelse af Auktion over Gaarden, hvis ikke Heilesen kan betale. Mads Haugaard paa Østeraa lader ved en Skrivelse, paa Heilesens Vegne, forespørge, om Sagen ikke kan udsættes, saa der maaske kan melde sig Liebhaveere til at indløse Pantet, men Solberg kræver Afgørelse straks,

¹⁾ Fol. 386 B.

²⁾ Fol. 382 B.

»saafremt Retten iche vil staae Creditorerne til ansvar for ald den deraf flydende skade og tab nu i denne bierings tiid, da gaardens aufling bliver forsømt, besætningen spoleret, Huusene ruineret med Videre som af Sr. Heilesens ulovlig medfart kand forsaarsages, da hand allerede er bortflyttet fra gaarden«.

Retdens Kendelse lød saaledes¹⁾: » saa bliver det pantsatte goeds herved efter forskrivningen Creditorerne tilkiendt og de have magt til at lade det beoagte efterdags, og skulle Niels Heilesen ville lade Creditorerne beholde bemelte Pant for berørte Capitals Rente og omkostning eller og de iche vil være fornøuede dermed, da bør Pantet stilles til offentlig Auktion paa Debtors gevinst og forliis og skulle det da iche blive tilstrækkelig til Capitalens, Rentens og andre billig aarsagede omkostningers betaling bør Niels Heilesen gjøre fyldest af andre hans Midler og Effecter indtil Creditorerne efter Panteforskrifningens indhold skadesløs afbetalt vorder; denne Processes omkostning bør Niels Heilesen og at betale med 2 rd.«

Den 23. Juli 1737 faar Mads Hougard paa Østeraa Skøde paa Staegaard og Hougards Mølle²⁾.

Niels Heilesen og Familie er flyttet til Horsens Møllehus, som Mads Haugaard har ladet ham beholde³⁾. Den 26. April 1745 udsteder Niels Heilesen en Obligation til Forvalter Mads Ovesen Haugaard paa Birkelse; og i Skiftet efter Mads Haugaard, død 1748, ses det, at Niels Heilesen skylder et Aars Rente af laant Kapital, men den afdødes Søn, Ove Haugaard erklærer, at da »hans sal. Fader var beslægtet

¹⁾ Fol. 387 A.

²⁾ Viborg Landstings Skøde- og Panteprot., Nr. 41, Fol. 3—4. Meddelt af Lindberg Nielsen.

³⁾ Kopi i Heilesens Skifte. Aalb.hus m. fl. A. Arkiv 1751. Skifteforr. Nr. 190. Medd. af Lindb. Nielsen.

med Niels Heilesen«, vilde han eftergive denne det Aars Rente, formedelst Debtors slette og fattige Tilstand¹).

Saadan endte den Herlighed. Nemt kom den, og nemt gik den. Niels Heilesen døde i Horsens Mølle og blev begravet i Horsens den 11. Juli 1751, 57 Aar gl. (Horsens-Hammer Kb.) Hans mange Børn kom dog i gode Stillinger, og af hans Børnebørn blev en gift med Godsejer Lanng til Langholt, en anden med Godsejer Esben Bruun til Birkumgaard.

Om Freden i Stae blev genoprettet, vides ikke, men da Jens Sørensens Søn, Søren, mange Aar efter blev Ejer af Staegaard, maa man gaa ud fra, at Striden var endt.

¹) Aalb.hus m. fl. A. Skifteprot. 1748. Skifteforr. Nr. 176. Meddelt af Lindb. Nielsen.

ÆLDRE SKILDRINGER AF „TORDENKALVEN“

AF ARKIVAR I DANSK FOLKEMINDESAMLING
mag. art. HANS ELLEKILDE

I de nordjydske Blade i Almindelighed, Aalborg Stiftstidende i Særdeleshed, har der i Tidens Løb været optaget en Mængde Erindringer om »Tordenkalven«, den mærkelige himmerlandske Særling, som den store Digter *Johannes V. Jensen* i sine »Nye Himmerlandshistorier« fra 1904 gjorde landsberømt. Alle disse Skildringer er først opskrevet, efter at *Johannes V. Jensens* Karakteristik af Tordenkalven var bleven trykt, og de er derfor alle til Hobe mere eller mindre, direkte eller indirekte, paavirkede af *Johannes V. Jensen* i selve deres Opfattelse af »Tordenkalven«. Men der findes dog ogsaa en Række Beretninger om Tordenkalven, der er opskrevet før *Johannes V. Jensen*, og de har derfor den Interesse, at de saa at sige afgiver en Kontrol af *Johannes V. Jensen*, saa at vi kan faa et Indtryk af, om det gribende Billede, han giver af Tordenkalven, er et kunstnerisk Virkelighedsbillede, eller om vi maaske snarere maatte stemple det som uvirkeligt Fantasiprodukt. Men lad mig først give selve de nøgne Data i »Tordenkalven«s Liv, saaledes som de fremtræder i Himmerlændingen *Niels Sørensen* i Lems Levnedsskildring i Skive Folkeblad den 17. September 1912.

Tordenkalvens Døbenavn er *Kristen Kristian Lar-*

sen, han er født i Stenild, Aars Sogn, den 12. September 1816, og han døde hos en Gaardmand Veggerby i Nørre Tranders den 5. December 1891, 75 Aar gammel. Den skæbnesvangre Begivenhed i hans Liv, der gjorde ham fra normalt Menneske til Original, fandt Sted i 1855 paa Herregaarden Lundbæk ved Nibe; her blev han kastet af en Hest paa en saa ulykkelig Maade, at han blev Krøbling deraf og mistede sin fulde Førlighed.

I et lille i Julen 1947 udkommet Privattræk »Tordenkalven« oplyser Overbibliotekar *Johs Evald Tang Kristensen*: »I Kirkebogen for Aars staar, at Slegfredsbarn Chresten Christian er født den 12. September 1816 paa Stenildvad, Aars Sogn, hjemmedøbt den 12. September og fremstillet i Kirken den 6. Oktober samme Aar, Søn af Maren Chrestensdatter, boende paa Stenildvad, og Tjenestekarl Lars Sørensen, boende sammesteds.« Moderen giftede sig med en Smed i Djørup, Bislev Sogn, men Smeden vilde ikke tage Drengen til sig, og han blev da sandsynligvis sat i Pleje hos Fremmede. Da han var ti Aar, kom han imidlertid til Moderen i Bislev Sogn, og her gik han i Skole. Da han var 16 Aar, altsaa i 1832, blev han konfirmeret. Den store Ulykke i hans Liv indtraf næppe, som Niels Sørensen antager, i 1855, men allerede i 1843, for da forhandler Aars Sogn med Aalborg Amt om, hvorvidt Chresten Larsen var forsørgelsesberettiget i Aars Sogn eller ikke. Aars fik Ret i sin Paastand, at det ikke havde Forsørgerpligt, da han kun havde været der til sit tiende Aar. Og det blev nu Veggerby-Bislev, der som hans Forsørgelseskommune maatte tage sig af Krøblingen, der jo imidlertid foretrak at hjælpe sig selv.

»Tordenkalven«s ældste Levnedsskildrer er en

desværre ganske ukendt Mand *H. D.*, antagelig en Lærer fra Himmerland, der har staaet i personlig Berøring med den Præst, der i 1832 konfirmerede »Tordenkalven«, nemlig Pastor M. C. Brorson i Veggerby-

Tordenkalven.

Bislev. *H. D.*s Manuskript blev sendt til N. C. Rom o. 1884 for at finde Optagelse i »Folkets Almanak«. Først seks Aar senere, i 1890, blev Beretningen i noget forkortet Skikkelse trykt i Den nye Almanak, illustreret med to i kunstnerisk Hensende lidet værdifulde Rids, stammende fra *H. D.* selv. *H. D.*s originale Beretning blev skænket til Edvard Collin, H. C.

Andersens bedste Ven, og den findes i den Collinske Manuskriptsamling, Nr. 119 i Folio i det Kgl. Bibliotek i København. Jeg anfører H. D.s Beretning Ord til andet, men forudskikker den Bemærkning, at H. D. ikke kender »Tordenkalven«s egentlige Døbenavn Kristen Kristian Larsen, men kalder ham »Kristen Sørensen, hvad der jo svarer til hans Fader Lars Sørensens Efternavn.

»Ovre i den Del af Aalborg Amt, som kaldes Himmerland, og som udgør dettes vestlige Del, lever der en gammel Mand, som ved sit ejendommelige Ydre og vandrende Liv er bleven vidt bekendt. Der findes i denne udstrakte Landsdel ikke en Landsby og næppe nok en Gaard, hvor han er ukendt, og enhver Himmerboer, lige ned til de smaa Purke, som kan begynde at tale, ved at fortælle om ham. Iblandt de Mennesker, som kaldes Originaler, er han en af de mest udprægede. Om alle de Originaler, som findes hertillands, blev samlede paa et Sted og offentligt udstillede, vilde han sikkert være den, som først tiltrak sig Beskuerens Opmærksomhed. Og tænker jeg mig ham hensat til København og vandrende opad en af dennes mest befærdede Gader, vilde de Indfødte sikkert gaa fra Koncepterne af Forbavselse, thi et saadant Syn, som det han frembyder, vilde gaa over, hvad de havde set eller kunde tænke sig.

Navnet paa denne afstikkende Mand er Kristen Sørensen. I daglig Tale bliver han imidlertid aldrig kaldt andet end »Tordenkalven«, »Kløjen« eller »Fylleplagen«. *Kløjen* er det jyske Dialektudtryk for det noget forældede Ord *Klodden*, der betyder en Hestplag. Fylleplagen er det samme som Følleplagen. Skønt disse Navne ikke er fine, ligger der dog noget i dem, som passer udmærket godt paa deres Ejer-

mand. Han har baaret disse Navne saa længe, at kun yderst faa ved hans rette Navn. Tordenkalven er en Mand paa henimod halvfjerdsindstyve Aar¹⁾). Det er en firskaarne, skulderbred og duknakket Skikkelse. Oprindeligt har han været høj, men Krøbling, som han nu er og har været i mange Aar, synes han ved sin stærkt, paa et Par Krykker, foroverludende Holdning, at være temmelig lav. At se denne foroverbøjede Skikkelse i en utrolig lappet Dragt og med store Bylter over Skuldrene komme springende mellem sine Krykker henad en Vej gør et forunderligt Indtryk, og man fristes til at tro, at det snarere er en af Fabelverdenens Skikkelser end et virkeligt Menneske.

Det, som man først lægger Mærke til næst efter hans firskaarne kæmpeagtige Krøblingefigur, er hans Klædedragt. Den bestaar af Bindtrøjeærmer, Vest og Benklæder, Frakke bruger han ingen af. Naar jeg først bemærker, at de nævnte Klædningsdele er 27 Aar gamle, at han i denne Tid har gaaet i dem hver Dag fra Morgen og til Aften, saa kan man nok tænke sig, at de adskillige Gange har maattet repareres. Derom vidner da ogsaa deres ydre Flade. Gennem Aarenes Løb er Vest og Benklæder saadan lappede med Klude af alle mulige Farver og Former og gennemsyede i alle Retninger, og det ene Lag over det andet, at Dragten ser yderst broget ud og er tommetyk. Hans Trøjeærmer er ligesaa grundigt reparerede som Vest og Benklæder. For yderligere at anskueliggøre Dragten, maa jeg nævne hans Reparationsmaade. Oprindeligt bødede eller stoppede han sine Klæder paa den udvendige Side. Ved at fortsætte dermed i flere Aar blev det indvendige Omfang paa Grund af Sliddet

¹⁾ Rettet fra »paa nogle og tredsindstyve Aar«.

efterhaanden større og større. Han gav sig da til at reparere Klæderne indvendig fra, overladende den udvendige Side til sig selv. Som Følge af den sidste Fremgangsmaade frembyder den ydre Side af Klædningen ogsaa en aldeles laadden Karakter af opflosede Tøjrande og opløbne Sting. Den Maade, hvorpaa han syer, bidrager ogsaa dertil. Han tager lange Sting og lader Traaden hænge med en lang Ende; det sidste er for at bøde af for Sliddet, siger han. Paa Hovedet bærer han en gammel højpullet Filthat med opkrattet Skygge fortil; dens Farve falder i det mørkebrune. Paa Fødderne har han et Par overordentlig store Træsko, hvoraf den paa højre Fod har et 4—5 Tommer højt Jernbeslag neden under; det højre Ben er nemlig et Kvarter kortere end det venstre. Vægten af hans Klædedragt, Bindtrøje, Vest og Benklæder beløber sig til ikke mindre end 4 Lispund¹⁾. Han er saa vant til at høre paa Folks Forundring over hans Klædedragt, at han selv anser den for meget værdifuld. Det er med en vis Selvfølelse han fortæller, hvad han har været budt for den af Spekulanter. Og naar man saa ytrer sin Forundring over, at han ikke har solgt den, saa oplyser han en om, at det budte er altfor lidt i Forhold til, hvad en Spekulant kunde tjene ved at udstille den!

Hvad hans Aasyn angaar, da er det meget karakteristisk. Ansigtet er langagtigt af Form, benet og med skarpe Træk. Farven er bronzeagtig. Under den opkrammede Hatteskylge staar et Par svære buskede og sammentrukne Øjenbryn paa de skarpt fremspringende Øjenbuer. Dybt inde under disse ligger et Par smaa Øjne med graagrønne Pupiller og med talrige Rynker om yderste Øjenkrog. Der er gerne et skarpt og stikkende Udtryk i hans Blik. Næsen er lang, høj

¹⁾ 32 kg.

og svagt bøjet. Under den staar den af de tynde Læber sammenknebne Mund som en lige Streg, hvis Ender bøjer sig nedad i et Par lange Mundvige, der i Forbindelse med de stramme, skarpe Træk fra Næsevingerne og ned mod Hagen giver Ansigtet et strengt og bestemt Udtryk.

Som en Soldat i Felten altid fører fuld Oppakning med sig, saaledes gør Tordenkalven det ogsaa. Det er en Del store og smaa Bylter indhyllede i Tøjdele, der er ligesaa lappede og oversyede som hans Dragt. De er stærkt tilsnærrede med Seglgarn og med talrige Snore surrede fast til Kroppen. I en af disse Bylter, den største, som han bærer paa Ryggen, har han Materialier til at reparere sine Klæder med. Dens Indhold er en Uendelighed af Klude i alle mulige Størrelser og Farver og en Masse af Traad. I samme Bylt fører han ogsaa rent Linned; til Trods for sit mindre propre Ydre sætter Tordenkalven stor Pris paa at være »ren paa Kroppen«. Forpaa bærer han en hvid, ulden rundagtig Bylt, i hvilken der opbevares en hel Del Smaaposer til forskelligt Brug. I en har han Hesteskosøm, i en anden gammelt Messing, i en tredie gale Skillinger o. s. v. En tredie Bylt indeholder hans Redskaber, Hammer, Knibtang, Naale, Syle o. s. v. Foruden disse nævnte Bylter har han endnu et Par andre med lignende »Ragelse« i, som jeg ikke skal omtale nøjere. Tordenkalven har i en lang Aarrække levet som Vandringsmand. Han drager fra By til By, fra Gaard til Gaard, efter Omstændighederne gørende kortere eller længere Hvil. Overalt, hvor han kommer, giver man ham Mad og Drikke og, om han forlanger det, Logis for Natten. Dog overnatter han helst paa større Bøndergaarde, hvor der er meget »Ragelse«, og hvor der er mange

Tjenestefolk. Kommer han om Dagen til en saadan Gaard, humper han straks efter at have faaet noget at spise ud i Gaarden, opsøgende gamle Hestesko og andre Beslagdele, hvori der sidder Søm. Naar han saa har faaet saadan noget, sætter han sig gerne ved en eller anden Dør eller ved et Hushjørne og banker Sømmene ud. Det er med en vis Alvor, han udfører dette Arbejde. Har han faaet Sømmene ud, efterser han hver enkelt meget grundigt og giver sig da først til at rette dem ud. Har han faaet fat i noget gammelt Messing, hvori der er fremmede Metaldele, da renser han ogsaa det for disse.

Om Aftenen søger han saa ind i Folkestuen og prøver da at gøre en Forretning med Tyendet. Den bestaar gerne i at sælge dem nogle Snese rettede Hestekosøm til Træskobeslag, eller i at faa noget gammelt Messing eller en gal Skilling af dem imod at synge en Vise eller fortælle en Historie. Viserne og Historierne laver han selv, og de er gerne af et grovkornet, lystigt Indhold, thi saadan vil Folk helst have dem, siger han. Hvor der er Børn, søger de, hvis de er fortrolige med Tordenkalven, gerne til ham, thi de er vante til at se ham gøre sig til Bajads for dem. Man kan endogsaa se ham lege Tagfat med dem, og det tager sig ganske morsomt ud. Med hurtige og lange Slæng sætter han da afsted paa sine Krykker efter dem, som leende springer omkring ham, raabende et af hans mange Navne. Hans Mund fortrækker sig da til et bredt Smil, og hans Øjne straa-ler af inderlig Fornøjelse.

Tordenkalven siger altid sin Mening lige ud, naar nogen giver sig i Snak med ham. De, som giver sig i Snak med ham for at have ham tilbedste, skal han straks svare saadan, at de taber Lysten. For hans

»Ligeudsnak«, som han kalder den, er der jo mange, siger han, som ikke kan lide ham, thi Sandheden kan jo ikke altid taales, men saadanne holder han sig saa borte fra.

Tordenkalven er født 1818 i Aars Sogn, en fire Mil Nordvest for Hobro. Hans Forældre var meget fattige, og allerede i sit syvende Aar maatte han ud at tigge Føden. Han var 16 Aar, da han blev konfirmeret. Han kunde kun to Skriftsteder i Balles Lærebog. De Klæder, han var i paa sin Konfirmationsdag, havde han laant paa syv forskellige Steder; det eneste, han ejede af Dragten, var Skjorten, og den manglede endda Halvdelen af Bagstykket, skønt det var den bedste Skjorte, han havde af — to. Hans Forældre var døde i hans mindre Aar. Efter Konfirmationen tjente han i flere Aar paa forskellige Steder. Han blev efterhaanden stor og kraftig, og der gik meget Ry af hans Styrke i Tyveaarsalderen. Han var af en meget træg og langsom Natur, hvilket gjorde, at Folk tit antog ham for mere tykhovedet, end han var. Da han mødte til Session, blev han udtaget til Infanterist. Han kom da som saadan til Aalborg, men blev hjemsendt efter en Tjeneste paa otte Dage. Han kunde ikke lære at gøre højre og venstre om; for at hjælpe paa hans Opfattelse, bandt man en Tot Hø paa det ene og en Tot Halm paa det andet Ben, og nu lød Kommandoen, til stor Moro for hele Kompagniet, i Stedet for højre eller venstre »Halm eller Hø«. Men Tordenkalven gjorde ligegalt omkring. Han fik saa sit Udygtighedspas. Han tjente nu en Tid paa Herregaarden Lundbæk ved Nibe, og her var det, han kom til Skade. En Dag vilde han ride en Plag til Vands, som ingen andre turde ride; da den saa gjorde sig ustyrlig og vilde smide ham af, tog

han et saa kraftigt Tag i Tøjlen, at den gik bagover med ham paa en Stenbro, hvorved han brækkede Laaret. Han laa nu i lang Tid tilsengs, inden Bruddet blev lægt, og Laaret var da saaledes forkortet, at han maatte have Krykke og Stok.

Udygtiggjort til alvorligt Arbejde, begyndte han nu at gaa rundt og besøge Ærinder for Folk, hvorved han tjente Føden og en lille Skilling. Senere lagde han sig efter at samle gammelt Messing og brugte Søm. Sømmene solgte han enten til Tjenestekarlene eller Smedene; han tog til Købstæderne og afhændede Messinget hos Gørtlerne. Ved at drive denne Forretning har han i Aarenes Løb samlet sig en Kapital paa 5 à 6000 Kr., som han har staaende i et Par Gaarde i hans Fødesogn. Paa disse Steder har han betinget sig Ophold og Pleje paa sin Alderdom, naar han ikke længere kan gaa omkring. I Sygdomstilfælde skal Folkene paa disse Steder ogsaa sørge for ham.

Tordenkalven har kun engang været uden for Himmerland. Det er en halv Snes Aar¹⁾ siden. Den Præst, som havde konfirmeret ham, havde hørt, at han var bleven til en Original. Han skrev ham saa til, om han ikke vilde komme og besøge ham, naar han fik fri Rejse frem og tilbage samt et Gratiale derforuden. Præsten boede ovre i Fyn, og Tordenkalven skulde saaledes med Jernbanen. Han spekulerede længe paa, om han skulde gøre det, thi han holdt ikke af at køre med denne nymodens Indretning. Præsten gentog saa sin Indbydelse, og endelig bekvemmede Tordenkalven sig til at rejse. Han tog afsted med Toget fra Hobro. Da han kom til Fredericia og skulde af Toget og ned til Færgen, vakte

¹⁾ Rettet fra »en 4 Aar siden«.

hans Personlighed en saadan Opmærksomhed, at Politiet maatte gøre ham Vejen ryddelig, thi fra alle Sider stimlede man sammen for at se ham. Rejsen foregik ellers godt nok og Præsten var meget glad ved hans Besøg. Da han, efter at have været der en otte Dages Tid, tog afsted, gav Præsten ham 50 Kr.«

Hermed slutter H. D.s Beretning om Tordenkalven. Præsten, der havde konfirmeret Tordenkalven i Efteraaret 1832 eller i Foraaret 1833, er Pastor *Magdalous Catharus Brorson* (1800—1878), som var Præst i Veggerby og Bislev i Aarene 1830 til 1857 og siden blev Præst i Gamborg ved Lillebælt i Aarene fra 1857 til 1877.

Tordenkalvens opsigtsvækkende Besøg hos den fynske Præst o. 1875 kendes ogsaa af den himmerlandske Lærer *C. Brøgger* i Ravnkilde, der i Maj 1892 fortalte Evald Tang Kristensen om Tordenkalven: »Engang vilde han over til Fyn og besøge en Præst, der var kommet der fra Egnen, og som havde været god imod ham. Men da han kom til Hobro og vilde havde Billet til Toget, vilde Stationsforvalteren ikke tillade ham at komme med. Der var en Mand med, som skulde tale hans Sag, men det hjalp ikke, han saa altfor mærkværdig ud. Endelig fik han da Lov til at komme ind i en Bremsekupe.«

Lærer Brøggers Skildring kort efter Tordenkalvens Død ^{5/12} 1891 falder naturligvis i det væsentlige sammen med H. D.s fra 1884. Jeg fremhæver kun nogle afvigende og udfyldende Enkeltheder. »Han var uægte Barn og født i Djørup, Bislev Sogn. Han holdt som ung ikke af at tjene, men gik paa Akkoïdarbejde. Saadan kom han til Lundbæk, faldt der ned i den store Lade og slog sig fordærvet. Det var Strøget mellem Nibe og Brorstrup, han færdedes ad, og

han kom aldrig udenfor det. Østligere end til Ravnkilde kom han ikke, han kom saaledes aldrig til Nysum. En Tid lang spekulerede han meget paa at akkordere sig ind hos en Mand, som saa skulde give ham Ophold paa hans gamle Dage. Det blev ogsaa til Alvor, og den Mand, han skulde være hos, fik hans Penge. Men Folk gjorde ham forskrækket og bildte ham ind, at Manden vilde forgive ham; og han tog derfor ind til en Prokurator i Hobro og fik ham til at gøre det tilbage, mod at give Manden 300, 400 Kroner. Han havde let ved at faa Nattely, da han var meget renlig. Han havde stadig en ren Skjorte med sig og fik den skidne vasket paa visse Steder. Ligeledes havde han ordentlige Klæder, men han gik aldrig med dem. Han fornærmede ingen, og særlig Børnene holdt meget af ham, hvor han kom, og stimlede sammen om ham. De lagde Grime paa ham og sagde Hyp og saa vrinskede han, og de syntes det var store Løjer. I sine yngre Dage tog han til Navnsø og Nibe Markeder og sang for Folk.«

Tang Kristensen har en lidt ældre Beretning om Tordenkalven, ganske kort meddelt af *Kristian Bystrup* i *Morum* i 1888. *Kristian Bystrup* bekræfter H. D.s Oplysning om, hvorledes Tordenkalven blev Krøbling: »Han tog nu hans Skade nede paa Lundbæk, mens han var ung. Han var nu saa brølenes stærk, og saa skulde han sætte sig op at ride paa en ridegal Hest, og de bandt ham saa fast, saa han kunde ikke komme fra den. Den gik nu bagover med ham, og han kom ind under den. Siden har han gaaet som Krøbling.«

Brøgers og Bystrups Meddelelser om Tordenkalven er trykt i deres *Helhed* i Tang Kristensens Bog »Gamle Folks Fortællinger om det jyske Almue-

liv«, VI, S. 84—86, og han meddeler ogsaa her: »En af vore yngre Kunstnere har tegnet et meget godt Portræt af ham, hvilket nu er i mit Væрге.« Tang Kristensen tænker paa Illustratoren *Viggo Jastrau*, der den 1. Juli 1889 tegnede Tordenkalven i Himmerland under et Besøg hos Billedhugger Andreas Bundgaards Fader, Træskomager *Jens Christensen* i Ersted. Herom fortæller Tang Kristensen i »Minder og Oplevelser«, III, S. 260, uden dog at nævne, at Jastrau havde tegnet »Tordenkalven«. Det er denne Tegning af Tordenkalven 1889, der er gengivet i Jeppe Aakjærs bekendte Bog: *Steen Steensen Blichers Livstragedie*, II, S. 196, skønt Tordenkalven som saadan er Blichers Livshistorie uvedkommende.

Men de ældre Oplysninger om Tordenkalven er endnu ikke helt udtømt. Der findes et Flyveblad »Vise om Tordenkalven«, trykt i »V. de Lemos« Bogtrykkeri (P. Hansen) i Aalborg 1887. Det indeholder følgende personalhistoriske Oplysninger om Tordenkalven:

»Klodden«, »Kipen«, »Filseplagen«, disse er hans selvgivne Navne. Han er døbt Chr. Christiansen Larsen og er ugift. Han har næsten hele sit Liv samlet alt det, som er vanskeligt at opnævne. Han blev konfirmeret med den lille Katekismus, da han var 17 Aar. Han har været Soldat, men blev kasseret for Pukkelryggethed. Han kom til Skade og brækkede det ene Ben i 1855, derfor maa han gaa ved Krykke og Stok. I sine sammensnørede Bylter har han milevis baaret Smaaskramleri til en Vægt af 8 à 10 Lispund. Bundterne har han ad Aare gjort i flere Tusinde Kroner. Han er født i 1816 og vedbliver sin Virksomhed endnu i Juli Maaned 1887.« Flyvebladet er forsynet med et Fotografi i Træsnit, der hidrører

fra Fotograf Nørgaard i Aars. Visen om Tordenkalven, digtet af N. P. S., begynder: »Der er en morsom Mand, som der forundre kan de mange, som bebor den store Verdens Jord.«

Museumsinspektør S. Vestergaard Nielsen, Aars, har været saa elskværdig at stille et Eksemplar af det meget sjældne Flyveblad til Raadighed for Dansk Folkemindesamling. Jeg mener det rigtigt at optrykke det her, selvfølgelig af personhistoriske, ubetinget ikke af æstetiske Grunde. Vestergaard Nielsen oplyser, at Visen er lavet af Niels Peter Samuelsen, der i sin Tid ejede Gaarden Stenildvad ved Aars, den Gaard, paa hvilken Tordenkalven blev født.

Mel.: Da jeg i Vuggen laa.

Der er en morsom Mand,
Som der forundre kan
De mange, som bebor
Den store Verdens Jord.
Hans Lige er ej til,
Hvorhen man skue vil,
Thi naar man ser ham gaa,
Man sige maa:
Hør' denne Væsel med til Dyrene,
Som drager paa Land og i Byerne?
Han »Tordenkalven« kalder sig hver Dag
Og »Klodden«, »Kipen«, »Filseplag«.

Et saadant Menneske,
Ej Mage til ham se
Vi paa den store Jord;
Hans Ry er meget stor.
En Særling som den Mand,
Der ej opnævnes kan,
Endskønt han er saa god
Som han er stor.
Ja vist er han en af de blidere,
Men han er puklet og saa videre.
Ja endog er han lam og meget krum,
Dog rejser han i Verden om.

Han er dog ingen Skarn,
Men et uægte Barn,

Er født i Stenildgaard
 I Aars for mange Aar,
 Der lidt han voksede op
 Og blev en Kærnekrop,
 Da han ni Aar saa blev,
 Rundt om han drev.
 For at ernære sig han tiggede,
 For hver en Gave fromt han nikkede,
 Og han gik da sin Vej alt med sin Sæk
 Og saa af denne solgte væk.

Han bar saa mangen Ting,
 Tog det med sig omkring.
 Han handled' dette hen,
 Og noget fik igen.
 Han da paa egen Vis
 Paa smaat kun satte Pris,
 Det, Folk gad ej opta',
 Det tog han gla'.
 Men brat han skulde spekulerede,
 Det gjaldt at blive konfirmerede,
 Da han var sytten Aar, han stod til Skam,
 Men Katekismen redded' ham.

Saa Ærinder han gik,
 Han derfor noget fik.
 Saa sysled' ogsaa han
 Alt som en Arbejdsmand.
 Men saa da deriblandt
 Han maatte brilliant
 Dog stille som Soldat,
 En net Krabat.
 Men der blev han ikke spolerede,
 Thi han omsider blev kasserede,
 For han havde netop en Pukkel paa,
 Det en Soldat ej have maa.

Derefter han engang
 Sig paa en Hilms svang,
 Saa tog den rask afsted,
 Og Rytteren faldt ned.
 Paa Jordan haardt han faldt,
 Ja derfor var det galt,
 Han brækkede sit Ben,
 En slemme én.
 Nu derfor paa Kryk' han spadserede,
 Fordi han fik sit Ben spolerede,
 Samt tilligemed Stok i Haand han gaa
 Og døje maa hver Trin han faa.

Han har en morsom Pragt,
 En gammel Klædedragt,
 Den er dog ikke køn,
 Men saa des mere »skøn«.
 Hver Dag i den han gaar,
 Har i saa mangen Aar
 Brugt største Sparsomhed,
 Det kan man se.
 Af Lapper findes der mangfoldige,
 Bliver der tyndt, saa uopholdelig
 Selv tager han til Syning i en Fart,
 Paa Klude bli'r der ikke spart.

Alt, hvad han samler, da
 Derved er meget glad,
 Det kommes saa i Bundt,
 Med Reb det snøres rundt,
 Saa han kan skjule det,
 Som han nu kalder sit,
 De mange, mange Ting,
 Han drager om med al den Herlighed,
 Det er hans Lyst og Beskæftigelse,
 Med Bundter paa Nakken, en for, en bag.
 Har han rejst mangen Aar og Dag.

Han samler Knapper og
 De Skillinger, som dog
 End ikke gælder nu,
 Og smaat, som er itu.
 Zink, Messing, Jern og Staal,
 Om saa en rusten Naal,
 Det, næsten som ej man
 Fortælle kan.
 Og gamle Hestesko han samlede
 Samt efter gamle Søm han famlede,
 Alt brystne, som der ej er af stor Værd,
 Ja dette har han meget kær.

Han er en gammel Mand,
 Nu ikke bærer han
 Halvanden Hundred Pund,
 Det engang regnte kun
 Han for en liden Ting,
 I Milevis omkring,
 Ved Hjælp af Kryk og Stok,
 Men har han nok?
 Nej endnu bli'r han ved med Bundterne,
 Og mange Steder har han Klundterne,
 Men ad Aare har han gjort dem i Pris,
 Han har Kroner i Tusindvis. N. P. S.

I Aalborg Stiftstidende for 8. Dec. 1891 findes der en hel Nekrolog over Tordenkalven. Det hedder her: »Den i det nordlige Jylland under Navnet »Tordenkalven« bekendte Original er i Lørdags afgaaet ved Døden. Hans rigtige Navn var Christen Christian Lassen, og han hørte hjemme i Djørup ved Nibe. I mange Aar har han i sin pjaltede, forlappe Dragt, i hvilken det var svært at bestemme det egentlige Grundstof, gennemstrefjet Egnen paa kryds og tværs. Bl. a. var han en stadig Gæst ved Pinsemarkederne i Aalborg, hvor han var til megen Morskab for Byens Gadeungdom. Ved Tiggeri havde han Tid efter anden samlet sig en efter sine Forhold betydelig Formue, der efter hans Død skal beløbe sig til det meste af 20.000 Kr. Alderen var nu begyndt at trykke ham, og for et Par Maaneder siden tingede han, der nu var 74 Aar gammel, sig i Kost hos Gaardejer Søren Veggerby i N. Tranders, hos hvem det var hans Hensigt at tilbringe sine sidste Aar. Han fik imidlertid ikke ret længe Lov til at glæde sig ved sit gode Alderdomshjem. Derimod er Søren Veggerby ved den med »Tordenkalven« afsluttede Kontrakt bleven adskillig Tusinde Kroner rigere.«

Johs. Tang Kristensen oplyser i sit Privattræk »Tordenkalven«, S. 21, at Grunden til, at Tordenkalven kom i Huset hos Søren Veggerby, var, at han havde haft Tilknnytning til Fru Veggerbys Hjem i Drastrup. Søren Veggerby fik alle de Penge, 4000 Kr., som Tordenkalven havde med sig, og han havde ogsaa faaet Lovning paa at arve den faststaaende Kapital. Testamentet blev imidlertid ikke underskrevet i rette Tid, og Resten af den sammensparede Kapital tilfaldt da den eneste Arving, hans Halvbroder, Smed *Lauritz Jensen* i Farstrup.

Efter »Tordenkalven«s Død d. 5. December 1891 kender jeg ikke nogen ny offentlig Omtale af denne Mand, bortset fra Jydsk Almueliv VI fra 1894, før Johannes V. Jensen gav sin Karakteristik af »Tordenkalven« i sine Nye Himmerlandshistorier af 1904. Siden er det jo gaaet Slag i Slag. Den bedste yngre Skildring er sikkert Aug. F. Schmidts Artikel: Tordenkalven i Anledning af Johannes V. Jensens 70-Aarsdag i Aarhus Amtstidende den ¹³/₁ 1943. I et Brev til mig af 13. Februar 1943 meddeler Johannes V. Jensen, hvad der paa Forhaand er indlysende rigtigt: »Til Skildringen af »Tordenkalven« har jeg aldrig benyttet andre Kilder, end hvad jeg umiddelbart huskede om ham fra min Barndom. Det er senere faldet mig ind, om ikke Navnet »Tordenkalven« snarere skal læses »Tordenkarlen«, udtalt -kal'en paa Jydsk.« Det lyder paa Forhaand slet ikke usandsynligt. Sammenligner vi nu det geniale Billede, som Johannes V. Jensen har givet af Tordenkalven, med den fyldige Skildring, som især H. D. har givet af ham o. 1884, saa kan der kun være én Mening derom, at det ikke er en stor Digtets Fantasiprodukt, men det er en Virkelighedsskildring af ganske sjælden intim Forstaaelse og Menneskekundskab. Tordenkalven var i Følge Johannes V. Jensen »en strengt redelig, gammel, sær og forladt Karl, som der ikke var nogen Slags Ondt i. Han havde været ulykkelig forelsket, den gamle puklede og lamme Jætte. Med hans Bevidsthed slukkedes et forgudet Erindringsbillede i hans Indre, Billedet af en ung Karl, der rank og sværlemmet red højt paa en ustyrlig Hest«

NIKOLAI FOGTMANN

BISKOP I AALBORG

AF KJELD GALSTER

NIKOLAI FOGTMANN var vestjyde, hans fader var præst i Sønder Bork i Ribe stift. Han blev hjemme, til han var 17 år, så sendtes han til Ribe, hvorfra han blev student 20 år gammel (1808).

Da han havde taget »anden eksamen«, underviste han; han kunne ikke rigtigt finde sit studium, men valgte efter et par års forløb teologien. Han fuldførte studiet (1813), men det var undervisningen, der havde hans hovedinteresse.

1815 kom han til Herlufsholm, og de syv år, han var her, var vist de lykkeligste i hans liv. Til Skovklosters pris sang han:

Lykkelig og rig på glæde
Ligger i naturens skød
Herluf Trolles herresæde
Gammel vel, men frisk og rød.
Skoven venligt om det hegner,
Stolt sig løfter poplen op,
Og i åens spejl sig tegner
Broens buer, bøgens top.

Da Sorø akademi blev grundlagt 1822, søgte han lektoratet i teologi og moral og fik det — han mente vel her — ved undervisningen af de unge studenter — at kunne forene sine pædagogiske og videnskabelige interesser.

I otte år var han her og vandt sig mange venner: Ingemann, Hauch, Wilster og navnlig *Peder Hjort*.

I 1830 udnævnedes han til professor i teologi, året efter til biskop i Ribe, og i 1833 blev han biskop i Aalborg, 4 embeder altså i 4 år. Men i Aalborg blev han til sin død (1851).

Fogtmann, der var vant til at leve i udpræget akademiske krese, følte sig noget isoleret heroppe, kom kun sammen med nogle få og vist kun i embeds medfør; såmeget ivrigere holdt han fast ved sine gamle venner, og navnlig med *Peder Hjort* førte han en meget livlig brevveksling (hans breve fra 1833—39 fylder ikke mindre end 144 sider i udvalg af breve til P. Hjort, II (1869)¹). I det følgende skal offentliggøres hans Aalborg-breve fra 1839—42²) (fra 1842—51 er ingen bevaret). Jeg tror, man på grundlag af dem vil få et tydeligt billede af den gamle biskop. (Udeladt af brevene er, hvad der har specielt teologisk interesse samt det meste om Sorø.)

Aalborg d. 27. Dec. 1839.

Kære Ven.

... Det er ikke forunderligt, at der nu baade er Sorg og Forventning i Danmarks Lande. Vi have mistet en gammel, afholdt Konge, som de Yngre kun have kendt som Konge, men vi Ældre have hørt nævne som Regent i over 50 Aar. Vi have faaet en ny Konge, som kender Tiden og som har vakt store Forhaabninger. Men jeg haaber, han ikke retter sig

¹) *Peder Hjort* (1793—1871). En af Tylvtens mod Baggesen. I krig med J. L. Heiberg (1827—30). Skarp og nådeløs kritiker, bl. a. af Ingemann. Konservativ politiker, helstatsmand og antiskandinaver. Lektor i Tysk (fra 1822) ved Sorø Akademi. Hans breve til Fogtmann tilintetgjordes efter dennes død.

²) Findes i Rigsarkivet.

efter Tiden mere, end tilbørligt er. Det er en stor Lykke, at Christian d. 8. kan saaledes tale, som han kan, og stoppe Munden paa de højtskrigende Demagoger. Gud give ham Kraft til at iværksætte de nødvendige Forbedringer, uden at forledes til overlede Forandringer, og Kraft til at modstaa alle ubillige og uvisse Fordringer, uden at lukke Øret for fornøftige og betimelige Forslag og Raad!

Aalborg d. 31. Januar 1840.

Jeg har i denne Tid havt travlt med min Sørgeprædiken over Kong Frederik den 6te...

De maa fremfor alt i denne Tid stræbe at bevare et roligt Sind og godt Mod; thi uden dette kan man ikke virke noget til Fædrelandets Tarv. Man maa holde sine Kræfter samlede til Arbejde og Virksomhed. Især maa man holde fast ved Tillid til Gud, fra hvem al Kraft og Velsignelse kommer. Jeg øver mig hver Dag i at kunne bringe det saavidt, at jeg kan sige med Sandhed:

Og faldt end Himlens Hvælving ned,
Jeg ikke blundede derved!

Jeg har virkelig godt Haab baade for dette Liv og for det tilkommende. Danmarks Stilling er bedre, end den har været for 20 Aar siden, og den kan med Guds Hjælp blive bedre endnu. Der er dog nogle Mænd i Landet, som erkende det Rette og Gode, og som holde derpaa. Og der er een i Himlen, som opholder disse Mænd og som styrer det Hele.

Vale et deo mecum: me impavidum ferient ruinæ!¹⁾
Naar man har det Mod, saa gaar det, σ υ ν θ ε ω²⁾, godt.

¹⁾ Ruinerne skal ramme mig frygtløs.

²⁾ Med Guds Hjælp.

Aalborg 3. April 1840.

... Artiklen i Berlings Avis om Presseforfølgelser mod »Fædrelandet« syntes jeg meget godt om. Det er næsten, som om visse mener, at Regeringen altid gør Uret, naar den forfølger sin Ret ...

Det er mærkeligt, at Dronningen¹⁾ viser Grundtvigs Prædikener saa megen Opmærksomhed, at hun endogsaa, naar Biskop Mynster prædiker i Frue Kirke, hører ham i Vartov. Det er en Slags Demonstration, som kan være betænkelig nok, men som dog vel ikke betyder meget. Mynster er en Mand, som ikke behøver Hofgunst for at virke tilgavns og for at være tilfreds.

Aalborg 5. Maj 1840.

... De 2 Exemplarer af Deres Børneven og de 7 Exemplarer af Deres Psalmesamling²⁾ skal jeg med Fornøjelse uddele paa mine Visitatser; dog ved jeg endnu ikke, om jeg uddeler dem i Vendsyssel, som De skriver, eller tildels i Thy; thi Thyboerne er flinkere end Vendelboerne ...

Man taler stærkt om, at Jyderne ville staa stivt paa, at der i næste Stænderforsamling skal petitioneres om Skattebevillingsret eller om lignende Garantier, som det kaldes. Jeg er ogsaa af den Mening, at Stænderforsamlingerne nu ville tage Bladet fra Munden. Før vare de mere tilbageholdende, fordi de ikke vilde gøre den gamle Konge imod. Nu er det anderledes.

1) Charlotte Amalie af Augustenborg.

2) 1839 var »Den danske Børneven« udkommet, en for borger- og almueskoler beregnet læsebog; året før hans »Psalmer og Bønner« til undervisningsbrug.

Aalborg 22. Maj 1840.

... Jeg har endnu ikke faaet, men faar vel nok Indbydelse til Kroningsfesten. Jeg har ikke i Sinde at komme dertil, dersom jeg paa nogen Maade kan undgaa det, hvilket jeg haaber. Der er Dagdrivere og Nysgerrige nok, som ønske at komme dertil.

Det har været mig meget paafaldende i de sidste københavnske Blade at se, at der har været nogle Gadeoptøjer i Nørregade nærved Krystalgade. Der bor jo Conferentsraad Ørsted. Man har dog vel ikke havt i Sinde at raabe vivat eller pereat for denne ypperlige Mand? — Man kan ikke vide, hvad Folk kunne falde paa nu, da Bladene fortælle dem, at ikke alene Trykkefriheden, men ogsaa Talefriheden staar i Fare, og da Ørsted under Statsminister Stemanns Sygdom er, saa at sige, Conceillpræsident. Den Vrede, som før faldt ved slige Lejligheder paa Stemann, maa vel nu falde paa Ørsted. Man maa dog haabe, at de Forstandigere og Sindigere ville faa Overhaand og holde Styr paa de uvorne Frihedshelte. Gud give, at Regeringen maa holde fast ved Retfærdighed og retfærdig Strenghed. — Jeg er ogsaa af den Mening, at det vilde være til stor Gavn, om De kunde faa Tid til at udgive et politisk Blad eller til at skrive Artikler i et saadant. De kunde nok hamle op med de vildeste Demagoger og holde dem Stangen, ja tildels binde Munden paa dem. Det kan næsten ingen anden af vore fornuftige og sindige politiske Skribenter. Derfor bliver Skraalerne for højroastede og selvraadige. De skade virkelig den gode Sag; thi vist og sandt er det i alle Maader, at der er meget her i Landet, som bør forandres og forbedres; men Sagernes rolige og rette Gang forstyrres af Ultraernes Skraal og skæve Adfærd.

Aalborg 24. Juli 1840.

Kongen har jeg endnu ikke set; men man siger, at han ser meget svag og affældig ud. Jeg skulde have mødt ham ved Vestervig eller Agger-Kanal til- ligemed Stiftamtmanden; men jeg maatte undskylde mig paa Grund af Ildebefindende. Nu er det muligt, at jeg rejser til Viborg for at hilse paa Kongen, som bliver den næste Søndag over. Forresten kommer han ikke saa præcis som Kong Fr. 6. Til Vejle skulde han være kommen til Middag, men kom først om Natten Kl. 2. Han behøver 140 Heste paa hvert Skiftested, saa stort er Følget blevet, især ogsaa der- ved, at Kronprinsen er kommen til. Han (Kongen) har sagt, at han kommer hertil til næste Aar. Man takker derfor med Munden og gruer derfor i Hjertet. Kongen burde rejse paa en anden Maade.

Det har været mig meget kært, at Cancelliet havde indstillet mig til at faa Sølvkorset; men at Kongen selv har udstrøget mig¹⁾. Statsminister Ste- mann og Etatsraad Holm have ved Stiftamtmand Bluhme²⁾ underrettet mig derom. Cancelliets Dom er i denne Henseende mig vigtig; men Kongens Af- gørelse derimod ligegyldig, thi jeg er helst fri for saa- danne Decorationer, som have saa lidet at betyde.

... Meningerne om Dronningen er meget forskel- lige. Man fortæller, at Hertugen af Augustenborg har sagt: »Der kommer ikke et fornuftigt Ord af hendes Mund.« Kongen anses for at være characterløs og ubestemt. Dette er den største Ulykke i disse van- skelige Tider. Sed Dominus providebit³⁾.

¹⁾ Næste år (1841) fik F., der i forvejen var ridder, sølvkorset.

²⁾ C. Bluhme (1794—1866), Stiftamtmand i Aalborg 1838—43. Kendt som konservativ politiker. Statsminister 1852. Måtte som Monrads efterfølger slutte freden i Wien 1864.

³⁾ Men Gud styrer.

Aalborg 11. Sept. 1840.

... Kongens udmærkede Evner og Kundskaber erkendes efter Fortjeneste af de fleste; men der er kun faa, som have Tillid til ham. Derfor finde Kronprinsens Ord saa megen Indgang, idet denne nemlig skal have sagt: »Jeg ved nok, at jeg ikke taler saa godt for mig som min Fader; men hvad jeg siger, det mener jeg.« ... Grunden til, at de fleste ingen Tillid har til Kongens Ord, ligger nok deri for en Del, at han siger saa mange smukke Ting og lover alle saa godt. Multa promissa levant fidem, siger Horatius¹) ...

Aalborg 16. October 1840.

... Der er ikke faa, som ikke bygge stort paa Kongens Ord. Et af de frappanteste og ubehageligste Tilfælde i denne Henseende synes mig dette at være, at Kongen, som har erklæret at ville indføre Besparelser i alle Dele af Statshusholdningen og Statsbestyrelsen, ikke har villet ophæve Tallotteriet uden ved Paalæg af en ny Skat. Det vækker ikke Tiltro eller gode Tanker om Besparelsernes alvorlige Mening og endelige Udførelse. Næppe noget har mere svækket Tilliden baade i Danmark og Holsten end dette kgl. Udkast om Tallotteriet. Man tror, at Kongens private Gæld sluger det Overskud, som Finanzerne i de sidste Aar har havt, og som visse forøgede Indtægter hvert Aar maa forstørre. Stænderforsamlingen i Viborg vil vistnok tage denne Sag skarpere end den Roeskildske og bliver i det Hele neppe saa moderat, hvilket forresten er Skade; thi det Moderate virker mest i Længden. I Længden kan dog absolutum dominium ikke holde sig; thi dette dominium kan

¹) Mange løfter svækker tiltroen (Horats ep. II, 2., 10.)

ikke fornuftigvis betragtes uden som en interimistisk Foranstaltning ligesom Dictatorembedet i Rom. *Ab-solutum dominium* i et svagt Menneskes Hænder? Hvad er det andet end en grov Modsigelse i Begrebet? Det vil ingen Philosoph og ingen Taler kunne modbevise. Naar det hedder i Homers *Ilias*, at »een skal være Herre«¹⁾, saa er det en anden Sag; thi det vil sige, at een skal have den øverste Magt, men det er ikke det samme som Enevoldsmagt. Den Sag er ogsaa almindelig erkendt, at Monarchiet, nemlig det constitutionelle, er den bedste Regeringsform . . .

Jeg har i den sidste Tid havt 2 besynderlige casus med Præster her i Stiftet. En Præst, som har Capellan, der bestyrer hans Embede paa eget An- og Tilsvar, har søgt om at blive ansat som Portbetjent²⁾, hvorhos han dog vil vedblive at være Sognepræst! En anden Præst er sigtet for at leve i utilladelig Forbindelse med et Fruentimmer, som han har foranstaltet ægteviet til hans egen Svigerfader, et gammelt Almisselem! Den sidste Sag, som er saa skandaleus, vil blive nærmere undersøgt. . . . Lev vel!

Aalborg 11. November 1840.

Da der i Viborg blev talt om Stændernes Competence til at behandle Forfatningssagen, og disse blev benægtet af Commissarius, blev Stændernes Competence forsvaret af Stiftsprovst Hald³⁾, ja Kongens Competence til at udøve Enevoldsmagten blev paa en Maade sat under Qvæstion af Auditor Roulund⁴⁾ Det

¹⁾ *Iliaden* 2. sang, V, 204. Flervoldsmagt er ikke til gavn; kun een kan være hersker.

²⁾ Accisebetjent.

³⁾ P. T. Hald (1802—64), fra 1837 stiftsprovst i Aalborg.

⁴⁾ Rasmus Roulund (1783—1845), 1810 auditor, fratrådt 1812. Fra 1828 ejer af Store Restrup. Repræsentant i Viborg for godsejerne. Kendt for sine voldsomme udfald mod enevælden.

er en ny Vending. Det havde man næppe tænkt paa i Roeskilde.

Aalborg 18. December 1840.

... Stænderne i Viborg er endnu mere liberale end Stænderne i Roeskilde. Nogle Deputerede ere ultraliberale. Conferentsraad Ørsted har især havt en vanskelig Post. De andre Stænderpræsidenter ere intet mod ham. Men vil Kongen skønne derpaa?...

Aalborg 29. Jan. 1841.

... For Stændervalgene vises her i Egnen temmelig stor Interesse. Man stræber især at vælge de saakaldte Liberale, dog ikke Ultraer. Efter al Rimelighed vil de Constitutionelle faa en betydelig Overvægt i det næstforestaaende Stændermøde i Viborg...

Jeg haaber og ønsker, at det er blevet bedre med Deres Gigt. De maa endelig klæde Dem varmt og følge den gamle Todes¹⁾ Raad, efter hvilket man her til Lands skal lægge sin Vinterdragt paa St. Hans Aften og tage den paa St. Hans Morgen og ellers ikke lægge den hele Aaret igennem. Især er det vigtigt, at man bruger en Uldskjorte. — Med mit Helbred er det nogenledes. Jeg gaar en Tour daglig, og dette er mig nødvendigt. Derved og ved en ordentlig Leve-maade kan jeg, næst Guds Hjælp, slaa mig nogenledes igennem...

Jeg har i denne Tid travlt med Indberetninger og deslige. I det Hele har jeg i den sidst forløbne Tid havt meget at bestille tildels med usædvanlige Ting, f. Ex. med Anabaptisterne, som ere opkomne her i Egnen.

¹⁾ J. C. Tode (1736—1806), læge og forfatter.

Aalborg 9. Marts 1841.

... Veed man, hvem det er, som egentlig skriver Corsaren? Det er vel en Del unge Studenter¹). De synes især at være personlig ilde stemte mod Kongen. Jeg mener dog ikke de unge Studenter i Almindelighed, men dem, som skrive Corsaren.

Det værste ved Tiltalen mod Orla Lehmann²) er, at denne Tiltale har Udseende af en Chicane, som gaar ud paa at udelukke ham fra Stænderforsamlingen og fra Raadmandsembedet, hvilket han skal have været paatænkt. Det er ogsaa et Spørgsmaal, om Partiet ikke vinder Styrke ved denne Tiltale. Forresten er det at beklage, at Orla Lehmann, dersom han virkelig vilde og kunde virke noget godt i Stænderforsamlingen, nu ventelig har forspildt sig Adgangen dertil.

Den nærværende Konge ser meget paa det Ud-vortes. Det er maaske den første Konge, der har ladet sig gøre en egen Uniform til den Dag, da han præsiderer i højeste Ret. Han er ogsaa den første, som har tilladt(?) Amtmændene at bære Epauletter og militære Overkjoler! Vor Stiftamtmand her modtog denne Tilladelse med den største Forundring og Misbilligelse. Det turde ogsaa hænde sig, at en Uniform foreskrives for menige Lærere ved Sorø Academi og Skole...

Jeg ønsker oprigtig, at De maa leve vel og være vel tilmode.

Aalborg 6. April 1841.

Dersom De ikke har oplevet et Jordskælv, saa

¹) Senere navngav den unge Goldschmidt sig som redaktør.

²) 4. Jan. 1842 var Lehmann blevet idømt tre måneders fængsel p. gr. a. udtalelser mod enevælden.

har jeg nu oplevet mere end De, som dog er saa vidt-berejst¹). Det er forresten ikke noget behageligt at opleve. Det er en meget uhyggelig Fornemmelse, som derved vækkes.

I Lørdags den 3. April om Eftermiddagen Kl. 4,20 mærkedes her i Byen og Omegnen en Jordrystelse, som delte sig i to Stød, af hvilke det første var det svageste, men det andet, som fulgte paa efter et Par Secunders Forløb, noget stærkere. Under Jordrystelsen følte de fleste Mandspersoner en vis Døsig-hed eller Dorskhed, og Fruentimmerne fik Qvalme. Murene bevægede sig bølgeagtig, Vinduerne klirrede, Dørene rystede, Gardinerne flagede, Lysekronerne dinglede, Skilderierne paa Væggene raslede, Urtepot-terne vaklede, Skabe vaklede og truede med at falde, adskillige højt hængende Genstande faldt ned, en Skaal med Vand, som stod i Vinduet, skyllede over. De, som stode udenfor Husene, saa Husene vakle eller danse, som de kaldte det. Saa vidt jeg ved, er her i Byen ingen Mure revnede og ingen Skorstene ned-faldne; men i Løgstør skulle baade Mure være rev-nede og Skorstene nedfaldne. Dersom Stødet havde været noget stærkere, vilde uden Tvivl det samme blevet Tilfældet her i Byen.

Man har før troet, at vi her i Danmark var sikre for Jordskælv, og De siger i Deres Børneven, Pag. 380, at man ikke her i Landet har Grund til at frygte for Jordskælv. Men nu kan man ikke længere an-tage og sige dette. . . . Jeg vilde ønske, at visse Folk derved ville lade sig overbevise om, at man ikke hel-ler bør tro for fast paa Enevoldsmagtens Stabilitet og

¹) Peder Hjort havde 1817—21 været på studierejse, navnlig til Italien og Tyskland. Fogtmann havde aldrig set udlandet, og ud over sine visitatser næppe foretaget nogen rejse i Danmark.

Bestandighed. Hvad der synes at staa fast og urokkeligt, kan snart styrte og falde sammen. Den Lærdom har jeg uddraget af Jordskælvet. Eller rettere sagt: Jeg har fundet denne Overbevisning styrket derved. Det er Galenskab eller Daarskab at stole paa Fastheden og Varigheden af jordiske Indretninger og Bygninger. . . .

Hvad den Ulv angaar, som skal være skudt i Nærheden af Nibe, da er det nok ikke ganske afgjort, om det er en Ulv; dog mene kyndige Mænd, f. Ex. Borgmester Mørch¹⁾, at det er en Ulv, og navnlig en Ulv af den Afart, som skal findes i Skaane og det sydlige Sverige. Skindet vil ventelig blive sendt til København.

Hvad jeg har fortalt om Jordrystelsen, beder jeg Dem fortælle igen til vore fælles Venner og forrige Colleger i Sorø. Jeg sad, da Jordskælvet begyndte, og læste i Munch-Ræders Bog om den norske Constitution, og jeg mærkede først, at Bordet og Stolryggen lettede sig eller bevægede sig under min derpaa hvilende Arm; derpaa hørte jeg Vinduerne klirre og Betrækket paa Væggene rasle o. s. v., som jeg ovenfor har fortalt. De, som vare paa aaben Mark, have næppe mærket noget til Jordrystelsen. Den mærkedes især i og ved Bygningerne, og Rystelsen eller Bevægelsen var nok stærkere i 2. end i 1. Etage.

Aalborg 4. Maj 1841.

Hvad Jordskælvet angaar, da maa jeg endnu tilføje, at dets egentlige Sæde eller Udgangspunkt synes

¹⁾ Axel Møller Mørch (1797—1876) var borgmester i Aalborg 1837—63. Han havde 1820 vundet universitetets guldmedalje for en naturhistorisk prisopgave og havde som naturvidenskabsmand berejst Island.

at have været Thy og Mors. Der var Jordrystelsen stærkest. I Thy revnede Mure, og nogle Skorstene faldt ned, og Stentrapper adskiltes fra Husene i Thisted. Paa Mors faldt i en Præstegaard tre Skorstene ned, en Kirkehvelving revnede, og i en Smedie sprang Ambolten af sin Blok. I Vester-Han-Herred revnede Muren i et Kirketaarn, og adskillige Vinduesruder sprang istykker i Herredsfogdens Gaard. Jordskælvet var derimod meget svagere i Vendsyssel, og paa Skagen mærkedes det aldeles ikke; thi det kunde ikke trænge igennem de store Sandmasser, som omgive denne By. Professor Forchhammer var vel tilfreds med Jordskælvet¹⁾, fordi det havde rettet sig efter hans Theori om Jordbundens Hævningslinier her i Landet. Han er en udmærket Mand i sit Fag...

Stiftsprovst Hald havde for 8te Dage siden et Barn til Daaben, som er hans anden Søn, og som blev døbt med disse Navne: Joachim Frederik Schouw Hald. De vigtigste Notabiliteter her i Byen, nemlig Stænderdeputerede og Stændersuppleanter, vare Faddere. Jeg var ogsaa med, men tænkte ved mig selv: quid Saulus inter prophetas²⁾. Dog troer jeg, at jeg var budt med, fordi man ved, at jeg, skønt ikke Politiker, er en Ven af Præsident Schouw³⁾; thi Præsidenten kaldes han her altid. Jeg vilde ønske, at Prof. Schouw maatte blive Præsident igen. Kongen tager vistnok fejl, dersom han forbigaar Schouw ved det ny Valg af en Deputeret for Universitetet...

Det gaar nu ud over de liberale Blade. Det er

¹⁾ I »Dagen« 1841, No. 84 - 85, har Prof. G. Forchhammer skrevet om »Jordrystelsen d. 3. April«.

²⁾ 1. Sam. 19,24.

³⁾ Joachim Frederich Schouw (1782—1852). Prof. i botanik. Var præsident i den første stænderforsamling i Roskilde. En af førerne for de liberale.

at beklage, at de ikke have holdt sig inden de rette grænser; thi saa maatte man lade dem være. Forresten bør de liberale Blade behandles liberalt; thi ellers gaar det i Længden galt...

Jeg ønsker, at De maa faa Bugt med Deres Gigt. De maa endelig klæde Dem varmt og bevæge Dem daglig...

Aalborg 22. Juni 1841.

... Prof. Forchhammer skal have sagt, at Mors og Thy var ved Jordskælvet hævet 1 Alen i Vejret. Hans i Videnskabernes Selskab oplæste Afhandling kommer vel for Lyset. Jeg talte ikke med Prof. Forchhammer efter hans Tilbagekomst fra Thy og Mors; men en Præst paa Mors fortalte mig hint Ud-sagn af ham...

Det glæder mig, at Waage¹⁾ har besluttet sig til at holde en bedre eller strengere Disciplin. I denne Henseende antager jeg, at Wilster²⁾ har havt en skadelig Indflydelse paa ham. En god Disciplin er en vigtig Sag baade i Kirke og Skole. Primanerne i Rendsborg have nylig lagt voldsom Haand paa en Lærer. Det samme kunne Qvartanerne eller Qvintanerne eller Sextanerne i Sorø finde paa, naar de ikke holdes i Tugt og Ave. Tugt og Ave er en god Ting. Havde vi en god Kirketugt, saa havde vi nu ingen Anabaptister haft o. s. v. Anabaptisterne her i Byen klage i det mindste især over, at der ingen Kirketugt holdes, og sige, at de ikke ville gaa til Alters i Statskirken, saalænge de skulle gaa til Alters

¹⁾ G. H. Waage (1793—1842), fra 1837 direktor for Akademiet i Sorø.

²⁾ C. Wilster (1797—1840), lektor i Sorø. Digter, oversætter af Homer.

med Hoerkarle og offentlige Skøger o. s. v. Der er visselig meget deri. Det er galt, at al Kirketugt er afskaffet eller tilsidesat; og dog er det farligt at indføre samme igen. *Nec mala nostra, nec remedia pati possumus*, siger Livius¹⁾. Det er virkelig højst betænkeligt . . .

Aalborg 9. Julii 1841.

I Onsdags var her Landemode. Jeg har derfor havt og har endnu travlt i disse Dage. Dette urolige, udvortes urolige Liv, som undertiden følger med mit Embede, er mig imod. Jeg er blevet gammel og graa in umbra scholastica²⁾, og finder mig i det Hele bedst udi samme. Dog tør jeg ikke klage, og jeg klager heller ikke. I det Hele er jeg tilfreds og takker Gud altid.

Paa dette Brev har jeg begyndt for nogle Dage siden; men fik ikke Tid til at ende det. Ikke heller i Dag faar jeg Tid; men jeg vil dog skrive et Par Ord i de faa intervalla, som interpellatorer lade staa aabne . . .

Det er meget slemt, at det ei bliver bedre med Disciplinen i Sorø. Hvad Disciplinen angaar, da siger Deinhardt i Wittenberg derom disse simple, sande Ord: »Der Lehrer soll eine scharfe und nachsichtslose Zucht halten, aber der Grund, aus dem sie kommt, soll die Liebe seyn, auf Gymnasien so gut wie auf anderen Schulen. Durch gesetzliche Strenge und Schärfe, die nicht aus der Liebe kommt, entsteht sklavische Furcht, Entfremdung und Misstrauen.« Dette er Khuden og Kunsten og hele Sagen i Skolerne.

¹⁾ Vi formår hverken at bære vore fejl eller tåle de nødvendige lægemidler. (Livius præfatio, 9.)

²⁾ I lærdommens skygge, »under stille studier«.

Justitsraad Brorson paa Herlufsholm¹⁾ forstod sig paa at holde Tugt med Fynd og Klem, men alt i og af Kærlighed. En af Disciplene, som han havde mørbanket, sagde bagefter: »Om han endog slog mig ihjel, saa vidste jeg, at han mente det vel.« En saadan Skoletugt maa man se til at faa indført i Sorø Skole. Men det vil falde vanskeligt i vor Tid. Allererst maa man have Lærere, som virkelig drives og styres af sand christelig Kærlighed.

Hæc hactenus! Vale.

Aalborg 10. August 1841.

... Det er besynderligt nok, at Lærerne i Sorø klage over, at Direktor ikke holder Disciplin eller Eleverne i Tugt og Ave, og Eleverne klage over, at Direktor ikke tager dem i Forsvar og Beskyttelse mod Lærernes Vilkaarlighed og Mishandling. Dog kunne disse tvende Ting nok forenes, ja de maa næsten nødvendig finde Sted, hvor Disciplinen ikke er god ☉: fornuftig streng, ligesom alle Slags modsatte borgerlige Onder finde Sted, hvor Regeringen ikke er god ☉: streng i god Forstand.

Paa min sidste Visitats i Vendsyssel har jeg faaet ny Bestyrkelse paa den gamle Sætning, at man er kommen norden for Lov og Ret, naar man er kommen norden for Limfjorden. Der er visselig intet Sted i Danmark, hvor Lovene overholdes saa lidt eller saa slet...

Aalborg 7. Sept. 1841.

... Dr. W. Rothe²⁾ fik da ikke Phanefjord Kald;

¹⁾ A. W. Brorson (1755—1833), opdraget hos sin farfader biskop Broder Brorson i Aalborg. Rektor på Herlufsholm.

²⁾ Wilhelm Rothe (1800—78). Lektor i teologi og moral i Sorø. 1843 sogneprest i Vemmelev.

men Provst Obel i Thorup her i Stiftet. Det er en egen Sag med disse Forflyttelser. Det er et af vor Tids store Onder. Det er vistnok sandt, at de bedste Kald, naar Anciennitetssystemet skal følges, ofte faa de sletteste Præster . . .

Da jeg kun i 10 Aar har været Biskop, er det mærkeligt nok, at jeg har indviet 2 nye Kirker, nemlig Agger Kirke i Aaret 1838 og Skagen Kirke i Aaret 1841. Der kan ellers hengaa hele eller halve Sekler, hvori ingen nye Kirker blive bygte her i Landet. Det er ogsaa mærkeligt, at begge disse Kirker ere Fiskerlejer og Strandingssteder. Paa Hjemrejsen fra Skagen væltede jeg med min Vogn og var i virkelig Livsfare, men slap dog aldeles uskadt derfra, til stor Forundring for mine Medrejsende paa en anden Vogn. Min Tillid til Guds gode Forsyn er derved bleven end mere bestyrket. Den slette Vej, for svær Oppakning (thi jeg havde en Del af Stiftamtmandens Tøj paa min Vogn, hvilket han, fordi han havde sine Damer med¹), ikke kunde have paa sin Vogn) og for liden Paapassenhed fra Kudskens Side, var Aarsagen til denne Væltning, den første, som er mødt mig paa mine mange og lange Reiser, baade i Ribe og Aalborg Stifter. En anden Gang vil jeg ikke tage saadant Læs paa. *Damniss sapimus*²). Vale!

Aalborg 12. October 1841.

. . . Det varer temmelig længe, inden man hører

¹) Jeg kan ikke billige, at man tager damer med på en embedsrejse, hvorpå man har fri befordring. Jeg mindes vel Drewsens fortælling om den tykke dame og gedebukken. Men stiftamtmand Bluhme bekymrer sig lidt om sligt. Nogen ostindisk Nabobisme hænger nok ved ham. Forresten er han en klog og dygtig mand.

²) Af skade bliver man klog.

noget til Stændernes Sammenkaldelse. Jeg skulde næsten tro, at Kongen ikke er ret enig med sig selv, om han skal vælge Prof. Schouw til Deputeret eller ikke. Man har sagt, at Kongen vilde vælge Prof. Sibbern¹⁾ til Deputeret for Universitetet, men det vilde vistnok aldrig gaa godt. Sibbern har næppe Besindighed dertil.

Hegelianismen griber mere og mere om sig. Man er enthusiastisk for den. Jeg maa ved den saakaldte Bispexamen døie ikke faa Stumper og Stykker eller Dampe og Dunster deraf. Forresten er der meget godt ogsaa i den Retning. Den er en god Modvægt mod den aandløse Rationalisme. Den er et godt antidoton. Det er ogsaa godt, meget godt og nødvendigt. Forresten vil denne Enthusiasme næppe vare længe. Hegelianerne sige selv, at *Enthusiasme er den i Mulighedens Tjeneste fortærede Begejstring*. Det er et underligt Sprog, det mesopotamiske Sprog.

Med det første skal jeg tillade mig at sende Dem mit aarlige Bidrag til min gamle Opvarterskes Underholdning.

Aalborg 10. Jan. 1842.

Tak for Deres Venkab i det gamle Aar! Held og Lykke i det nye Aar!

Denne Tak og dette Ønske bringer jeg Dem noget sent, fordi jeg har havt travlt, og dertil kommer, at min gamle Moder²⁾ hensov, 85 Aar og 8 Maaneder gammel, i Slutningen af det gamle Aar. Hun

¹⁾ F. C. Sibbern (1785—1872). Professor ved Universitetet. Forfatter til Gabrielis breve. S. fik ikke sæde i stænderforsamlingen.

²⁾ Agathe Fogtmann, født Borch (1756—1841). Hun var efter sin mands død (1814) blevet boende i hans sogn Bork, Ringkøbing stift.

havde levet 27^{1/2} Aar som Enke. Jeg takker Gud, fordi han lod hende leve saa længe og gav hende en blid og rolig Død. Hun savnes iøvrigt af 3 af mine Søskende, som havde deres Ophold hos hende, og af hvilke de tvende ere svage paa Sjæl og Legeme. Det er virkelig mærkværdigt, at Sognefolkene i begge Sogne, for hvilke min salig Fader havde været Præst, vedbleve at vise stor Godhed og mange Tjenester imod min Moder i den lange Tid, hvori hun var Enke. De syntes, at det simpelthen var deres Pligt at sørge for hende, og de bleve ikke trætte af at gøre godt imod hende. Jeg kan ikke tænke derpaa uden dyb Bevægelse. Det er virkelig en ædel Art Bønder, som findes i den Egn...

»Fædrelandet« indeholder meget godt; men det er dog ofte altfor ensidigt og dictatorisk.

Aalborg 23. Febr. 1842.

... Hermed har jeg den Fornøjelse at sende Dem ... 12 Exemplarer af en Tale, som jeg holdt ved Indvielsen af Kirken paa Skagen. Disse Exemplarer, af hvilke De bedes selv at modtage 1 eller 2, bedes ved Lejlighed uddelt til dem af vore fælleds forrige Colleger, som det kan, i een eller anden Henseende, interessere. Et Exemplar bedes ved Lejlighed leveret til Director Waage. Ingemann, Hauch og Lütken bedes ikke forglemte. Dog maa det fremfor alt mindes, at denne Tale ikke er skreven for Højlærde eller for Doktorer og Professorer, men er holdt for Skagens Købmænd, Skippere og Fiskere o. s. v. Især bedes det bemærket, at jeg siger ligesom Luther eller tillader mig at anvende hans Ord: »Jeg prædiker saaledes, at Hans bag Døren kan forstaa mig. Vil Dr.

Philip og Dr. Jonas ikke høre mig, saa staar Døren dem aaben.« *Fiat applicatio*¹⁾! . . .

Det er mærkeligt nok, at det dog nok egentlig er gamle Stemann²⁾, som regerer i Danmark. Bevis: dersom han engang gaar af, saa fåa vi et andet Regeringssystem. Ergo er det egentlig ham, som regerer. Det er visselig mærkeligt. Det er en besynderlig Kraft hos den gamle Mand; og det er en besynderlighed Svaghed hos adskillige Andre!

Aalborg 28. Marts 1842.

. . . De spørger mig, hvad jeg siger til Kronprinsessens Afrejse³⁾? Det forekommer mig, at jeg med mere Føje kunde spørge, hvad *De* siger dertil; thi jeg kender slet intet til Omstændighederne. Jeg ved ikke, hvad der er Anledningen til hendes Afrejse; jeg ved ikke, om hendes Rejse kan kaldes en Afrejse i egentlig Forstand. Forresten kan jeg nok vide, at det er en betænkelig Sag. Men jeg antager dog, at Rygterne er upaalidelige . . . Dersom det er afgjort, at Kronprinsessen ikke kommer tilbage igen, er det meget mistænkeligt. Dersom hun ikke har taget sin danske Lærer, Christian Winther⁴⁾, med sig, saa vil hun vel glemme alt det Danske, som hun maatte have lært. Saa meget er visl, at denne hele Sag er meget slem og i højeste Maade beklagelig. Jeg ved ikke at se denne Sag fra nogen gunstig Side, med mindre jeg

¹⁾ Lad denne hentydning være nok.

²⁾ P. C. Stemann (1764—1855). Præsident for danske kancelli, statsminister. Det er efter al sandsynlighed ham, der har formuleret Fr. VI.s svar i 1835 på trykkefrihedsadressen: »Vi alene vide — —« Måtte gå af 21. marts 1848.

³⁾ 22. juni 1841 var den 20-årige Mariane af Mecklenburg Strelitz blevet viet til kronprins Frederik. Ægteskabet blev opløst.

⁴⁾ Forfatteren til Hjortens Flugt.

turde antage, at denne store Ulykke kunde aabne Kongens Øjne saaledes, at han kunde se sin Søns Fejl; thi saa kunde der maaske komme noget godt ud af denne sørgelige Tildragelse.

Aalborg 1. Junii 1842.

... Kongen ventes hertil om en Maanedes Tid. Man siger, at han denne Gang kommer med et noget mindre Følge end forrige Gang. Det skal være ham sagt, at der forrige Gang var stor Misfornøjelse over hans store Følge. Dette er ellers noget, som en Enevoldskonge vanskelig erfarer.

Man bliver forunderlig tilmode, naar man hører eller læser i Prof. Heibergs Intelligensblade, at Tragedien nu er et antiqveret Moment, eller at dens Tid er forbi, og at Hauchs Tragedie derfor fandt mindre Bifald¹⁾! Skal dette gælde, saa bliver alt antiqveret eller forældet, naar det ikke er fra igaar. Hvortil fører dog omsider denne urolige Higen og brusende Gæring? Man maa befrygte, at der kommer snart en svær Tugtelse for at lære Menneskene den Visdom, som de ikke vil lære, og som er dem saa svar nødvendig...

Hvad siger De om den Thesis: det absolutte Monarchi er mere skadelig i et lille Land end i et stort Land?

Hvad siger man dertil, at Kongen af Preussen²⁾ har sammenkaldt en Forsamling, som bestaar af et Udvalg af alle Provinsialstændernes Medlemmer, for at dette Udvalg skal raadslaa om Statens fælleds Anliggender?

¹⁾ I Intelligensblade 15. maj 1842 havde Heiberg anmeldt Hauchs Svend Grathe.

²⁾ Frederik Wilhelm IV, der lige var tiltrådt regeringen.

Aalborg 29. Julii 1842.

Det er længe siden, De hørte noget fra mig; men det har sin Aarsag, ligesom alt, hvad der ellers sker eller ikke sker. Der er nemlig sket noget forunderligt, om jeg saa maa sige, siden jeg sidst skrev. Dog bestaar dette forunderlige, som jeg nævnte, egentlig kun deri, at jeg har rejst Aalborg Stift igennem i Kongens Suite fra den 12. til den 20. Julii. Saaledes kom jeg uventet til Hove.

Kongen kom hertil den 9. Julii om Formiddagen. Han blev festlig modtaget. Ved sin Ankomst syntes han mat og svag; men han blev hver Dag stærkere og muntreere eller livligere, og da han den 12. forlod Aalborg, var han rask. Jeg rejste med, især for Skagens Kirkes Skyld, som Stiftamtmanden og jeg skulde forevise og forsvare; men saa blev jeg ved at følge Trop til Sallingsund, som er Grænsen mellem Aalborg og Viborg Stift. Det er et forunderligt Liv, som jeg ikke længe kunde finde mig i; men denne Gang fandt jeg mig dog bedre deri, end jeg havde ventet. Jeg kom godt ud af det med alle Hofmændene i det Hele. Det er meget høflige Mænd, som er i Kongens Følge, og de bidrage sit til, at Kongen vinder alle for sig. Thi Kongen vandt alle for sig paa sin Rejse, især alle dem, som ikke se dybere i Tingen, og det er de fleste. Man maa ogsaa beundre Kongens Arbejdsomhed og Udholdenhed eller Utrættelighed i Forretninger, ved Cour og Audientser, ved Inspicering af offentlige Anstalter, ved Gennemsyn af Embedsbøger o. s. v. Det er meget langt fra, at han fører noget mageligt Liv. Man maa snarere undre sig over, at han kan holde al den Anstrængelse ud.

Jeg prædikede d. 10. Juli (7. Søndag efter Trin.), da Kongen var her i Kirke. Jeg prædikede over

Dagens Evangelium og viste Betydningen af Christi Undergerninger i Almindelighed og udviklede Betydningen af den underfulde Bispisning i Særdeleshed. Jeg tænker, at min Prædiken har været til Forargelse for Jøder og været en Daarlighed for Grækere, især Hegelianerne. Men det er godt og i sin Orden. Kongen sagde til mig efter Gudstjenesten: »Jeg har med megen Glæde bivaanet Gudstjenesten i Dag.« Videre talte han ikke derom; men det var ogsaa nok. I det Hele talte jeg ikke meget med Kongen, skønt han ofte henvendte Talen til mig, men det var mest om mindre vigtige Ting, om en eller anden Oplysning, som han vilde have. — Han har en stærk Hukommelse, mange Kundskaber, megen Smag, et stort personligt Talent, om jeg saa maa sige; men har han en fast Character, en bestemt Villie? Hans Følge bestaar af godmodige og høflige Mænd; men de er næppe saa dygtige og kundskabsrige, som de efter deres Stilling kunde ønskes at være. Dog er Cabinetssecretairen en meget dygtig Mand. Kongen er selv en meget godmodig Mand, som nødvendig vil gribe til strenge Forholdsregler, maaske ikke engang, naar det behøves.

Jeg befandt mig, paa det nær, at jeg intet kunde bestille, vel ved Hoffet, dog maa jeg undtage den store Uorden med Tiden; thi den kunde jeg ikke godt finde mig i. Der spistes, rejstes o. s. v. næsten aldrig til bestemt Tid. Men alt dette var i Confusion. Det burde næppe være saa. Saaledes var det ikke, naar Fred. VI rejste. Jeg kom derved i en saadan Uorden, at jeg ikke har forvundet Rejsen endnu, skønt jeg kom hjem igaar 8 Dage.

Een Ting udvirkede jeg dog, og det ikke uden Vanskelighed. Jeg paastod nemlig, at Øen Hirtsholmen burde have sin egen Præst, som de fik 1641 af

Kong Christian d. 4de, igen. Dette vilde Kongen først ikke høre noget om; men jeg insisterede derpaa og viste, at det var en stor Fejl og til store Skade, at Hirtsholmen var annecteret til Frederikshavn. Kongen sagde da tilsidst, at han vilde give Øen sin egen Præst igen snarest muligt. Jeg haaber nu, at dette sker¹). Ligeledes har jeg Haab om at skaffe Jegindø sin egen Præst. Begge disse Øer mistede deres Præster i Biskop Jansens Tid, især af nepotiske Hensyn²)...

De Radicale kunne ikke faa deres Krig frem i Roeskilde. Det er meget godt. Jeg har det Haab, at en roligere Udvikling og en klarere Betragtning vil blive herskende og gældende her i Landet. Den mest brusende Gæring og Forvirring har sat sig. Men man maa ikke stole paa Freden, ikke lægge Hænderne i Skødet; man maa vaage og bede og arbejde. Lev vel!

Aalborg 30. Sept. 1842.

Dette skriver jeg med Patriotens Pen, eller Orla Lehmanns Pen. De kender vel nok disse Staalpenne, som jeg ogsaa har faaet til Prøve. Jeg bekymrer mig forresten ikke meget om Orla Lehmann; og jeg vil i egentlig Forstand ikke skrive med hans Pen, skønt jeg vedkender hans Talent og hans sjældne Færdighed i at tale og skrive, ligesom jeg ogsaa troer, at han mener det vel med Fædrelandet...

Amtmand Bluhme er i denne Tid syg og senge-
liggende. Han er en særdeles dygtig Forretnings-
mand. Men det er dog underligt, hvorledes saadanne

¹) Allerede næste år fik Hirtsholmen sin præst. Jegindø først 1859.

²) Rasmus Jansen (1746—1827), Fogtmanns forgænger som biskop. Ved hans død var bispeembedet i så dyb gæld, at det måtte stå ubesat i 6 år.

Mænd tænke. Han sagde forleden til mig, at naar Kronprinsessen kunde blive frugtsommelig, saa var det det samme, ved hvem hun blev det. Dette syntes jeg ikke; men han var saa fast i sin Mening, at Modsigelse ikke virkede. Dog beder jeg Dem ikke at tale videre derom.

Jeg vil haabe, at alt det, som man taler om Kongens undertiden opkommende Sindssygdом, er aldeles falskt. Man siger, at han har faaet den fixe Idee, at der er nogen, som stræber ham efter Livet. Har De hørt noget derom? Jeg antager, at det er lutter Løgn. Det var sørgeligt, om Kongens Frygtsomhed skulde tage denne Retning.

Aalborg 2. Decbr. 1842.

... De Slesvigske Affairer er slemme¹⁾. De kunne skaffe Kongen Bryderier nok. Det er i det Hele vanskeligt at finde Rede i disse »Schleswig-Holsteinische« Forhold. I Viborg har man begyndt at tage sig af de dansktalende Slesvigere; men det vil vel hjælpe lige saa meget som »Fædrelandet«s Bestræbelser. Det ser i Sandhed noget mørkt ud i den Kant. Det synes imidlertid, at der fra Regeringens Side tænkes paa noget Afgørende, dersom det bliver til noget.

Nogle Stænderdeputerede i Viborg er af den Mening, at den kgl. Commissarius forhaler eller udhaler Sagernes Forhandling og Gang, for at der ikke skal blive Tid til at behandle adskillige ubehagelige private Forslag. Dersom dette er sandt, er det vistnok beklageligt. Men det er vel ikke sandt. Det nytter ikke paa den Maade at skyde vigtige Spørgsmaal tilside. De kommer siden igen med større Styrke. ... Levvell!

¹⁾ D. 11. november havde P. Hiort Lorenzen talt dansk i stænderforsamlingen i Slesvig.

Aalborg 23. Decbr. 1842.

Det er mærkelige og tildels sørgelige Ting, som ske i disse Tider. Jeg er nu igen bleven rolig i Sindet, og følger Ordenen i Deres Brev.

Det er en mærkelig og forunderlig Historie om den unge Mynster. Jeg maa ellers rent ud sige, at den første og største Fejl ligger deri, at Joachim Mynster ikke strax og stolt trak sig tilbage, da Frøken Aagesen forlangte 4 Ugers Betænkningstid. Et saadant Forlangende i den Alder er unaturligt og utaaleligt. Da hun forlangte 4 Ugers Betænkningstid, skulde Mynster strax have svaret: »Ja, saa har jeg allerede betænkt mig.« Saa havde den Sag været i det Rene. Det gør mig virkelig ondt, at Biskop Mynster tager sig denne Sag saa nær.

Dr. Krarups¹⁾ Død er et stort Tab for Skolen. Dr. Waages Død er vel et større Tab for hans Familie . . .

Deres Beskrivelse eller Bestemmelse af, hvad Danmark er, er meget god. Jeg maa ellers sige, at det ikke havde været af Vejen ved denne Lejlighed at bringe i Erindring, at Hertugdømmet Slesvig ogsaa hedder *Sønder-Jylland*; thi dette viser end ydermere, at det er en Del af Jylland, altsaa af Danmark. Hvad skal Enden blive? Kongen er for eftergivende. Augustenborgerne, især Prindsen, ere stive og paastaelige og Dronningens Brødre! Kongen er virkelig i en vanskelig Stilling. Gud give os gode Raad og mandigt Mod! Det gaar ellers galt (ikke blot i Politiken hersker der Forvirring; men det skal ikke være meget bedre i selve den kongelige Familie, især hvad Kronprindsen og Kronprinsessen angaar).

¹⁾ Niels Bygum Krarup (1792--1842), Bestyrer af Borgerdydskolen.

Her i Byen har vi ogsaa havt en sørgelig Tildragelse. Oberstlieutenant og Land- og Søkrigscommissair i Randers v. Hegermann, en Fætter til Generalen i Kbhn., søgte, under Besøg her i Byen, d. 5. Decbr. at dræbe sig selv ved et Snit i Halsen; men det mislykkedes, og han fandtes om Morgenen endnu levende, men svømmende i sit Blod. Han blev forbunden og kom sig saaledes, at han gik ud; men i Søndags Aftes, da han gik hjem til sit Logie, faldt han om paa Gaden og døde strax derefter. Hvorledes dette hænger sammen, ved jeg ikke. Lægen siger, at den pludselige Død kan være en Følge af Snittet og Blodtabet. Men besynderligt er det. Han var i Pengetrang og havde forgæves søgt Laan her i Byen. Imidlertid var hans Defecit dækket af en af hans Svogre, som han havde givet sit Æresord paa, at han ikke vilde tage sig selv af Dage...

Jeg har ikke Tid til at skrive mere i Dag. Lev vel!

Deres hengivne
Fogtmann.

Som man ser, var Fogtmann en i mange retninger levende interesseret mand, optaget af litterært nyt, filosofiske og æstetiske spørgsmål. Også personer og dagens begivenheder optog ham. Politisk er han en interesseret iagttager, moderat af indstilling, og også nationalitetskampen dansk mod tysk optager ham.

Men den levende interessethed giver sig ikke udslag i handling. Han passer sine embedspligter, læser, ræsonnerer klogt og menneskeligt. Men han er passiv, vover sig aldrig frem. Han levede i sit studereværelse og med sine embedspligter.

Betegnende for ham er hans tanker om ægte-

skab. Han skrev (6. jan. 1834) til P. Hjort: »Jeg føler mig, dog ikke af Mangel paa Omgang, ofte noget ene i mit store Hus. Imidlertid har jeg ikke egentlig Lyst til at gifte mig. Det er betænkeligt at gifte sig, naar man er 45 Aar gammel. Og det er egentlig heller ikke det, jeg ønsker; men jeg savner fortroligt Selskab og fortrolig Samtale.« Han fortsætter i det næste brev (16. jan.): »Jeg har ikke egentlig Lyst til at gifte mig; men jeg kan ikke godt leve uden en Hustru ∴ Husfrue... Jeg maa i min Stilling føre et vist Hus, og det er vanskeligt at føre ved en Fremmed... Jeg har ingen Søster eller Nærbeslægtet, som kan forestaa mit Hus. Dertil kommer, at jeg ofte føler Trang til en fortrolig huslig Omgang, som jeg nu savner. Dette føler jeg altid stærkere, og Klubliv... er mig noget Vederstyggeligt... Jeg maa ligefrem sige Dem, at jeg just ikke har tænkt paa Nogen udelukkende. Men den, som skulde være for mig, hvad jeg ønsker og har antydnet, maatte være en Person af en fast Character, af en vis Selvstændighed, som kunde staa ene i Verden, naar det behøvedes. Hun maatte have Magt over sig selv og nogen Interesse for mig. Hun maatte kende Verden og vide at begaa sig deri, uden dog at være hengiven til dens tomme Glæder og Forfængelighed. Hun maatte kunne finde sig i at leve i Stilhed og Ensomhed, naar det saa skulde være, og forstaa at syssel sætte sig selv, naar jeg maatte arbejde i mit Studerekammer eller rejste omkring i Stiftet.«

Et sådant »Convenienz-Ægteskab« beder han Hjort og hans kone om at hjælpe ham til.

I 1837 giftede den 49-årige biskop sig med den 32-årige Frida Dons. Efter råd og assistance af P. Hjort og hans kone.

Kun tre år efter døde hun.

Nu sad han alene tilbage i den store, tomme bispegård syd for Budolfi kirke.

Hans sidste år, de bevægede år 1848—50, der fyldte så mange med stolthed, var særlig sørgelige for den ængstelige mand. Ved hans begravelse udtalte stiftsprovst Hald: »Han, den stærke Mand, der kendte Sygdom kun af Navn og førte det regelmæssige Liv, var bleven svag; hans Kraft var brudt, hans Styrke overmandet. Og hvoraf? Af Begivenhederne i de sidste tre Aar. Ikke som om han var en Modstander af den lovbegrænsede Frihed, som ved eksempelløs Enighed mellem Konge og Folk blev vort Fædreland til Del . . . Men den Omstyrting af al Samfundsorden, der udenfor Danmark frembragte Lovløshedens vilde Færd¹⁾, den Ringeagt for guddommelige og menneskelige Love, som i Frihedens misbrugte Navn udstrøede saa mangan giftig Sæd, det Overmod, i hvilket Verdslighedens Aand modsatte sig og ophøjede sig over Alt, hvad der kaldes Gud eller Gudsyndelse: den Genklang, disse Alt opløsende Bestræbelser fandt her og der ogsaa indenfor Danmarks Grænser, dette Alt var hans Sjæl til Forargelse. Og da Oprøret rejste sit Hoved ved Danmarks gamle Grænseskel, og med fræk Pande skrev selve Troskabens Navn paa sit Banner; da Broderkrigen maatte føres og Blodet flød i Strømme, og da nu Budskabet bragtes, at Dannebrog for første Gang var strøget: da blev hans Kraft brudt, hans Styrke overmandet; den stærke Mand følte sig svag til Legem og til Sjæl.«

Hans unge medarbejder, Jens Paludan-Müller,

¹⁾ Der sigtes til februarrevolutionen og junirevolutionen i Frankrig.

præst ved Budolfi kirke, skrev som sit indtryk af hans sidste tid:

»De sidste Aar af Fogtmanns Liv formørkedes i høj Grad af Sygdom. Fra sin Ungdom af havde han baaret paa et svækket Helbred, som tidlig havde gjort ham en yderst regelmæssig Levemaade til Vane, senere til streng Nødvendighed. Det laa i hans Sygdoms Natur, at den medførte en nedtrykt Sindsstemning, og denne gik i de senere Aar ofte over til en dyb Ængstelighed. Han følte sig i disse Aar ofte stærkt bevæget af sit Embedes Ansvar og talte ikke sjelden om at ville nedlægge dette.«

Da biskop Fogtmann døde i 1851 — en gammel mand, skønt han kun var de 63 — havde han længe været syg, længe følt sig ensom og skuffet, længe været fyldt med ængstelse for, hvad fremtiden mon vilde bringe.

FORVALTER PAA HESSEL

II

AF PROPRIETÆR VILH. BRUHNS ERINDRINGER

VED F. ELLE JENSEN

1868—69 var Bruhn, der under sit Ophold paa Hessel var blevet forlovet med Proprietær Elles Datter Christine, Forvalter paa Høveltegaard ved Hillerød, men han tilbragte Julen paa Hessel, hvortil han ankom Juleaften, medførende en lille Hund som Gave.

... Spørgsmaalet om, hvordan Svigerfader vilde modtage mig, blev egentlig ikke besvaret, thi som jeg skulde til at hilse »God Dag« osv., opdagede »Snap« hende under den store Bilæggerovn med de mange bibelske Billeder 5—6 Katte, der sov sødelig, alle hvide undtagen een helt sort, Bedstefader Elles højtprivilegerede Yndling, og i et Spring og med et lille fornøjet Bjæf for den ind i Klyngen. Virkningen var forfærdelig: Op for Kattene og styrtede ind i Spisestuen og op paa det i al sin Herlighed dækkede Bord, skydende Ryg og hvæsende med Haler saa tykke som en Arm. Var Kattene faret op, var vi saamænd ogsaa, Svigerfader sprang som en Raket, og jeg fik travlt med at tage »Snap« i Nakken, mens Damerne søgte at redde, hvad reddes kunde. Heldigvis var der ingen Skade sket, kun havde en af de hvide Katte faaet Halen ned i Rødbederne, saa den rendte rundt som Dannebrogsmænd. Sindene faldt derfor snart til Ro. Svigerfader ligefrem morede sig, nu alt var gaaet godt,

og paalagde Christine at sørge for, at »Snap« fik noget at æde efter den lange Rejse, hvorefter den anbragtes paa en Pude i den gamle Kurvestol ved Bilæggeren — og her skulde Aftenens anden store Sensation ske.

Det var Sædvane, at alle Helligdage og -aftner kom Smed Svendsen, Elles Fætter, med Kone og Datter og spiste med. Han kom først ind, renvasket, lang sort Frakke, lang Pibe, mens hans eneste Øje sendte et polisk Blik Stuen rundt, hvorpaa han efter et »Glædelig Jul« anbragte sig paa en Stol ved Siden af Sofaen — den Helligdom kunde ikke enhver driste sig til at sætte sig i — derpaa tren Madam Svendsen ind ad Døren, lille, yderst sirlig i sort Kjole, Silkeforklæde, pibet Blondekrave med brede Hagebaand. Hun havde den Vane, naar hun havde hilst »Glædelig Jul«, at skubbe sig sidelænds hen til Kurvestolen og sætte sig dér med en eller anden Bemærkning; i Aften hed det: »Det er da en dejlig frisk Laaft!«, hvorpaa hun plumpede ned i Stolen uden at se »Snap« — men, o Rædsel, da Madammens Bagdel ramte »Snap«s trinde Mave, udstødte den et Bjæf fra den ene og et vældigt Sprut fra den anden Ende, saa »Laaften« nu absolut ikke kunde kaldes frisk. Alle for op, Svigerfader raabte paa Christine, Smeden tabte sin lange Pige, og hans Kone styrtede ud i Køkkenet, hvor hun nær havde væltet sin Datter, der just vilde ind. Snart var dog alt atter i Orden, hverken Smedens Pibe eller Madammens Kjole havde taget Skade, og Aftenen forløb paa bedste Maade med stilfærdig Samtale og Afsyngelse af de gamle Julesalmer, som Svigerfader var saa glad ved.

Paa Grund af Sneføret skulde Damerne næste Dag køre til Kirke i Slæden. Den var nok værd at

se, Hestene havde et, jeg ved ikke hvor gammelt, Seletøj, der stammede fra Staarupgaard, hvor Elles Fader var Forpagter, og havde tilhørt Herskabet dér; det var ualmindelig svært, Mankepuder paa et Kvarters Tykkelse, rigt beslaaet med firkantede Messingplader var det hele, ogsaa Skyklapperne, og brede Remme hang ned over Hestens Lænd, tæt besat med Bjælder, de øverste meget store, de nederste omtrent som en Valnød, saa det var ligefrem Musik, naar Slæden kørte frem.

Vi kom lige i rette Tid, som der ringedes sammen. Kvinderne var gaaet ind i Kirken, men alle Mændene stod og ventede paa Præsten, der kom værdigt med høj Hat, mens Degnen gik bagefter til venstre. Han hilste venligt saa paa en og saa paa en anden, hvorpaa hele Hjorden fulgte efter ham ind og indtog de bestemte Pladser. Der var næsten halvmørkt i Kirken, kun oppe paa Alteret skinnede Lysene, Rimen sad tykt paa Væggene og navnlig paa de mange ophængte Kranse med Tøjblomster, der ligefrem gni-strede, men som Følge af Varmen fra Menneskene tøde Vinduerne op, saa Solstrejf kunde falde ind over Alteret og paa de grønplettede Mure.

Nu tav Klokken, Præsten gik for Alteret, og Degnen fremsagde Indgangsbønnen med megen Højtidelighed, hvorpaa de gamle Julesalmer tonede smukt, baaret frem med megen Inderlighed, syntes det mig. Ved det sidste Vers bukkede Degnen for Præsten, som rejste sig og gik paa Prædikestolen, mens Menigheden andægtigt bøjede Hovederne. Præsten var ingen stor Taler, men han udlagde Juleevangeliet jævnt og ligetil under megen Andagt og Stilhed. Atter lød Salmesangen, og Præsten gik igen for Alteret, mens Degnen indtog sin Plads i Degnestolen og istemte »Af

Højheden oprunden er, hvorefter Ofringen begyndte. Mændene gik stilfærdigt først til Præsten, der hverken saa til højre eller venstre, derefter til Degnen, der bukkede uafslædig for hver, der lagde sin i den tilsendte Offerseddel indlagte Gave. —

V. Bruhn. (Ungdomsbillede.)

Efter Gudstjenesten næste Dag var vi budt til Julegilde i den gamle tarvelige Præstegaard. Præsten, Degnen og Hr. Svigerfader fortrak op i Studereværelset, hvor Studierne nærmest drejede sig om en højtidelig Whist, men saa havde vi andre frit Slag og morede os fortræffeligt med Julelege.

3. Juledag skulde vi alle, Præstens iberegnete, til Degnens, og Præstens halv-voksne Døtre var i den An-

ledning fulgt med hjem til Hessel for at faa en Slædetur og siden have nærmere til Skolen — og det gav Anledning til en særlig Oplevelse. Da vi drog af til Besøget, som sædvanlig i Gaasegang, med Svigerfader i Spidsen og mig allersidst, rygende paa min fineste Pibe, holdt Præstedøtrene sig tilbage. Ved Siden af den smalle Gennemgang ud mod Vejen gik en meget stor So og rodede i al Fredelighed, da de Pokkers Tøse pludselig opløftede et Hyl og smækkede det intetanende Dyr med deres Paraplyer, saa den i Rædsel over det uventede Angreb gryntende for ud gennem Passagen og kilede sig ind mellem mine Ben, saa jeg havnede paa dens Ryg. Der sad jeg, og ned

kunde jeg ikke komme, men holdende Piben i den højre Haand galopperede jeg strygende forbi den lange Front af de spadserende, mens Soen stadig gryntede sit »Øf, øf«, og kastede Bagdelen fra den ene Side til den anden for at faa mig af, fortsatte ud over Agrene, stolt som en General, der inspicerer sit Regiment. De andre var naturligvis standset og betragtede med den største Forbavselse den for-bifarende Rytter; leende til-raabte de mig »Lykkelig Rejse« og bad mig melde hos Degnens, at nu kom de snart. Endelig slap jeg af uden at have taget mindste Skade eller være blevet til-smudset, ja om det saa var min Pibe, var den ikke gaaet ud, og det stærke Luft-tryk havde bevirket, at der stod en lang Røgsky efter mig, forsikrede man mig. Grinagtigt maa det have set ud, og jeg blev modtaget af de andre med en vedvarende Latter; aldrig før eller siden har jeg set min Svigerfader le saa voldsomt. — —

Christine Bruhn, f. Elle.

Næste Dag ved Middagstid gav Hundene Hals, og ind ad Porten kom 3 gamle Mænd i lange Kap-per og med laadden Kabuds, bærende en mærkelig Tingest, en meget stor Stjerne af Pap, hvis forreste Side var bemalet med Billeder, forestillende de hel-lige tre Kongers Rejse; den var dobbelt og hul med en lille Lampe indeni, saa de gennemsigtige Billeder kunde ses, naar den tændtes. Den ene af de gamle

drejede nu med et Haandsving ganske langsomt Stjernen rundt om Billederne, imens de sang en dertil passende Sang; det var helt rørende at høre disse noget rystende Stemmer synge til Herrens Pris, og det var ligefrem med virkelig Andagt, baade Karle og Piger og for Resten ogsaa vi andre hørte derpaa; der var en Stemning derover, som betog os. Bagefter blev de gode Konger bænket og trakteret i Borgestuen og fik noget i Posen, hvorpaa de atter drog ud i den hvide Sneørken for at glæde andre og selv glade kunne vende hjem til Kone og Børn.

Søndag mellem Jul og Nytaar om Aftenen var Christine og jeg indbudt til Præstegaarden, mens Præsten og Elle var i Alstrup, men helt hyggeligt var det ikke, for der blev Snestorm, og under det kom Marie, Fruens højre Haand, ind og meldte, at der var Lys i Kirken. Forkarlen turde ikke gaa alene derop og Kusken endnu mindre, men paa Opfordring var jeg straks villig til at følge med. Det blev en drøj Tur op ad den stejle Kirkebakke, og da vi naaede Toppen, hvor Sne og Storm ret havde Magten, døjede vi med at staa fast, men da vi saa Lys i Kirken, maatte vi videre. Den store Nøgle fik jeg sat i Døren, men da jeg vilde lukke den op, kom der et Pust, saa Lygten gik ud; Forkarlen gav et Brøl og erklærede ikke at ville ud af Stedet. Det var heller ikke hyggeligt, men frem maatte jeg; Maanen, der hidtil havde været skjult, kastede nu et blegt Skær ind i Vaabenhuset, og jeg gik derfor videre, op til Alteret, hvor Degnen havde glemt at slukke Lysene. Det gjorde jeg da, men i det samme forsvandt Maanen, og jeg stod i ravende Mørke. Jeg kan ikke nægte, at det løb mig koldt ned ad Ryggen, og da Maanen atter kom frem og lyste paa de mange Kranse, der

hang paa Kvindestolene, syntes jeg virkelig, der sad nogle underlige blege Væsener i dem; saa forsvandt den, men kom igen og lyste over Altertavlens store gule Kors — det mindede mig om, at jeg var i Guds Hus, og at der intet var at være bange for, og saa listede jeg mig afsted, famlende mig frem langs Stolene, mens Stormen hylede, og Kransene raslede. Hvor var det en Befrielse atter at staa udenfor.

2. Nytaarsdag forlod Bruhn Hessel for at vende tilbage til Høveltegaard. Her fratraadte han til Maj og aftjente derefter sin Værnepligt ved Garden. Derefter var han atter i halvandet Aar Forvalter paa Hessel, hvortil han kom i November, samme Dag som der var Høstgilde paa Gaarden. Han var fra København rejst med Toget til Højslev Station ved Skive, gik derfra ud paa Halvøen Lundø og fandt dér en Mand, »Mølleren« kaldet, som trods det haarde Vejr indvilgede i at sejle ham over Louns Bredning.

... Saa bar han mig ud i Baaden, lettede Dræget, og vi gled fra Bredden ud paa Dybet. Glad var jeg ikke, hvide Skumpletter viste sig, og vi var endda i Læ af den lange Lundø Top. Vinden havde vi agter ind, men kun Fokken blev hejst, Storsejlet turde han ikke sætte, og det gik rask udad, alt imens han snakke op: »A plejer helles aa ha mi Klarinet mej, de' æ saa raar aa ha nøj Musik, men de' besørrer nok æ Fjur,« sagde han, og han havde Ret; Fjorden brusede, og Blæsten peb i Tovværket, det var ikke hyg-geligt; jeg kom til at tænke paa Peder Paars' Rejse, den Bog havde jeg nemlig i min Haandtaske. Af disse Tanker blev jeg revet ud, ved at Mølleren sagde eller nærmest raabte: »Tag Roret en Kende, hun tager for meget Vand ind, og det kan ikke rende agter, saa vi maa øse; der sidder noget Murgrus under Spanterne, og det skal ryddes væk,« og med en lang Pind ragede han Gruset bort. Det var en vovelig Sag, jeg havde ikke Begreb om at styre en Sejlbaad, og det

raabte jeg til ham, men jeg fik ikke Svar, for i det samme passerede vi det yderste af Odden, saa Strømmen i al sin Vælde pressede mod Baaden. I samme Øjeblik kom en Regnbyge piskende, og i et eneste Nu kæntrede Baaden om paa Siden; Sejlet laa paa Vandet, og jeg slap Roret og krøb ud paa Baadens Side. Mølleren gav et vældigt Brøl og for agterud, ja hvad der skete, kan jeg ikke forklare, men nok er det, Fartøjet rejste sig igen, Mølleren rakte mig en Haand, og jeg krøb atter indenbords, mens vi nu for frem, pisket af Stormen, som det nu var blevet til. Mølleren forstod sine Ting, men han mumlede noget om disse Bønder og Landkrabber, som ingenting vidste, men snart stod vi i Sikkerhed paa Hessel Land og fulgtes derefter op til Gaarden, hvor Høstgildet skulde til at begynde. —

Husbonden, Hr. Svigerfader, aabnede Dansen med Kkkepigens Marie, Forkarlen med Madammen — det var gammel Tradition — til Tonerne af en Violin og en Klarinets mer eller mindre velklingende Lyde. Da disse Par havde vandret Gulvet om et Par Gange og taget en Svingom, traadte andre frem, alt efter Rangforordningen og med en Værdighed som til et Hofbal, og snart var Dansen i fuld Gang. Vi forlod derpaa Salen for at tage mod de indbudte Gæster, som nu arriverede, Præsten, naturligvis med sin Pibe og begge Døtrene med deres Lærerinde, Frk. Tetzlaf, samt Degnen uden anden Ledsager end sin Pibe, men den var ogsaa værd at se, den havde et Hoved saa mægtigt, at det sagdes at kunne tage et Fjerdingspund. Nu buldrede det gennem Porten, og med to flotte Knabstruppere for rullede Løjtnant, Købmand Bunde fra Hestbæk med Frue, født Kiildsen fra Lerkfeldt, op for Døren og blev modtaget med al mu-

lig Honnør; hvor han kom, blev der altid Liv i Selskabet og munter, elskværdig, med en godlidende Spøg paa Læben fik han selv Svigerfader trukket op.

Saa kom Kaffen ind, og Snakken gik muntert, mens vi hørte Tonerne oppe fra den store Dansesal, særlig naar Klarinetten tav, og Musikerne blæste paa Horn for rigtig at sætte Fart paa Dansen. Folkene fik samtidig Sigtebrøds mellemkager med Rullepølse etc., Kaffe og flere Dramme, hvorefter det gik adskilt livligere, men altid under sømmelige Former, og kønne og fornøjelige var de mange særprægede Ture som »Den toppede Høne«, »Fangedans«, »Sekstur«, »Væve Vadmel« og ikke at forglemme »Tyrolervals«, som var meget yndet og dansedes med al mulig Værdighed, mens Violinen skreg, og Hornet truttede. Det var ligefrem kønt at se disse kraftige Piger og de ellers noget træge Karle bevæge sig saa adræt og i ligefrem smukke Stillinger, som fremhævede deres kraftige Former; dertil bidrog jo ogsaa, at der dansedes uden Frakke, saa de kulørte Veste med blanke Knapper og de brogede Skjortærmer i Valsen fornedes med Pigernes forskelligt farvede Baand og Tørklæder til et prægtigt Syn. Der var ogsaa nogle ældre Aargange af Husmænd og gamle Koner, der dulrede omkring, Manden med Piben dinglende i Munden, men yderst glade og fornøjede saa de ud.

Efter Aftensbordet, hvor Aalene grasserede i alle mulige Former og Købmand Bundes Vittigheder ligeledes, saa det trak temmelig længe ud, kom det højtideligste Øjeblik i Salen. Et Bord stillede midt i Stuen og paa det en dampende Terrin med glohed Puns, saa den stærke Romlugt, de osende Tællelys og Tobaksskyerne frembragte en ubeskrivelig Atmosfære i Lokalet. Musikken tav, Stemningen var høj-

spændt, Glas, Kopper og alt, hvad der var hult, raketes hen til Forkarlen, som øste op; sidst fyldte han sit eget Bæger, rømmede sig nogle Gange og holdt derpaa Talen for Husbond, støt og rolig, hvorpaa lød: »Og dette skal være vor Husbond til Ære etc.« Der klinkedes, atter fyldtes Bægrene, som samvittighedsfuldt var tømt, og saa kom Skaalen for Madammen med det samme Omkvæd, derefter Jomfruernes og tilsidst: »Og dette skal være vor Selskab til Ære.«

Terrinen var tømt, alt fjernet, og hvilket Sving var der da ikke i Dansen, men der var hele Tiden intet at laste. To af de gamle Fæstere, »Vannerupen« og »Sorten«, som havde været Marinere sammen og baade været i England og »nede hos de sorte«, vel i Vestindien, var blevet saa oplivede, at de efter Konference med Spillemandene dansede »Reel« midt ude paa Gulvet, mens alle stod rundtom og beundrede dem. Til at begynde med var Arme og Ben noget stive til at faa det rette Sving i den engelske Sømandsdans, men efterhaanden arbejdede de sig op til Ungdoms Begejstring; aldrig har jeg set noget lignende, som disse to gamle kunde bøje Knæ og springe, stadig holdende hinanden i Haanden, stadig paa samme Sted — men nu tav Musikken, Spillemandene kunde ikke længere holde den hurtige Takt ud, og saa maatte de to Dansere ogsaa holde op. Det var vist ogsaa paa høje Tid, de sank sammen ned paa en Bænk som et Par Klude, men da de havde faaet en Opstrammer i Form af et Par Dramme samt megen Ros for Præstationen, de havde ydet, rettede de sig hurtigt.

Nu brød Præsten, Degnen og Købmandens op, mens Folkene anbragtes ved det lange Bord, hvor der serveredes med Risengrød og Klipfisk — saa var

Festen forbi, og med mange Tak for den velykkede Dag søgtes Herberget, det vil sige Sengene.

Den næste Dag gik, som den kunde bedst, men den følgende var alle i fuldt Arbejde. — —

Nu begyndte de store Efteraarsslagtninger af Faar og Beder, godt 30 Stykker, 10 i hver Uge. Store Stine stak dem, det øvrige besørgede Døtrene, men ved 9-Tiden skulde alt være færdigt og Faarene ophængt til Partering. Saa kom Fatter selv og tog Syn paa, om alt var i Orden, senere tog Madammen Kommandoen med Hensyn til, hvad der skulde saltes, og hvad der skulde røges; det gav noget i det mægtige Saltkar, en meget stor udhulet Egestamme¹⁾, det blev og-

V. Bruhn som ældre.

saa til lange Rækker Faarelaar oppe paa Loftsbjælkerne, men hvad det desuden gav, var dejlig Suppe til Middag, en behagelig Forandring paa den megen Kaalsuppe. Mælkemad var der Dyrtid paa i Efteraaret. — Derefter blev Gæssene slagtet, Brystet skaaet fra til Røgning, og Fylden og Fjerene tørret i den store Ovn, hvorpaa de gemtes til Døtrenes Udstyr — en behagelig Tanke ogsaa for mig. —

Saa begyndte den store Lysestøbning til Aarets Forbrug, store tykke Lys til Stuerne, smaa til Lygterne og endelig tynde Væger, der anbragtes i en

¹⁾ Nu i Aars Museum. Under Transporten derhen blev den antaget for at være en Vikingebaad!!

Slags Stager af Træ med Klemme til at holde dem fast; de brugtes i Køkken og Kælder, hvad jo var billigt, men alt andet end behageligt.

Dermed var Kvindernes Efteraarsarbejde til Ende, Rokkene og Karterne kom frem, Aftensædet optoges til Kl. 9 Aften, saa gik Pigerne til Malkning og Kl. 10 i Seng. Arbejdet ude var nu Tærskning med Plejl og saa Rugsaaning. Der saaedes altid dansk Rug, en meget haardfør Sæd, som foldede godt, og hvor blev den omhyggeligt behandlet — det var jo Brødet, Guds Gave; ikke en Kærne gik til Spilde. Naar Negene var tærsket, toges der altid Langhalm af, da hele Gaarden var tækket med Straa, men Kornet førtes hen paa Tværloen og kastedes med en lille Skovl saaledes, at de bedste og tungeste Kærner fløj længst bort, mens Avnerne saa at sige faldt lige ned; det Arbejde skulde der en meget øvet Mand til. Avnerne fejedes til Side til Foder, mens Rugdyngen deltes i to Hold, det bedste toges til Sæd i Saatiden, ellers gik det hele i Rensemaskinen, et stort tungt Asen at dreje, men den gjorde sit Arbejde godt. Det, der gik under den, brugtes til Svinene, Resten kom paa Loftet, og hele Gulvet blev derefter fejjet, og det sammenfejede rensedes i Haandsold, noget, der ogsaa skulde megen Øvelse til. Under alt dette havde vi Sivsko paa, ingen maatte træde i Rugen med Træsko.

Stude og Køer var bundet ind, men Faarene gik ude, og det var min Bestilling, naar gamle Anders kom med Flokken, at udskille Beder og Lam, saa Faarene kom i én Sti, hvortil da Vædrene førtes, Bederne i en anden og Lammene i en tredie. De var lette nok at skelne fra hinanden, da de var mærket i Ørene, men alligevel var det besværligt de første Aftener, naar hele Flokken, en 200 Stykker, masede paa og

vilde ind ad den ret smalle Dør, og var det fugtigt Vejr eller Regn, blev jeg gennemvaad baade foroven og forneden, saa jeg helt maatte skifte Tøj.

Aftnerne var ikke morsomme. Inde i Daglig stuen sad Svigerfader og jeg om det runde Bord, hvorpaa stod en enlig Lycestage med et Tællelys og saa en Lysesaks til at snyde det med, naar Tandem blev for lang. Han tog vor eneste Avis, »Randers Amtsavis«, fik tændt sin gamle Merskumspibe og trak saa Lyset nærmere hen til sig; jeg havde laant en forfærdelig lærd Bog af Præsten, »Aandens Aabenbaring i Naturen«, men da jeg vanskeligt kunde se i den Belysning, blev det ingen vederkvægende og opmuntrende Lektüre, som i Reglen blev ledsaget af Merskumspibens Snorken. Naar Klokken paa den gamle Bornholmer slog 9, rejste Svigerfader sig, fik sin Lygte tændt og vandrede ud i hver Krog; særlig tog det Tid i Faarestien, jeg tror bestemt, han kendte hvert Dyr og dets Stamtavle, og Faarene elskede han. Kl. 9 standsede ogsaa Rökkene inde i Kammeret, og Madammen og Jomfruerne kom ind i Stuen, hvor Snakken da gik lystigt, til Lygten vendte tilbage, saa sagde Jomfruerne »God Nat« og forsvandt ud ad Døren, mens jeg fordybede mig i Avisen, Madammen strikkede henne ved Bilæggeren, og den gamle Kat spandt sin Aftenvisse. »Sner det?« spurgte Mutter. »Ja, Kyndelmisse Knude holder derude med sine hvide Stude, men den kommer ellers noget tidligt i Aar,« svarede han; »i Morgen skal Faarene ikke ud, men have en Gift Hø.« Saa trak han Frakken af, og det var Signalet til at bryde op. —

Da Sneen kom, standsede alt Udearbejde, Karlene tærskede Langhalm, de taktfaste Slag lød helt hyggeligt ind til os, og jeg havde travlt med at se

efter Kreaturerne. Alt blev vandet ude i Gaarden af et stort Trug ved Dammen, og det var morsomt at se, hvordan Studene, da de blev vant til det, kunde marschere en efter en og hver Dag nøjagtig indtage samme Plads ved Truget. Desuden havde jeg Sædelofterne at passe, men der blev god Tid tilovers, som ofte tilbragte i Spindestuen, hvor der modsat i Dagligstuen var lunt hele Dagen. Madammen sad i sin Lænestol og spandt, ogsaa Døtrene spandt, mens Pigerne kartede, det saa ligefrem hyggeligt og kønt ud. Og her var ingen Tvang, men flittig skulde man være, og derfor fik jeg ogsaa noget at bestille. »Det, vi nu spinder, skal være til Kjoletøj, bl. a. til Christine, saa kan du passende vinde Tvisten, der skal slaas paa.« Det var nu ikke saa lige en Sag, og Garnnøglerne skulde have en pæn rund Facon; brast Traaden, maatte der slaas en Væverknude, saa det blev jævnt. »Tydt Tuen sammen,« sagde Stine — k kunde hun ikke sige — men lært det fik jeg, og saa gik Tiden, til jeg atter skulde i Stalden eller paa Lofterne.

Vinteren strengedes, Fjorden laa, og Aalestangerne var paa Færde, saa vi fik mange gode Aal, men til fremmede saa vi ikke meget; kun Søndagene var Præstens her, eller vi var hos ham. Degnen, Præsten og Svigerfader saa vi da ikke meget til, de dyrkede Whisten i Studereværelset.

Nu nærmede Julen sig, Grisen blev slagtet, og »Vannerupen« kørte til Illeris Krat efter Brændsel til den store Julebagning: 1 Td. Rug til Grovbrød, 1 Td. Rug til Sigtning og saa til Pebernødder; det var haardt Arbejde for Jomfruerne og Store Stine. Vi havde en stille og hyggelig Juleaften, hvor Margrete, den yngste Søster, spillede de gamle Julesalmer, mens vi an-

dre sang dertil, men ellers forløb Julen paa samme Maade som sidste Aar.

Efter Nytaar begyndte det daglige Arbejde igen, kun afbrudt af enkelte Spisegilder og lignende, ligesom der nu jævnlig kom en Slæde eller Vogn med Tiendekorn baade fra Louns og Alstrup, og det blev ikke til saa ganske lidt. Altid kom Tiendeyderne selv med Sæden, og det var en Fornøjelse at se, hvor godt kørende de var, velplejede, fede Heste, alt var solidt, og Mændene selv uden Undtagelse i graat eller blaat Vadmel, sindige, velmenende og gode at tale med. Alle kom ind og blev trakteret med Sigtemellemmer og fed Rullepølse samt Kaffe med en Dram til eller i, ligesaa Pebernødder til Børnene hjemme. Sognets Anliggender drøftedes, Elle — eller Husbond, som de fleste kaldte ham, da de næsten alle havde tjent paa Hessel i deres Ungdom — var jo Sogneraadsformand, saa der var nok at tale om.

Frosten vedblev, og det kneb med Vand til Dyrene — til Husets Brug kørtes det op fra Kjelden. Vejene banedes dog noget, og en Søndag Eftermiddag overraskedes vi glædeligt ved Præstens uventede Besøg. Stemningen livede op, Kaffen kom frem, og Sognets Anliggender drøftedes, de store Udgifter til Brændsel ligeledes, men saa kom det Tidspunkt, da Samtalen slap op, og man forgæves ventede paa, at Degnen skulde lade sig se som tredie Mand til en Whist. »Det er dog en stor Fejl, De ikke spiller Kort,« sagde Hans Velærværdighed til mig, »ja De kender vel ikke engang Kortene!« Ja jeg kendte da l'Hombrekortene, busede det ud af mig. Som en Høg slaar ned paa en Spurv, for han løs paa mig, og jeg maatte jo indrømme, at jeg i en tidligere Plads havde spillet den ene Aften og læst højt den anden. »Hvad siger De,

Elle, her har den Forvalter gaaet saa fromt, som om han ikke kendte et Kort, nu skal vi have en l'Homme.« »Ja, men jeg kender det ikke,« sagde Elle. »Men det kan De hurtigt lære. Har De Chetons?« Jo, det havde han vist, da hans Fader spillede l'Homme, og mens han ledte dem frem i det gamle Chatol, stillede vi Spillebordet op, og saa begyndte Undervisningen. Præsten gjorde det fortræffeligt, og vi naaede at faa begyndt at spille rigtigt, inden Pastoren skulde hjem.

Men da jeg kom ud for at se paa Vejret, havde Blæsten rejst sig, og Sneen ligefrem væltede ned, og da Præsten aldrig gik i andet end Sko, var det ham umuligt at forcere Turen, saa han maatte blive. Stor Travlhed med at fyre i Gæstekammeret og opvarme Sengen med et stort Messingfyrbækken, men skønt Kakkelovnen var rødglødende, var der dog temmelig koldt i Værelset, da jeg kunde ledsage Velærværdigheden derop. Snart laa jeg ogsaa selv i min Seng og hørte, hvor Blæsten steg til Storm, og Sneen piskede paa Ruderne; mit Værelse var jo ogsaa i den nordre Gavl med Vindue baade til Nord og Vest, saa Stormen ret kunde høres, naar den kom fejende ind fra den islagte Fjord, og naar den slog mod den store Ladeport, der stødte op til mit Kammer, var det som et Kanonskud.

Det blev en frygtelig Nat. Det var som alle onde Aander var sluppet løs, sove var der ikke Tale om. Det knagede og bragede i Tagspærene, og saa lød der et Bums og et til, hvad mon det var, der faldt ned? Jeg tænkte paa Kong Abels vilde Jagt og meget andet, hvor var det uhyggeligt; jeg maa dog være døset hen, men vækkede ved, at noget faldt ned paa Loftet. Bælgmørkt var det i Stuen, stryge en Svovlstik

kunde ikke praktiseres i Sengen og var ogsaa farligt, da vi jo laa med løs Halm under Dynerne, og den strittede mere eller mindre op rundt omkring, saa jeg maatte op paa det kolde Gulv og fik Lyset tændt efter flere Svovlstickers Brug; Tanden var frossen og skulde først optøs, den spruttede og spruttede, men endelig kunde jeg da se, at Klokken var henimod 8. Saa maatte jeg i Klæderne, kolde og stive var de, men der hjalp ingen kære Mor, og jeg saa nu, at Vinduerne var helt dækket af Sne og Is — deraf Mørket i Stuen.

Med Besvær fik jeg Døren op, og hvilket Syn, jeg glemmer det aldrig. Fra Rygningen af Kostalden laa Sneen i een Drive helt ud over Dammen, Hestestalden var

helt barrikaderet, derimod fri Gang, dvs. kun en Alen Sne, langs Stuehuset. Jeg kom i de lange Støvler og vadede om til Køkkendøren forbi Vandvognen, der nærmest lignede et Isbjerg — hvorledes skulde vi faa Vand? Det var dog blevet klaret ved at smelte Sneen. saa vi i det nogenlunde lune Køkken fik os en Kaffe-taar. De gamle var ikke kommet op, men Hans Velærværdighed, han var Morgenmand og vandrede dampende paa sin Pibe op og ned inde i Stuen, hvor Bilæggeren begyndte at udsende en svag Varme. Frokostbordet blev dækket i Halvmørke, da Ruderne endnu ikke var optøet. Ude i Gaarden arbejdede Karlene i Træskostøvler, med Skindtrøjer, mægtige

H. C. Elle.

Bælgvanter og lange, uldne Halsklæder paa en Tunnel ind til Hestestalden, til Nøstet og Studestalden, men Vand til Dyrene var ikke til at skaffe. Smelte Sne til Hestene kunde vi nok saa nogenlunde, men ikke til de mange Kreaturer og til Faarene, for der var ikke Krybber i disses Stalde, kun løse Brædder dannede Skellet mellem Lejet, og hvor Foderet lagdes. Jeg var rundt alle Vegne, tilsidst paa Loftet for at se, hvad der havde foraarsaget Bumpene om Natten; det viste sig at være nogle af de dejlige røgede Faarelaar, der var plumpet ned.

Da jeg kom ind i Stuen for at afgive Beretning, saa jeg til min Forundring Spillebordet med Tilbehør i Orden. »Jeg skal sige Dem,« sagde Pastoren, »jeg kan umuligt komme hjem, og Elle siger, at der ikke kan laves noget i Dag undtagen at passe Kreaturerne, Sneen vælter stadig ned, saa kan De blive tredie Mand til en l'Hombre; det er den bedste Maade at faa Tiden til at gaa paa.« Svigerfader nikkede velvilligt, og saa satte vi os; Præsten var rigtig i sit Es, os to kunde han kommandere og lade Vittigheder og Slagord regne over os, naar vi gjorde Bommerter, særlig mig; Elle blev jo naadigere behandlet, ja ligefrem rost for at have Talent for det ædle Spil. Til mig lød det: »Naa, saa De vil skyde Skovrideren?« eller naar jeg spillede et for Pastoren ubehageligt Kort, hed det ufravigeligt: »Det er nok en Hund paa en Fiol.« Meningen fik jeg aldrig forklaret, men det var morsomt at se hans Ansigt i saadan en Situation; han kneb Øjnene sammen, dampede vældigt paa Piben, lænede sig tilbage i Stolen, holdt Kortene i stiv Arm langt ud fra sig og underkastede dem et nøje Eftersyn. Naar han saa klarede sig, var det med et inderlig tilfreds Smil, han tog Stikket hjem, det var Æren,

det gjaldt, ikke Pengene, for vi spillede kun om »Kejserens Skæg.«

Middagen afbrød Spillet, og efter Bordet maatte jeg jo ud og se til Kreaturerne. Karlene var kommet paa Laden, da der ikke var noget at stille op med Snekastning, saa længe det blæste og sneede, skønt Stormen havde lagt sig noget, og jeg benyttede da Tiden til at faa mig en fornøjelig Snak med Jomfruerne i Spindestuen. Men nu kom Svigermoder og meldte, at Præsten blev utaalmodig, saa jeg maatte nok helst ind og tage en Tørn ved Spillebordet, til jeg, under Pastorens Protest, maatte ud for at røgte ind og lukke til Natten. Men efter Aftensbordet gik det for Alvor løs lige til Kl. 10.

Næste Morgen havde Stormen lagt sig, men det var som et uendeligt Snehav, hvorhen man saa. Nu maatte der skaffes Vand til Dyrene; Sneen ryddedes saa meget af Dammen, at der kunde hugges Hul i Isen, hvorved der blev nok til Hestene, men ikke til Kreaturerne. Derfor huggedes en lang, smal Vaage paa den store Dam, som laa et ret langt Stykke fra Gaarden, og hertil drev vi saa Køer og Stude. Det var en drøj Tur, det føg temmelig stærkt med Sneen, som frøs fast paa Tøjet, og Dyrene var helt hvide paa den Side, der vendte mod Vinden; tørstige var de og drak forfærdelig meget af det iskolde Vand, saa de, da de kom hjem, stod og rystede af Kulde. Til Svigermoders Fortvivlelse slog Køerne stærkt af paa Mælken, saa det kneb at skaffe den fornødne Fløde og navnlig Smør; vi havde jo Pastorens Besøg, ham kunde hun ikke spise af med Gaase- og Svinefedt som os andre. Faarene dreves ogsaa til Dammen, og det var det værste af det hele, de trængtes og puffedes, saa flere faldt i Vandet, og ved at hale dem op

blev vi gennemvaade. Tøjet frøs derved saa stift, at man daarligt kunde flytte Benene, og uhyre vanskeligt var det at faa sine Bukser af; de kunde næsten staa ene paa Gulvet. Vand til Huset hentede vi i en stor Tønde nede fra en Kilde ved Fjorden, hvor vi plejede at vaske Faar, det var en besværlig og meget lang Tur i Sne; hjemkommen tømtes Vandet hurtigst muligt i Kar i Bryggerset og tildækkedes for ikke at fryse. Dette Arbejde optog hele Formiddagen, saa Præsten saa mig først efter Middagen, hvor det blev bestemt, at jeg om Eftermiddagen igen skulde fungere ved Spillebordet, og saa gik det atter løs, kun afbrudt af Kaffen. Det var til at blive træt af, og baade Svigerfader og jeg kunde næsten ikke holde det ud.

Dagen efter var Snevejret helt ophørt, men det føg og frøs endnu haardt. Da jeg efter min Morgenrunde kom ind og aflagde Beretning, sad de to Venner, Pastoren og Herremanden, i Sofaen og Svigermoder strikkende paa en lang Hose ved Bilæggeren, Snap laa paa sin Pude, et rigtig hyggeligt Familiebillede. »Kunde du ikke prøve at gaa til Præstegaarden og høre til Fruen og Børnene, Præsten er noget urolig for dem!« Det var ingen behagelig Tur, men Præsten var os altid god, naar det kneb, og efter at have pakket mig ind som til en Nordpolsrejse, drog jeg af med tændt Pibe og en forsvarlig Støttestav. Piben maatte jeg hurtigt opgive, jeg havde Brug for alt det Vejr, der var i mig, til eget Forbrug, det tog paa Kræfterne, for jeg plumpede i Grøfter og lignende undervejs, men endelig naaede jeg Maalet. Jeg maatte over Havediget og ind ad Køkkendøren, hvorfra jeg blev lodset ind i det mindste og luneste Værelse i Præstegaarden, »Musehullet«.

Her sad Familien, den elskelige, men svagelige Fru Jacobsen, og Døtrene. »Men kære Vilhelm,« hun kaldte mig altid ved Fornavn, »hvor kommer du dog her, og hvordan har Præsten det?« Efter at have fundet mig en lille kneben Plads, fortalte jeg saa om alt paa Hessel, lige fra Stormnatten, da Faarelaarene dumpede ned, til Spillepartierne. »Men kære Børn, Vilhelm maa dog have en Ting — hvad mon vi har?« udrød saa Fruen, og det maatte hun nok sige, for der var ofte Smalhans i hendes Spisekammer. »Ja,« sagde Marie, Kokkepigen, »nu er det Middag, og saa skal vi alle og han, Forvalteren, have den kogte Helt, som lange Anders har bragt, og saa Kaffe.« »Men Børn, hvad vil Fader sige, naar han kommer hjem, og vi har spist hans Yndlingsfisk?« Hun var rystet. »Det skal jeg sige Dem, kære Fru Jacobsen, han vil sige: Velbekomme, Børn, det var godt, I havde den; jeg har levet højt paa Hessel« — og dermed gik vi løs paa Helten, en Herreret, som var meget sjælden at faa. Jeg var nu slet ikke saa vis paa, at den gode Præst vilde udtrykke sig, som jeg havde trøstet den gode Frue, og jeg lovede mig selv, at jeg nok skulde fortælle ham, hvor godt Helten havde smagt mig, ligesom jeg glædede mig til at se hans mellemfornøjede Ansigt.

Efter Kaffen vandrede jeg hjemad, fyldt med mange, mange Hilsner. Det blev en haard Tur, da Vinden havde rejst sig, og jeg gjorde derfor et lille Ophold i Skolen. Hyggeligt var her ikke, Vinduerne helt tilfrosne, et Par svovlede Tørv osede i Kakkelloven, og Degnen gik op og ned paa Gulvet i en gammel Overfrakke, suttende paa en udgaaet Pibe; Tobakken var sluppet op, ud kunde han ikke komme, og der var saa langt til Høkeren Niels Christian paa

Illerisøre. Jeg fandt det trist for ham, og i et bevæget Øjeblik tømte jeg min Tobakspung til ham; det modtoges med et Suk, som vist kom helt nede fra Maven, saa dybt var det, og under megen Tak lodsede han mig ud.

Da jeg kom hjem, var jeg saa gennemsvedt, at jeg helt maatte skifte Tøj, inden jeg kunde aflægge Beretning. Turens Besværligheder syntes ikke at interessere Præsten, men det glædede ham naturligvis, at Kone og Børn havde det godt. »Og saa kan De ikke tænke Dem, Hr. Pastor, som jeg blev trakteret! Marie kom med den dejligste kogte Helt!« »Helten! Har De spist — har De spist den dejlige Helt?« »Ja, De kan tro, ikke saa meget som Halen blev levnet; aa, som den smagte. Fruen vidste ikke, hvor godt hun vilde gøre det for mig efter den strenge Tur, og Marie mente, den havde hængt længe nok.« »Hm, kunde den ikke holde sig i den Frost? Ja saadan gaar det i denne Verden; alt er forgængeligt, og vi er skrøbelige,« sukkede Pastoren, dog var Sukket ikke saa dybt, som da Degnen fik min Tobak, men det morede særlig Svigermoder at se hans daarligt skjulte Ærgrelse. »Ja, ja,« sagde han saa, »men nu har De vel faaet Kræfter til at tage Kampen op ved l'Hombrebordet« — og derpaa gik det atter løs med Kortene!

Den følgende Morgen kom alt Mandskab paa Snekastning, og jeg var optaget hele Formiddagen, som vel var, for den evige Spillen var for meget. Til Middag meldte Folkene, at nu var der nogenlunde Slædeføre til Louns, og Svigerfader kørte saa Præsten hjem¹⁾.

¹⁾ Pastor Jacobsen blev 1872 forflyttet til Skødstrup ved Aarhus, hvor hans Hustru og en Datter døde. Et smukt Vidnesbyrd om Venskab mellem ham og Elle er, at da han paa Grund af Svagelighed 1884 maatte tage sin Afsked og stod ret ene, aabnede Elle sit Hjem for ham. Han døde paa Hessel 1887.

Vinteren strengedes. Vinduerne var dækket af et helt Lag Ispalmer, og Lofterne i de Stuer, der ikke var opvarmet, og hvor der ikke var Gips, belagdes med Rim; saaledes hos mig, og naar jeg kom i Seng, smeltede min Aande den, saa det dryppede ned til mig. Ude omkring stoppede og tættede vi om Vinduer og Døre, inde frøs Ølankeret i Folkestuen. Men ude paa Fjorden var der Liv, det var Fiskerne, der stangede, og der var livlig Forbindelse med Salling. Ude ved Rotholmene laa Damperen »Fylla«, som ellers sejlede mellem København og Limfjordsbyerne, indefrossen; Isen havde skruet den op mod en af Øerne.

Pastor Jacobsen, Louns.

En Morgen kom Svigerfader og sagde, at man hos Eskær Møller i Salling kunde faa 1 Td. Byg byttet for gode Gryn uden Told mod at betale 3 fl , det mente han, var værd at forsøge, om jeg vilde køre over Isen med et Par Tønder. Hurtigt fik jeg Hestene skærpet og Vognen smurt, og jeg rullede af, vældig rask paa det. Men jeg kan ikke nægte, at da jeg først var rigtig ude og hørte denne underlig rumlende Lyd fra Isen, blev der mere Alvor i Sindet, og hvor var der ensomt; den livlige Færdsel var der her ikke noget af, kun hist og her skimtedes i det fjerne i Frosttaagen en enlig Skikkelse. Falde hen i Betragtninger var der dog ingen Tid til, uafsladelig maatte jeg have Opmærksomheden henvendt paa

de Isblokke, Fiskerne havde sat paa Højkant ved Stanghullerne, men jeg kom godt over ved Eskær Teglværk, fortsatte ad Vejen op til Møllen, betalte mine 9 ₤ og vendte velbeholden tilbage. —

Der var fæstet en gammel Mand i Mogenstrup i Salling til at passe Faarene. Svigerfader anmodede mig om at køre over og hente hans Dragkiste, og jeg skulde da ved Eskær tage Sognevejen. Det var en lang Tur, først ved Middagstid naaede jeg frem og fik en vældig Kiste med Jernbeslag, Navn og Aarstal sytten Hundrede og et eller andet, samt prydet med røde Blomster paa blaa Bund, i det hele et pragtfuldt Eksemplar, paa Vognen. »Han« skulde hellere køre lige ned til Fjorden, de' æ saawal den hal' Vej spaar',« sagde Gaardmanden, hvor jeg hentede Kisten. »Ja, men er Lierne ikke for høje? Og der ligger megen Sne,« sagde jeg. »Nej, naar »han« kører Vesten om den Hyw paa mi Mark, ka' de' go.« Det var fristende at spare den lange Omvej, men jeg skulde ikke have fulgt hans Raad, thi pludselig sank Hestene i til Mavnen og arbejdede som rasende fremad; ogsaa Vognen sank ned med et Bump, og den store Kiste gled forud og var ved at presse mig ud til Forsmækken. Af al min Magt satte jeg Fødderne imod, men det saa højst alvorligt ud. Hestene sank dog heldigvis ikke dybere, jeg kunde se mere og mere af dem, de asede ikke længer saa stærkt, saa vi maatte være kommet ud paa Isen. Dyrene standsede af sig selv og trak Pusten, og jeg fik med Besvær Kisten trukket paa Plads. Baade de og jeg var ved alt dette Slid blevet meget ophedede, men den friske Nordenvind, som fejede hen over den store Flade, afkølede os hurtigst igen, ja hvor var det koldt. En lille Time efter var vi atter hjemme.

Da Frosten stadig holdt sig, begyndte Svigerfader at tale om at køre over Louns Bredning til Sundstrup ved Virksund for at besøge Kren Bruus, en fjern Slægtning af Fru Elle. Det var en velstaaende Gaardejer og større Handelsmand, der opkøbte af den Uld, han kunde faa, til Viborgs største Købmand, A. W. Sandberg, ligesaa Sæd, navnlig Rug, som videre-solgte til Norge, naar Nordmændene i Foraarstiden kom sejlene med Tømmer og Brædder, som da byttedes med Sæd og Grise; det gav en livlig og fornøjelig Handel. Svigerfader handlede meget med Kren Bruus, og nu vilde han sælge noget Rug til ham.

Det var en lang Tur over Fjorden; fra Haven kunde vi se til Sundstrup; jeg havde været kørende dertil om Sommeren, en lang Vej ad Landevejen, henvend 4 Mil, men over Isen var der vel kun 2, saa der var jo meget sparet, men de to Mil var ikke rare, og saa syntes jeg, der havde været voldsomt kedeligt i Sundstrup: det var langt fornøjeligere at være hjemme. Derfor blev jeg forkølet, hostede og nyste, og saa gik der Bud til Rolin, der var gift med den ældste Datter Kathrine og nu boede paa Hestbækgaard, om at køre med i Stedet for mig. Han kom, og i fint Solskin og knagende Frost rullede de af. Jeg turde ikke være ude i den Kulde og iagttog Afrejsen fra Vinduet i mit Værelse, men da Vognen var vel afsted, blev jeg inviteret paa Kaffe i Spisekammeret. Den var fortræffelig og havde en heldig Indflydelse paa min Forkølelse, der nu var som dampet bort.

Dagen efter oprandt med Blæst og Graavejr fra Sydvest, det tegnede ikke godt for vore Folk, vilde de dog i god Tid bryde op fra Sundstrup. Blæsten steg til Storm; vi vidste, hvad det betød, Havet presses ind i Fjorden, og Isen blev usikker. Det mørk-

nede tidligt, men endnu var de ikke kommet, og udefra lød nogle sære, uhyggelige Lyde, det ene langtrukne Brag efter det andet gennem Mørket. »Hvad betyder det?« spurgte jeg gamle Smed Svendsen. »Det er Isen, der brydes,« sagde han, »havde vi endda Elle og Rolin hjemme.« Det tænkte vi vist alle, vi var krøbet sammen om Bilæggeren, hvor blev de dog af; endnu havde ingen turdet udtale Frygten for en Ulykke, men den stod tydelig skrevet i alle Ansigter. Da gøede Lænkehunden, der kom en Vogn. Gud ske Lov, nu havde vi dem, Lygten blev tændt, og alle ud ad Dørene. Men hvad var dog det for en Opstilling der bag i Vognen, og det var jo en almindelig Havvogn og ikke »Randersvognen«, der maatte være sket noget. Endelig fik vi de meget forkomne hjulpet ned og af Tøjet, glade ved at se dem i Velbehold og lykkelig kommet hjem, men den Stemning syntes hverken at beherske Elle eller Rolin. Endelig fik vi da noget af Forklaringen. Da de kørte i Land ved Sundstrup, knækkede Forakslen, der var af Træ, i de frosne Tangbunker, og saa havde de maattet laane en Vogn af Kren Bruus og køre ad Landevejen hjem; det vilde han have, da han ikke mente, Fjorden var sikker. »Ja saa var det da en Guds Lykke, at Akselen knækkede,« sagde Svigermoder, »nu har vi jer i god Behold, og det er Hovedsagen.«

»Nu faar vi Tøen,« sagde gamle Smed Svendsen, han var en erfaren Vejrprofet, og det fik vi, saa det duede noget. Storm og Regn piskede ned, alt drev af Væde, Sneen gled i store Kager fra Tagene, Træerne kom af med den hvide Kjole og saa ud, som om de havde vendt op og ned paa sig selv og stod med Rødderne i Vejret, saadan var Grenene knækket og

indfiltret i hinanden, men mest imponerende at se var Fjorden ved det aldeles pludselige Tøbrud. Brag paa Brag lød, naar store Isstykker brødes løs og mellem sorte Bølger med hvide Skumtoppe skruedes mod hinanden og lavede hele Barriærer langs Kysten. Ude paa »Fylla« var der stor Travlhed; der kæmpedes en haard Kamp for at værgе Skibet mod Isskruningerne; den havde faaet Dampen op og stræbte nu at komme ind under Sallingland, hvor der ingen Fare var. Det lykkedes, og et Par Dage efter gik den til Skive.

Nu kom der Vand i Dammen til stor Glæde for Kreaturerne, men Vejene var nærmest ufarbare og i eet Ælte, da Vandet her ikke kunde synke i Jorden for Frostene, og der blev store Huller i dem. Vi klemte paa med Tærskning for at blive færdige til Markarbejdet; om det saa var den gamle Tærskemaskine, som i Aaringer ikke havde været i Brug, kom den i Gang, skønt saa et, saa et andet sprang i den, saa Svendsen tordnede over det gamle Skidt, som han meget uærbødigt titulerede Himstregimsen. Folk begyndte ogsaa at røre paa sig. Degnen viste sig en Søndag med sit Pibehoved, som vist længe havde lidt af Næringssorger, ligeledes tonede Præsten frem, men noget rigtigt Kortspil blev der alligevel ikke, da Aftensædet jo var ophørt. Rokkerne med Tilbehør var kommet paa Loftet; alle krøb i Seng, naar Arbejdet var til Side, Lys brugtes ikke mere, men til Gængæld var vi oppe med Solen, kort sagt: Alt gik nu i sin gamle Trummerum.

Men saa skete noget aldeles uhørt. Bundes kom kørende paa Visit, og efter at Vinterens Besværligheder og Vejenes Ufremkommelighed var drøftet, kom det egentlige. Fru Bunde bragte Hilsen fra Lerken-

feldt; der havde de talt om, at det kunde være saa forfærdelig morsomt nu i Fastelavnstiden at opføre en Dilettantforestilling til Fordel for de fattige i Sognet, som havde lidt saa meget, da Fiskeriet næsten havde været stoppet. Svigerfader svarede, at han aldrig havde spillet Komædie, men da han hørte, at han blot skulde give sit Minde til, at hans Ungdom maatte deltage i Opførelsen, gav han Lov dertil. Det skulde foregaa i den store Sal paa »Lundgaard«, som Graves Pedersens Enke havde stillet til Raadighed, og Prøverne skulde ogsaa afholdes der.

Fru Bunde indbød os unge til næste Dags Eftermiddag at møde i Hestbæk for at vælge Stykkerne og fordele Rollerne, og der traf vi de øvrige, som var tilsagt til at agere, Frk. Emma Jørgensen, en Slægtning af Præsten, Kommis Dam og Provisor Rydberg fra Farsø Apotek samt Rolin. Efter Kaffen begyndte Forhandlingerne; Bunde foreslog at indlede med, at Frk. Jørgensen deklamerede »Emilies Hjertebanken« — hvad straks blev vedtaget under Frøkenens beskedne Protest — og dernæst at opføre Erik Bøghs »Valbygaasen« og »Jomfruen«, hvori vi ligeledes samtykkede. Derpaa fordeltes Rollerne, og Billetpriiserne blev bestemt: 1 R til Generalprøven, 3 til Hovedforestillingen, dog kun 1 for Børn og Kuskene fra Herregaardene.

Vi fik 3 Dage til at studere vore Roller, saa skulde vi prøve paa Lundgaard. Der blev derfor en Læsen overalt; hvor man kom, hørte man en eller anden højt repetere sine Replikker. Margrete og jeg indøvede en Duet ved Klaveret, som stod lige op til Køkkenet, og selv den gamle rare Kokkepige Martha blev saa optaget, at hun — saa falsk som muligt —

sang vor Vise efter: »Frøken Agnes! Ih, hvad ser jeg!« — alt imens hun rørte i Gryden.

I Lundgaard modtog den rare gamle Karen Lundgaard os venligt og bød paa Kaffe. Teateret var fortræffeligt lavet, ja der var endog Paaklædningsrum bag Senen; Bunde var selvfølgelig Instruktør og herseede frygteligt med os. Præstens Klaver havde vi laant, og Lærerinden, Frk. Tetzlaf, spillede uden at tabe Taalmodigheden, thi stadig maatte der genlages, da vi ikke faldt rettidigt ind, men tilsidst gik det da saa nogenlunde.

I de følgende Dage læste, repeterede, spillede og sang vi, for at vi da ikke helt skulde gaa hen og prostituere os, og saa kom Dagen, da Slaget skulde slaas. Bunde var alle Vegne, raabte, skældte ud, rettede paa Klæder og Parykker, men saa var vi endelig færdige. Stadig havde vi hørt Vogne rulle ind i Gaarden, det tydede paa fuldt Hus, og de var der ogsaa fra Lynderupgaard, Lerkenfeldt, Lille Restrup, Mølgaard, alle Kioldsenerne, fra Hvanstrup, Gøttrup og Gunderupgaard, en køn Forsamling, spændt paa, hvorledes dette dristige Foretagende vilde løbe af; aldrig var sligt passeret paa Egnen! Den store Sal var stuvende fuld, og foruden Frk. Tetzlaf ved Klaveret medvirkede to stedlige Musikanter med Violin og Klarinet, saa det var jo helt storartet.

Stykkerne gjorde stor Lykke, Tilskuerne klappede, og Latteren rungede, og saadan blev det ved, til de elskende havde faaet hinanden, og Tæppet rullede ned; Sejren var vundet, Fremkaldelse fulgte paa Fremkaldelse, det var dog mest Andrine (Elle) og Bunde, de gjaldt. Saa tømtes Salen, Egnens Beboere tog hjem, men Personalet og de fremmede blev budt paa Kaffe i Stuerne, mens Salen ryddedes til en lille

Svingom. Samtidig gjordes Kassen op; Karen Lundgaard vilde af Hensyn til Formaålet ikke have noget for den megen Ulejlighed uden en hjertelig Tak, og for Resten havde hun og hendes Børn og Folk moret sig storartet. Følgen var, at vi med Glæde kunde overrække Præsten og Hr. Elle godt 100 Rdl. til de fattige og trængende, og det var jo en god Hjælp.

Nu meldte Foraaret sig, og Markarbejdet stod for Døren, men alt gik sin rolige Gang. Op Kl. 4 og i Selen, til Sol gik i Bjerger, men vi fik i Reglen en god Middagssøvn. Vejrer var tørt, og der var en brændende Sol, saa Bremserne florerede, aldrig har jeg set saa mange paa nogen Egn. Havde vi ikke de løse Stude og Ungkvæget i Fold og Køerne inde, naar Duggen og Taagen var flygtet, for Dyrene ud i Fjorden, som om al Verdens onde Aander var efter dem, og stod der og pjaskede til Aften. Hestene var paa saadanne Dage næsten ubrugelige, bremsegale; derfor tog vi en længere Middag og holdt ud om Aftenen. —

I Efteraaret 1870 var Bruhn indkaldt til Manøvrer og skulde ligge i Lejren ved Hald. Derefter vendte han atter tilbage til Hessel.

Om den Tid, der nu fulgte, er der ikke noget særligt at berette. Alt gik sin vante Gang med Rugsaaning, Faareklipping og Slagtning, kun afbrudt af Søndagens Kirkegang og enkelte Besøg af Bundes og Kielsen paa Ørndrup. Alle glædede sig til Høstgildet, Andersen, Buntmageren i Særdeleshed; det afventede han, inden han skulde drage til sit Hus og gaa i Hi for Vinteren.

Dette sad han netop og udbredte sig over for mig ude i Gartnerkammeret, hvor han sorterede Løg, som vi hvert Aar havde en stor Mængde af og som solgtes til Købmanden for 2 Rdl. pr. Skp., da Døren

pludselig gik op, og Svigerfader traadte ind med et ualmindeligt højtideligt Ansigt. »Min Svigerfader, gamle Schou i Viborg¹⁾, er død,« sagde han, »du kommer til at ride til Restrup og meddele Andrine det i Morgen tidlig.« Dermed gik han, men paa Andersen virkede det aldeles sønderknusende; han tabte Løgene, han sad med, paa Gulvet, aldeles tavs og med et Ansigt, som al Verdens Herlighed var for-gaaet. Endelig sagde han: »Men, bette Brown, hvorfor kunde han ikke vente et Par Dage til; nu faar vi ingen Høstgilde. Og saa al den gode Mad! Sikken Sorg!«

Jeg syntes ikke, det var noget at svare paa, men jeg forstod den stakkels Andersen; det, han i Maaneder havde glædet sig til, og som var et Lysglimt i hans indskrænkede Tankegang og fattige Tilværelse, brast pludselig for ham. Han sank sammen, men lige med eet kvikkede han op og udbrød til min store Overraskelse: »Bette Brown, tror De ikke, jeg kunde faa et Par af gamle Schous Støvler, naar jeg skyndte mig op til Konen i Viborg?« Den bratte Overgang fra hans Sorg over den gode Mad til Haabet om muligt at faa et Par Støvler, bevirkede, at min Ængstelse for ham forsvandt, og jeg styrkede ham saa kraftigt i hans Forventning, at han øjeblikkelig forsvandt ind til Madammen for at raadføre sig med hende og tale om sin store Sorg samt faa sin uadskillelige Torvekurv fyldt. Med godt Haab travede han endnu samme Dag ud ad Porten.²

Næste Morgen red jeg altsaa til Lille Restrup, vel en 3 Mil, for at meddele Andrine, som var i Huset der, om Bedstefaderens Død. Lige før det Sted, hvor

¹⁾ Proprietær Christen Schou, Ejer af Baadsgaard i Fjends Herred 1822 - 54, Stænderdeputeret.

Vejen drejer ned over Aaen til Restrup, laa en lille Bygning af Kampesten, tækt med Lyng, det eneste, der nær og fjern lignede en Bolig; den kaldtes »Aalehuset«, fordi Aalefiskerne og Aalebønderne fra Louns og Alstrup Sogne, naar de havde fisket og røget et helt Læs Aal og i dertil indrettede Vogne var paa Vej til Hobro eller Randers med dem, bedede og holdt Nattehvil der, saa de næste Morgen i eet Træk kunde naa Staden. Jeg red nu over Træbroen, der førte op til Gaarden og blev vel modtaget af Ejeren, Henrik Kiildsen, men Andrine troede ikke, hun kunde komme med til Begravelsen, da Fruen var svag og nu laa syg, og de desuden havde Gaarden fuld af Haandværkere. De var ved at bygge en stor Længe, men det nyopførte Stuehus, der helt var af kløvede Kampesten, gjorde et noget koldt og uroligt Indtryk med sine store Kalkfuger; inde var der derimod hyggeligt og rart. Nogen Besked fik jeg dog ikke med hjem, da jeg efter at have drukket Kaffe i den svale Aften red tilbage til Hessel.

Svigerfader og Svigermoder skulde naturligvis til Begravelsen, ligeledes Christine, da Andrine ikke kunde deltage. Og saa kom Dagen, da Kalechevognen¹⁾ holdt for Døren med Rolin paa Bukken. »Kør saa,« lød det, og over den toppede Brolægning svingede og svajede det fornemme Monstrum ud af Gaarden. Skønt jeg havde nok at tilse, syntes jeg dog, de næste Dage var saa triste, men alt faar jo en Ende, og en Aftenstund rullede de bortdragne atter for Døren — og saa skred Tiden atter roligt hen.

Julen kom og gik som ellers, men meget stilfærdigt. De sædvanlige Gæster, Præst og Degn og Familien Svendsen indfandt sig som de plejede, og vi var i Kirke og paa Besøg i Præstegaarden, men ellers

¹⁾ Nu i Hobro Museum.

skete der intet. Derefter fulgte de almindelige Hverdage, Christine spandt og syede paa sit Udstyr, Store Stine pillede Fjer eller ribbede de store Gaasefjer til Dynerne, altsammen under livlig Snak om Fremtiden. Svigermoder sagde: »Jeg synes, du skulde søge Pladsen som Forvalter paa Hvanstrup hos Forpagter Barden, der er en dygtig Mand; det tror jeg, Elle vil synes om.« Jeg omtalte det til Svigerfader, som svarede: »Du kan jo tage »Dragonen« og ride derhen,« og det gjorde jeg saa en Dag, det var godt Vejr og Føre.'

Noget bestemt Indtryk af Gaarden har ieg ikke, men den saa venlig og tiltalende ud i det klare Solskin, Forpagteren tog godt imod mig og hørte lige saa velvilligt paa mit Andragende. Da jeg imidlertid berettede, at jeg skulde 30 Dage til Mønstring i Efteraaret, fik Piben en anden Lyd; han beklagede, men i den Tid kunde han ikke undvære en Forvalter. Det havde jeg ventet og ogsaa sagt til Svigerfader, saa der var ingen af os, der følte sig skuffet, da jeg kom hjem.

Men nogle Dage efter fik jeg Brev fra en Slægtning paa Sjælland, om jeg fra 1. April og indtil videre vilde være Bestyrer paa Ondløse Møllegaard ved Holbæk, og dette Tilbud tog jeg imod.

Aftenen før jeg skulde rejse, fik vi Besøg af Ullits Præst, Hoffmann var hans Navn, en lille fornøjelig Mand, som aldeles lagde Beslag paa Svigerfader, saa Christine og jeg havde det for os selv. Næste Morgen tog jeg afsted med en Gaardmand fra Hole, Byrial Hansen, som skulde til Hobro Marked. Om selve Køreturen er ikke meget at sige, den var jævnt kedelig med lange Ophold i Kroerne, hvor Madtejnen kom frem, og Kaffepunserne doubleredes mere end nødvendigt, men saa gik det saa meget hurtigere bagefter, og ud paa Eftermiddagen naaede vi Hobro.

FRA GREVENS FEJDE

AF ARKIVAR CARL LINDBERG NIELSEN

I det forrygende uvejr, som kaldes Grevens Fejde, denne blanding af et politisk, religiøst og økonomisk opgør, Danmarks sidste borgerkrig, var egnen omkring Aalborg et af brændpunkterne. Et nyopdaget dokument fra 1535 kaster et interessant lys over stemninger og tilstande på denne tid.

Efter at grev Christoffer af Oldenburg havde gjort sig til herre over øerne og Skaane, traf han i sommeren 1534 i Malmø skipper Clement og hans stalbrødre skipper Herman, Jens Finke m. fl. Da greven ikke var stærk nok til at angribe Jylland, sendte han skipper Clement og hans fæller til den nordlige del af landet for at rejse almuen. Den 14. september kom skipper Clement til Aalborg. Byen kom straks i hans magt, og nu var det en let sag for Clement at rejse sine landsmænd vendelboerne.

Her i Jylland blev opstanden en bondebevægelse, der rettedes mod adelens ejendomme. Blandt mange andre gårde blev Klarupgaard og Hjermelevgaard, der dels var forlenet til, dels tilhørte Bagge Griis, brændt. Manden var ikke hjemme; men så snart han erfarede, hvad der var sket, ilede han til Aalborg, søgte skipper Clement og ville have gennem-

boret ham med sin daggert; men den gamle eventyrer bar et panser under sin klædning, så han ingen skade led. Bagge Griis var vel undkommen, havde ikke en skomager i Aalborg ramt ham med en tagsten i hovedet, så at han ikke nåede længere end til Hasseriær, hvor man siden fandt ham død af sine sår.

Flere adelsmænd forenede sig tvungent eller frivilligt med skipper Clement. Men hovedparten af den jyske adel med Mogens Gjõe og Erik Eriksen Banner som førere ville gøre modstand. Med en styrke på henved 600 mand til hest og lige så mange til fods drog adelen mod Aalborg, men led et tilintetgørende nederlag ved Svenstrup, en mils vej syd for Aalborg. De slagne søgte tilflugt i Randers. Bønderne fulgte efter, idet de på vejen først vendte sig mod Mariager og lod en del adelsgårde gå op i luer. Randers kunne de dog ikke tage og måtte trække sig tilbage herfra. Derimod bredte opstanden sig mod vest med skipper Herman som anfører helt ned til Varde.

Men nu nærmede den nyvalgte konge Christian III's hærfører Johan Rantzau sig i ilmarch fra syd. Over vestkysten nåede han frem til Aalborg, der blev stormet den 18. december. Skipper Clement blev fanget og den jyske opstand slået ned.

Blandt de adelsmænd, man træffer i bondehæren, var Vogn Pedersen til Hæstrupgaard¹⁾. Hvorledes han er kommet der, forlyder der intet om. Men efter at oprøret var slået ned, gik der åbenbart rygter om, at Vogn Pedersen havde været lidt for villig til at slutte sig til bønderne, at han havde opmuntret dem og plyndret så godt som de. For at gøre en ende på disse ubehagelige skumlerier så Vogn Pedersen sig allerede den 10. februar 1535 nødsaget til at erhverve

¹⁾ Lidt syd for Hjøring.

et tingsvidne på Skovbo ting¹⁾ om sin holdning under opstanden. Her vidnede 8 dannemænd, at de selv var til stede i Sønderholm, nabosognet til Svenstrup, da Jens Finke ville nøde Vogn Pedersen til at følge med til Randers. Men denne svarede, at det kunne han ikke; thi han ville fare til sin morbroder og havde et ærinde, som var ham magtpåliggende. Da svarede Jens Finke: »Følg med mig! Fattige karle skal jeg gøre rige og mægtige, de, som mig vil følge, og hr. Mogens, Jerik Jeriksen²⁾ og deres lige skal jeg enten slå ihjel, eller de skal gå i skov eller skjul.« Hertil svarede Vogn Pedersen: »Det sker aldrig i den tid med Guds hjælp.« Da blev Jens Finke vred og kaldte sine medfølgere til sig og sagde: »Griber den forræder og binder hannem. Han vil forråde mig, ligesom Bagge Griis ville forråde skipperen.« Så bandt de ham og delte hans hest, sadel, hat, og hvad han havde, imellem sig. »Havde ikke hans venner, som hannem kender, kommet hannem til hjælp og flyet hannem løs, så havde han mistet sit liv, og blev han nødt imod sin villie at følge til Randers, og ej han styrkede noget opløb eller røvede eller tog fra nogen mand så godt som en skilling, men hjalp meget til gode både i Mariager og andre steder og rådede fra, at de ej skulle røve eller uførme³⁾ i nogen måde, det meste det han kunne.«

Vogn Pedersen red stormen af. Andre som Jens Hvas til Kaas kostede deltagelsen i oprøret livet. Men Vogn Pedersen sad til sin død i 1560'erne som herre på Hæstrupgaard.

Kilde: Hæstrupgaard godsarkiv. Pk. Diverse dokumenter 1530—98.

¹⁾ I 14.—16. århundrede udgjorde noget af Jerslev herred og lidt af Børglum herred en egen jurisdiktion, Skovbo herred.

²⁾ Mogens Gjøre og Erik Eriksen Banner.

³⁾ Øve Vold.

AF EN GAMMEL KUNSTNERS ERINDRINGER

I UDDRAG BEARBEJDEDE AF FHV. DOMORGANIST
GUNNAR FOSS

I August 1843 fødtes min Far, Maleren Prof. Harald Foss i Fredericia, og gennem hele sit lange Liv — han døde først i Februar 1922 — bevarede han, den fødte Jyde, en dyb og uudslukkelig Kærlighed til Jylland og den jydsk Natur, en Kærlighed, der ikke mindst, efter hans eget Udsagn, fik sin rige Næring gennem St. St. Blichers skønne Digtning.

I 1905 begyndte han at nedskrive en »Levnedstejning«, som — desværre ufuldført — findes i Afskrift paa Det kgl. Bibliotek, medens Original-Manuskriptet er i mit Eje.

Jeg har tidligere offentliggjort forskellige Uddrag af disse Erindringer, saaledes i »Fra Viborg Amt«, 1943, og i »Aarbøger udgivet af Historisk Samfund for Aarhus Stift« 1947, 48 og 49, væsentligt om lokale Emner af tids- og kulturhistorisk Interesse.

Nu følger her nedenstaaende Brudstykker. Naar det denne gang grupperer sig om Aalborg og videre Omegn i 60^{erne} er Grunden den, at min Farfar, Hans Vilhelm Foss, der efter at have deltaget i Treaarskrigen som Overkommander-Sergeant i 1854 var afgaaet fra Hæren og blev ansat ved »Det bevægelige Toldvæsen« med Station i Skanderborg, i 1860 blev forflyttet til Aalborg.

Her kom han til at leve en længere Aarrække, selv efter sin Afsked, idet han maatte supplere sin meget beskedne Pension ved at overtage et fotografisk Atelier¹⁾ og først omkring 1873 flyttede til København.

Fars fædrene Hjem var altsaa nu i Aalborg — og saa fortæller han selv videre.

Den gamle By, Aalborg, var på dette Tidspunkt den mest maleriske i vort Land, ja mindede om de gode tyske Stæder. Foruden en Mængde ypperlige Bygninger: Det gamle Helligåndskloster med de udmærkede Hvælvinger i Stue og Kjældre og øvrige interessante Ting, — Svaneapotheket, Svalegården lige overfor, Kong Hans' Gård og mange flere, — fandtes endnu dengang de maleriske Åer, som gjennemstrømmede Byen. Hertil slutter sig de smalle Gyder og Krinkelkroge med de morsomme Navne, »Jomfru Anesgade«, »Maren Poppesgyde« og andre — ret en Tumleplads for mig med rigt Stof for mine Mapper. Ifølge Kyhns²⁾ Ordre indskrænkede min Virksomhed sig kun til Tegning, og jeg tør også nok sige, at jeg hængte i. — Da jeg for nogle År siden atter gjenså Aalborg, måtte jeg uvilkårligt udbryde: »Ak, hvor forandret!« Kong Hans' Gård borte, en kjedelig Bankbygning på dens Plads; Svalegården borte, Åerne overdækkede, kun de snævre Gyder havde man endnu ikke fået Bugt med. — Atter tog jeg i Foråret 1863 til Aalborg, hvor jeg fortsatte Studiet i og omkring

¹⁾ Om Farfar se forøvrigt Aarhus' Stiftsbog 1947, S. 149, Noten, og 1948, S. 142 flg.

²⁾ Peder Vilhelm Carl Kyhn (1819—1903), fremragende dansk Maler og Repræsentant for vor nationale Landskabskunst. Far var dengang — 18—19 Aar gammel — samtidigt Elev af Kyhn og Akademiet.

Byen, både tegnende og malende. Fader var nu oppe¹⁾, men fremdeles svag, særlig hjemsøgt af uhyggelige Svimmelheds Anfald, som desværre fulgte ham i mange År....

Her følger nu en Beskrivelse af Folkestemningen ved Kong Frederik VII's Død, de politiske Brydninger i de bevægede Dage omkring November-Forfatningen, Krigsudbrudet, Modløsheden over Krigens Gang og andet, Forhold, der jo er tilstrækkeligt kendte og hyppigt historisk belyste og klarlagte. Saa fortsætter Far:

Så tidligt som det lod sig gjøre rejste jeg i Foråret (1864) op til Aalborg, hvortil 1. Regiment — hørende til General Hegermann-Lindencrones Korps — var nået. Som velkjendt forsøgte Regimentet under Oberst Bech et Overfald på Preusserne, der havde besat Landsbyen Lundby, en Mils Vej Syd for Aalborg. Som det fortaltes, var en Bonde fra Byen — en gammel Soldat — gået Regimentet i Møde og havde advaret Chefen, da Fjenden vidste Besked og afventede de Danske bag Gårde og Huse. Obersten tog hånligt mod Budskabet, og i sluttet Colonne gik det mod Landsbyen, hvor Fjenden fra sit Skjul mejede ned for Fode blandt vore kjække Folk²⁾. En Kjenning af mig kunde senere meddele følgende om Begivenheden: At en preussisk Feldwebel, der lå i Kvarter hos ham i Aalborg og som selv havde deltaget i Sammenstødet, nølende var gået ind på at fortælle,

¹⁾ Allerede i Skanderborgtiden var disse Anfald, ledsaget af stærke Hovedsmerter, begyndt; de førte tilsidst til næsten fuldstændig Døvhed.

²⁾ Kampen fandt Sted 3. Juli 1864, og paa 50-Aarsdagen derefter rejstes der paa Slagmarken et 3 m højt Mindesmærke, et »Visbykors« i Granit.

hvorledes de kjække Danske kom marcherende, Intet anende før en Salve strakte hele Rækker til Jorden, og Fjenden af Medlidenhed uvilkaarligt hørte inde med Skydningen, da ellers ikke Mange vare komne tilbage. Jeg blev selv ved Indkjørslen til Aalborg Vidne til Vognrækken med de Sårede og Døde — et forfærde-

Harald Foss: Fra den store Vildmose, c. 1872.

ligt Syn, som jeg ikke glemte i Hast. Særligt lagde jeg Mærke til en ung Lieutenant; om han var levende eller død, kunde jeg ikke se; kun at han var hvidblå i Ansigtet husker jeg nøje.

Der blev fortalt, at da 1. Regiment ved Preussernes Besættelse af Aalborg måtte fortrække over til Nørre-Sundby, så man om Natten dets Chef vandrende omkring nede ved Fjorden. Stakkels Mand! Sandsynligvis var han pint og naget ved Tanken om det Blod, der på hans Ansvar var flydt til ingen Nytte.

Anger og Ruelse nyttede imidlertid ikke; de Lemlæstede fik ikke Lemmer og Helsen igjen; de kom ikke tilbage. —

Preusserne besatte som sagt Aalborg, og for anden Gang i mit unge Liv skulde jeg mødes med dem, ikke som i 49 for at danse med dem¹⁾, nej, denne gang under Følelsen af, at de kom som vore Dødsfjender. De mange Ydmygelser, som den overlegne og sejrstolte Fjende idelig bød os, til Exempel ved dagligt at spille »Den tapre Landsoldat« på Torvet, æggede i høj Grad Forbitrelsen. At Underofficerer og Menige gennemgående vare skikkelige overfor Beboerne, skyldtes for en stor Del den udmærkede Mandstugt. Anderledes stillede det sig med Officererne, hvis Holdning ofte var brutal og hoven. Jeg mindes således et lille Træk, som var ret betegnende. Medens jeg en Dag sad nede ved Fjorden og malede, kom et Par Fændriker (altså dog kun Officersaspiranter) hen og så på mit Arbejde. Idet den ene, pegende på min Palet, udtalte: »Das ist Ultramarin und das Zinober,« spurgte jeg nok så uskyldigt, om han måske var Maler. Men det var for meget at byde den store Mand. Idet han rettede sig i sin fulde Højde og slog på sin Kårde, udbrød han krænket: »Nein, ich bin Offizier,« hvorefter de begge forlod mig, næppe hilsende.

Da Faders Atelier daglig var fyldt med Militair af alle Grader, kom jeg jo stundom til at tale med den Enkelte og se ham »indenfor Vesten«. Det viste sig da, at Underofficerer og Menige gennemgående stode uden mindste Forståelse af Situationen, at de

¹⁾ Jfv. Aarhus Stifts Aarvog 1948, S. 144. Da var Far jo kun en lille Dreng paa 6 Aar og naturligvis uden Forstaaelse af Forholdet.

med andre Ord ikke vidste, *hvorfor* de vare sendte herind i Landet, af hvilken Grund Løsenet fra deres Side først og sidst var »nach Hause«.

Under en Våbenhvile, da der atter var Færgeforbindelse mellem Aalborg og Nørre-Sundby, tog jeg en Dag over for at tegne de høje Bakker, der begrænse Byen lig en Skanse. Jeg havde arbejdet i flere Timer nede i en lun Dal ved Foden af en Høj, på hvilken der var anbragt en Slags Vagthus, besat af vore Folk. Da jeg kort før Solnedgang var ved at pakke sammen, kom to Soldater ned til mig med Ordre om at følge med op til »Skesanten« — en Tyksak, som jeg øjnede deroppe. Jeg havde ikke megen Lyst til at bestige den stejle Bakke, så meget mere, som jeg længtes efter at komme hjem — men der hjalp ingen »kjære Mo'er«, jeg måtte derop. Og nu begyndte han at holde Forhør over mig: spurgte mig, hvem jeg var, og hvad jeg havde bestilt, og truede med at lade mig anholde som tysk Spion(!) Da jeg så viste ham min Skitsebog med dens uskyldige Indhold, blev han nådig og lod mig gå, undskyldende sig med, at de forleden Dag havde taget en *dansk* Slagter som bevislig tysk Spion.

Et af de Minder, man helst ikke dvæler ved, har jeg bevaret fra Tilbagefarten med Færgen hin Dag — eller Aften, rettere sagt. Samtidigt med mig steg nemlig en ung Tjenestepige ned i Færgen fra Sundby, på hvis Brohoved en Del af 1. Regiments Soldater stod, der tilråbte den unge Pige på den mest uhøviske Måde. Jeg tænkte med Gru på, hvorledes det mon vilde gå på »Preussersiden« — men trøstede mig forresten med, at hun rimeligvis ikke forstod dem. Men *desværre* — havde jeg nær sagt — Båden lagde til ved Aalborg-Siden, Broen var fuld af Preussere, men

ikke ét Ord, ikke et Blik! Og jeg bluedes på mit Folks Vegne. —

Krigen udbrød atter og Rygtet gik, at min Aldersklasse skulde indkaldes. Min Koffert var pakket, og jeg var forberedt på over Frederikshavn at komme ned til Hæren, men så kom den endelige Fredsslutning. — En Begivenhed, som hilstes med Jubel, men desværre blev uden Følger, Kampen ved Helgoland¹⁾, kastede vel Glans over vor Flåde, men bidrog på samme Tid til at nære Bitterheden overfor England, der så stejlt havde forbudt os at forfølge Sejren på dets Enemærker. Denne lykkelige Træfning kunde dog langtfra bøde på Tabet af Als, vort sidste Bolværk.

Så kom den sørgelige Fred, der kostede os de tre Hertugdømmer, Tabet af mange Tusinde Menneskeliv og Millioner af Penge. Som et delt og sønderlemmet Rige lå vort blødende Fædreland, med Rette sammenlignet med en Torso uden Lemmer. Og med Sønderlemmelsen fulgte Manglen på Selvtillid og dermed Troen på Fremtiden og Muligheden for at bestå som selvstændigt Folk og Land. Hvad hjalp det, at vi på vor Fane satte Ordene »Hvad udad tabes skal indad vindes«; hvad hjalp det, at fremsynede fædrelandske Mænd iværksatte store Foretagender, der både gav Ære og Guld og bidrog til, at vi dog mindedes i den store Verden? Den Dag i Dag står vi som et lille, indbyrdes uenigt og splidagtigt Folk, der end ikke har kunnet blive enigt om det første fornødne, at stænge vor Dør for Fremmedes Indtrængen. *Den Lære* kunde og burde vi dog i det mindste have taget af den sørgelige 64, men endnu — efter 40 Års

¹⁾ Den 9. Maj 1864, under Orlogskaptajn Edouaed Suensons (1805—87) Kommando.

Forløb — ligge vi lig en halvåben Hytte ved Alfarvej, som den Første den bedste kan tilrane sig.

Som Slutning på dette Afsnit fristes jeg til at bruge Griffenfeldts vemodige Ord, et kun altfor sandt Udtryk for vort Fædrelands daværende Stilling:

Da Verden blev mig vred, da lærte jeg at kende
for Alvor først min Gud, mig selv, min Ven, min Fjende;
min Fjende var mig gram, min Ven var svigefuld,
jeg selv var skrøbelig, Gud blev alene huld.

I Løbet af Sommeren 64 gjorde jeg Studier i Aalborgs nærmeste Omland, dels ved Østeraa, dels ude ved Exercerpladsen. Egentlig var det forhastet af mig at tænke på at udstille; meget sundere og bedre havde det været, om jeg endnu havde studeret et Par År. Men Ulykken var, at dertil havde jeg ikke Råd, så det blev en økonomisk Nødvendighed for mig snarest muligt at få Malerier på Charlottenborg. Jeg vovede altså i Marts 1865 at indsende et mindre Billede, »Åparti med Piletræer«, og til anden Ophængning et større og — som jeg tror — bedre Arbejde, og med disse debuterede jeg altså på vore årlige Udstillinger, netop for 40 År siden¹⁾.

Forsommeren 65 tilbragte jeg i Egnen ved Buderupholm, 3 Mil Syd for Aalborg. Jeg kom, sammen med min trofaste Ven, vor gamle Pudelhund, til at bo i en Bøndegård, som ejedes af en ældre Enke, hvis tre voxne Børn styrede Driften. Det var hjærtensgode rare Mennesker, der havde den bedste Vilje til at gøre mig Opholdet så godt som muligt, men

¹⁾ Om denne Debut og det paafølgende Sommerophold i Rebild-Egnen 1865 har jeg i Hundredaaret for Fars Fødsel offentliggjort et noget fyldigere Uddrag af Erindringerne i »Viborg Stiftstidende« for 22. Juli 1943.

tarveligt var det unægteligt, og jeg, som for første Gang kom i Samlag med Bønderne på den Måde, gjorde Iagttagelser og oplevede Forhold, som var helt nye og fremmede for mig.

Efter at jeg havde aflagt Besøg på den nærliggende Herregård, Buderupholm, der ejedes af en Enkefru Dahl, nærmest dog for at indhente Tilladelse til at færdes på Ejendommen, fik jeg efter nogen Tids Forløb Indbydelse til at flytte over på Gården, hvor jeg i et Par Måneder nød den største Gjæstfrihed og Velvilje, ej at tale om den Selskabelighed, som er uadskillelig fra en større Gård.

Den skjønneste Del af Egnen lå dog en halv Mils Vej fra Herregården, det store herlige Bakkeparti med Landsbyen Rebild, hvorefter det har Navn. Jeg havde et Par Gange set det storslåede Landskab og fik nu Lyst til at tage Ophold der en Tid. —

Der var nok at gjøre, og da Bakkedraget er udstrakt og ingenlunde let at finde sig tilrette i, bad jeg min Vært, Lærer B, om at være min Vejviser. Til min Forundring havde han ikke mindste Sans for den storslåede Natur, hvori han levede, snarere vilde jeg kalde ham ligegyldig overfor det Hele. Dette fik sin Forklaring, da jeg besøgte ham Året efter, og han ærligt vedgik, at han hin første Gang ikke havde fatet, at *jeg* kunde være så henrykt over den Natur, som *han* ikke så det mindste i, men nærmest fandt styg. Året efter havde han ved min Vækkelse — tør jeg nok sige — fået Øjet opladt og vilde nu vise mig Motiver, som han fandt tiltalende og måske værd at male.

Ligesom jeg senere i mit Liv havde lignende Oplevelser, har jeg udfundet, at det synes som om Mallerne have den Særopgave at åbne Øjnene på Folk,

der — omend boende i smukke Egne — ikke have mindste Syn derfor. Til min store Glæde besøgte den brave Mand mig for nogle År siden her i mit Hjem. Hans eneste Barn var netop da lige blevet gift med en af vore mest kjendte, yngre Billedhuggere.

I Selskab med Maleren Edvard Petersen¹⁾ tilbragte jeg atter i Sommeren 1866 nogen Tid på Buderupholm, hvorfra jeg vel medbragte et Billede til Udstillingen, men større Udbytte havde jeg dog i kunstnerisk Henseende af mit Ophold ved Foden af de omtalte Rebildbakker i en lille Ejendom, Skillingbro, liggende ved Hovedvejen mellem Aalborg og Hobro. Dette større og bedre Udbytte herfra beroede fortrinsvis på, at jeg, hvad Emnerne angik, her var i mit rette Element, hvortil kom den større Ro og Frihed til Arbejdet, som det beskedne Kvarter med dens brave Beboere, en Kalkbrænder med sin Søster, afgav, i Modsætning til den lidt for livlige Herregård. Her gav jeg mit i Kast med Udløberne af de store Bakker med Hulveje, Sandgrave kilede ind i Lyngen, og den aldeles enestående »Bjergås« med Tinder og Takker ovre fra Gravlev-Siden, der ret fik mit Malerhjerte til at banke. Studiet til dette glimrende Emne, som jeg, i taknemlig Ihukommelse af, hvad min kjære Lærer havde været for mig, skjænkede ham i 1867, kom ved hans Død 36 År senere atter i mit Eje.

Under min Dvælen her, der strakte sig til ind i November, forkortede vi de lange Aftener på den Måde, at min flinke Vært og jeg spillede sammen. Han blæste Fløjte — var i det Hele taget meget

¹⁾ *Edvard Frederik Petersen* (1841—1911), dansk Maler, Elev af Akademiet, en Del paavirket af P. C. Skovgaard og Vilh. Kyhn, har særligt vist sig som en betydelig Kunstner i sine Landskabs- og Genrebilleder. Titulær Professor 1894.

musikalsk — og ejede en Cello¹). I den lave Stue, ved den tarvelige Lampe, opførte vi selvlavede Duetter for Fløjte og Cello, og det var ikke Småting, men større Operaafsnit, medens Piben og en dampende Toddy fuldendte Nydelsen.

I den følgende Vinter, 1866—67, tildelte Akademiet Far »Den Sødringske Opmuntringspræmie for yngre Landskabsmalere« — stiftet af Maleren Fr. Hansen-Sødring (1809—62) — og da han paa Udstillingen solgte et Par Billeder til Tombolaen og Odense Kunstforening, dertil modtog endnu et andet og større Stipendium, vil man forstaa, at alt dette betød et saadant Kæmpeskridt i hans økonomiske og sociale Forhold, og at denne Udstilling blev et virkeligt Vendepunkt i hans unge Kunstnerliv, der gav ham Mod og Tillid til at haabe paa en Fremtid som Kunstner. Han var jo da kun 23—24 Aar.

Nu følger en Beretning om et Ophold i Hadsund i 1867, dernæst et lille Tillæg om Indtryk fra Besøg i Sæby og paa Skagen, og omend disse Steder jo nok ligger udenfor Aalborg-Bogens egentlige »Revier«, vil en Beskrivelse af dem fra disse — som det synes os — allerede nu saa fjerne Tider muligvis nok alligevel kunne interessere nord- og østjydske Læsere. Og saa har Far igen Ordet.

Efter al den Opmuntring forstår man, at jeg dette Forår drog ud med fuld Vind i Sejlene, og det blev også en af de fornøjeligste og rigeste Somre, jeg overhovedet kom til at opleve, hvortil ikke mindst bidrog,

¹) Om Fars Musikdyrken ctv Aarhus Stiftsbøger 1947 og 48, henholdsvis S. 156 flg. og S. 143.

at jeg for første Gang — men langt fra sidste — fulgtes med min kjære Lærer og Ven, Kyhn. Målet for vor Rejse blev Hadsund ved Mariager Fjord, og dette Ophold blev i alle Henseender uforglemmeligt. Kyhn var dengang en Mand i sine bedste År — 48 — og jeg en ung Fole, der slog bagud. Hvad jeg fandt at male der, var ret efter mit Sind og min Hu: Hede-bakker med Udsigt ud over den dejlige Fjord med de skønne Linier og Fortoninger, maleriske Hulveje og andet herligt Jydsk. Disse samlede Betingelser, Ungdom, Begejstring, en god Pengepung og denne velsignede umiddelbare Gåen på, satte mig i Stand til at frembringe Arbejder, som Den kgl. Malerisamling fandt værdige til Indkjøb 34 År senere, men hvis Værd jeg *dengang* skattede så ringe, at hvis man da havde spået dem den Skjæbne, vilde jeg simpelt hen have anset Vedkommende for gal.

Når Vejret var ugunstigt for Maleriet, tog vi hver sin Spade på Nakken, vandrede op i den »vildene« Hede med de mange Gravhøje og rodede — lig Muldvarpe — i disse, hentende mangt et smukt Stykke til Kyhns Samling. Sandt at sige kunde vor Idræt til Tider stemples som Gravrøveri, idet vi nemlig ikke altid først indhentede Tilladelse til at arbejde i Højene, når de f. Ex. lå afsides og fjernt fra Huse, og vi ikke havde Anelse om, hvem de tilhørte. Hvor forskrækket blev jeg derfor ikke, da vi en Dag sveddryppende stod og sled i Arbejdet, og en Bonde kom hen til os, rømmede sig og tog til Orde: »No — to Di grawwer i mi Høw — ja, a ka jo tink te Di æ senn aa Kongen,« og Kyhn da med den største Frækhed svarede: »Ja, det er vi,« med hvilken Besked Manden sagde Farvel og gik.

Til andre Tider foretog vi Udflugter såmmen, idet

vi lejede et Enspænderkjøretøj — med Kyhn som Kusk — f. Ex. til den gamle, desværre meget ødelagte Herregård »Overgård« og andre Steder. Når så Vejret var aldeles umuligt for Arbejdet ude, »tyrede vi Kamelen«, som Kyhn kaldte det, det vil sige spillede Billard. Når til alt dette kom, at vi boede på Hotel, hvor vi havde det fortræffeligt, hver sit nydelige Værelse, udmærket Mad, ofte Vin til Middagen, altsammen for 3 Mark i gamle Penge = 1 Krone pro persona, så må man vel erkjende, at det var et Slaraffenliv, som vi også nød i tre Måneder.

I Eftersommeren samme År flyttede jeg ind til Hobro, hvor jeg forblev til November. Gjennem Bekjendtskab kom jeg til at bo hos en Enkefru Hansen, hvis yndige Datter blev min lille Hjærtengkjær¹⁾.

Det hyggelige Samliv med Zacho²⁾ i Vinteren 1870—71 gav os på begge Sider Lyst til at slå os

¹⁾ *Anna Elisabeth Christine Holcka H.*, f. 1849, min Mor, som jeg dog nu ikke husker mere om end netop lige hendes altfor tidlige Død i 1881, da jeg kun var 4 Aar. Hun var Datter af Købmand i Hobro, Nikolaj Kristian Hansen (1803—1866) og Hustru Mathilde Hansine, f. Møller (1828—1912), og blev 1874 viet til Far i den gamle Ørlevkloster Kirke i Fjends Herred. Der ligger hun ogsaa begravet i sin mødrene Slægts Gravsted — Slægten havde ejet den gl. Herregaard siden 1794 — umiddelbart op til Kirkens nordre Mur. Først 1894 indgik Far nyt Ægteskab med en Elev, Frk. de Fischer fra Ribe (1862—1938).

²⁾ *Peter Mørch Christian Zacho* (1843—1913), dansk Landskabsmaler, gennemgik Akademiet og fik 1871 den »Sødringske Opmuntringspræmie«; de følgende Aar studerede han hos Bonnat i Paris, modtog 1891 det »Ancherske Legat« og blev 1897 titulær Professor.

En Del af Vinteren 70—71 havde de to jævnaldrende Kunstnerkammerater sammen lejet Janus' la Cours Atelier, medens denne opholdt sig i Italien,

sammen om Sommeren i en eller anden Egn, og vi valgte Sæby i Vendsyssel, hvor vi boede en 6 Ugers Tid. Mit Hovedemne var Udsigten fra Gedebyrget, en 3—400 Fod høj Bakke $\frac{1}{2}$ Mil fra Byen, hvortil jeg vandrede hver Morgen Kl. 4.

Fra Sæby gjorde vi en Udflugt til Skagen, som jeg vil dvæle lidt ved. Det var nemlig dengang det gode gamle Skagen i al dets Umiddelbarhed, vi da besøgte, i Modsætning til det nuværende »mondæne« med Badhoteller, elegante Damer og Herrer, ej at tale om Kunstnerne, der — måske mere end de ved af eller vil tilstå — have bidraget til Ødelæggelsen.

Vi toge altså en smuk Morgenstund pr. Post til Frederikshavn, hvor vi skiftede Vogn — af et sært gammeldags Udseende — til Aalbæk. Her måtte vi atter forandre Kjøretøj, en almindelig stiv Arbejds-vogn, udstyret med Krone og Posthorn, hvor under stod: Skagen, kgl. Pakkepost. En Tid kjørte vi ad en lyngdækket Vej, men snart svingede vi væk fra denne ud i Havstokken, som vi derefter fulgte lige til Skagen. Skridt for Skridt, med Bums og Stød, gik det hver Gang Hjulene drejede rundt og gled på den skrå Havstok. Men hvad betød det: Nu kjørte vi jo *ud* i Havet, der steg og steg, så vi måtte løfte Fødderne for Vandet, der truede med at gå ind i Faddingen. På mit Spørgsmål til Kusken, hvorfor han dog ikke kjørte på Stranden, fik vi det korte Svar »Kvægsand«, og vi var lige kloge, indtil han atter svingede ind på Land og viste, hvad dette betød, idet et Hjul, som han førte ud til Siden, sank foruroligende dybt ned.

Således sneglede vi de 5 Mil, snart på Land, snart i Vandet, Fod for Fod, altså hele Tiden med den mægtige hvide Forstrand og det skummende Hav

foran os, strækkende sig milevidt til Skagens Gren. Jo nærmere vi kom denne, desto mere bleve vi mindede om Strandingernes sørgelige Hjem, idet Tallet på Vragene voxede med Milene. Et Sted kjørte vi endogså gennem en stor Skude, der — trods dens Mægtighed — var bleven kastet så højt op på Stranden, at denne var fuldstændig spærret af den, hvorfor man gennem Skibet havde måttet save en Åbning eller Port til Postvognen.

Jeg havde længe på Stranden imod Nord stirret på et mørkt Punkt, der kom nærmere og nærmere og efterhånden viste sig som en mærkelig fantastisk Skikkelse med højkrødet Overkrop og lange bare Ben. Atter måtte min Nysgjerrighed tilfredsstilles, og Svaret lød: Skagens Fodpost, hvad jeg blev overbevist om ved at se Spidskjolen, udstyret med Posttaske og Horn, spanke hilsende forbi. Stakkes Fyr — det var nu *hans* Levebrød at vandre de 5 Mil i et hvilket som helst forrygende Vejr, måske mange Gang mødende en opskyllet Strandvasker. Nu begyndte en obelisklignende Spids at fortone sig, Skagens Fyr, og langt om længe svingede vi op i Landet ind i en smuk lille Plantage, i hvis lune Skjød Postcontoiret og Byfogedboligen lå.

Omsider vare vi i Skagen, Danmarks nordligste Kjøbstad. Med de vante Begreber om en sådan var det ikke så helt let at finde sig tilrette her. Skagens »Gader« vare Sandveje, som man sank i til Anklerne, medens Husene lå her og der mellem Klitterne, alle indrammede af et Plankeværk eller Stakit, indenfor hvilket lå en lille Have, hvis største Smykke var nogle mægtige Stokroser og Solsikker, der vel tog sig ud som Fremmede, der vare i Besøg, men dog virkede farverigt og festligt i det hvide Sand.

Nej, man kunde ikke være i Tvivl om, hvor man var kommen hen. Foruden de utallige Fiskegarn, der vare ophængte allevegne, mødte man for hvert Skridt Rov fra Havet i Form af Udhuse, bestående af opskyllede Skibsplanker, der vare satte ned i Jorden. Som Tag benyttedes gamle udtjente Fiskerbåde, der sikkert i deres Velmagtsdage havde redet mangan Storm af, men nu lå med Kjølen i Vejret, beskyttende de Fiskegrejer, som de engang havde båret. Disse maleriske Skures allerbedste Pryd var dog de stolte Galionsfigurer; her »De to Søstre«, der »Haabet«, engang malede og forgyldte på det prægtigste, nu afblegede, men dog stolt knejsende over den gamle Bådveteran. Men det mest talende, om end det sørgeligste, Vidnesbyrd om, hvor man var, modtog man dog under Besøget på Kirkegården, der omgiver Kirken, og hvor de utallige Tuer, store og små, hæve sig over Redningsmænd, som under menneskekjærlige Forsøg på at frelse Skibbrudne måtte lade Livet sammen med disse på den farefulde Strand.

Vi toge ind på den eneste Gjæstgivergård, Brønnums, der dengang ganske var i Stil med det øvrige: Soverummene lig Kahytter med Lukafer o. s. v.; desværre brændte den morsomme gamle Bygning Året efter.

Dagen efter vor Ankomst vandrede jeg alene ud på »Grenen« — og der skal man være *alene* — hvis Storhed greb og stemte mig som en Gudstjeneste, et Indtryk, jeg aldrig vil glemme. Det var en halv Storm, så jeg havde den Lykke at se det storslåede Syn af de to Have, der mødes og kæmpe langt ud ad det undersøiske Rev, strækkende sig i en Bue på vistnok over en halv Mils Længde, sydende og kæmpende lig tvende Brydere, der tage Livtag med hinanden. Følel-

sen af, at man på denne Plet er ene med sin Gud, forstærkedes — så forekom det mig — ved de tusinder af Måger, der kredse om og over En; ved de mange men fjerne Sejlere, der frygtsomt gå langt uden om det farlige Rev, samt ved Klitrækkerne, der aldeles afstænge Landet mod Syd.

Over tredive År efter gjenså jeg Skagen. Vel var Vejene blevne grundforbedrede, så man ikke længere vadede i Sandet; vel vare de maleriske Skure blevne erstattede med Nybygninger, medens Galionsfigurerne aldeles meningsløst vare samlede som på et Museum i Spisesalen i et af de nye Hoteller; vel havde det nye Fyr fået en Nabo i et strålende Badehotel — der rigtignok ikke »stod« til Sandet — så »Forbedringerne« vare øjensynlige — men Romantiken, Duften, var i mine Øjne borte og vender vist aldrig tilbage.

LIDT OM BAGGE-SLÆGTEN FRA RIBE OG SUUR-SLÆGTEN FRA AALBORG

AF FRU ANNA MYRHØJ

I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede var der en meget livlig Forbindelse mellem Embedsmands-slægterne Baggese i Ribe og Suur i Aalborg. Ikke mindre end tre af Raadmand Bagge Pedersens Døtre blev gift i Aalborg, nemlig: Else Baggessdatter med Raadmand Laurits Lauritsen Suur, Sidsel Baggessdatter med Thomas Lauritsen Suur, Broder til Laurits, Ingeborg Baggessdatter med Sognepræst ved Budolfi Kirke Jacob Hansen Brunoy.

I det følgende skal kun omtales Else Baggessdatter, hendes Datter Margethe Lauritsdatter Suur samt dennes Datter Else Hansdatter.

Else Baggessdatter er født i Ribe efter 1603; gift før 1631 og død allerede 25. Nov. 1644.

Datteren Margrethe (opkaldt efter sin Mormor, den rige Borgmester Laurits Thøgersens Datter), det yngste af fem Børn, var kun fire Aar, da hun mistede sin Mor, og den 9. Oktober 1649 blev ogsaa hendes Far begravet i Frue Kirke i Aalborg. Den forældreløse lille Pige er antagelig straks kommen i Pastor Brunovs Hjem, hvor hun den 14. Juni 1657, 16^{1/2} Aar gl., blev viet til den 35aarige Ripenser Hans Andersen, Handelsmand i Aalborg, senere Forpagter paa Kyø.

Margrethe Lauritsdatter Suur kom derved til at leve under helt nye Forhold, idet hendes Slægt paa Faderens Side var Raadmænd, og paa Moderens Side var alle Forfædrene Borgmestre og Raadmænd tilbage til 1511.

Det ser ud til, at Familien har boet i Aalborg i en Aarrække; Børnene er døbt i Budolfi Kirke, og endnu i 1668 ved en Barnedaab i Ingstrup hos Margrethes Søster Ingeborg, der var gift med Sognepræst Jacob Ottosen, nævnes som Faddere: Margrethe Lauritsdatter og Hans Andersen i Aalborg; men i 1671, den 23. Aug., dør Hans Andersen paa Kyø, og 1672 bor Margrethe der og kaldes Forpagterske, og som Husbondens Fuldmægtig optræder Rasmus Jensen, med hvem Margrethe den 29. Aug. 1674 bliver gift.

I 1677 er Rasmus Jensen Forpagter paa Vaar, hvor Magrethe dør 1680, kun 40 Aar gl. Paa Stenen i Frue Kirke staar 1683, hvilket er forkert; Rasmus Jensen fik den 11. Aug. 1680 Bevilling til Ægteskab med Anne Lauritsdatter Høgholt.

Margrethes Datter af første Ægteskab, Else Hansdatter, er paa dette Tidspunkt 19 Aar gl.; hendes Daab er ikke fundet, da hun formodentlig er døbt i Frue Kirke, dette Sogns Kirkebog begynder først 1715, men hun er ifølge Epitafiet i Sebber Kirke født i Aalborg den 24. Dec. 1661.

Hun blev den 22. Maj 1683 viet paa Vaar til den senere saa kendte Herremand Jørgen Jensen Gleerup, Ejer af Sebberkloster og Kyø. Deres Billeder findes i Hjørring Amts Aarbo 1935, S. 39.

Redegørelsen for Slægtskabet mellem Else Hansdatter og Margrethe Lauritsdatter findes i Personalhistorisk Tidsskrift 1940, S. 62 ff.

SLAVEKRIGEN I VEST-HIMMERLAND

AF CHR. KOLLERUP, VILSTED

FOR et halvt Hundrede Aar siden hændte det ikke saa sjældent, naar ældre Mennesker kom sammen, at der da blev talt om Oplevelser, de havde haft i deres yngre Dage, langt mer end Folk gør i vor Tid.

De havde jo i deres Ungdomstid oplevet det mærkværdige Aar 1848, og af de Begivenheder, som de jævnlig omtalte, var den besynderlige Slavekrig, det forfærdelige Rygte om Slavernes Udbrud af Tugthuset i Rendsborg, der i saa høj Grad rystede vore Bedste- og Oldeforældre og i det hele taget skabte en saadan Panik i Befolkningen, at noget lignende næppe er set hverken før eller siden.

Det kunde vel være paa sin Plads at opfriske nogle af disse Begivenheder, som de er fortalt af den ældre nu hedengangne Slægt, og som de skal være forefaldet i et lille Vest-Himmerlandsk Sogn, da disse gamle Meddelelser i Nutiden synes at være gaet i Glemmebogen.

Rygtet lød, at hvor Slaverne kom frem, afbrændte de Gaarde og Huse, mishandlede eller ihjelslog Befolkningen og røvede deres Ejendele, saasom de opsparede rede Penge, Sølvtoj og lignende.

Det var den 31. Marts 1848, at den urovækkende Melding naaede op til Vest-Himmerland. Fra Her-

redsfogden var der sendt Ordre ud til Sognefogderne, og disse maatte da ved ridende Stafetter underrette Befolkningen og sørge for, at saa store Styrker som muligt blev sammenkaldt rundt i Sognene for at værne Hjem og Arne.

Der blev en Travlhed uden Lige. Særlig kneb det med at fremskaffe de fornødne Vaaben til Mandskabet, da det kun var ganske enkelte, der var i Besiddelse af gamle Muskedonnere. Disse blev fundet frem fra Lofterne, eftersete og afprøvede. Egnens Smedeværksteder blev i Hast helt omdannet til Vaabenfabrikker; man maatte jo have noget at forsvare sig med. Alt, hvad der kunde gøre Fortræd, blev taget i Brug, Jernstænger, Forke, Møggrebe, udrettede Høleer og Høtyve paa en lang Stage. Man maatte hjælpe sig, som man bedst kunde.

Af tidligere Gaardejer i Vester Falde Jens Sørensen Bach, der senere blev Sparekassedirektør i Ranum og døde her i den høje Alder af 99 Aar, har jeg for Aar tilbage faaet fortalt enkelte Træk om det Røre, Meddelelsen om Slavernes Udbrud vakte i hans Hjemby, den lille Landsby Braarup i Oudrup Sogn, hvor hans Fader Søren Bach dengang var Sognefoged og ejede den nu udstykkede Bakkegaard.

Jens Bach, der da var i Syvaarsalderen og lige var begyndt at gaa i Skole, fortalte, at han huskede tydelig, dengang den urovækkende Melding kom til den lille fredelige Landsby. Hans Fader kom midt paa Formiddagen efter endt Fodring af sine Kreaturer gaaende tværs over Gaardspladsen, der skraanede mod Stuehuset, da han ved at se ud af det vestre Gaardsled fik Øje paa en Rytter, der i stærk Fart kom vestfra ned ad Vejen mod Braarup By. Pludselig holdt Rytteren i Gaarden. Det var en ung Karl,

der hurtigt, men meget nervøs kom frem med sit Ærinde.

Jeg skulde hilse fra Sognefoged Simon Pedersen i Vilsted og sige, at han fra Herredsfogden i Løgstør har faaet Meddelelse om, at flere hundrede Slaver er brudt ud af Tugthuset i Rendsborg og nu er paa Vej op gennem Jylland, hvor de paa den skammeligste Maade afbrænder Gaardene og ihjelslaar ordentlige Folk. Allevegne, hvor de kom frem, slutter alskens Pak sig til dem, saa Hæren vokser i Størrelse for hver Time.

Det forlød, at Slaverne allerede var i Egnen et Par Mil nord for Viborg, og at de ogsaa havde udvist den Frækhed at aabne Dørene for Fangerne i Tugthuset i Viborg, saa Pakket dér ogsaa havde slaaet Følge. Der kunde saaledes være den allerstørste Fare for, at Banditterne kunde være fremme her i Egnen allerede om Aftenen eller i Løbet af Natten.

Karlen forsvandt hurtigt efter at have afleveret Herredsfogdens Brev til Søren Bach, der ved Meddelelsen var bleven stærkt rystet. Brevet gik ud paa, at han hurtigst muligt skulde lade Meldingen gaa videre til Sognefogderne i Lundby og Gundersted, saa der ogsaa dér kunde træffes de fornødne Foranstaltninger. Vel vidste alle, at Krigen stod for Døren; men ligefrem Overfald af Slaver eller Tugthusfanger maatte da være meget værre, saa her gjaldt det om at vise Snarraadighed.

Foraaret var kommen tidlig det Aar, og man havde allerede saa smaat begyndt paa Markarbejdet, og Søren Bachs Karl var sendt ud og harve, men han fik ham snart kaldt hjem og paa Ryggen af en Hest, for at Herredsfogdens Brevskab hurtigt kunde komme til de før omtalte Sogne. Selv løb han over

til Naboen Gaardmand Kristen Overgaard; denne var beskæftiget ved et Teglværk, som de to Gaardmænd dengang drev i Forening. Kristen Overgaard var en rask Mand, der tit vidste Raad i en snæver Vending; han raadede til at tage op til Skolelæreren Søren Christensen Kollerup, der boede i Toftegaarden lige vest for Oudrup Kirke, for om muligt at faa Læreren til at lede Forsvaret.

Søren Bach mere løb end gik. Hvert Øjeblikks Spild kunde jo foraarsage, at man ikke blev beredt til at modtage Fjenden.

Skolelæreren, der var en ældre Mand over Midten af Tredserne, havde i sin Ungdom under Napoleonskrigene været indkaldt som Soldat i fjorten Aar og deltaget i mangen haard Dyst nede i det tyske. Han havde saaledes alle mulige Betingelser for at være en god Raadgiver under den forhaandenværende ulykkelige Situation.

Læreren syntes at tage Sagen med en vis Ro, dog kunde han ikke tage Afstand fra Øjeblikkets Alvor. Han havde den Dag i sin Tærskelo en Arbejdsmand Niels Hornum¹⁾, der boede i Hummelhaven i Oudrup. Han var Aaret i Forvejen kommen hjem efter at have siddet i syv Aar i Tugthuset i Rendsborg for Tyveri, han skulde have forøvet sammen med den over hele Egnen berygtede Mestertyv Jens Bager, en Skitting, der muligvis stod i Forbindelse med den berygtede

¹⁾ En Søn af Niels Hornum, den bekendte Hulebeoer i Skovbakken i Vindblæs Kristen Nielsen (Hornum), der var i Besiddelse af en enestaaende Hukommelse, har fortalt mange Træk fra Slavekrigens Tid, efter hvad han havde hørt af de ældre. Kristen Hornum var født i Hummelhaven i Oudrup 1853 og døde i Vindblæs 1931, 78 Aar gl. Næst efter »Tordenkalven« var han det vestlige Himmerlands største Original.

Tyvebande, der i de samme Aar huserede over hele Himmerland.

Tærskemanden mente, at det var helt utænkeligt, at de stakkels Slaver, hvoraf flere var lænkede baade paa Hænder og Fødder, kunde fuldføre en saadan Kraftanstrengelse, som det var at bryde ud af den stærkt bevogtede Straffeanstalt.

Det interesserede Søren Bach at vide, hvordan man tog Sagen i Nabosognene, og Skolelæreren indvilgede i, at hans Søn Kristian, en ung Karl paa sytten Aar, kom paa Ryggen af en Hest og skyndsomst red til Engelstrup for at forhøre, hvad Jakob Borup, der var Sognefoged i Vindblæs Sogn, mente, der burde gøres.

Men han kom tilbage med den Melding, at Jakob Borup ikke mente, at man kunde sidde Herredsfogdens Ordre overhørig, og at man som Sognefoged i Embedsmedfør maatte gøre, hvad der kunde gøres, naar Faren truede i et Tilfælde som her.

Da Skolelæreren paa Grund af sin høje Alder og svigtende Helbred ikke saa sig i Stand til at kunne stille sig i Spidsen for Hæren og lede Forsvaret, og da der ikke i Sognet fandtes nogen, der havde været Korporal eller havde nogen videre militær Uddannelse, bestemte Søren Bach sig til selv at overtage Anførselen.

Kommen hjem til Gaarden fik han ved behjælpssomme Naboers Hjælp sendt Bud ud til alle Beboerne i det tyndt befolkede, men vidtstrakte Sogn. Budstikken løb til de fjerneste Enstedgaarde. Til Peder Jensen og Gregers i Hornbækgaardene, til Niels i Hedegaard, til Niels Gatten og til Myrhøjen i Brodshauge, ja til dem alle. De skulde møde alle Mandspersoner med Vaaben i Haand uden Undtagelser Kl.

fire om Eftermiddagen ved Oudrup Kirke; men ogsaa Kvinderne og Ungdommen fik travle Timer med at bære Lyng og Rafter sammen paa den store Tinghøj norden for Kirken, saa Baunen kunde tændes, saa snart Fjenden var i Sigte.

Men ogsaa de ældre Koner fik noget at forrette; man fandt frem, hvad man havde af Himmelbreve, og der blev skrevet mange Formularer, der, naar de bares paa Brystet, skulde gøre Fædrelands-Forsvarerne usaarlige for Fjendens Kugler. Kun Kugler af Sølv skulde saa kunde bide paa, og dem mente man ikke, Slaverne havde let ved at komme i Besiddelse af.

Der gik ogsaa denne Eftermiddag mange Bud til Maren Haaning, Datidens mest berømte kloge Kone. Denne boede ude paa Marken i en lille Gaard i Nabo-sognet Vindblæs; til hende søgte man, naar Nøden var stor, og der gik mange Bud hertil efter Medika-menter og Trylleord; enhver vilde jo saa gerne sikre sig og redde Liv og Lemmer.

Det var en ret anselig Styrke, om ved et halvt Hundrede Mand, Anføreren kunde mønstre, da man var samlet og drog af Sted fra Kirken og op paa Tinghøjen, der var Egnens højeste Punkt, og hvorfra der kunde ses milevidt omkring.

Søren Bach havde hos Smeden faaet lavet et Spyd næsten i Lighed med en Høtyv, og denne var anbragt paa Enden af en fire Alen lang Stage; dette Vaaben mente han var bedst anvendeligt.

Den øvrige Hær var bevæbnet med Vaaben af alle mulige Slags. Man lejrede sig paa Højen, og mens Mørket hurtigt faldt paa, havde man stadig Udkig mod Syd, hvorfra Fjenden ventedes at komme.

Der sporedes vel nogen Nervøsitet blandt de

fleste; men én Ting var alle enige om: der vilde vanke braadne Pander.

Sent paa Aftenen var der nogle, der mente at have hørt Skud syd paa i Heden efter Flejsborg til, og da andre bestemt paastod at have set enkelte Ildglimt, troede man, at nu var Slaverne ikke langt borte, og man skyndte sig at antænde Baunen, der snart blussede mod Himlen i den halvmørke For-aarsnat. Dette blev Signalet til, at der flere Steder antændtes Bauner baade i Hanherred og rundt omkring. Man troede, Angrebet var begyndt. Men Natten gik, Morgenen kom, uden at der skete noget usædvanligt.

Ved Daggry kom Koner og Piger med varme Drikke, Øllebrød og Spegesild til de udvaagede Mænd og Karle; den lange spændende Nat havde været kold og klam, saa man trængte overordentlig til at faa noget at styrke sig paa. Men der viste sig stadigvæk ingen Slaver, heller ikke da den lyse Dag helt kom frem.

Op ad Formiddagen kom saa Herredsfogdens Bud, at det hele var Løgn og Opspind, opstaaet i nogens vilde Fantasi sammen med den store Uro over den rigtige Krig, som man vidste var lige foran sit Udbrud. Den lille Hær, der ikke engang fik Lejlighed til at gøre Eksercits, blev opløst, og enhver drog til sit; men ingen var slukøret over alt det Postyr i det fredelige Hedesogn, det fik jo Ende i en Hast; kun halvandet Døgn varede hele Krigen, og alle var enige om, at enhver havde gjort sin Pligt, og man var glad for at komme hjem til den daglige Gerning. Man spredtes ad Sognets snirklede Veje, ad Hede-stier og over Eng og Kærdrag.

Der forefaldt selvfølgelig ved en Lejlighed som

denne mange Begivenheder, som vor Tid har moret sig over. En Husmandsenke østpaa, der var meget overtroisk, og hvis eneste Søn ogsaa var kommen af Sted mod Slaverne, havde bagt en tyk Pandekage, som hun saa sendte med Sognets Lærer, da denne afgik med sin Afdeling den 1. April om Morgenen. Da han naaede Stedet, hvor Karlen skulde være at træffe, var denne allerede afgaaet med Fortroppen, og da Læreren blev ked af at slæbe rundt med Pandekagen hele Dagen, og han op ad Formiddagen blev sulten, spiste han den. Straks efter kom Karlen tilbage, og Læreren fortalte ham hele Sammenhængen og tilbød at betale Kagen. Det lod til, at Karlen blev meget nedtrykt, og da Læreren trængte nærmere ind paa ham, forklarede han, at hans Moder havde indbagt 25 store Lus i Pandekagen. Det havde de fra Maren Honning i Vindblæs, at naar Lusene blev anvendt, skulde der ikke være nogen Fare for hans Liv. Det fortaltes, at Læreren fik svære Opkastninger ved Meddelelsen.

Et Sted sydpaa i Himmerland var der en Husmandsenke, der kun havde en Tjenestedreng, som ogsaa maatte med Hæren mod Slaverne. Konen, der holdt meget af Drengen, fulgte bagefter med sin Trillebør, og da man spurgte, hvorfor hun vilde med, svarede hun: »Jeg ser jo nok ikke Drengen levende mere, og saa vilde jeg saa gerne have hans Lig hjem.« Hun troede, som saa mange andre, at det var den visse Død, man gik i Møde. I et Sogn i samme Egn var der en ældre meget trivelig Proprietær, der eksercerede med Mandskabet. Det kneb for ham at holde Orden paa de uøvede Bønderkarle. Nogle drejede højre og andre venstre om, og det hele var Forvirring. Proprietæren, der havde været Korporal, blev

hidsig og raabte til dem: Klodrianer! I skal gøre, som jeg gør, hvorefter han gik et Par Skridt tilbage og faldt baglænds i en Kalkkule, der var fyldt med Vand.

Den hele Kommers varede blot halvandet Døgn. Bagefter gik der flere Steder det Rygte, at det var Kong Frederik den Syvende, der havde udspremt Historien om Slaverne for at se, hvad Folket duede til.

Ialt regnede man med, at der alene i Aalborg Amt var kaldt 16.000 Mand under Vaaben foruden Soldater, der rykkede ud fra Aalborg By.

Omtrent som her skildret om Slavekrigen forefaldt Begivenhederne i næsten alle nordjydske Sogne. Den yngre Slægt har moret sig herover; men det er uretfærdigt, da man jo sagtens kan være lystig, naar Faren er ovre.

Vore Forfædre greb til Vaaben — ikke blot de yngre; i Rækkerne fandtes ogsaa ældre Mænd, helt op over de treds, og halvvoxne Drengene. De var rede til at ofre Livet for Fædrelandet.

FOR 100 ÅR SIDEN

FRA HAMMER-HORSENS SOGNEFORSTANDER- SKABS PROTOKOL

AF LÆRER NIELS HALD

FORHANDLINGSPROTOKOLLEN fra Hammer-Horsens sogneforstanderskabs tid (1842—67) giver, da den ikke blot refererer de trufne afgørelser, men ofte ledsager dem med udførlige motiveringer, i mange henseender et interessaat kulturbillede fra denne for vort land og folk så betydningsfulde tidsperiode. De fleste emner, den omtaler, har selvfølgelig kun lokal interesse; her skal dog anføres enkelte, som formentlig vil have interesse ud over sognegrænserne.

De (til 1856) selvskrevne medlemmer, godsejer N. P. Ahlmann, Langholt, og sognepræst R. W. Balslev, Hammer, var med undtagelse af korte afbrydelser skiftevis formænd; begge var dygtige, praktiske mænd; ledelsen var således i gode hænder og forhandlingerne præget deraf, dertil kom, at forstanderskabet iøvrigt bestod af repræsentanter for »det større hartkorn«, så det var en ret enspræget forsamling, hvad følgende udtalelse også vidner om: På en af Det kgl. Rentekammer i 1843 afæsket erklæring »betræffende foranstaltninger til forbedring af husmandstandens og arbejderklassens kår« svares der: Forstanderskabet fandt, at der ikke er grund heri at gøre forslag til forandring, eftersom det er vitterligt, at husmændenes kår her i pastoratet befindes at være lige

så gode som gårdmændenes med undtagelse af nogle få; thi næsten enhver husmand har så megen jord, at han derpå kan holde 1 à 2 køer, og de fleste er enten selvejere eller fæstere.

I tilknytning hertil skal anføres, at forstanderskabet et par år efter anbefaler et andragende fra to husmænd om hjælp fra Det kgl. Landhusholdnings-selskab til anskaffelse af en plov, »da begge have opdyrket en del jord alene ved at pløje med deres køer og ved at grave med deres spader«.

1849 svares på en skrivelse fra stiftamtet angående landpostbude: »at da Hammer pastorat ligger i nærheden af Aalborg, er det udenfor dette pastorats interesse, at landpostbud oprettes. I pastoratet findes ingen privat postbud, men et postbud fra Dronninglund og et postbud fra Hellevad sogn medtager breve m. m. til og fra de steder, som ligger i nærheden af den ny Sæbyvej. Præsten modtager sin post fra Sulsted ved eget bud«.

Landbefolkningen manglede her som mange andre steder interesse for en forbedring af postbesørgelsen!

Fattighjælpen bestod dengang væsentlig i naturalier, og vi anfører enkelte bevillinger til belysning af de små forhold, som da eksisterede: I anledning af julen bevilges 1843 til »de mest trængende« — ialt 18 personer nævnes — 2 td. 7 skp. rug, 2 td. 6 skp. byg samt 1 rdl. 2 mrk. 8 sk. — »Søren Vase, som er syg, har søgt om hjælp. Det fornødne korn tildeles ham, indtil videre med 1 skp. rug og 1 skp. byg.« —

Fra 1848: En husmand fra Hvilshøj forpligter

sig til at forsørge sin svigermoder på følgende vilkaar: »De 3 første år får han årlig 3 td. korn (rug og sædebyg) og siden til hendes død 3 td. korn og 3 rdl. årlig, imod at han forsørger hende med kost, pleje, seng og klæder samt alle øvrige fornødenheder, ligesom han ogsaa bekoster hendes begravelse.«

»Såfremt N. N. ikke vil beholde fruentimmeret Ane Margrete for samme pris som forrige år 1 td. rug og 1 td byg, da bliver derom at lyse til kirkestævne«. — Ved lysning til kirkestævne indkaldtes ofte tilbud fra beboerne om forsørgelse af forældreløse børn og fattige; denne form for licitation blev senere forbudt.

På forstanderskabets første møde i 1847 var kun fire sager til behandling, og nr. 3 refereres således: En skrivelse fra agent Galster fremlagdes, hvori han udbeder sig sogneforstanderskabets erklæring, hvorvidt det kunne være ønskeligt for landmændene, at agenten i Sundby måtte udsælge brændevin¹⁾. — Sogneforstanderskabet erklærer i den anledning, at det måtte beklages, at det var forment agent Galster at sælge brændevin i Sundby, da omegnens beboere, in specia dette pastorat, for tiden føler et stort savn ved ikke at kunne få denne nødvendighedsartikel hos ham ligesom andre varer, og det måtte derfor meget anbefales, at han måtte erholde tilladelse til at udsælge samme, så meget mere, da han altid har holdt meget gode varer til billige priser, og det ville være forbunden med omkostning og ulejlighed for de fattige landboere med deres overfart over Limfjorden for at afhente samme i små partier i Aalborg.

Mange vil trække på smilebåndet over denne an-

¹⁾ Se rektor Kjeld Galsters artikel i årbogen for 1948, S. 153–167.

befaling, hvis forfatter er pastor Balslev; hans solide personlighed såvel som hans eftermæle i sognene beror for, at han ikke selv misbrugte »denne nødvendighedsartikel«, og at forstanderskabet ikke har siddet pokulerende om kaffepuncherne er temmelig sikkert; mødet holdtes på Kinnerup, hvis ejer Chr. Nielsen »for at give stue, varme og lys« modtog 5 rdl. årlig — kommunens eneste »administrationsudgift!«

Anbefalingen må derfor tages som udtryk for datidens syn på »den fattige mands snaps« og for vendelboernes lyst til at støtte agent Galster i kampen mod Aalborgs privilegier. Sandsynligt er det da også, at »erklæringen« — måske i forbindelse med flere andre fra oplandet — medvirkede til, at agenten samme år fik den ønskede bevilling og kunne åbne Nørresundbys første legale udsalg af brændevin.

Anføres skal det også, at forstanderskabet ikke kritikløst anbefalede enhver lignende bevilling; det mærkede hokeren i Horsens, som uden motivering blev nægtet anbefaling — han holdt smugkro!

— — —

Krigen 1848—50 sætter selvfølgelig spor i forhandlingerne. Frihedsrøret, »Ånden fra 1848«, synes dog ikke at have optaget sindene ret stærkt; til valglisten for Den grundlovgivende Rigsforsamling melder sig således kun 35 vælgere fra pastoratet, men sogneforstanderskabet foranstalter en indsamling af »frivillige bidrag til fædrelandets tjeneste«, og resultatet bliver: 92 tdr. 7 skp. rug, 1 td. 2 skp. byg, 10 tdr. havre og 87 rdl. 4 sk. Også oprettelsen af frivillige korps får støtte; man ønsker, at deltagere, som udebliver fra øvelsen, skal mulkteres, hvad amtet dog ikke kan tillade.

— — —

I juni 1852 foretog Frederik VII og grevinde Danner den tit omtalte store rejse i Vendsyssel; i den anledning vedtog forstanderskabet, at der skulde rejses en æresport ved den daværende amtsgrænse nord for Eget. Det ordnedes på den praktiske og billige måde, at to medlemmer skulle besøge porten oprejst, to andre forestå pyntningen, et medlem hente det fornødne i Aalborg og to besøge porten nedtaget, medens omkostningerne ved køb af materialer betales af kommunekassen.

Krigene bragte ikke dengang så store forstyrrelser i det økonomiske liv som kendt i vor tid; medens »Regnskab for kommunale anliggender« 1842 balancerede med 150 rdl.¹⁾, var balancen 1862 kun vokset til 249 rdl. — For at anskueliggøre såvel boligforhold som arbejdslønninger skal blot anføres fra sidstnævnte år: »Horsens skole (med udhus) spækkes og kalkes inde og ude, fodlisten sættes omkring i sovekammeret, alle fjæl i loftskammeret drives sammen, saa det bliver tæt. — Arbejdet påtog sig N. N. for 4 rdl. 3 mark, hvilket bud approberedes, og skal arbejdet være færdig 1. juli«.

Skønt sognene i 1864 først havde indkvartering af de vigende danske tropper og derefter blev besat af fjenden, er det først i julimødet, at et emne behandles, som har relation til krigen, idet godsejer Ahlmann, som igen er formand, og Alexander Toft, Birket, vælges til »at iagttage kommunens tarv ved mulige udskrivninger af krigscontributioner«.

På augustmødet oplyser formanden, at kommunen »skal udrede til fjenden: 1. for de opbragte tyske

¹⁾ Se årbogen 1937, S. 485.

skibe og 2. til den preussiske krigskasse 1 måned 4 dages direkte statsskatter« ialt 1296 rdl. 1 mark 14 sk. — »Denne fandt sogneforstanderskabet samstemmende med pastoratets interesse for at afværge fjendtlig execution, hvormed der var truet.« — Kassen var imidlertid tom, men formanden tilbød at udlægge beløbet, og til dækning blev der så pålignet 4 rdl. pr. td. hartkorn i ekstra skat.

1868 afløses sogneforstanderskabet af sognerådet, og den gamle protokol slutter med et referat af sognerådets konstituerende møde, hvori Pentz Jensen, Skovlund, valgtes til formand. — »Det kommunale selvstyre« går ind i en ny epoke.

SLOTSHØJENE

EN GRAVPLADS FRA YNGRE STENALDER

I SYDHIMMERLAND

AF REGNAR PEDERSEN

SLOTSHØJENE er — eller rettere var — beliggende paa matr. 3 c af Vebbestrup, der tilhører gaardejer Ejner Andersen. Der har oprindeligt været to høje, en temmelig stor og en mindre, hvilken sidste end ikke var optaget i Nationalmuseets sognebeskrivelse som oldtidsminde (1888). Den store høj blev fjernet allerede i 1933, altsaa 4 aar før fredningsloven kom. Ved bortkørslen af det sidste fyld fremkom rester af et lille retvægget lerbæger med kamornamentik; dem fik jeg overladt i 1945.

Da jeg senere, efter aftale med ejeren, var taget ud for at se nærmere paa højbunden — der dog var tom — fik jeg øje paa en lille højning i marken lidt sydøst derfor. Ejeren mindedes ikke nogen høj der, men vilde jeg, maatte jeg naturligvis gerne undersøge den. Jeg tror at kunne lodde hans tanker derhen: mon den bitte mand ikke er ved at se oldtidslevn allevegne nu.

Men der var bid der; ovenikøbet et meget interessant, idet der fandtes ialt 7 grave nedgravet i undergrunden.

Gravene var saakaldte enkeltgrave fra yngre stenalderens midterste del. Det sydfra indvandrede folk, som bemægtigede sig store dele af Jylland i sidste

halvdel af det 3. aartusind før Kristus, kaldes enkeltgravsfolket til forskel fra jættestuefolket, som boede her før indvandringen. Midt- og Vestjylland med de mange aadale blev tættest besat af erobrersfolket, som kun sparsomt naaede op i Himmerland i første omgang.

Det nye folks fremtrængen har sikkert ogsaa været tildels bestemt af den hjemmeboende bondefolkning: jættestuefolket. Hvor dennes kraftigste bygder laa, har det nye folk ikke kunnet gøre sig gældende i første omgang — saaledes hele Østjylland — mens det centrale Jylland var mere tyndt befolket og derfor lettere at erobre for det beredne og økseberende enkeltgravsfolk, krigere og nomader som de var.

Undersøgelser i de senere aar synes dog at vise, at enkeltgravsfolket ret tidligt har bidt sig fast enkelte steder i Himmerland, for saa senere at faa støtte af nyindvandrede folk af samme kulturgruppe.

Dette lille historiestrejfe, for at de læsere, som ikke hyppigt beskæftiger sig med forhistorisk læsning, kan have lidt baggrund for forstaaelsen af fundberetningen.

Maaske kan det være paa sin plads samtidig at redegøre for, hvad skeletspor er.

Naar liget, baade knogler og alt, hvad derpaa sidder, er opløst, efterlader de ofte et milimetertyndt brunligt lag, og hvor saa bunden bestaar af lyst undergrundsmateriale, kan de menneskelige konturer fremtræde som et billede i hel størrelse. Undertiden kan dette være saa korrekt, at individets omtrentlige højde kan maales. Disse skeletspor har ogsaa røbet, at manden i jyske enkeltgrave som regel ligger med hovedet mod vest, mens kvinden vender hovedet i øst. I den ældre enkeltgravstid ligger liget altid paa

siden og vender ansigtet mod syd — manden altsaa paa højre side og kvinden paa venstre side — men moden skifter med tiden, saa ligene senere blev gravlagt udstrakt paa ryggen.

Højen, hvori gravene fandtes, var højst 60 cm høj, hvoraf de underste 15 cm kunde skelnes som gammel mark- eller hedeblade. Den var lagt paa en svagt toppet banke med undergrund af gult, grusblandet sand. Højen har oprindeligt været omsat med tæt sammenstillede, indtil knæhøje randsten og har været ca. 9,5 m i tværmaal; stenene var dog fjernet især i den vestlige side, antagelig ved markarbejde.

Paa fig. 1 ser man plan over gravkomplekset. I midten centralgraven, over hvilken højen er rejst; længderetningen var omtrent nordøst-sydvest og fremtraadte som 3,65 m lang 1,32 m bred og 0,35 m dyb nedgravning i den gule sandbund. Ca. 12 cm fra bunden og ned til denne fandtes en indtil 5 cm bred mørk stribe, som løb graven rundt, men noget fra dennes ydersider, saa den dannede et rektangel paa $2,90 \times 0,60$ m. Det ligger nær at tro, at striben er det sidste spor efter en forraadnet kiste eller maaske et skind, som den døde har været hyllet ind i. Langs nordsiden af striben var der anbragt 1 og ved sydsiden 3 omtrent hovedstore sten; disse har sikkert skullet virke som støtte for kisten. Ligeledes var der et tyndt, mørkt muldlag helt paa bunden indenfor det omraade, den mørke stribe omfattede; i dette lag og omtrent midt i graven fandtes gravgaverne, 2 smaa ravperler, 1 ravskive, 2 cm i tværmaal, med gennem-boring i centrum, samt 5 hængesmykker af samme materiale, mere eller mindre langagtige med gennem-

boringen i ravstykkets ene ende; det største ravstykke 6 cm lang, det mindste 2 cm. Et af disse ravsmykker har et 6 mm bredt og omtrent lige saa dybt saa-

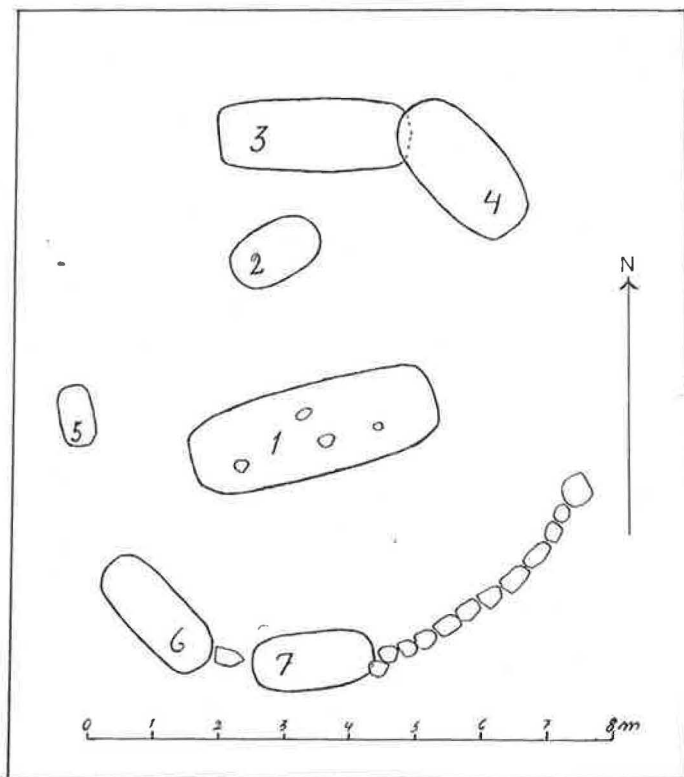

Fig. 1. Plan af højtomten.

kaldt »skaalhul« smukt indboret. Et andet har en ekstra gennemboring paa tværs. Sammen med ravsmykkerne laa en lille oval kvartssten.

Blandt ravgenstandene syntes der at være smaa rester af tandemalje, det sidste, der forgaar af os men-

nesker, forsaavidt vi da ikke har tabt tænderne, inden vi kommer i graven. Derimod var der ingen skeletspor.

Paa planen er gravene nummereret. Centralgraven er nr. 1. Grav 2 var, som planen viser, meget mindre. Der fandtes ingen gravgaver i den og tør derfor formodes at være en barnegrav.

Grav 3 var mere interessant; dens retning i øst-vest, 2,90 m lang, 1,10 m bred og nedgravet 0,30 m i undergrunden. I hver ende af graven laa paa bun-

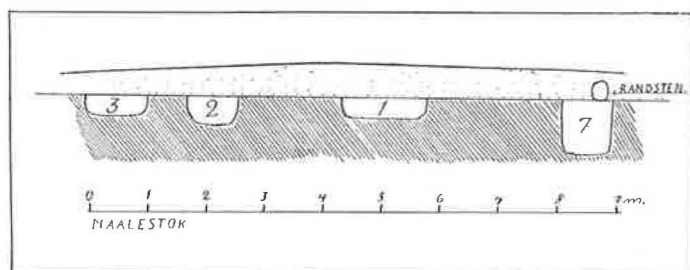

Fig. 2. I snittet er højfylden og den oprindelige hedeblade vist som punktering og undergrunden som skravering.

den en trækulsflage, og ved dem begge kunne det ses af fibrenes retning, at flagerne var eet stykke træ, nedlagt paa tværs af gravens længderetning. Den vestlige flage var 10×50 cm, den østlige 10×80 cm. Skulle man tro, at det var resterne af en plankekistes ender, eller er det spor af gravceremonier, maaske for at holde onde aander borte?

Gravgodset bestaar af et 7 cm højt lerbæger, Glob: type L 2, ornamenteret med et horizontalt løbende vinkelbaand, skødesløst anbragt og svagt indridset med et kamredskab med 4 tænder.

I denne grav var der skeletspor, dog kun tydelige af hoved og hals i østenden af graven; der fand-

tes svage spor af tandemalje. Lerbægeret stod ved højre side af hovedet, ved venstre side fandtes en ravperle, paa halsen 6 smaa ravperler og 3 hængesmykker med gennemboringen i den ene ende. Disse hængesmykker er temmelig store, det største 6 cm langt og 3,5 cm bredt, det har to halvrunde indskæringer i nederste kant.

Paa haarets plads fandtes 4 ravsmykker af en noget anden form, nærmest kvadratiske, flade skiver, ca. 1,5 cm tykke og 3 cm paa de andre led. De 3 er gennemborede fra smalsiderne, det ene har endnu en gennemboring i centrum af stykkets bredside, saa gennemboringerne skærer hinanden som et kors. Maaske er dette stykke et led i et sammensat ravsmykke, eller er disse 4 ravstykker et smykke til at bære i haarpragten? Et af dem har desuden paa den ene fladside to indborede skaalhuller.

Det sidste af de 4 smykker har to gennemboringer i to hinanden modstaaende kanter, saa det ligner et led i en kæde.

Endelig fandtes i graven en daarligt tildannet flintspaan, 5×7 cm stor, den laa i gravens sydside og saa langt mod øst, at den kunne se ud til at have været placeret ved bæltet.

En enkelt ting burde omtales lidt nærmere, nemlig skaalhuller eller skaaltegn; et saadant fandtes nemlig paa et af hængesmykkerne i grav 1 og nu igen paa smykkerne i grav 3.

Disse skaaltegn findes nemlig her og enkelte andre steder, sikkert dateret til yngre stenalder; ligeledes findes de indhugget paa sten, ofte mange tegn i samme sten. Enkelte gange findes de paa sten sammen med helleristninger, altsaa sikkert dateret til bronzealder. Disse tegn synes at have symbolsk eller

religiøs betydning; saa kan det altid diskuteres, om det er soltegn; de er ogsaa blevet kaldt frugtbarhedstegn, men hvad frugtbarhed ville der være uden solen? Jeg har hørt den teori fremsat, at hver gang man huggede et tegn, gav man solen en gave, og det lyder ikke helt ved siden af. Andre tyder fordybningerne som ildboringstegn.

Grav 4 laa sydøst for grav 3 og var anlagt før denne, hvilket kunne ses af, at trækulsflagen i forrige gravs østende laa ind over nedgravningen af grav 4, der var dybere end forrige grav.

Grav 4 havde retningen sydøst-nordvest, dens længde 2,40 m, bredde 1,20 m, dybde 0,55 m. Det eneste gravgods, der fandtes her, var en 1 cm stor skiveformet ravperle med gennemboring i centrum; den laa i gravens sydvesthjørne. Fylden bestod af grusblandet hedemuld; ingen skeletspor.

Grav 5, ca. 1,5 m vest for centralgraven, var en meget lille grav, formodentlig en barnegrav. Den var kun 90 cm lang, 50 cm bred og nedgravet 12 cm i undergrunden. I denne fandtes en lille ravperle anbragt omtrent midt i graven, hvori intet skeletspor fandtes.

Grav 6, den indholdsrigeste af dem alle, var beliggende sydøst for centralgraven. Den var 2,10 m lang, 0,80 m bred og 0,70 m dyb. Retning sydøst-nordvest.

Fylden i denne grav kunne faktisk fortælle om fremgangsmaaden ved gravning og tilkastning, endskønt der var gaaet ca. 4000 aar, siden kirkegaardsgraveren var i arbejde der.

Han har først fjernet det ca. 0,5 m tykke muldlag og kastet det godt til side; derefter har han opgravet de sidste 0,70 m af undergrundsmaterialet, og

dette har han haft lagt i to lange bunker, en ved hver side af graven. Efter gravlæggelsen er det meste af disse to bunker blevet mageligt skubbet tilbage i graven, saadan at nu laa det løse sand op mod gravens sider, saa stejlt som det kan ligge uden at skride.

Fig. 3. Bæger og ravperler fra grav 6.

Paa bunden fandtes der skeletspor af hoved, hals og skulderparti; den døde havde ligget med hovedet i østenden af graven og, saavidt det kunne ses, udstrakt paa ryggen. Det meste af graven rundt og paa bunden fandtes en 3—4 cm bred mørk stribe, som jeg antog for spor efter en plankekiste; dens udvendige maal var ca. 2 m lang og 0,60 m bred.

Gravgaverne ses paa fig. 3. Ved venstre side af hovedet stod et retvægget lerbæger prydet med skødesløst anbragte vinkelbaand, udført med kam med 3 tænder, lige over standfladen, og karret rundt er der en række indstik udført med spidsen af samme redskabs tænder. Karret har kastet sig i varmen ved brændingen og slaet revner fra munden til midt paa siderne, og samtidig er det gaaet ud af sin form og er blevet ovalt i stedet for, som bestemt, rundt. Bægeret er 11 cm højt, efter Glob: type L 2. Under bægerets bund laa en lille, daarligt tildannet flinteflis.

Længere mod vest, hvor afdødes overkrop har hvilet, laa 93 tildannede ravstykker, hvoraf de 80 maa betegnes som smaa, runde perler, 3 er smaa hængesmykker med en gennemboring, mens 7 er noget større og har gennemboringen paa langs af stykket.

Af de tre sidste har de to to gennembøringer hver, mens det tredje har hele tre huller. Disse sidste maa sikkert forstaas som samleled i et større ravsmykke. Efter den uorden, perlerne laa i, saa det ikke ud til, at det havde været et helt smykke, der havde prydet den døde; det saa snarere ud til, at de var lagt ned i tre smaa dynger, antagelig en dyng paa hvert bryst og en dyng ved brystets nederste kant. — Endelig fandtes i gravlaget en lille oval, glat sten, lignende den, der fandtes i centralgraven.

Den 7. og sidste grav havde retningen øst-vest, 1,78 m lang, 0,80 m bred i øst, 0,75 i vest og 0,90 m dyb. Den laa kun 0,60 m øst for grav 6.

I nordvesthjørnet fandtes lerbægeret, fig. 4. Det har en del tilfælles med de andre fundne bægre, er 11 cm højt og maaler det samme over munden. Det er ornamenteret med tre horizontale vinkelbaand, udført med tretandet kam; disse vinkelbaand dæk-

Fig. 4. Lerkar fra grav 7.

ker hele karfladen og danner de fleste steder rhombeformede figurer. Bægeret har indbuede sider som Glob: type L 3. Bægeret fandtes liggende paa siden, men var knust.

I denne grav fandtes ingen skelet- eller kistespor.

Det er vanskeligt at afgøre, om der har været flere grave, idet de ofte findes anlagt uden nedgravning i undergrundsmaterialet eller endog oppe i selve højfylden og uden omsætning af sten eller lignende markering af graven, og er der en saadan grav anlagt i periferien af en høj, er den vanskelig at finde. Undertiden har ploven fundet den før arkæologerne. Dette sidste er der noget, der tyder paa, kan være sket her, idet der 4,5 m vest for grav 3 fandtes tre sammenhørende stykker af en stridsøkse med skaft-hul, Glob: type K 6. Øksen var sprængt i skaft-hullet, formodentlig af plovskær eller harvetand; desuden fandtes deromkring enkelte potteskaar. Øksen ses paa fig. 5.

Fig. 5. Økse, fundet uden for gravene.

Lad os endnu engang kaste blikket paa planen fig. 1 over dette endnu ret enestaaende gravkompleks. At det er enestaaende, skyldes maaske, at disse smaa høje yderst sjældent er blevet undersøgt helt ud i højranden — ja maaske burde der søges lidt længere ude endda.

Der er flere spørgsmaal til eftertanke. Hvad er mands-

og kvindegrave? Hvordan er deres kronologi, og hvad betyder maaden, de er anlagt paa?

Centralgraven med ravsmykkerne er sikkert en kvindegrav. Grav 2, uden fund, efter størrelsen en barnegrav. Grav 3 med sit bæger, rav og skeletspor med hovedet i øst er ogsaa kvindegrav. Grav 4 med kun en lille perle har ingen skeletspor, der kunne fortælle noget, men det er almindeligt at tyde disse fundtomme grave som kvindegrave. Den lille grav 5 med den lille perle kan jo kun være en barnegrav.

Grav 6 med skeletspor af hoved i øst, bæger og ravsmykker, maa afgjort regnes til spindesiden. Grav 7 med bægeret i nordvestre gravhjørne og ingen skeletspor — ja, personligt ville jeg antage den for en kvindegrav.

Den paa markoverfladen og helt udenfor højfoden fundne stridsøkse fortæller os — hvis den stammer fra en begravelse — at i hvert fald een mand har nydt den ære at blive gravlagt i nærheden af disse kvinders sidste hvilested. Øksen er en typisk overgravsøkse, mens bægerne, som er de eneste ting, der er egnede til at datere gravene, synes at være lidt ældre, idet munden paa dem er af samme tykkelse som karvæggene, hvad der tyder paa, at bægerne er fra slutningen af bundgravstid eller snarere fra overgravstid, altsaa ca. 4000 aar gamle. Yngre lerkar er mere retvægede og med fortykket mundingsrand, indtil de næsten ligner onkel Sams hat vendt om paa pulden.

Hvad gravenes indbyrdes alder angaar, er der sikkert ikke tvivl om, at centralgraven er den ældste, og de andre er maaske familiemedlemmer, eller de kan paa anden maade have haft tilknytning til den først højsatte og i løbet af et aaremaal være stedt

til hvile, idet de omliggende grave tydeligt har beskadiget fodkransen af højen. F. ex. er ved grav 7 den første sten forskubbet for at faa plads til at grave graven, og mellem grav 6 og 7 staar der en enkelt sten, der ikke har været i vejen for graveren og derfor har beholdt sin plads.

Grunden til denne sammenstuvning af kvindegrave bliver vel næppe opklaret, og det ville være rart, om der kom noget tilsvarende for dagens lys.

Henvisningen Glob: type . . . henviser til P. V. Glob: Studier over den jyske enkeltgravskultur. Aarbøger for nordisk Oldkyn-
dighed 1944.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM

I 1948—49

ARET 1948—49 vil af museets personale blive husket som jættestueaaret. Aldrig har storstensgravene i den grad fyldt op i graveprogrammet.

Det begyndte i august 1948, da læge Bindslev, Fjellerad, gjorde opmærksom paa en skadet jættestue i Rævdal i Ferslev hede, og tilbød selv at deltage i undersøgelsen. Kammeret var fyldt med nedstyrtet lerjord og smaasten, og den ene overligger fjernet, men ved hjælp af Falck blev den anden lagt paa plads, og kammeret og gangen blev rensed ud. Her ved kom ca. 50 ravperler af typiske jættestueformer for dagen, samt et halvt lerkar, som lod sig restaurere.

Paa Tostrup mark i Sønderholm sogn ligger to jættestuer overfor hinanden, den ene velbevaret, den anden svært skadet ved fjernelse af overliggeren og enkelte bæresten. Ogsaa denne blev udgravet, hvorved 5 lerkar og 2 økser af enkeltgravstype fremkom, hvorefter kammeret blev istandsat. Der har her været 2 kamre, men kun den ene gang lod sig lokalisere, hvorfor stuen nu fremtræder som enkamret. Dog viser en stor sten i midten, at der har været to kammere.

Fundene viste med stor tydelighed, at jættestuen har været overtaget af enkeltgravsfolk, efter at den har været opgivet af sine rette ejere. Det er første

gang, dette forhold er iagttaget i det nordlige Himmerland, men ikke sidste gang.

Faa dage senere blev nemlig et jættestuekammer blottet ved markarbejde paa gdr. Pejstrups mark i Bonderup, Elleshøj sogn. Ogsaa her var overliggerne borte, og indholdet omrodet, men alligevel fandtes en halv snes pilespidser af flint, tyndt tilhugget, typiske for dolktiden, samt en spydspids og en del ravperler fra samme tid. Ogsaa her har kammeret været taget i brug til begravelse, efter at jættestuefolket har opgivet det, men begravelserne synes her lidt senere end i Tostrup.

Tomten af en helt sløjfet jættestue paa Ferslev Nørgaards mark viste, at her — midt i den tætteste samling af storstensgrave i Himmerland — har været endnu en, som er sløjfet før mands minde. Endnu er der et par skadède kamre tilbage, men de presserende opgaver er saa mange, at saadanne, som kan ligge hen lidt endnu, maa vente.

Paa gaardejer Lars Kjeldsens mark i Sdr. Kongerslev ligger jættestuen »Lille Mogens«, som i mere end en menneskealder har ligget hen som ruin. Overliggerne og et par bæresten er borte, men ved udgravning viste det sig dog, at kammeret og gangen er saa velbevarede, at stuen nu fremtræder smukt og klart i formen. Af fund var der kun eet enkelt skaar af et smukt ornamenteret kar, men sagnet siger ogsaa, at stuen er ødelagt af københavnske feriegæster paa »Mygdal«, og de har gjort det grundigt.

Endnu mindre var der i jættestuen »Ørnshøj« i Frejlev paa husmand Jens Jensens mark. Denne stue ligger helt under sin oprindelige høj, kun en enkelt væltet bæresten fortæller om tidligere besøg, ligesom kammeret var helt fyldt af løs jord. Men udgravet har

det dog været, for ikke det mindste fund var levnet. En trøst er det, at »Ørnshøj« nu fremtræder som den smukkeste bevarede jættestue i egnen.

Alle disse 5 jættestuer hører til den ældre gruppe med mangelkantet kammer, og kun Tostrup stuen er paa vej mod den yngre, rektangulære form. Størst er »Lille Mogens« med et kammer paa 2×7 m, mindst »Ørnshøj«. Det vil antagelig sige, at jættestuefolket ikke har kunnet holde det indtrængende enkeltgravsfolk stangen i yngre jættestuetid, men er blevet trængt tilbage. Herimod taler dog, at der ikke er fundet yngre enkeltgravssager i Fleskum og Hornum herreder, før de sene sager i stuerne i Tostrup og Bonderup. Problemet vil blive taget op senere, naar endnu flere pladser er undersøgt.

Med undtagelse af Bonderup-stuen, der var for svag til at kunne bevares, staar de her omtalte kamre nu tilgængelige og fredede.

Ogsaa de senere storstensgrave, hellekisterne, har aaret bragt et par stykker af. Paa Ferslev Nørgaards mark fandtes en, som var plyndret og ødelagt, mens en lignende paa Grangaardens mark ved Glerup var urørt. Denne fremtraadte som en interessant mellemform mellem gravkiste og stendyngegrav, idet kisten først var bygget, men ikke overdækket, hvorefter den

Indgangen til jættestuen »Ørnshøj«
i Frejlev sogn.

var overhævet med en mægtig stendynge. 2 dolkblade af almindelig dolktidstype var gravgodset.

Mosefundene tynder nu ud. Fra Vestergaard i Tylstrup indkom dog et smukt fund af over 400 ravperler fra dyssetid, samlet op af tørven af gaardejer Jens Vestergaard. Lignende fund er ret almindelige i Vendsyssel og Himmerland, men Tylstrupfundet er det første, der er indgaaet til vort museum.

Bronzealderen har kun afgivet eet fund i aar, en mærkelig grav paa gaardejer Kr. Niensens mark i Lille Brøndum i Bælum sogn, hvor liget var dækket med et skindlag, holdt paa plads ved sten, lagt over skindets flige.

Fra jernalder er konstateret bopladser ved Romdrup præstegaard, hvor en hustomt fra keltisk tid laa under en meter overjord, og ved Skibsted grusgrav, hvor masser af skaar fra yngre keltisk tid ligeledes var dækket af et mægtigt jordlag. En hustomt ved Langsig i Otteruphuse, Skørping sogn, var derimod lagt i sandjord og uden skaar, sikkert kun behoet i kort tid.

Jernaldergrave er undersøgt i Smidie, paa gaardejer Anders Baggers mark, hvor kridtet havde bevaret skelettet sammen med gode yngre kar fra 3.—4. aarhundrede, og ved Komdrup, hvor graven var af meget store sten, men ødelagt. En stensat grav i Neirup ved Gandrup var mærkelig ved at indeholde 4 næsten ens bægre, men uden det sædvanlige bordsæt.

Grave under stentæppe fandtes flere steder ved St. Restrup; desværre er disse grave oftest uden hele kar og kan kun med forsigtighed dateres til keltisk jernalder. De synes dog at danne en lokal type og maa nøje agtes i fremtiden.

Paa husmand Anders Christensens hede i Tostrup

ligger en stor højgruppe, hvis fløje dannes af to lave langhøje. Under restaurering af disse blev en af dem undersøgt og viste sig at indeholde ødelagte brandgrave fra germansk jernalder — ca. 500 e. Chr. Denne periodes grave er meget sjældne, og maaske skal lignende langhøje efterses, for om muligt at finde dem her.

Fra historisk tid er bunden af en teglovn paa gaardejer Th. Jacobsens mark i Korup skovhuse, Solbjerg sogn. I Ravnkilde kirke fandtes under kirkens restaurering et fraadstengulv fra kirkens første tid, traadt til smuld over den del af gulvet, hvor menigheden gik, men bevaret i hjørnerne, hvor de senere hvælvinger endnu staar paa det. I Døstrup kirkes gulv fandtes en del lergruber, gennemsivede af smeltet bly, sikkert brugt ved støbning af tagbly. Lignende er tidligere fundet i Øster Svenstrup og Torup kirker.

Dette meget store graveprogram — det største i museets historie — har kun kunnet gennemføres derved, at inspektøren og konservatoren har delt det mellem sig. Der er efterhaanden for meget for een mand at grave.

Men ogsaa nyrehvervelserne fra historisk tid har flydt rigeligt. Fra De danske Spritfabrikker har museet modtaget som gave et hjørneskab i rokoko, som har staaet i den gamle gaard i Stormgade, hvor den ældste spritfabrik var anlagt. Skabet er meget stort og velbevaret, kun dækket af en egetræsmaling, som skal fjernes, inden det kan udstilles.

Fra Lundbæk hovedgaard har museet modtaget 5 gamle vindovne, som blev overflødige, da hovedbygningen skulde tages i brug til landbrugsskole. De

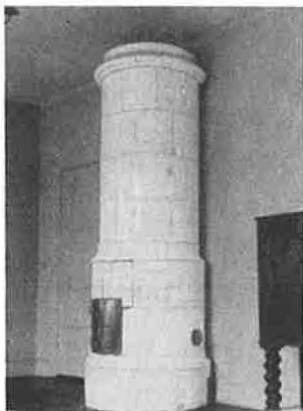
er alle fra 1700-aarene, de 4 norske, den femte vistnok tysk.

I gravkapellet under Sdr. Kongerslev kirke laa et flisegulv, som maatte fjernes, da krypten skulde tages ind til kirkens brug. Fliserne blev afgivet til museet; de er af rødt ler med grøngul glasur og presset mønster af palmetter, men nogle har som mønster den »franske lilje«, der er slægten Juuls vaaben, og henviser herved fliserne til denne slægts begravelse for medlemmerne paa Kongstedlund, hvor Juul'erne sad fra 1590 til 1637. Snævrere kan flisegulvet maaske dateres til aaret 1600, da Niels Juul til Kongstedlund blev dræbt i Aalborg af Albret Skeel til Jungetgaard.

Ved køb har museet erhvervet to tintallerkener med vaaben og initialer for Gude Galde (1570—1626) og Helvig Marsvin (1580—1648), der blev gift i 1598 eller 99 og ejede bl. a. Rødslet og Nørlund. De er af sædvanlig form, af krontin, men uden mesterstempler.

En svensk fajanceovn i empirestil er skænket af skovejer H. Mygind, Skelund, den har tidligere staaet paa Visborggaard, men af grev Danneskiold Samsøe flyttet til skovridergaarden. Ovnens vil smukt komplettere vore empireinteriører.

Fra postmester Leleur har museet modtaget et sæt snedkerværktøj, brugt af give-rens fader i hans værksted i Bælum, nu mangler kun en høvlebænk for at kunne opstille et komplet værksted.

Fajanceovn fra Visborggaard, svensk empire.

Mellem sagerne fra Bælum var ogsaa Bælum bys sognebibliotek, afsluttet omkring 1875, i samtidigt fyrretræsskab, mest oplysende litteratur, men ogsaa med enkelte romaner o. l. Det vil blive holdt samlet som en prøve paa et sognebiblioteks størrelse og udvalg i de allerførste aar af bevægelsen.

Et meget smukt lille chatol med intarsia er købt paa auktion, mens et kobberstykke perspektiv af Aalborg by 1831 er købt i kunsthandelen.

For at kunne overkomme arbejdet, der aar for aar forøges, har museets bestyrelse ansøgt arbejdsministeriet om bevilling til beskæftigelse af en arbejdsløs kontorist og en arbejdsmand, og fra midt i juli er museets stab forøget med disse to mand, foreløbig for et halvt aar. Protokollering og konservering er dermed i bedre gænge end nogensinde, idet inspektør og konservator aflastes for mindre krævende arbejde.

Ogsaa udadtil har museet haft forbindelser. Lederen af Nationalmuseets moselaboratorium, mag. art. Troels-Smith, har udtaget de pollenprøver, der tid til anden er indkommet med mosefund, og det maa nu haabes, at de med tiden kan blive behandlet. Inspektør Arne Hoff fra Tøjhusmuseet har inspiceret de vaaben, Tøjhusmuseet har deponeret i Aalborg historiske museum. Inspektøren har, for Handels- og Søfartsmuseet paa Kronborg, opmaalt og fotograferet den mærkelige model af en sildekaag, der hænger i Nibe kirke.

De illegale skrifter, der er indkommen i tiden efter kapitulationen, er udlaant til Det kgl. Bibliotek til gennemsyn, hvorefter museet vil modtage denne samling nordjyske dubletter, mod selv at afgive sine dubletter.

Udstillingerne »Barnet i 200 aar« og »Jylland i København« har haft genstande fra museet til laans.

Af studerende kolleger har dr. Sverker Jansson fra Stockholm set paa fredningsteknik, og magister Heine, Dansk landbrugsmuseum, har studeret manglebrædder.

Men museets personale maa ogsaa passe andre felter end det rene museumsarbejde. De mange oldtidsminder, der blev skadede af tyskerne, bliver i denne tid sat i stand af ingeniør Lotz paa Nationalmuseets foranledning, og dette arbejde overvaages paa Nationalmuseets vegne i Aalborg og Hjøring amter af inspektøren, som desuden har berejst St. Arden, Rold og Solbjerg sogne for fredning. Arbejdet hermed er meget tidskrævende, men byder en enstaaende lejlighed til at gennemvandre Himmerland fod for fod.

Aalborg historiske museum mangler nu kun eet i at fungere tilfredsstillende — en bygning, hvori dets mange magasinerede skatte kan udstilles.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I AARET 1948—49

DET forløbne Aar har for Arkæologiens Vedkommende i Vesthimmerland bragt en Række gode Fund.

For at begynde med Moserne, hvor Arbejdet — og dermed Mulighederne for Fund — er ved at ebbe ud, gav Sæsonen i 1948 to særligt interessante, store Fund foruden en Del mindre. I Borremose ved Aars fandtes det tredje Lig i Løbet af tre Aar, denne Gang en Kvinde. Liget var knapt saa velbevaret som de to tidligere fundne Mandslig, men navnlig Lemmerne var dog særdeles vel bevarede. Over Liget var udbredt et stort og velbevaret, vævet Uldtæppe med Frynser. Fundet er ligesom de tidligere overgivet til Nationalmuseet.

Det andet store Mosefund blev gjort i en lille Kedelmose i Hyllebjerg Sogn. Det var et af de yderst sjældne Bronzeskjolde, lavet af en tynd, næsten cirkelrund, smukt ornamenteret Bronzeplade, c. 70 cm i Diameter. I Bagsidens Haandtag sad en velbevaret Bærerem af Læder. Det fundne Skjold er det ottende her i Landet og foreløbig det eneste, der er fundet i Jylland. Det blev af Nationalmuseet erklæret for Danefæ, og Vesthimmerlands Museum, til hvilket det var skænket, maatte derfor — omend med Beklagelse — give Afkald paa den sjældne Erhvervelse.

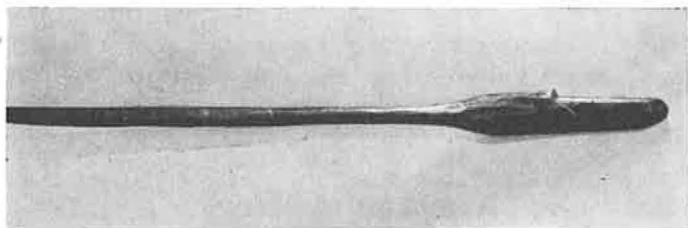
I de Kærstrækninger, der ligger langs Trendaa, fandtes ved Tørvegravning paa Matr. Nr. 4 c af Hyllebjerget et Skelet eller rettere Dele af et Skelet, idet Bækkenpartiet og Benene manglede. Et Par Meter fra Skelettet og i samme Dybde som dette fandtes en Pilespids, dannet af et Stykke af en Rørknogle, og lidt længere borte en smuk Flintdolk med Haandtag. Da der paa samme Lokalitet ved tidligere Lejligheder er fundet en Del Flintredskaber, navnlig Dolke, vil det maaske være forsvarligt at betegne Pladsen som en Stenalder Offerplads. For denne Tydning taler ogsaa, at der ikke ret langt fra Skelettet og Dolken blev fundet to store Ophobninger af marvsprængte Dyreknogler. Begge Dyngerne indeholdt Knogler af flere Dyr, og dette i Forbindelse med Marvsprængningen bestyrker Tanken om en Offerhenlæggelse.

Et Fund af meget lignende Karakter, men desværre uden Oldsager, blev gjort ved Dræningsarbejde i en sumpet Dalsænkning ved Hestbæk, Alstrup Sogn. Her fandtes et Skelet og ikke langt derfra en Dyrge marvsprængte Dyreknogler. Et Par smaa Lerkarskaar var ikke karakteristiske nok til at kunne datere Fundet.

Foruden det omtalte Kvindelig har Borremose givet endnu to interessante Fund. Fra to forskellige Steder i Mosen er fremkommen en Bunke afklippet Menneskehaar. Ved det ene Fund er intet oplyst om Fundomstændighederne, men om det andet meddeler Finderen, at Haaret laa i c. 2½ Meters Dybde i en af de gamle Nedgravninger, som Mosen er saa rig paa, og hvoraf Jernalderfundene Gang paa Gang fremdrages (se Aarbogen 47, Side 139, og 49, Side 303). Haaret er saa langt, at det maa anses for at være af

en Kvinde, og det maa derfor være forsvarligt i de to Fund at se en Jernalder Fortsættelse af de ogsaa fra Fund i Himmerland kendte Bronzealders Haarofre, kun at Bronzealderens hidtil fundne har været flettet i stramme Fletninger, medens de to omtalte Fund er uflettede.

Det andet Fund fra Borremose er det her afbildede Redskab, der er fundet i Nærheden af Kvindeliget og ikke langt fra et Sted, hvor man ved en tidligere Gravning har bemærket en Baad, der dog ikke

Pagaj fra Borremose.

blev taget op, og som nu ikke kan findes. Da Redskabet — bortset fra en ubetydelig Beskadigelse af Bladet — er i helt uskadt Stand, er det let at bestemme som en Aare af Pagajform. Den har en samlet Længde af 95 cm, og Bladet er 32 cm langt og 6 cm bredt. Det, der giver Stykket særlig Interesse, er dets Forhold til de saa hyppigt — ogsaa i Borremose — forekommende Dobbeltaarer. Har man brugt begge Former ved Siden af hinanden, eller har Dobbeltaarerne tjent andre Formaal? Nogle mener det sidste, uden at man dog endnu er bleven enige om, hvilket dette Formaal har været.

Ved Tørvegravning fandtes i Torup Mose ved Simested et Brudstykke af en snoet Halsring af Bronze, en saakaldt »Vendelring«, og i Halkæraadalen ved

Troelstrup i Blære Sogn en Flintdolk. Ved Dræningsarbejde i Flejsborg Sogn fremkom et Votivfund af to meget smukke, tyndnakkede Flintøkser. Endelig kan nævnes, at Aaret har givet fem Mosekar fra forskellige Moser, deraf et fra Gislum, som indeholdt Støvbolde. Da dette har været set før ved et Kar fra Lundby, kan det nu fastslås med nogenlunde Sikkerhed, at Jernalderbefolkningen ogsaa har haft Svampe paa Spisesedlen.

Af andre Fund er langt det interessanteste og det, som giver de fleste Problemer, et Fund fra Fjeldsø Sogn. Paa Matr. Nr. 20 a, Storgaard, af Fjeldsø By findes et ret udstrakt Terræn, der først for faa Aar siden er bleven opdyrket. Paa Terrænet findes fire store, fredede Høje foruden en Del smaa, overpløjede Høje. Desuden fandtes spredt ud over Terrænet en stor Mængde Ophobninger af almindelige Marksten. Disse Hobe blev ryddede i Vinteren 48—49, hvorved der fremkom to Fund fra yngre Stenalder. I en af Hobene fandtes to tyknakkede Flintøkser liggende tæt sammen, men da alle nærmere Enkeltheder ved Fundet mangler, kan der kun gættes paa, at det har været en af de sjældne »Jordgrave« fra Jættestuetid.

Det andet Fund er det — trods den mere end haardhændede Behandling det havde faaet — lykkedes at rekonstruere. I en rund Nedgravning, der var 80 cm i Diameter og 60 cm dyb, stod et stort, grovt Lerkar (22 cm højt, 36 cm i Mundingsdiameter), omgivet af 3—4 større, flade Sten og dækket af en Dynge paa c. 100 Haandsten. I Karret var brændte Ben. C. 1½ Meter Syd for Karret laa ved en stor Sten en Flintøkse. Fundet kan dateres til Begyndelsen af yngre Stenalder, enten Dyssetid eller tidlig Jættestuetid, og hvis det ved en Undersøgelse, der endnu ikke

er foretaget og muligvis ikke kan give noget sikkert Resultat, viser sig, at de brændte Ben er Menneskeben, er Fundet vistnok det første i sin Art i Danmark.

Fra Jernalderen er undersøgt tre Grave, alle fra den saakaldte romerske Jernalder. Den første — paa Risegaard, Vesterhornum Sogn — indeholdt syv Ler-

Lerkar og Økse fra Fjeldsø.

kar og et Jernspænde. Den anden — i Vognsild Sogn — var meget tarvelig udstyret, men indeholdt interessante Enkeltheder. Øverst i Gravfylden, hævet over Bunden ved et tykt Lag Strandsand, laa en stor, flad Kværnsten, paa hvilken der stod Rester af tre Lerkar. Denne Opstilling maa tydes som et Offer til den døde nede i Graven. Selve Gravudstyret bestod af to tarvelige Kar samt to Brudstykker af Kar. Anvendelsen af daarlige og defekte Kar i Graven kendes i adskillige Tilfælde og viser, at ogsaa visse af

den Tids Mennesker kendte til Sparsommelighed, for ikke at bruge et værre Ord.

Den tredje Grav fandtes i Vesterbølle Sogn og indeholdt seks Kar samt en Jernkniv med bevaret Træskaft, et Jernspænde og nogle ubestemmelige, smaa Jernstykker.

S. Vestergaard Nielsen.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

AV den litteratur vedrørende Aalborg amt, der er udkommen siden sidste årbogs udsendelse, kan jeg, dels ved hjælp av Det nordjyske landsbibliotek, nævne følgende værker, artikler og skrifter:

I »Landet bag klitterne«, redigeret af Jørgen Buhkdal m. fl. har forfatter Hans Povlsen skrevet en digterisk-topografisk skildring av Himmerland og Aalborg.

I festskriftet til lærer cand. theol. Vestergaard Nielsens 70 års dag har følgende behandlet emner vedrørende Himmerlands historie: Gudmund Hatt: Oldtidsagre i og uden for Danmark, Gudmund Schütte: Sandhedens tornevej, Peter Riismøller: Et par himmerlandske fund af folkemedicin og Hans Ellekilde: Tre breve fra Sophia Amalia Lindenou.

Ugebladet »Landet« for 3. februar i år er et specielt Himmerlands-nummer med mange læseværdige artikler. Forsiden prydes av et billede av Store blåkilde ved Rold skov med en omtale av Lille blåkilde, Nord-Europas vandrige kildevæld. Artiklerne omfatter »Min hjemstavn« av Peter Langeland, en artikel om en rundtur i Rold skov av statsskovrider Jens Hvass, »Danmarks sidste stormose« (Lille vildmose) av journalist Jens Bondesen, »Fra Hobro til Løgstør« av Tage Tåning, »Himmerland i digtningen« av forfatter K. K. Nicolaisen og »Himmerlands ansigt« av museumsinspektør Peter Riismøller. Artiklerne er illustrerede med fotografier og tegninger, bl. a. av kunstneren Carlo Vogsen.

Den kendte husmand Marinus Langeland har udsendt sine erindringer på Det danske forlag under titlen »Ad sandede veje«. Det er blevet en omfangsrig og meget læseværdig bog.

K. K. Nicolaisen har skrevet en lille bog »Limfjorden og digterne«, illustreret av Anders Hune, og Aage Brask har udsendt en omfattende undersøgelse av »Niels Bloch i Rold og hans nærmeste slægt«, en gammel jysk selvejer- og herredsfogedslægt.

Forstander Harald Leth har udsendt et optryk av Livøs historie i korte træk. Peter Riismøller: »Nørregade i Aalborg«, en historisk redegørelse illustreret av Carlo Vognsen. I anledning av Årestrup skoles 300 år har førstelærer Th. Johansen skrevet et illustreret festskrift.

En skønlitterær lækkerbid er udkommen på Ortmanns forlag: »Seks digtere, seks tegnere«, alle nordjyske kunstnere.

Bidrag av Anders Hune, Bodil Justesen, Henning Knudsen, Søren Lind, Hans Povlsen og Henning Trudslev er illustreret av Anders Hune, Peter Jensen, Henning Knudsen, Erik Larsen, Mouritz Nørgård og Carlo Vognsen.

»Aalborg-Nørresundby med forstæder« er et bykort, som er udgivet av Aalborg Stiftstidende.

Aalborg statistiske kontor har udsendt: »Statistiske og økonomiske efterretninger om Aalborg 1948.

Aalborg atletklub »Jyden« og sygekassen »Phønix«, Aalborg, har begge udsendt 50 års jubilæumsskrift, og Ranum by og omegns sparekasse har udsendt et skrift i anledning av dets 75 års beståen.

Alfred Christensen har redigeret en beretning om den internationale skakmesterturnering i Aalborg, november 1947.

Det danske spejderkorps' nørrejyske division har udsendt 2. del av sit jubilæumsskrift.

Textilarbejdernes fagforening i Aalborg har udsendt et 50 års jubilæumsskrift.

Endvidere har en del institutioner og foreninger udsendt betænkninger og beretninger, således Aalborg privatbaner, sygehuse, skoler og andre kommunale institutioner.

Det nordjyske landsbibliotek står gerne til rådighed for yderligere oplysninger.

Henrik Møller.

VORE 2 UDFLUGTER GENERALFORSAMLINGEN

DEN stadig større tilslutning til vore 2 årlige udflugter viser, at idéen om en forårsudflugt og en udflugt i sensommeren er helt rigtig.

BESØG I SKØRPING-EGNEN:

THINGBÆK KALKGRUBER - GL. SKØRPING - HELLIG KORS
KILDE - EGHOLM VOLDE.

Første udflugt foregik lørdag den 28. maj, og som sædvanlig startedes fra banegårdspladsen i Aalborg. I 4 busser og 12—14 private biler kørtes ad Hobrovej til Thingbæk kalkgrube ved Gravlev, hvor flere deltagere sluttede til, så vi efterhånden var små 200 deltagere. Med stor interesse beså vi billedhugger A. Bundgårds modeller til mange av hans berømte kunstværker, som her har fået en storartet plads i de store ejendommelige, hvælvede rum.

Videre gik det til Rebildhus, hvor vi drak eftermiddagskaffe, og derfra til Gl. Skørping kirke, hvor vi først så Hellig kors kilden på kirkegården og derefter i kirken, som fyldtes til sidste plads, hørte et foredrag av lærer *Henrik Møller*, Håls, om den berømte »helle kjål«, den mest kendte og søgte helbredende kilde i Himmerland gennem mange hundrede år, ja, helt fra hedensk tid. Mange syge og krøblinge har gennem tiderne her hentet sundhed og førlighed, hvad mange beretninger og de efterladte stokke og krykker, der opbevarede i kirken til 1892, vidner om. I nævnte år tilkastedes brønden, og de i forbindelse med valfarten Sct. Hans nat efterhånden berygtede kilde-markeder med fuldskab og slagsmål blev forbudt. 1924 blev kilden på foranledning av Historisk samfund rensat op og istandsat med en kampestens-ramme. — At kilden har bevaret sit ry til vore dage, og at dens vand har bevaret sin undergørende kraft, foreligger der bevis for netop i år. En deltager i udflugten hade en flaske med for en ældre gigtsvag kvinde. Ved hjælp av en snor blev den fyldt fra brønden og bragt

til den syge, og vedkommende deltager kunne ved vor efterårsudflugt meddele, at vandet hade været helbredende for gigten.

Efter at amtsprovst *Vinther*, Skørping, hade fortalt træk av kirkens historie, sluttedes besøget med salmen »Dejlig er jorden —«, og så kørtes til voldresterne av Dr. Margrethes borg Egholm ved Lindenberg å, hvor museumsinspektør *Peter Riismøller*, Aalborg, viste rundt og fortalte den gamle røverborgs historie. Og trods den silende regn og det våde græs fulgte deltagerne troligt med i den interessante udredning om borgen, der i sin tid ejedes av Valdemar Atterdag og derefter av datteren Dr. Margrethe, der lod bygge Hellig kors kapel med alter ved Skørping kirke, det alter, der gav til den hellige kilde.

Dagen sluttede i Støvring kro, hvor den medbragte aftensmad spistes. Der sluttedes med forskellige taler og recitation ved lærer *Møller*, Håls.

ØST-VENDSYSSEL

var målet for den sidste udflugt søndag den 4. september. En mere strålende sensommer-søndag kan ikke tænkes, og blandt andet derfor blev deltagelsen overvældende. Ved 10-tiden startedes fra banegårdspladsen i 6—7 busser og 20—25 biler, og da vi nåede Vorgård, var der endnu flere, så vi var over 300 deltagere.

TRY OG DRONNINGLUND

Første stoppested var Try, hvor vi blev modtaget av dagens fører og foredragsholder smedemester og museumsleder *P. Christensen*, Try, der med berettiget stolthed foreviste det hjemstavns-museum, hvis tilblivelse han har hovedæren for. I højskolen hade forstanderne *Frode Fogt* og *Sejlund Sørensen* elskværdigt givet plads for dem, der hade frokostpakke med, og der blev serveret kaffe og andre drikke.

Næste ophold blev Dronninglund slot og kirke. Fra slotsgårdens trappe opridsede *P. Christensen* i store træk gårdens historie, og i den tilbyggede gamle klosterkirke, som er sognekirke, holdt han foredrag om kirkens historie og gennemgik navnlig de enestående og sjældne kalkmalerier, der i den seneste tid har gjort kirken kendt.

VORGÅRD.

Videre gik det nordpå til Vorgård, hvis historie blev gennemgået dels av skoleinspektør *Kr. Værnfelt*, dels av *P. Christensen* fra trappen inde i slotsgården.

RUGTVED VOLDE

Efter et besøg i Vor kirke, hvor også *P. Christensen* var den kyndige vejleder, kørte det lange vogntog til Rugtved, hvor vi

spadserede over til de gamle volde av det ældste Rugtved, der gennem Vorså hade sø-forbindelse med Kattegat. Også her var det *P. Christensen*, der genfortalte den gamle borgs historie, og hans interessante redegørelse lønnes med varmt bifald. Her hylledes han i en tale av vor formand, der udbragte et leve for ham.

I Aså avsluttedes den indholdsrige og velykkede dag med fællesspisning av medbragt mad, og her holdtes vor årlige

GENERALFORSAMLING.

Av formandens beretning fremgik, at økonomien var god, takket være de kærkomne årlige bidrag fra by- og sogneråd og pengeinstitutioner. Medlemstallet er omtrent 1200. I en forhandling om blandt andet kontingentforhøjelse deltog *P. Christensen*, formand *Fogt*, gårdejer *Th. Berthelsen*, *Skibsted*, telefonkasserer *Johansen*, *Aalborg*, gårdejer *Færck Christensen*, *Hals*, og formanden.

I kassererens fraværelse oplæste formanden regnskabet, der er gengivet side 173.

Til styrelsen genvalgte gårdejer *Chr. Kollerup*, *Vilsted*, lærer *Th. Johansen*, *Årestrup*, og lærer *V. B. Qvist*, *Aars*, og til revisorer hospitalsforstander *K. K. Nicolaisen* og købmand *Fjeldgård*, *Aalborg*.

I et følgende styrelsesmøde genvalgte *Kr. Værnfelt* til formand, arkitekt *Milther Christensen*, *Aalborg*, til næstformand og sekretær, lærer *V. B. Qvist* til kasserer og *Henrik Møller* til redaktør av årbogen.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

NÆRVÆRENDE årbog er første halvdel av 16. bind, idet vi som tidligere av hensyn til eventuel indbinding lader 2 årbøger udgøre et bind.

I en kronik i Aalborg Amtstidende har museumsinspektør Peter Riismøller med megen anerkendelse anmeldt vor sidste årbog.

Vore 2 udflugter hade næsten rekord-deltagelse og blev meget vellykkede. Den første hade Skørping-egnen som mål, idet vi besøgte Thingbæk kalkgruber, Rebildhus, Gl. Skørping hellige kilde og Egholm voldrester ved Lindenborg å. Den sidste gik til det østlige Vendsyssel: Try, Dronninglund, Vorgård og Rugtved. Nærmere redegørelse fra udflugterne findes side 167.

I anledning av vort styrelsesmedlem kommunelærer S. Vestergaard Niensens 70 års fødselsdag den 14. marts har vort samfund hyldet ham ved at lade udføre et festskrift til ham. Det blev redigeret av årbogens redaktør og indeholder artikler og hilsener av kendte historikere. Over 300 personer og en del museer har underskrevet den lykønskning, bogen indledes med. Ved en reception i Aars museum, Vestergaard Niensens livsværk, var vort samfund repræsenteret ved næstformanden Milther Christensen, der overrakte en buket, og ved lærer Henrik Møller, der hyldede Vestergaard Nielsen for hans forskning av Himmerlands arkæologi og overrakte ham nr. 1 av festskriftet indbundet i skind.

Vi gør igen vore medlemmer opmærksom på, at de har adgang til i Det nordjyske landsbibliotek at låne de forskellige amts-samfunds årbøger. Vore bytte-exemplarer fra amternes historiske samfund indgår nemlig i låneavdelingen i biblioteket, der sørger for indbindingen. Nogle svenske historiske publikationer er med i denne ordning.

Vi henviser medlemmerne til de fordele og billige tilbud, der er trykt på omslaget.

Vi har med glæde og tak modtaget nedennævnte 1395 kr. i tilskud, siden vi udsendte vor sidste årbog:

Staten	200 kr.
Nibe by	25 »
Kongerslev-Komdrup	25 »
Egholm	10 »
Skibsted-Lyngby	10 »
Sønderholm-Frejlev	10 »
Hasseris	25 »
Skørping	10 »
Nr. Tranders	25 »
Sulsted-Aistrup	25 »
Bælum-Solbjerg	10 »
Skibsted-Lyngby	25 »
Aalborg by	300 »
Skørping	10 »
V. og Ø. Hassing	10 »
Horsens-Hammer	20 »
Hals	25 »
Aaby-Biersted	10 »
Sulsted-Aistrup	25 »
Sønderup	10 »
Ulsted	15 »
Aalborg amt	200 »
Nibe by	25 »
Ellitshøj-Svenstrup	10 »
Buderup-Gravlev Sparekasse	20 »
Nibe Sparekasse	25 »
Aalborg Bys og Omegns Sparekasse	100 »
Aalborg Diskontobank	100 »
Nordjysk Bank	75 »
Hadsund Sparekasse	15 »

Historisk samfunds ledelse:

- Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.
 Arkitekt Milther Christensen, Aalborg, næstformand og sekretær.
 Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.
 Lærer Henrik Møller, Håls, redaktør af årbogen.
 Lærer cand. theol. S. Vestergaard Nielsen, Aars.
 Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.
 Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.
 Lærer N. Hald, Nørresundby.
 Lærer Th. Johansen, Årestrup.
 Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.
 Sognepræst M. Larsen, Als.

Forretningsudvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, tlf. 9148.

Milther Christensen, Kornblomstvej 63, tlf. 8085.

V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, tlf. 112.

Henrik Møller. Håls, Fjellerad, tlf. Fjellerad 60.

Redaktionsudvalget:

Lærer Henrik Møller, Håls, formand.

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.

Lærer cand. theol. Vestergaard Nielsen, Aars.

Artikler til årbogen, bytteexemplarer av årbøger fra amts-
samfundene og andre skrifter bedes sendt til redaktøren lærer
Henrik Møller, Håls.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1948 TIL 31. MARTS 1949.

UDGIFTER.	K. Ø		INDTÆGTER.	K. Ø	
	Kr.	Øre		Kr.	Øre
Udsendelse af Aarbogen	926	27	Tilskud fra Staten	200	00
Administration	548	30	» » Amt og Kommuner	860	00
Forsikring	18	00	» » Banker og Sparekasser	335	00
Aarbogen: Honorarer	426	00	Medlemskontingent	4456	00
Trykning m. m.	4738	60	Refunderet Porto	803	25
Indbydelseskort	98	00	Salg af gamle Aarbøger m. v.	323	37
Magasinleje	60	00	Særlige Medlemsbidrag	132	70
Kontorartikler	161	22	Renter	35	86
Møder og lign.	254	37	Overskud af Udflugt	19	70
Repræsentation	110	00	Overskud fra Regnskabsaaret 1947—48 ..	3036	27
Fragt	21	55			
Kontingent til »Dansk hist. Fællesf.«	158	91			
Overskud at overføre til 1949—50	2680	93			
	10202	15		10202	15

Aars, den 31. Marts 1949.

V. B. Qvist,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er revideret og fundet at være i Overensstemmelse med de hosfølgende Bilag. Kassebeholdning — Kr. 2680,93 — er til Stede.

Aalborg, den 22. August 1949.

K. K. Nicolaisen. Th. Fjeldgaard.

NYE MEDLEMMER

- Grd. N. Aldal, Årestrup.
 Gdr. J. Als, Hals.
 Lærerinde frk. Andersen, Hals.
 Gdr. Chr. Andersen, Ajstrup.
 Postbud T. Andersen, Als.
 Fru cand. pharm. M. Bjerregaad, Aalborg.
 Gdr. Th. Bruun, Vilsted.
 Aage Bødker, Svenstrup.
 Gdr. Jørgen Bøgh, Nysum.
 Gdr. Søren Buus, Fjellerad.
 Husm. C. Christensen, Gerding.
 Smedem. E. Christensen, Hals.
 Murerm. St. Christensen, Aalb.
 Mejeribest. Christensen, Hals.
 Husejer L. Christensen, L. Rørbæk.
 Gdr. H. Christoffersen, Ranum.
 Fisker H. Dahl, Hals.
 Forstander Fuglsang Damgaard, Ranum.
 Stenhugger K. Frederiksen, Aalb.
 Gdr. Fr. Frederiksen, Svenstrup.
 Snedker P. Frederiksen, Als.
 Murer K. Frederiksen, Als.
 Apoteker frk. Grage, Hals.
 Gdr. Th. Haals, Gunderup.
 Vaadbinder N. Hansen, Hals.
 Husm. Carl Hansen, Ulsted.
 Bestyrer H. Hansen, Als.
 C. Bendix Hansen, Købhvn.
 Lærer Høegh, Hals.
 Overportør P. E. Jacobsen, Aalb.
 Overlærer Joh. Jensen, Nørresundby.
 Fru Rom Jensen, Nr. Sundby.
 Lærer Henry Jensen, Ertebølle.
 Hotelejer C. Jensen, Fjellerad.
 Toldbetjent A. Jensen, Als.
 Købm. Th. Jensen, Hvorupgaard.
 Direktør K. K. Jensen, Aalborg.
 Vognmand N. B. Jensen, Rold.
 Grd. Harald Jepsen, Hals.
 Lærerinde frk. Jespersen, Hals.
 Gdr. Jens Chr. Justesen, Vilsted.
 Husejer Chr. Jørgensen, Nibe.
 Proprietær H. Jørgensen, Langholt.
 Togfører Johs. Kjeldsen, Aalborg.
 Gdr. Jens C. Klitgaard, Hals.
 Chauffør Chr. Knudsen, Aalborg.
 Bankdirektør Knudsen, Aars.
 Sparekassedir. N. Knudsen, Hals.
 Marius Kold, Aalborg.
 Enkefru lærer Krogh, Svenstrup.
 cand. pharm. fru Larsen, Hals.
 Købmand J. Sch. Larsen, Aalb.
 Gdr. Lars Larsen, Overlade.
 Fru Larsen, Ravnstrupgaard, Løgstør.
 Murerm. N. Lund, Vejgaard.
 Gdr. Holt Lauritsen, Mou.
 Gdr. Jens Madsen, Ø. Hurup.
 Gdr. Søren Markussen, Ersted.
 Lærer Chr. M. Møller, Munk-sjørup.
 Malerm. R. Mørch, Als.
 Malermester Nielsen, Aalborg.
 Smedem. Chr. Nielsen, Ø. Hassing.
 Mejeribest. H. Nielsen, Eskelund.
 Fiskehdlr. W. J. Nielsen, Hals.
 Fabrikant Chr. Nielsen, Als.
 Kroejer Sv. Nielsen, Terndrup.
 Gdr. Niels Nørholm, Sørup.
 Stationsforst. A. Nørholt, Gandrup.
 Gdr. Asg. Olsen, Sulsted.
 Søren Olsen, Gandrup.
 Fru Grøn Person, Nørresundby.
 Arbejdsmand Andr. Petersen, Vilsted.
 Træhdl. L. Petersen, Hals.
 Smedem. N. Petersen, Ulsted.
 Sygepl. ske M. Rasmussen, Hals.
 Tømrer R. Rasmussen, Als.
 Politifuldmægtig Refskjær, Nibe.
 Emanuel Rose, København.
 Lærer S. Sigvardsen, Strandby.
 Gdr. P. Skjødsholm, Sdr. Tranders, Gistrup.
 Repræs. J. Steffensen, Vadum.
 Husm. Jesper Stigsen, Aars.
 Gdr. A. P. Sørensen, Ø. Hassing.
 Lærer H. Sørensen, Sebber.
 Biavler E. Sørensen, Terndrup.
 Murerm. S. Sørensen, Nr. Haldne.
 Defektrice T. Severinsen, Aalb.

AALBORG OG NØRRESUNDBY BESAT 1864

AF KJELD GALSTER

1.

DA Dybbøl var taget d. 18. april og Fredericia rømmet d. 28., begyndte tyskerne at brede sig ud over Jylland. D. 25. var de i Silkeborg, meddelte Aalborgbladene, d. 26. i Viborg og d. 27 i Århus.

D. 28. udstedte byrådet i Aalborg en *Opfordring til Medborgere*: »I tilfælde af byens besættelse af fjenden opfordrer vi vore medborgere til villigt at efterkomme de fordringer, der igennem communalbestyrelsen eller de ansatte autoriteter måtte blive stillet til dem, selv om de sædvanlige former ikke skulle blive iagttagne. Vi opfordre til at vise en rolig og værdig holdning. Alt bør, såvidt muligt, holdes gående; enhver passe sin gerning som til daglig brug. For at undgå upassende sammenstimlen på gaden, navnlig ved fjendens indrykning, anmode vi forældre og husbønder om at holde deres børn, lærlinge og tyende så meget som muligt ved hjemmet; derhos fraråde vi på det indstændigste alle demonstrationer i enhver retning og især enhver deltagelse i fjendtligheder, som ikke kan andet end være ulykkebringende både for den pågældende selv og for det hele samfund.«

D. 4. maj kunde *Aalborgposten* meddele, at fjenden kl. 12 i dag stod ved Gravlev. Redaktøren, H. P.

Barfod, skrev: »Muligvis kunne vi, hvis fjenden trænger stærk på og ingen modstand møder, allerede henad aften se nogle af hans patrouiller her. — Men i hvad der end skal ske, håbe vi, at Aalborg, dens foresatte som dens borgere, ville vide at bevare *den* værdige holdning, som bør vises en fjende, lige langt fra ufornuftig trods som fra underdanig frygtsomhed. Hvad tryk vi end her kunne komme til at lide under, det bliver dog sikkert kun lidt mod alt det, som vore landsmænd i Sønderjylland og i det sydlige Nørrejylland alt have gennemgået og endnu sukke under.«

Dagen efter, 5. maj, Kristi Himmelfartsdag, rykkede så tyskerne ind i Aalborg.

På den anden side fjorden stod beboerne med kikkerter, og en af dem sendte Dagbladet en skildring af, hvad de så: »Straks efter at vi havde set en større afdeling kavalleri drage ind i byen, kørte fjenden 6 kanoner op på Skovbakken, og ikke længe efter sendte han os den første granat herover. Målet for hans skud var Sundby Skansebakke, hvor en del mennesker, mest drenge og arbejdsfolk, havde forsamlet sig for at se ud over egnen. De fik naturligvis travlt med at komme afsted, da de opdagede, hvad de vare udsatte for. Endnu 5 projektiler hvislede hen over byen og eksploderede oppe på bakken, men derpå blev kanonerne atter kørt bort. Formodentlig blev preusserne kede af at skyde, da de intet svar fik. I kikkert kunne man se fjenderne myldre frem og tilbage i gaderne nærmest fjorden, og små kavalleripatrouiller drog ud af byen i alle retninger. En af disse red over rugmarkerne, hvor en mørk stribe i den grønne sæd betegnede den vej, de vare komme, op til en bakke øst for byen, hvor der stod en stang, på hvilken dampskibets ankomst til Hals blev signa-

liseret ved ophejsning af 2 kugler¹⁾). Denne stang huggede de ned, og galopperede så tilbage til byen. Om eftermiddagen så vi dem sætte forposter ud langs fjorden og på højderne rundt om byen, og om natten kunne vi flere steder se deres vagtild.

Næste formiddag kørtes 4 kanoner op på Skovbakken og udsendte atter deres ladninger mod Skansebakken her. Om dagen kom en mængde vogne fra landet kørende til byen, så vidt vi kunne se belæsedede med korn o. desl. Der var stor travlhed ved toldboden, formodentlig med at veje og modtage, hvad vognene bragte med. Fjenden anlægger forskansninger både øst og vest for byen, thi man kan engang imellem se arbejdernes hoveder rage frem over gravene.

Sundbys beboere ere ikke glade for genboerne; vi vide jo ikke, hvilket øjeblik de kunne få det indfald at sende deres granater herind i byen; og desuden kunne det jo let ske, at en af dem, der rettedes mod Skansebakken, kunne forvilde sig hertil. Ialfald er det ikke behageligt for de fredelige borgere, at granaterne flyve hen over deres hoveder. De fleste familier ere, med undtagelse af mændene, flygtede bort fra byen af frygt for et forestående bombardement.«

Som de sidste ord siger, opstod der en skræk for, at et bombardement forestod; mange steder panik.

Grethe Galster (gift med købmand Lorentz G.) skrev, 23. maj, til sin svoger Harald Galster:

»Både soldaterne, vi havde i indkvartering, og officerer, og enhver, man talte med, rådede os til at rejse bort, og tilsidst, om løverdagen, havde Galster talt med Meinig²⁾ oppe på loftet, og han sagde, at

¹⁾ Signalbakken.

²⁾ Herredsfoged i Nørresundby; boede til leje hos L. G.

oberstlieutenant Bech¹⁾), som logerede der, havde sagt, at løverdagen troede han, vi kunne være sikker, men om søndagen vilde han ingenting indestå for. Dette bestemte Galster til, at vi skulde tage bort. Men hvordan? det vidste vi jo ikke, da vi ingen kendte, vi kunde tage til ugenert. Jeg fik da det indfald, at vi skulde tage til Milebakken²⁾ hos Halds; denne gård lå afsides, og jeg tænkte mig ikke, at der var så stor indqvartering som andre steder, og Lorentz sagde, at der var rigtig god lejlighed. Det var nu ikke til at opdrive heste og vogn til at køre vort tøj. Men så fik Lorentz fat i en fragtmand fra Hjørring, som vi fik en vogn på slæb med, belæsset med alt, hvad vi kunde; og på toppen deraf sad Lorentz med poppedrengen og mig, så det var et kønt optog.

Da vi kom op til Halds, bleve de vel noget forundrede over sådanne gæster, der kom med slig bagage, men de vare meget venlige. Der vare to officerer af de højerestående, som rådede, at vi skulde tage *alt* derud, da man ikke kunde stole på preusserne. Stakkels Lorentz måtte nu i 2de dage gå til Sundby for at få tøj kørt ud, og da han kommer og skal have det fjerde og sidste læs derop, da er der blevet våbenstilstand.

Nu kan du tro, jeg ærgrede mig over den gruelige flytning, vi kan ikke tilendebringe den for 30 rbd. og dertil kommer, hvad der bliver ødelagt. Vi syntes ikke, det kunde nytte at rejse selv og overlade vore smule stumper til at ødelægges, og vi måtte så enten blive eller have det med. Nu vil Lorentz ikke, vi skal koste på at få det hjem, førend måneden er

1) Øverstkommanderende i det ulykkelige slag ved Lundby.

2) »Milbak«, en proprietærgård i sydkanten af Ajstrup sogn, udstykket for c. 30 år siden.

ude. Det er jo også rigtigt nok, men det er dog grusomt at gå i stor uhyggelighed uden meubler og gardiner til langt ud på sommeren.« —

Dagen efter, at Preusserne var kommet til Aalborg, stod følgende *proklamation* fra den øverstkommanderende, generalmajor Münster i Viborg, opslået: »Efter at jeg er rykket ind i det nordlige Jylland og har besat Viborg, opfordrer jeg hermed øvrighederne og indvånerne i Nørre-Jylland til villig at følge de mig for nødvendig ansete rekvisitioner, da krigsbyrderne for det af mig besatte kongelige danske land kun på denne måde kunne gøres mindre byrdefulde.« Straks samme dag udsendtes følgende *bekendtgørelse*: »På befaling af den allierede armés overkommando skal denne bys indvånere inden kl. 7 i eftermiddag aflevere alle i deres besiddelse værende våben, geværer og krudtforråd til den herværende kommandant, major Krug von Nidda, af hvem der gives kvittering herover. — Dersom denne befaling ikke bliver efterfulgt og der senere findes våben etc. hos den ene eller anden af indbyggerne, bliver den skyldige indstævnet for krigsretten.« —

Den holdning, som aalborgenserne indtog over for preusserne, har i det hele været upåklagelig (tysker-tøse og for nysgerrige og indladende personer har der naturligvis også været dengang).

»Dagbladet« i København mente ganske vist at kunne fortælle (28. maj): »Adskillige af Bernh. Rées¹⁾ bysbørn undse sig ikke ved at fraternisere med fjenden, idet de overvære hans musikalske præstationer og for hans officerer åbne deres klubber og familier. Måske kan dette tjene som forklaring af, at forhold-

¹⁾ Bernh. Réé og Aalborg Stiftstidende tilhørte Bondevenstre, Aalborgposten og Dagbladet de nationalliberale.

det mellem fjenden og mange beboere i Aalborg ikke er så spændt som andetsteds.«

Men dette tilbageviste H. P. Barfod med stor bestemthed i Aalborgposten (30 maj): »Denne sigtelse mod en større del af Aalborgs befolkning må vi *bestemt tilbagevise som aldeles uberettiget*. I mange, vel også i de fleste spørgsmål står partierne her skarpt overfor hverandre, men i besvarelsen af det spørgsmål: »hvorledes skulle vi på en *værdig* måde træde op overfor *fjenden?*« tro vi med vished, at alle partier have været enige — de enkelte undtagelser fra regnede, som vi tildels selv offentlig have dadlet og som i reglen også have mødt en almindelig misbilligelse. *Partistandpunktet* har i dette tilfælde slet ikke haft nogen uheldig indflydelse. Vi ere således overbeviste om, at preusserne ved deres »musikalske præstationer« ikke have kunnet samle andet publikum om sig end børn og sådanne folk, der høre til de nederste lag i samfundet. Vi kende vel fra byen og omegnen et par enkelte tilfælde, hvor de preussiske officerer møde ved familiens bord, men når Aalborgs bysbørn eller »adskillige« af dem sigtes for at have åbnet deres huse i den grad for fjenden, at det »måske« forklarer, hvorfor »forholdet mellem fjenden og mange beboere ikke er så spændt som andetsteds«, så kastes herved en aldeles *ufortjent og uretfærdig* skygge over byen. Når der endelig tales om »klubber«, som skulle være åbnede for de fjendtlige officerer, må vi oplyse, at der straks efter besættelsen blev truffet foranstaltninger til at overlade preusserne en del af klubben »Enigheden«s fra de andre samlingsværelser adskilte lokaler, *netop for at befri klubbens øvrige medlemmer* for den ubehagelighed der at støde sammen med vore fjender. — At der i enkelte huse

eller fra enkelte personers side kan vises en tankeløs mangel på takt, er næppe særegent for Aalborg; enhver anden af de jyske byer, som har følt fjendens tryk, vil ganske sikkert kunne opvise lignende eksempler.«

Omtrent det samme konstaterede Dagbladets beretter (2. juni): »Det kan gerne være, at preusserne

Gruppe af tyske soldater.

nogle steder have adgang til familien og måske der overværer eller yder musikalsk underholdning; men offentlig sker det ikke, at nogen er tilstede ved preussernes præstationer. Der går næsten ingen dag, uden at deres musikkorps spiller på gaden eller i lystanlæggene, men der er aldrig nogen dansk tilstede, med mindre man vil lægge vægt på, at der kan stå enkelte børn eller voksne af den laveste befolkning.... Jeg tør påstå, at fjenden ikke har fået nogen koldere modtagelse nogetsteds.« —

Ude på landet klagedes der over, at indkvarter-

ringen ikke gik helt fredeligt af: »Soldaterne indkvarterte sig, uden alt hensyn til orden, ligelighed i byrden og skånsel, *selv*, hvor og på en sådan måde, de selv finde for godt, hvorunder flere beboere og forsvarsløse husmødre i Hasseris allerede lide meget hårdt.«

Det kunde også hænde, at man satte sig til modværge, når gårdens heste blev rekvireret. Derfor blev en karl i Romdrup slået af en kavallerist med en sabel over nakken og øret, så blodet flød, og sognefogden i Storvorde fik to slag i ansigtet, »fordi han ikke forstod kavalleristens i det tyske sprog fremførte forlangende.«

8. maj havde generalmajor Münster ladet bekendtgøre, at overalt hvor en telegrafledning blev beskadiget, skulde, hvis ophavsmanden ikke kunde findes, byfogden eller nærmeste øvrighed drages til krigsretligt ansvar. Nu skete det, at en telegrafledning en fjerdingvej fra byen blev beskadiget. Oberst *Fliess* fordrede gennem byfoged *Johnsen* den skyldige grebet og udleveret. Byfogden optog forhør, men måtte svare, at han ikke kunde finde manden. Obersten fornyede kravet og stillede i udsigt, at han, hvis der ikke nåedes et resultat, måtte drage den nærmeste øvrighed til ansvar, og nogle dage derefter blev virkelig sognefoged Ole Mortensen i Hasseris taget og indsat i Hovedvagten. —

De to Aalborgblade havde fra en københavnsk avis optaget en oversættelse af et fransk blads beretning om preussiske pengeudskrivninger. Der blev forlangt af redaktørerne, at de hver dag skulde indsende deres blade til den tyske kommandant til censur, og da de nægtede det, blev udgivelsen standset en uge (3. til 8. juni). —

Dagen før grundlovsdag indeholdt bladene en annonce fra politikammeret: »Ifølge befaling af den herværende preussiske kommando og stiftamtets ordre bringes herved til almindelig kundskab, at det er forment at hejse det danske flag (undtagen ombord på skibene) i anledning af grundlovsdagen, og så fremt dette alligevel skulde finde sted, ville flagene af de preussiske tropper blive nedtagne og konfiskerede.«

På selve dagen sejlede man i store skarer over til Nørresundby og fejrede den sammen med de danske soldater, 1. regiment, som lå der. —

Men i det store og hele gik besættelsen fredeligt af. Det er sikkert den almindelige mening, der gives i følgende udtalelse: »Kan man end have nogen vanskelighed ved at opfylde skriftens bud: at man skal »elske sine fjender«, en ting er der dog, som vi bør gøre, om ikke for andet, så dog for vor egen skyld, og det er *at vise dem retfærdighed* og give dem, hvad der tilkommer dem. Til denne udtalelse er jeg bleven tilskyndet ved at læse de forskellige beretninger, der herfra, hvor jeg kender forholdene, er fremkomne i »Dagbl.« og andre blade om fjendens færd. I det hele taget tror jeg ikke, at man *her* i det mindste er berettiget til i høj grad at beklage sig over preussernes opførsel; thi betænker man, at de ere her i landet som fjender, og at der over alt mellem en så stor masse findes nogle urolige hoveder og mindre humane personer, må man billigvis tilstå, at alt her er gået *meget bedre*, end vi i forvejen turde have ventet. Hertil kan måske såvel de forskellige myndigheders rolige og besindige, men bestemte opførsel, som den omstændighed, at byen først så sent blev besat, at der allerede da var stærk tale om våben-

hvilen¹⁾, have bidraget; men i reglen have også både officerer og menige vist sig medgørlige og beskedne i deres fordringer. At der er forefaldet adskillige uordener, og at navnlig de første par dage var noget uhyggelige, skal jeg ikke nægte; men det har og til dels været grundet i folks uvished om fjendens fordringer og ubehjælpssomhed i at komme til rette med dem, og i den henseende har unægtelig bonden været uheldig stillet, da han hverken kunde forstå preusserne eller gøre sig forståelig for dem, hvilket på flere steder har foranlediget ubehagelige scener.

Vil man nu herefter spørge mig, om vi da ere fornøjede med preusserne, tror jeg ikke, at nogen vil kunne vente et ja; her findes vel næppe *en* dansk mand, der ikke i sit hjerte ønsker dem langt borte; men det er da ej så meget det materielle tryk, der bliver føleligt, som det åndelige, den uhyggelige spænding, man bestandig går i, og den uvished og frygt med hensyn til, hvad fremtiden vil bringe; thi skal der ikke ske os noget værre end hidtil, da tror jeg, at alle ville tilstå, at *vi* ere forholdsvis slupne let derfra; forudsat, at denne tilstand ikke skal vare ved til evig tid.« (Aalborgposten 25. maj.)

Vi kan nu gå ind i et dansk hjem og mærke, hvilke stemninger og tanker, der rører sig der. Fru *Nanny Michelsen*, gift med overlærer Nic. M. på Danmarksgades skole, nedskrev i 1908, hvad der havde optaget og fyldt den unge 17årige pige i hendes hjem i *Hobro*²⁾.

¹⁾ Denne var indtrådt 11. maj.

²⁾ Optegnelserne er overladt mig af hendes søn, ORS. Johs. Michelsen, Aalborg.

»... Så havde vi for sidste gang i lange tider hørt dansk militærmusik, danske kommandoord og set vore kære danske soldater — snart skulde vi se pikkelhuen, høre: rechts um, Bataillon march!« og høre tyske nationalsange om »das grosse Vaterland«. Ja, borte var vore egne, og vi sad tilbage i spændingen og uvisheden. Hvordan blev det nu? Vi unge piger, husker jeg nok, fantaserede om, hvordan hjemmets fred nu blev forstyrret, hvordan man aldrig kunde føle sig tryk, hvordan fjendtlige soldater pludselig kunde bryde ind, røve og rekvirere. Enkelte familier gravede deres sølvtøj ned, og andre forlod helt byen.

At dette ikke var nødvendigt, må vi til den tyske disciplins ære indrømme.

Så kom dagen, hvor det lød fra mund til mund: »Nu kommer de! Om en halv time er de her!«

Det var ved middagstid, min søster og jeg stod oppe på vort værelse for at klæde os om, da vi pludselig fra det lille torv i nærheden hørte tysk musik og de skarpe, snurrende tyske kommandoråb. Så var de her altså! Hjertet tog til at slå. Vi følte os så benøvet og beklemt, blot vi var færdige og kunde være nede hos fader og moder og alle de andre!

Nu havde vi tysken. Stampe imod kunde vi ikke, irritere vilde vi ikke. Men eet havde vi lov til: vise dem, vi var gode danske mænd og kvinder.

Vel kunde vi unge piger se, at der var unge, smukke officerer også blandt de tyske. Øjet måtte jo se, men hjertet forblev uberørt. Vel kunde vi føle deltagelse, vi kunde forstå, at mange af disse....., der var tvunget bort fra deres kære, kunde trænge til og længes efter et lille venligt smil, et venligt ord, eller et venligt øjekast, men — det måtte så være:

hvor vi end mødte dem, var de luft. Selv en enkelt, som vi unge piger havde bidt mærke i og endda givet kælenavn *Puppen-Peiter*¹⁾, anede det ikke. Han var en fin, smuk, ung, næsten barnlig løjtnant. *Puppen-Peiter* så og hørte intet.

Så blev de indkvarteret, ethvert hjem blev belagt med så mange, som det på nogen måde kunde rumme.

I mit hjem havde vi til stadighed fem mand, en tid en kapelmester med tjener og 3 hoboister.

Kapelmesteren morede os særlig ved at føle sig fornærmet og krænkede over, at han ikke indlodes i familien. Han var musikalsk, og det var vi også, så han havde intet imod at dele dette talent hyggeligt med os. Men vi var tillukkede, selv da han en dag, medens vi sad ved middagsbordet, trængte ind i vor dagligstue (han behøvede de to yderste værelser). Vi plejede at smække døren fra hans til vor lejlighed, men havde tilfældigvis den dag glemt det. Vi havde fra spisestuen nok hørt ham banke på døren, men da det ikke blev besvaret, lukkede han selv op, og da han ingen fandt, satte han sig til fortepianoet og spillede med megen energi *Den tapre landsoldat*. Han troede vel dermed at kunne smelte vore danske hjerter. Hvilket imidlertid ikke lykkedes.

Efter ham havde vi for største delen af tiden 2 nonner med 3 lazaretassistenter boende.«

2.

Den 9. juni drog de c. 2000 preussere sydpå. D. 21.—23. juni var de her atter et par dage.

Det var en nærliggende tanke: hvordan var tyskerne at have i indkvartering, og hvordan var

¹⁾ Dukke-Peter.

danskerne? Denne sammenligning tog Aalborgposten op til undersøgelse (23. juni):

»I morges kl. 6 drog vore *preussere* sydpå.

— Det er desværre i denne tid ikke ualmindeligt her i byen at høre så fortrædelige og kedsomme-
lige yttringer, som at »de *preussiske soldater* ere bedre at have i indkvartering end vore egne folk«, at man »hellere vil huse 10 *preussere* end have 5 af *1. regiment*« — og deslige. Sådanne udtalelser lyde naturligvis meget uhyggelige. De må have deres udspring *enten* fra en ikke synderlig vakt national følelse *eller* fra den for os danske sædvanlige lyst til at finde alt, hvad der er fremmed, så overmåde rart, hvad *enten* det så i virkeligheden er så eller ikke — i begge tilfælde vidnesbyrd om en opfattelse eller et sindelag, der vel er en meget mild form for det såkaldte »hjemmetydskeri«, men dog altid er noget i slægt dermed; — eller også stamme disse udtalelser fra en vis skæv retfærdighedsfølelse, der netop bliver uretfærdig, fordi den, i bestræbelsen for at være »fordomsfri« mod det fremmede, *ikke* lader vort eget komme til sin *ret*. Man blev *ubillig* mod vore *egne* folk, idet man ikke i tilstrækkelig grad tager *alle* forhold i betragtning.

Det skal nu ikke nægtes, at den *preussiske soldat* i reglen har opført sig godt *her i byen*, så der ikke har været stor grund til nogen klage. Men: vi må også erindre, at der i de ejendommelige og vanskelige forhold har ligget en ganske anderledes stærk opfordring for soldaternes foresatte til at overholde en overordentlig stræng mandstugt i den *preussiske hær*, end tilfældet har været i den *danske*. Dernæst må det vel mærkes, at den *preussiske soldat* ligefrem uddannes til soldat af profession i en langvarig skole og i et land, hvis indbyggere kun kende friheden af

navn; den danske soldat derimod uddannes i en forholdsvis kort tid — med hvilken hurtighed have ikke den største del af dem, der nu stå ved fanerne, fået deres militære uddannelse, kaldte til hæren fra fredelige sysler og fra familielivet? Og uddannelsen er foregået under en fri forfatnings indflydelse på alle forhold. — Gå vi endelig til de preussiske soldaters optræden på *landet* — har man så også grund til at rose dem...? Det kan man næppe med frelst samvittighed. Fra landet have vi så mange fortællinger af øjenvidner at støtte os til, så vi trøstigt kunne sige, at den preussiske soldat ikke på dette område har samlet sig mange laurbær for sin mådeholdne optræden. Ja men, siger man: »Den danske soldat vilde ikke opføre sig så godt i fjendens land.« — Det er en for os alle noksom vitterlig sag, at den opførelse, som vore egne tropper sidste vinter viste i Holsten over for den oprørske, drillende og hadefulde befolkning, den var så beundringsværdig og fortjener i så fuldt mål vor og enhvers anerkendelse, at det er synd og uret nu at glemme den, fordi vore fjender *hos os* have holdt sig inden for sømmelighedens grænse... Den holstenske befolkning lagde sandelig i reglen ikke fingrene imellem i vinter; på alle måder søgte den som oftest at håne vore tropper, og lægge sit fjendtlige sindelag for dagen. — Fjenden har endelig her mødt en rolig og kold modtagelse, der hverken smagte af venskabelighed eller uartighed. Han vidste, at han kom som fjende, og at man helst var vel af med ham igen; den menige soldat havde ingen følelse for den sag, han skulde slås for; han var kommanderet herop og havde ikke noget nationalhad til os: der var derfor af den grund ingen synderlig anledning for ham til at opføre sig på en upassende måde.

Vore egne folk derimod — ja, det er forunderligt og noget trykkende, at man skal føle sig opfordret til at forsvare dem over for vore fjender preusserne! — komme til os som dem, der for alle os andre have kæmpet og lidt det, som ingen af os har gået igennem. Soldaten kommer til os, endnu med et levende minde om alle de trængsler og genvordigheder, han har måttet udholde; han kommer med en følelse af — og har han ikke en del ret heri? — at nu skulle *vi* gøre ham lidt til gode derfor; han tror nu at have ret til at »nyde livet lidt«. Og *vi* —? Opfordre vi ham ikke selv dertil? Er det ikke os, der friste ham, undertiden — desværre, men det er så vor egen skyld — med den ulyksalige brændevinsflaske i hånden —? Men brændevinen skal snart sætte ham i en kåd stemning, og når stemningen går ud over grænsen, går i et enkelt tilfælde ikke så lidt derudover, så begynder man at anstille den ubillige og uretfærdige sammenligning mellem den danske og tyske soldat. — Dernæst: ethvert menneske har en ubestemt følelse af, at man imellem fremmede skal vise den fordelagtigste side frem; komme vi derimod imellem vore venner, . . . så lægges der ikke så stramme bånd på vor opførsel; vi vente . . . at vore nærmeste se en del igennem fingre med en eller anden uregelmæssighed, uorden eller, i det forhold, hvorom vi her tale: med en og anden udskejlse. Men hvor der endelig skal anstilles sammenligninger, *der* ere vi de danske soldaters familie, deres venner og nærmeste — dem, hvis rettigheder, hvis ære og hvis fremtid de have vovet mere for, end vi ere udsatte for at gå glip af ved en uregelmæssighed, en uorden eller — lad gå! — en udskejlse. — Til sidst: den preussiske hær kender ikke til vort stillingsvæsen, hvorfor der mel-

lem de preussiske menige findes en mængde dannede unge mennesker. Hos os er der af den modsatte grund mange menige, hos hvem dannelsen endnu ikke har kunnet udslette sporene af den mere naturlige tilstand; navnlig gælder dette vel om den del af hæren, som vi heroppe have lært bedst at kende i denne krig, da den fortrinsvis rekrutteres for København¹⁾, hvor den bekendte danske beskedenhed og tilbageholdenhed så let kan fordærves ved alt, hvad opholdet i en stor by nødvendigvis må føre med sig.

... Vi håbe, at adskillige af dem, der hidtil ikke have opfattet vore soldater fra et fuldstændig retfærdigt synspunkt, i disse linier kunne finde materiale nok til at overbevise sig selv og andre om det både uhyggelige og ubillige i at hæve vore fjender på vore egne soldaters bekostning.«

3.

Våbenstilstanden, der jo var begyndt den 11. maj, afbrødes 25. juni, da konferencen i London ikke førte til noget resultat. Als tabtes.

Om aftenen 2. juli satte danske soldater over fjorden, man vilde forsøge en overrumpling. Næste morgen stod det ulykkelige slag ved *Lundby*. Om aftenen vendte de slagne tilbage og blev straks sat over fjorden. Mange har tænkt som Grethe Galster i *Nørresundby* (6. aug.):

»Den skrækkelige, utilgivelige affaire ved *Lundby*, den dag glemmer jeg aldrig, det at se de raske unge mennesker drage syngende ud af byen om søndagmorgen komme dels lemlæstede, dels døde her tilbage. Her laa 9 lig ovre i rulleboden og manufak-

¹⁾ 1. regiment.

turboutikken og hele den tilstødende lejlighed belagt med saarede, lidende, stønnende mennesker, hvor en svensker saa ud som død, og læger og enhver troede, han var død, da han havde faaet en kugle gennem hovedet, og kuglen blev skaaret ud af baghovedet; men hvad sker, det stakkels menneske lever endnu, og før kort siden blev der atter skaaret et stykke jern ud af hovedet, og det ene stykke ben efter det andet kommer ud nu. Ofte lover lægen, at han ikke kan leve, og Gud ved, om han nogensinde kan komme sig rigtigt, om han skal blive her paa jorden.«

De fangne blev ført sydpå. Om det triste indtog i *Hobro*, og de sørgelige dage derefter fortæller fru Nanny Michelsen:

»Vi havde set tyske regimenter dag efter dag trække nord på, og vi levede i spænding om, hvad den nærmeste tid vilde bringe. Vi havde så lidet følelsen af, at det vilde blive noget godt, og det blev det heller ikke. Den tunge dag med Lundby affæren kom.

Adskillige danske blev dræbt eller såret, og af disse sidste blev flere ført som fanger sydpå til *Hobro* og der indlagt til plejning af de tyske læger og nonner. De sårede blev fra Lundby lagt på bøndervogne i halm og transporteredes på den måde de henved 6 mil til byen.

Da dette optog, ledsaget af tysk eskorte, nærmede sig byen, var en del af byens borgere gået vore sårede og lidende jenser i møde, for således at bevidne dem vor inderlige deltagelse og sorg; andet kunde vi ikke gøre, de var tyskernes bytte; men svært var det, at vi end ikke kunde have lov at række dem en hjælpende hånd.

Blandt de mange, der færdedes i gaderne, var

også min lille søster. Hun fulgte hulkende toget, og da hun ser en af jenserne, der så så bleg og lidende ud, udbrød hun fortvivlet: »Nu dør han«; og gråden tog til. Da var der en af de tyske officerer, som kom hen til hende, vilde trøste hende, klappede hende på skulderen og sagde deltagende: »Ach, weine nicht, weine nicht!« Det var så underligt: når det gjaldt sygdom eller død, da svandt fjendesindet, og fjende blev til ven.

Vi danske græd og sørgede den dag, medens tyskerne spillede sejersfanfarer.

De sårede blev nu anbragt i klublokalerne, som var blevet omdannet til lazaret, og de plejedes af de tyske nonner. Og det må jeg tilføje: det kunde ingen dansk barmhjertig søster have udført mere roligt og mere samvittighedsfuldt.

7 danske soldater og een tysk døde.... Til begravelsen blev der af tyskerne gjort store forberedelser. Danske og tyske samledes om ved denne lejlighed at glemme fjendesind....

I hvert et hjem blev flettet krans. Jeg husker, hvor vi pigebørn var optaget deraf, en til hver af vore egne kister, og en til den tyskes. Vi lavede små dannebrogslag, som vi stak ned omkring i kransene, og ligeledes nogle små tyske flag til tyskeren.

Så oprandt begravelsesdagen. Vejret var roligt og smukt. Der lå en uendelig vemodig højtid i luften. Der var bevægelse blandt civile og militære. Militæret rundt omkring fra det nærliggende land var indkaldt. Kl. 3 skulde alle være samlede nede ved det lille lighus. Et så broget, ja man må sige glimrende skue vil man sjældent få at se: blå husarer med snorebesatte trøjer, røde husarer med guldsnore, hvide kyradsere med stålhelme, grønne jægere... Vi måtte

uvilkårligt føle, vi stod som de små, der måtte bøje nakken for en stor og mægtig stat, ja vi *skulde* vel føle dette: vi havde ved siden af hele denne forsamling kun en lille, sortklædt skare af byens borgere, der ledsagede de døde soldater til det sidste hvilested. Men det tør jeg sige, at hvad vi manglede i ydre pragt, det ejede vi i den rigdom af dybe, vemodige, taknemmelige følelser, som hjertet fyldtes med.« —

6. juli begravedes en del af de faldne i Aalborg. Stiftsprovst *Egede Glahn* talte ved graven:

»I lørdags aftes hørte vi deres frejdige sang tone lifligt i vore gader, da de drog ud. De sang om »det yndige land med de brede bøge«, om »Dannebrog, som faldt fra himlen ned«, men som hånedes af fjenden, og »derfor vilde de slås«. Og de gjorde, hvad de kunde; de gik frem, til kuglerne standsede dem — af kærlighed satte de livet til. Men kærlighed fortjener *genkærlighed*. For os og for hele Danmark opofrede de livet, og vi og hele Danmark ville elske dem derfor. De fandt døden langt fra deres kæreste, men nu skulle de hvile hos venner. Vi ville *vis*e dem vor kærlighed, frede om deres grave... Lidet havde det kun at betyde, om vi satte dem et mindesmærke her af sten eller jern, hvis vi mente *dermed* at have betalt vor gæld. — Nej, i *vort bryst* må et mindesmærke rejses, og dets indskrift skal være: *Tak*, tusindfold tak for, hvad I stred, og hvad I led for Danmark og for os, tak, fordi I i disse lange, tunge måneder ikke tabte modet og håbet... I viste det, at I var sønner af det folk, hvorom en digter i syden, Lucanus¹⁾, for henved 2000 år siden skrev:

Held de folk, som bo i Norden,
fare de end vild deri,
for den værste frygt på jorden:
dødens frygt er de dog fri.

¹⁾ Lucanus (39—65 e. Chr.) romersk digter.

Det er folk med mod i bringe,
 det er dødens overmænd,
 finde skændigt det at tinge
 om et liv, man får igen.

Ja, af *det* folk med det lyse fremtidshåb var I sønner, i hvem — det håbe vi til Gud! — hedningeanelsen nu var blevet til den kristnes faste tro. — For 15 år siden var denne dag en *sejersdag* i Danmark, da vor tapre hær slog oprørerne uden for Frederits; i dag er der sorg over Danmark, sorg over alt, hvad vi i så lang tid har lidt og tabt over for en overmægtig fjende; men det *bedste* er ikke tabt: Danmark, vort gamle fædreland, er *ikke* tabt *endnu*, og det *skal*, så sandt Gud lever, *ikke* *tabes*, så længe *vi*, som disse kæкке, elske fædrelandet højere end dette liv . . .

Gud bevare Danmark og bevare eders sjæle og give eder fred i Danmarks jord.«

Dagen efter, 7. juli, begravedes 12 faldne danske i Gunderup.

De dage var der sorg i hvert hus i Aalborg og Sundby.

4.

Kort efter slaget blev Aalborg atter besat (9. juli).

Dagen efter satte 30 preussere over fjorden i fire både og landede ved færgebroen. Med fældede bajonetter løb de op ad torvet og gaden til Skansebakken, hvor de plantede det tyske flag. Da de mente at have konstateret, at der ingen fjendtlige tropper var i byen, kommanderede de folk til at optage de tre store færger, som vore soldater dagen i forvejen havde sænket. Derpå begyndte troppetransporten, og om aftenen var der et par tusind preussere i byen.

Den næste dag rejste de nordpå, »men vi fik

straks lige så mange igen, som ikke var bedre,« skriver købmand A. Syndergaard til Harald Galster (22. aug.), »det var nogle store tyveknægte, de brækkede nemlig ind i botikker og tog saa vin, melis, cigarer med mere; hos Klitgaard og Jepsen tog de for over 100 rd. fra hver. I Baadsgaards botik fik de ikke held at komme, for da de næsten havde faaet døren op, kom en officer og jagede dem væk; men derimod kom de ind i hans smørpakhuis, hvor de tog 15 à 16 lispund smør, og fra Soelberg tog de 6 tønder rug og en vogn, og i min botik tog de alle mine lomme-knive, lommebøger, piber og kamme. De har ogsaa taget færgelaugets baade og ror nu folk over, som koster 4 skilling for hver. Siden den dag har de været gode nok at komme til rette med.«

Om forvirringen og skrækken, da fjenden kom til Nørresundby, og om forsøg på forsvar mod fjendens angreb på spisekammeret, fortæller Grethe Galster (6. aug.):

»Du kan tro, Harald, det var grusomt, da fjenden steg i land her, og jeg var ene med Maren, Galster var paa landet og havde været borte paa tredie dag, og da han gik, troede han endnu ikke, at Sundby stod fare for at blive befængt med dem, og han vidste heller ikke, at vore danske forsvarere skulde bort alle. Først, da jeg saa disse uvelkomne gæster, laasede jeg alle dørene og gik paa strømpefødder, og havde besluttet heller at lade dem sprænge døren end lukke op. Dernæst fik jeg den idé at knibe ud af byen til Voerbjerggaard, da jeg haabede, at Lorentz paa sin hjemvandring skulde komme dertil. Det lykkedes ogsaa Maren og mig at komme vel ud af byen, inden udgangene var besatte, og efter en times ophold, kom til al held Lorentz og blev hel forbauset

over den grusomme nyhed. Nu maatte vi skynde os hjem, da vi kunde vente stor indqvartering, og byen vrimlede af militaire. Jeg rystede af skræk og var helt fortvivlet. Dog slap vi naadigt den første aften; vi fik en oberstlieutenant med adjutant og 2de oppassere, men som vare misfornøjede, fordi vi ingen meubler havde¹⁾; og senere har vi af den grund ingen officerer havt, som egentlig er det bedste. De første 2de dage vare de værste, her var et farligt hur-lumhej, som ikke er til at beskrive i en hast. Om mandagen havde vi 170 mand, som forlangte gryder og alt, for at de vilde koge kaffe og mad, og saa huggede de alt, hvad de fik fat i, istykker til at fyre med, trappestige, kar, hakkebræt, tallerkenrækker, og hvad der var nærmest ved haanden til at fyre med, endskønt der var dem anvist brændsel. Da de vare rejste, kom der 25 nye, som fordrede bespisning. Jeg var i dette øjeblik ene hjemme, men tog dog mod til mig og talte strengt til dem, og sagde jeg intet havde. Saa vilde de, jeg skulde købe; men dertil svarede jeg, jeg havde ingen penge. Saa vilde de tage selv; det tillod jeg og lukkede dørene op til spisekammeret, hvor de tog mit smør og brød, og vilde nu havt flere rariteter, men det havde jeg ikke. Saa vilde de have mig med til hauptmanden, men det modsatte jeg mig naturligtvis, og sagde det var let for dem at tumle værgeløse qvinder, og jeg holdt mig tappert. Saa fik jeg hauptmanden og tillige Galster at se i gaarden, og der fik jeg dog alt jævnet, og vi slap naadigt, de maatte selv sørge for kaffebønner og brød, og saa tog de min krukke smør, og enden blev, at underoffice-ren bad mig om, at vi skulde være gode venner, hvilket jeg haardnakket sagde nej til.

¹⁾ Møblerne var jo endnu på Milebakken (s. 180).

Det var de værste dage; senere har det ogsaa været skrækkeligt at være omgivet af alle disse mennesker, og gaa og lave til dem, og hvert øjeblik skifte nye, som ofte kan være daarligt bytte. Vi har ild paa skorstenen fra morgen til aften, det tager paa ildebrændselet. Men det er da godt, de har forplejning af communen, og jeg lærer ikke for dem; beder de om noget, siger jeg nej; smør maa vi give dem til deres brød, og det er ikke saa lidt, det kan blive til.«

Af den stemning af modvilje og forbitrelse, der rådede i vide kredse, får vi et indtryk gennem et brev fra fabrikant *Julius Galster* til hans broder Harald (9. august):

»I dag . . . er en sand glædesdag for os Sundbyer, thi preusserne gik imorges kl. 7 sydpaa til Aalborg; om de atter vil komme herover, maa Gud vide. Du kan tro, vi har ikke havt det saa meget godt med de asener, thi frygt har saa at sige besat alle, saa preusserne mer eller mindre kunde faa det med os stakkels jyder, som de ønskede det, til ex. de bedste værelser og det bedste kort sagt, man formaaede. Jeg hørte nu ikke til deres tal; thi mere end den haarde nød tvang mig til, lod jeg mig ikke udpresse, og forstaar jeg ikke, at jeg i alt kom saa godt derfra. Røvet og plyndret blev Sundby af preusserne den første dag, de vare her, ja selv skete der brand — Anders Møller lige for Færgebroen hans vaaningshus stod i lys lue. Saa gik det fort paa landet med at røve heste, køer etc.; og saa vil d'hr. preussere ovenikøbet indbilde os Jyder, at preusserne ere gode som fjender, og at de behandler os danske langtfra saaledes, som sl. Napoleon i sin tid behandlede preusserne, samt at de i alle tilfælde ere bedre end 1ste regiment. Fræk var selv en officer til at spørge mig, om (han vidste

det maaske ikke bedre) preusserne ikke vare bedre end 1ste regiment; thi, forstaar du, Aalborgerne vare langt fra gode imod 1ste regiment, hvorimod for preusserne havde de en slavisk frygt og gjorde alt for, saa der derved er kommen et rygte, at preusserne vare bedre at have end 1ste regiment. Jeg sagde officeren kort og godt, at 1ste regiment var vor glæde og stolthed, og at jeg kærere¹⁾ tog 50 af samme i indkvartering end 1 eneste preusser, som jeg kun af nøden tog imod. Det maatte han tage til sig.« —

20. juli var der sluttet en foreløbig våbenstilstand, og 2. august begyndte fredsunderhandlingerne.

Men mangen en dansker heroppe har vist tænkt som Grethe Galster; hun skriver (6. august):

»Du kan tro, jeg blev forknytt ved denne nye vaabenstilstand, paa de betingelser, at vi skulde have dem i 3 maaneder. Jeg synes ikke, det er til at holde ud. Men nu tales der om, at man mener, at en del skal rejse, men man tør ikke hænge ved det haab, førend man ser det; man har saa ofte sagt, at de skulde rejse, og de ere dog blevne her; der er rejst en del fra Aalborg i dag; men her er en del ovre, og mange gik for nogle dage siden til Frederikshavn, saa de komme jo her tilbage. De ventes hver dag, og da ventes freden. Men jeg frygter, det trækker ud, da de jo billigst kan have deres tropper her og blive fødet af os.«

Man måtte stadig se på, at de danske indskrifter på og over postvogne, posthuse og andre offentlige bygninger var malet over eller fjernet, »og i det sted tyske smøreri, det er til at ærgre sig ihjel over«. Også færgefarten havde tyskerne taget; vilde man over, måtte man betale til dem.

¹⁾ 2: hellere, »kærere« er direkte oversættelse af det tyske lieber.

I Aalborg var der stadig en stille krig. H. P. Barfods tone i Aalborgposten irriterede tyskerne; 14. juli blev bladet beslåglagt, og først 21. september måtte det igen udkomme. 30. september standsedes det atter, denne gang for fire dage. —

Besættelsen af Aalborg varede til 14. september. Denne dag meddeler Aalborg Stiftstidende meget forsigtigt: »Endelig idag afrejste paa rekvirerede vogne den sidste afdeling af de herværende preussiske tropper tilligemed feltpostkontoret og telegrafstationen. Uagtet troppernes forhold i det hele har været ganske upåklageligt, er glæden ved at være blevet dem kvit — forhåbentlig for stedse — dog almindelig. De i magasinerne værende beholdninger medtoges.«

5.

I denne nederlagets tid var det bittert at se og høre fjenden. Men det kunde til tider være lige så bittert at se og høre landsmænd; nu skulde den vigtige bestemmelse tages om krig eller fred, og mange nationalliberale og bondevenstre stod som bitre modstandere. Man mærker sorgen og spliden: »Først når det danske folk finder sin regning ved at lægge sig til hvile i politisk sløvhed og magelighed, hvorved det *afskærer sig selv vejen til genopstandelse* fra den fornedrelse, hvorunder vi sukke, først da er alt tabt: fremtiden, friheden og selvstændigheden. Og ganske vist har den politiske sløvhed og ligegyldighed desværre i disse tider vundet en sørgelig udbredelse iblandt os, ikke mindst i disse egne, men vi stole dog på, at der endnu er så megen åndelig sundhed og ædel livskraft tilbage i folket, at vi tør bygge håbet om bedre tider. Forholdene ere vel nu mørkere end nogensinde før, men det må håbes — og

gid dette håb ikke må beskæmmes! — at *hvad* der kan frelses af vort gamle, nu så hårdt og så skændigt mishandlede fædreland, at det må få øjnene op for *nødvendigheden* af at *bevare sig dansk*. Mangfoldige imellem os have ikke hjærte for *velsignelsen* ved at være og blive et *folk*, et *dansk folk*; og der gives, desværre! også dem imellem os, som, for at sige det rent ud, i grunden mene, at det er dem og os ligegyldigt, enten vi stå under eget eller fremmed herskab, om vi leve under Danmark eller dø under Tyskland. Det er en forfærdelse at høre sådan tale, og det er en gru at tænke på det folkelivs jordbund, hvoraf den kan vokse frem. Det er en sorg at se, hvorledes et folkehjerte kan slå så døsig, så lamrende slag, at synskresen kan blive så indsnævret, så øjet kun har blik for den time, hvori vi leve, eller hjærtet kun har sans for det øjeblikkelige tryk. Når et *folk* på denne måde vilde opgive sig selv, så kunde der ikke tænkes på frelse, thi så var der ikke liv, men skindød, søvn eller selvmord; så *måtte* vi i tiden blive et let bytte for enhver kronet og væbnet voldsmand, der rækker hånden ud efter os.« Således så det nationalliberale Aalborgposten på forholdene.

Mens beskyldninger udslyngedes af parti mod parti, af mand mod mand, skred forhandlingerne i Wien videre. Freden sluttedes (31. oktober), og det var sikkert manges følelser, H. P. Barfod gav udtryk, da freden var vedtaget af det danske rigsråd:

Den 15de november.

Dødsfluglen fløj over Danmark ud,
da ånden den sank i dvale,
den meldte hæs: nu lykken prud
ligger lig i Danmarks sale.

I rigets våben blev hjertet dødt,
 snart måtte vel løverne blunde,
 sangene, der har tonet sødt,
 nu tie ved bælt og sunde.

Dødsø med dønning sig bryder mod strand,
 der er vrage, der er mørke herinde. — —
 Håbets sol lad lysne om land,
 for barn, for mand og for kvinde.

Det var en hård og bitter tid, modsætningerne uddybedes, parti stod stejlt mod parti.

I begyndelsen af juli 1865 foretog digteren A. M. *Goldschmidt* en rejse rundt i Vendsyssel. Det indtryk, han fik af bonden heroppe, hans ro, sikkerhed og nøgternhed, var ham en glæde.

8. august kom han tilbage til Aalborg. Han søgte H. P. Barfod¹). Der blev sagt, at han kunde søge ham i klubben Enighed, hvor han netop var med til at fejre en fest for løjtnant Anker fra Dybbølskanse no. 2. *Goldschmidt* blev opfordret til at deltage i festen²).

Da han havde siddet en stund og hørt på talerne, bad han om ordet:

Han havde lært vendelboerne at kende som et kraftigt og sundt folk, og man måtte ønske, at en sådan ånd, som fandtes der, hvor hav og land førte krig med hinanden, måtte gennemtrænge folket.

Der blev råbt ni gange hurra som efter de andre taler. Men derefter mærkede han nogen utilfredshed, og der kom en uvilje mod vendelboerne frem.

Han spurgte om grunden. En svarede: »Jo, der var under krigen en vendelbosk godsejer, der havde

¹) Denne havde ^{81/12} 1864 måttet opgive Aalborgposten. Nu var han ammannensis hos biskop Kierkegaard, beskæftiget med at udgive Søren Kierkegaards papirer.

²) M. *Goldschmidt*: Folkeudg. IV, 374, (1909).

sagt til en preussisk officer, at han var glad for at få preussere i kvarter istedenfor danske.«

»Ja,« sagde en anden, »der var også en fisker i Skagen, hvem man fortalte, at freden var sluttet.« Han spurgte: »Bliver vi så ved Danmark?« Man svarede: »Ja, Gud ske lov! Er De glad derved?« Dertil sagde han: »Når vi bare kan sejle vore fisk, er det os lige meget.«

»Jeg måtte indrømme,« siger Goldschmidt, »at der altså var to brådne kar i Vendsyssel. Men de vendelboske soldater og orlogsmatroses vidnede da derimod.«

Endelig kom det frem: Vendelboerne hører ikke til det nationalliberale parti.

Goldschmidt fortæller videre: »Da festen var blevet forlagt til en anden sal eller et nyt gilde begyndte, mærkede jeg lidt efter lidt, at talerne og navnlig en enkelt ordførers med almindeligt bifald modtagne ytringer fremkaldte hele rækker af forskellige tanker hos mig. Jeg ved ikke, hvorledes jeg vilde være tilmode, hvis jeg havde måttet bøje mig under tysk soldaterherredømme, høre fjendens sabler på brostenene, give soldater husly og føde. Men *det* tror jeg ikke, at jeg straks derefter kunde mellem vin og punsj have talt let om nationalkamp og udsendt mange svulmende ord om, at »de danske kanoner snart igen måtte snakke med«, at der »snart måtte spilles op til den tredie slesvigske krig« o. s. v. Jeg kan tilfulde og dybt forstå den, der efter en sådan ydmygelse og uret, som vi have måttet tåle, føler, at den ikke kan afvaskes uden med blod. Men nationalkrig er en sådan, hvorunder man brænder sit hus, inden fjenden betræder det, og selv hvad en almindelig krig angår, anser jeg det for vist, at der til at

føre den skal mere end patos, mere end penge, våben, soldater, ja, mere end alliancer: den første del af krigsrustningen er at gøre sig fortjent til sejr. De forestillinger, som jeg nordpå havde indsuget eller fået opfriskede, om det stærke nordiske, der dukker sig, til handlingens tid kommer, gjorde i mit sind modstand mod disse taler, der så meget lignede dem, vi hørte i en foregående, tilsyneladende yppig periode.«

Som de nationalliberale i byen havde bitre ord og tanker mod bondevenstre på landet, havde disse det mod hine. Hvor ganske anderledes var ikke stemningen efter den første slesvigske krig. Men enighed er jo også lettere efter en sejr end efter et nederlag!

Tabet af dansk land var den ene ulykke, som nederlaget medførte; splid og gensidig mistro den anden.

FRA ORTHODOXIENS TIDSALDER

BISKOP, DR. THEOL. MATTHIAS FOSS'
LIV OG VIRKE

F. 1627, D. 1683. BISKOP I AALBORG 1672—83.

AF FHV. SOGNEPRÆST JØRGEN LUNDBYE

I de senere Aar har der hos nogle af vore Kirkehistorikere vist sig en klar Tendens til at rehabilitere Orthodoxiens Mænd, hvis Kristendom fra pietistisk Hold havde faaet paaheftet Clichéen »den døde Orthodoxi —«.

I Tilknytning til denne Bestræbelse er nærværende Afhandling udarbejdet, og man vil ogsaa deri finde sikre Holdepunkter for, at orthodox Kristendom kunde være levende, virksom, baade vækkende og opbyggende.

Matthias Foss blev født i Skaane 12. Oktober 1627; hans Fader var Provinsialmedicus Nicolai Foss i Skaane, som havde 3 Døtre og 5 Sønner, hvilke alle naaede saadanne Stillinger, at der — ligesom over Faderen selv — ved deres Død udstedtes trykte akademiske Sørgeprogrammer over dem; disse er endnu bevarede. M. Foss blev 1644 Student fra Sorø Skole og boede sammen med sine Forældre hos Dr. Hans Svane, den senere Erkebiskop, i København i sin Studietids 4 Aar. 1648 blev han Hører ved Skolen i Lund, i hvilken Stilling han blev i to Aar, hvorpaa han — henved 4 Aar færdedes paa Rejser i Udlandet¹). —

Paa sine Rejser besøgte han bl. flere Steder Leiden i Holland, Padua og Milano for at betjene sig af det berømte ambrosianske Bibliotek, hvor han samlede mange kirkelige Antikviteter²). Efter Hjemkomsten blev han 1653 Rektor ved Skolen i Lund, tog Magistergraden 1655 i København og blev omtalt som en udmærket Lærer. Det følgende Aar giftede han sig med Bodil Brochmand († 1670), Datter af Professor Hans Rasmussen Brochmand og Enke efter Professor Hans Lauridsen i Roskilde; ved hende blev han Fader til 6 Børn, fortæller Epitaphiet i Frue Kirke i Aalborg. Hun omtales samme Sted som »den meget ædle og yndige Matrone«. Efter at Skaane var afstaaet til Sverrig, havde hans Fødestavn ikke mere nogen Tiltrækning for ham. Det lykkedes ham 1660 at slippe bort og at blive Slotspræst i København og tillige i flere Aar at være Skriftefader for den senere Konge Christian V.³).

Under sin Virksomhed som Slotspræst var han en Tid lang Skriftefader for den fangne Kongedatter Leonora Christina. I Grevinde Leonora Christinas Jammers Minde, p. 95, omtaler han, at hun, da hendes Kræfter aftog (Aug. 1663), bad Slotsfogden skaffe en Præst, som kunde berette hende. »Det blev strax bevilliget og Kongelig Majestæts Hofprædikanter Magister Matthias Foss befalet mig at betjene, hvilken paa sit Embeds Vegne saavel som formedelst Befaling mig foreholdt, at jeg ikke min Samvittighed med noget skulde besvære; jeg maatte være forsikret, at jeg aldrig her i Verden fik min Mand mere at se; bad mig dog sige, hvad jeg om det Forræderi vidste.

Jeg kunde for Graad neppe Ordene udføre, sagde, at jeg vandt for Gud udi Himmelen, for hvilken intet skjult er, at mig om det Forræderi intet vitterligt var.

Jeg vidste vel, at jeg aldrig i mine Dage fik min Mand mere at se; jeg befalede hannem den Allershøjeste, som vidste min Uskyldighed, bad eneste Gud om et saligt Endeligt og Skilsmisse fra denne onde Verden, begierte intet af Præsten, uden at han udi sine Bønner til Gud ihukomme vilde, at Gud ved Døden en Ende paa min Jammer vilde gjøre. Præsten lovede det troligen at efterkomme. Gud haver ikke behaget os derudi at bønne, haver villet videre min Tro prøve, idet han mig megen Sorrig, Bedrøvelse og Viderværdighed siden den Tid tilskikket haver. Han haver og hiulpen mig Korset at bære og haft fat ved den tungeste Ende. Hans Navn være evindeligen æret! Der jeg var bleven berettet, trøstede mig Magister Foss og bød mig fare vel.« —

Det er utiltalende, at Hoffet paalagde Grevindens Skriftefader at søge at fremkalde en Tilstaaelse om hendes Kendskab til Ulfeldts Forræderi, og ikke mindre utiltalende er det, at Foss bøjede sig for Befalingen. —

Dersom han ikke havde haft privat Formue, kunde han ikke have ladet sig nøje med sin Stilling som Slotsprædikant; thi 1665 klagede han over, at han i 5 Aar ikke havde faaet sin Løn udbetalt, og det var vistnok Grunden til, at han samme Aar blev Professor i Theologi ved Universitetet. 1667 var han Rector magnificus⁴). Samme Aar maatte han efter Kongens Befaling i en latinsk Prædiken forsvare Trinitetslæren overfor Socinianeren Lubinietzki, en polsk Adelsmand, der opholdt sig ved det danske Hof og søgte fri Religionsøvelse for sig og sine Tilhængere⁵). Han havde fundet Tilslutning hos en og anden. Hans theologiske Paastand udledte han af Ordsprog 30,4: Hvad hedder han? og hvad hedder hans Søn? Dette

vigtige Bevispunkt for Læren om den hellige Treenighed i det Gamle Testamente var i Forvejen Genstand for en Samtale mellem Biskop Erik Grave i Aarhus og Lubienietzki, i hvilken Erik Grave skal være kommet til kort. Foss holdt d. 20. Febr. 1667 en latinsk Prædiken over det omhandlede Bibelsprog, »hvori han det imod Antitrinitarios fyndig vindicerer og viser, at den hel. Treenigheds Artikel i alle de 5 Periodis han gør fra Verdens Begyndelse indtil Christum, har været bekiendt og troet i det gamle Testamente⁶). Foss' Bevisførelse har været grundig og troværdig; han var en fremragende Theolog.

Hans ret hurtige Avancement fra Rektor til Slotsprædikant har imidlertid skaffet ham Fjender, som indfandt sig i Kirken, naar han prædikede, for at høre noget, de kunde bruge til at anklage ham for hos Kongen. Og det lykkedes dem ogsaa 1662 at rette en Anklage imod ham for i sin Prædiken at have »indladt sig i Statssager, trakteret personalia og fremført saadanne Ting, som vare bekvemme til at afvende Undersaatternes Hjerrelaug fra Kongen«, — mente man! For disse Beskyldninger blev han d. 8. Marts »kaldt for Kansleren, og derfor i Kongens Navn tiltalt. Men Foss beviste, hvor ugrundet det var, han var bleven angivet for, og hvor ustraffelig han havde forholdt sig, og satte strax et Brev op til Kongen, hvori han beder om Retten, og ikke om Naaden, og begiærer at han lovlig maatte gives Sag for Retten, hvilket dog ikke skete«. Saavel Kongen som Kansleren havde i hans Brev fundet overbevisende Grunde for, at hans Avindsmænds Beskyldninger imod ham var grundløse. Bl. a. skriver Foss et Sted: »Jeg apellerer til Eders Majestæts eget gudfrygtige Hjerter, ser til Ed. Majest. har undt mig den Naade at høre

mig, saa og til alle retdømmende Christne, om jeg nogen Tid haver talt uden efter Loven og Vidnesbyrdet, som er Prøven paa en Præsts Tale. Stats Synder er vel talt om, de er Guds Sager, dem Præster er skyldige at tale paa, eftersom Gud bruger deres Mund og Mæle til sin Ære at forsvare, endeel at udrydde dem, om der findes, endeel at forebygge dem, at de ikke skal der findes.«

Anklagen ses ikke i mindste Maade at have skadet Foss senere i hans Embede.

1672 blev M. Foss udnævnt til Biskop i Aalborg. I dette sit Embede var han en udmærket Mand, der med Iver og Maadehold varetog Embedets Pligter, baade de administrative og Tilsynet med Lærernes og Præsternes Forhold i Skole og i Kirke. Han roses for sin Dygtighed i Bestyrelsen af forskellige kirkelige Stiftelser, hvis Tarv han varetog med stor Omsigt, og som han efterlod i fortrinlig Orden. Han var selv Godsejer og skrev sig til Hvidstedgaard i Vendsyssel. Hans Bispeeksaminer over de i hans Stift nykaldede Præsters Kundskaber og Indsigt i den hellige Skrift var meget grundige. Ofte viste det sig, at det i den Henseende var slet bevendt med de vorde Præster. Disse maatte da overfor Biskoppen forpligte sig til i deres nye Embede at anvende Tid og Flid paa Læsning i Bibelen og andre religiøse Skrifter og tillige — for nogles Vedkommende — give Møde til fornyet Eksamination hvert Fjerdingaar i første Embedsaar eller til visse Terminer.

Hvis de da ikke fandtes saa dygtige, som de burde, skulde de straks aflevere Biskoppens Kaldsbrev.

Biskop M. Foss, som 1675 blev Dr. theol., var en fremragende Prædikant.

En autoritativ Bekræftelse af dette Omdømme vil man finde i et Forord til Talen »De helliges Ankerhold udi Gud«, holdt i Aalborg 30. Juni 1679 ved Sophie Rosenkrantz' Begravelse. Talen udkom i Trykken 2 Aar senere; Forordet er af Sjællands daværende Biskop Johan Bagger; han skriver: »Hvad den ædleste Taler, den mest ærværdige Mand, Hr. Dr. Matthias Foss, i Sandhed vor Apollos, har talt smukt her og efter sin Sædvane elegant til Hæder for den salig afdøde, til Trøst for den ædle Enkemand og andre Efterlevende og til saa megen større Styrke og Fasthed i alle frommes gladeste Haab, til de guddommelige Forjættelsers Ihukommelse, er saaledes forarbejdede, at de fortjener at læses atter og atter af alle.

Saaledes mener J. Baggerus D. Hafnia 3. Sept. 1681.«

Talen, som spænder over 194 trykte Sider og blev anden Gang, for Mangel af Eksemplarer, »efter mange hæderlige og vellærde Mænds Tilskyndelse oplagt i København 1731«.

Som Prædikant lagde han særlig Vægt paa Modersmaalets Udvikling. Henrik Gerner, Biskop i Viborg, klager rigtignok over, at Foss, efter at han var bleven Biskop, lod sig for stærkt paavirke af den jyske Dialekt. Men det skal dog fremhæves, at hans faa Ligprædikener var saa stærkt efterspurgte endnu ned i den holbergske Periode, at der i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede blev givet for dem »udi rar Materie« over 5 Rdl., og at de — hvad der er et Særsyn i den Periode, — udkom i et nyt Oplag 1731—32.

P. Terpager, Bernhard Raupach, Alb. Thura o. a. regner Biskop Foss iblandt sin Tids største Talere,

og saa vidt Erik Pontoppidan kunde se, var han blandt de første, som arbejdede »paa at forbedre det danske Skrifstprog og at give det den eftertrykkelige Styrke saavel som Renhed og god Orden — i Stedet for som hidtil Anstrengelsen for at skrive godt Latin havde næsten ganske undertrykt Dyrkelsen af Landets Sprog«.

Medens hans Fortjenester af Modersmaalets Gensindsættelse i dets naturlige Rettigheder og Omhu for dets Renhed blev bemærket af hans Samtid og det efterfølgende Slægtled, bør det ogsaa bemærkes, at han i Aaret 1674 sammen med Landets andre Biskopper deltog i Forarbejderne til Danske Lovs 2. Bog.

Samme Aar maatte han med flere fremragende Gejstlige i Kolding afgive en Erklæring om, hvorvidt man uden sin Saligheds Forlis kunde gaa over til den romersk-katholske Religion. Svaret lød benægtende og havde vistnok sin Betydning for Prins Jørgen, der dengang var paa Valg til Konge af Polen. Saa haardt laa Forholdet til andre kristne Konfessioner dengang.

Biskop M. Foss' første Hustru, Bodil Brochmand, var død 1670. Først 5 Aar derefter ægtede han Margrethe Axelsdatter Aand, Enke efter Præsten Bent Hansen i Hammer.

1676 fik han noget at gøre med Mag. Mogens Wiingaard, Rektor i Aalborg Skole, som blev sat i Rette for »Udygtighed og Efterladenhed udi Ungdommens Undervisning«, hvilket blev bevist med Professorernes Attest, at de fra Aalborg Skole dimitterede Disciple som Regel meget slet bestod i deres Eksaminer, og at Rektor Wiingaards Testimonier selv var meget slet skrevne og stødte ofte an imod Grammatikken. Trætten kom for Højesteret og endte ikke

førend i den følgende Biskop Bornemans Tid, da Wiingaard blev afsat.

Om Foss hedder det iøvrigt, at han var en fuld-støbt Personlighed og optraadte med stor Fordomsfrihed overfor forskellige Ytringer af Datidens Overtro. En Tid før hans Død vilde Chirurgerne amputere hans ene Fod paa Grund af en gammel Skade. Men det blev forhindret af en nylig ankommen Felt-skærer Svend Asbach, som helbredte den gamle Skade. Asbachs Søn blev senere Stiftsprovst i Aalborg.

I sine sidste Aar var Foss stærkt trykket af legemlig Svækkelse, der ogsaa indvirkede paa hans Aands-tilstand. Han troede saaledes, at Verden skulde for-gaa 1684, og i sit sidste Brev til Vennen Biskop Grave i Aarhus skrev han faa Dage før sin Død, at han følte denne nærme sig, »som han agtede saa meget ønskeligere, som de forestaaende Revolutioner var skrækkelige til, og som han gruede for at be-møde sine Tanker med.

Biskop Matthias Foss døde 22. Juli 1683. Han var sammen med sine Brødre Stifter af det store Fosseske Legat for trængende Studenter.

Blandt Biskop Foss' efterladte Skrifter skal her nævnes:

1. Tale over Fru Anne Sehested, Mogens Friis' Hustru, trykt i København 1662; dens Titel er »De Retfærdiges Græde- og Glæde-Dage«.

2. Tale over Erkebiskop Hans Svane 1668, Hafnia 1668, 8vo, 346 Sider.

3. Tale ved Kong Frederik III's Begravelse i Folio, 90 Sider, og

4. Tale over Fru Sophie Rosenkrantz, Otto Skeels Hustru, København 1681 i 4to, 194 Sider. Titel »De Helliges Ankerhold udi Gud«.

Disse 4 Taler danner Grundlaget for efterfølgende Fremstilling af Biskop Foss' Fromhedstype.

Overfor alle disse Taler har man en bestemt Følelse af, at det for Taleren gjaldt om at udtømme Bibelen for alt, hvad der kunde belyse Talens Text.

Uagtet Talen over Kong Frederik III er holdt paa Latin i en efter Tidens Krav mønstergyldig akademisk Form, virker den usmagelig ved dens Servilitet og Panegyrik i Skildring baade af den afdøde Konge og hans Efterfølger. Et Par Citater vil godtgøre dette: »Guddommelige Frederik, — Du, vor Frelse, Du Stedets Genius og beskyttende Gud! — Af Din Mund afgang vort Liv og personlige Sikkerhed«, og om Christian V: »Leve den kristelige Konge, større end Augustus, lykkeligere end Trojan, eller der som Du kedes ved fremmede ukendte Navne i Himlen, større end Bedstefaderen, lykkeligere end Faderen«. Højere Gejstlig kunde under Adelsvælden tale om fortjente Adelsmænd som »Guder«; f. Eks. Peder Vinstrup om Tage Tot. (Fabricius: Griffenfeld).

Skønt Foss' Taler er gejstlig Veltalenhed af 1. Rang i det 17. Aarh., er deres urimelige Længde dog et ikke ringe Minus; dette maa ses i Forbindelse med Datidens engelsk paavirkede Prædikeskik, som fremviste en Samling af en Mængde bibelske Sprog, Eksempler, Lignelser og tendentiøse Morallærdomme, adspredte i et stort Antal Delinger og Underdelinger.

Saadanne Prædikener kunde de enfoldige høre Aar ud og Aar ind og dog være lige uvidende om Guds Vilje.

Baade i Indhold og Form staar Foss' Taler højt over disse. Vel savner man vækkende Afsnit i dem efter vor Tids Forstaaelse; men til Gengæld er de afgjort opbyggelige og Meningen let fattelig. En Præsts

Gerning og store Ansvar fremhæves med Styrke. Hans Appel til Hjertets Tro og hans stærke Advarsel mod Hykleri har uundgaaeligt maattet gøre et dybt Indtryk. Han har ikke forbigaaet Troens Svaghed, og hvad der hindrer den. Han prædiker om Daaben som Genfødelse af Syndere til Guds Børn, Guds Vandringsmænd og Tjenere. I hans Øjne virker Guds Dragelse gennem svære Tilskikkelser som en uimodstaaelig Trang, hvormed Gud saa at sige driver den retfærdige fra Verden; men han tilføjer, at Gud dog ikke kræver mere af os, end han selv af Naade gør os dygtige til at gøre, naar vi blot ikke selv forsømmer enten at bede ham om Naaden eller at bruge den, naar han har givet os den. Guds Trofasthed prises, og der mangler aldrig Opfordring til at holde sig nær til ham som den, der har Omsorg for os.

Foss' Orthodoxy har ligesaa lidt som hans Taler været »døde«.

Og Foss stod langt fra ene med sin levende kristelige Forkyndelse. Blandt hans samtidige gejstlige kan vi blot mindes Provst Villads Nielsen i Udby-neder og Kingo, hvis opbyggelige og tillige vækkende Salmer stadig høres og synges i vore Kirker.

Kilder til foranstaaende Afhandling findes hos:

1. Rørdam: Hist. Samlinger I Bd. 1891 (Henv. 1 og 3).
— : Kirkehist. Saml. 3 R. VI, 381 fl. (Henv. 9).
 2. Pontoppidan: Annales Ecclesis Dan. IV 198 (Henv. 2 og 8, 11, 14).
 3. Zvergius: Sjæll. Claresi 651—53 (Henv. 6 og 7).
 4. Bricka: Biograf-Leksikon (Henv. 4, 5, 8, 10, 13).
 5. Helweg: Kirkehist. eft. Reform. 2. Udg. I, 479—80 (Henv. 12).
 6. Saml. t. Jysk Historie og Topografi IV 319 (Henv. 15).
-

EN HERREGAARD I FORFALD

AF F. ELLE JENSEN

ET af Hovedformaalene med de store Landbore-former i Slutningen af det 18. Aarhundrede var som bekendt at gøre Bønderne til Selvejere, og det var derfor kun rimeligt, at Myndighederne paa forskellig Maade gjorde deres til, at dette kunde ske. Ganske vist var Fæsterne adskillige Steder betænkelige ved at købe, da det jo betød, at de i daarlige Tider ikke mere vilde have Herremanden at falde tilbage paa, men paa den anden Side var der ogsaa mange, som lyttede til Regeringens Opfordringer, fordi de forstod Værdien af at have fuld Dispositionsret over den Jord, de dyrkede, og Følgen var, at der efterhaanden kom Fart i Udviklingen. En stor Del af Proprietærerne var da heller ikke uvillige til at sælge bort af Fæstegodset, baade fordi Priserne var gode, og fordi Indskrænkningen i og Fastsættelsen af Hoveriet eller dets fuldstændige Bortfald betød en Omlægning af Hovedgaardenes Driftsmaade, idet man nu i alt Fald delvis blev nødt til at arbejde med lønnede Folk, og hertil kom yderligere, at Regeringen 1784 havde tilkendegivet, at de, der udstykkede deres Godser til under de 200 Td. Hartkorn Bønderjord, der normalt krævedes for at opretholde Skattefrihed m. v. for Herregaarden, efter Ansøgning kunde faa

Tilladelse til at bevare deres Rettigheder, naar blot Udskiftning i Forvejen havde fundet Sted, og der blev udlagt saa megen Jord til Husmænd, at de derpaa var i Stand til at holde en Ko og et Par Faar.

Men ogsaa selve Hovedgaardene blev draget med ind i Handelen, og der kom dermed en gylden Tid for de mange rundt omkring opdukkende Spekulanter og Herregaardsslagtere, som vejrede Fortjeneste og nu saa deres Fordel ved at opkøbe og udstykke Godser for bagefter at afhænde, hvad der blev tilbage, til en eller anden, som saa maatte se, hvad han kunde faa ud af Stumperne. Saa længe de gode Tider holdt sig, gik det vel nogenlunde, men efterhaanden som Konjunkturerne forandrede sig for til sidst at ende med Statsbankerot og Landbrugskrise, kom Køberne til at sidde meget haardt i det, og mange af dem gik fallit.

Som et Eksempel paa, hvordan det kunde gaa, skal der nedenfor berettes om den Skæbne, der overgik Hovedgaarden *Hessel* (Louns Sogn, Gislum Herred) i Aarene c. 1800—1830¹).

1797 havde Ejeren af Skovgaard ved Hobro, *Niels Sev. Wiirnfeld*²), købt *Hessel* af dets hidtidige Ejer, Løjtnant *C. F. Kaalund*, for 32.500 Rdl. Han synes at have været en energisk, men vist ogsaa temmelig selvfølende Mand; i alt Fald kom han i en heftig Strid med sine Bønder, og den udviklede sig ikke til hans Fordel, og det er muligt, at dette kan have været medvirkende til, at han allerede efter to Aars Forløb solgte Gaarden (15 Td. Hartkorn) med tilhørende Bøndergods (205 Td. Hartkorn) og de til Louns, Alstrup og Foulum Kirker hørende Tiender samt Kongetienden for Alstrup (53 Td. Hartkorn) til Købmand

Niels Frederik (Friderich) Hillerup i Aalborg for 39.500 Rdl., altsaa med en pæn Fortjeneste. Købesummen skulde være indbetalt næste Aars Snapsting, men da det viste sig, at der var en Del Mangler ved Gaarden, som Sælgeren ikke havde omtalt, maatte han efter en Voldgiftskendelse kvitte 1000 Rd.³).

Med Hillerup⁴), en født Vestjyde, kom Hessel i Hænderne paa en af Tidens professionelle Herregaardsslagtere. Foruden Hessel ejede han efterhaanden, ene eller sammen med andre, Havnsø, Lengsholm, Hørbylund, Vrejlevkloster og Børglumkloster; paa sidstnævnte Gaard døde han 1819. Hvad der var hans Hensigt med Købet af Hessel, viste han straks ved endnu i 1799 at andrage om kongelig Tilladelse til efter Bekendtgørelsen 1784 at udstykke Godset med Bibeholdelse af Hovedgaardsrettighederne, og dette bevilgedes d. 15. September samme Aar, hvorefter han bortsolgte 10 Td. Hartkorn af det. Men derefter standsede han, idet han 1800 afhændede alt det resterende til et Konsortium⁵), bestaaende af Proprietær *Rasmussen*, Sejlstrupgaard, Prokurator *Rommedahl*, Aalborg⁶), og Forvalter *Nislef*, Hessel. Købesummen var 40.100 Rdl., saa Hillerup nok kunde være tjent med Handelen.

Bemærkelsesværdigt er det, at der af Beløbet kun skulde udbetales den latterlig lille Sum 1600 Rdl., mens Resten kunde staa til Snapsting 1802, til hvilken Tid da Skøde skulde udstedes. Ønskede Konsortiet imidlertid at udstykke enkelte Dele af Godset forinden, vilde Hillerup ikke modsætte sig dette eller nægte at give Skøde paa dem, mod at der præsteredes ham en Udbetaling paa 10,000 Rdl. eller 150 Rdl. for hver Td. Hartkorn solgt Bøndergods. En mærkelig Bestemmelse i Kontrakten var det ogsaa, at

Hillerup til November 1800 kunde forlange udbetalt 8000 Rdl., men samtidig tilbød, at hvis Konsortiet manglede de fornødne Penge, vilde han kautionere for dem. Man faar Indtryk af, at Købere og Sælger har staaet i intim Forbindelse med hinanden, og at begge Parter har ment ved Handelen at kunne gøre en god Forretning, hvad vistnok ogsaa har været Tilfældet. Hillerup kom, som det fremgaar af det følgende, ikke til at udstede noget Skøde til Konsortiet for dets Køb af Hessel, men dette var maaske ogsaa Mening. I det hele taget ser det ikke ud til, at man i det næste Par Aar har taget det alt for højtideligt med Formaliteterne.

Af Konsortiet var det egentlig kun Proprietær *Arent Hassel Rasmussen*, der betød noget, men han var til Gengæld en vældig Herregaardsslægter og som saadan i endnu større Format end Hillerup. Foruden Hessel ejede han paa samme Maade som Købmanden i Aalborg, med hvem han stod i nær Handelsforbindelse, fra Tid til anden Eskær (i Vendsyssel), Stensbæk, Høgholt, Lengsholm, Gerumgaard, Bøgsted, Asdal, Hørbylund, Sejlstrupgaard, Bratskov, Eget og Bjørnkær, og det har derfor utvivlsomt ogsaa været ham, der i den kommende Tid bestemte Gangen i de Dispositioner, der foretoges med Hessel. Af de andre var vel Prokurator Rommedahl nærmest taget med som juridisk Vejleder og Samvittighed og Forvalter Nislef som lokal Repræsentant, der skulde varetage Konsortiets Interesser paa Stedet og navnlig overvaage en eventuel Udstykning af Bøndergodset.

Efter at være kommet i Besiddelse af Hessel, begyndte Konsortiet — og det vil i Virkeligheden sige Rasmussen — da ogsaa at sælge væk af Godset, og der udstykkedes i den Tid, det ejede Gaarden, 90

Td. Hartkorn, ligesom Foulum Kirke afhændedes til Gunderupgaard⁷). Men i Foraaret 1801 satte det saa efter forudgaaende Bekendtgørelse i aalborgske, viborgske og fynske Aviser Gaarden til Auktion. Hvad der ligger bag denne Transaktion, er ikke klart, men man tager næppe fejl ved at antage, at den skyldes en Aftale mellem Hillerup og Rasmussen, som begge har set deres Fordel ved den. Den officielle Motivering har formodentlig været, at Konsortiet ikke har set Udvej til at præstere Købesummen — hvad imidlertid en Mand som Rasmussen utvivlsomt let kunde have gjort — og dette fremgaar da ogsaa af en af Bestemmelserne i Konditionerne, hvorefter den Mand, som ved Auktionen blev Herre paa Hessel, skulde erlægge Betalingen til Købmand Hillerup i Aalborg, som derefter vilde udstede Skøde paa Gaarden.

At Auktionen kun har været en Paradeforestilling, ses baade af, at Konsortiet, der lod den tillyse, jo slet ikke havde Skøde paa, hvad de vilde bortselge, og af, at det var Rasmussen selv, der købte Gaarden med det resterende Bøndergods samt Louns og Alstrup Kirker. Bemærkelsesværdigt er det ligeledes, at han i Konkurrence med andre bød den op til de 16.000 Rdl., som han fik den tilslaaet for, et godt Bevis paa, at han øjnede Fortjeneste ved Handelen⁸).

Som Ejer af Hessel fortsatte Rasmussen, stadig uden at faa noget Skøde, paa egen Haand med Udslykningerne — indtil Foraaret 1802, thi da er det Hillerup, som igen optræder som Besidder af Gaard og Gods, og ham er det nu, som i Løbet af et Par Maaneder under Henvisning til den i Købekontrakten fra 1800 tidligere omtalte Bestemmelse udfærdiger Skøder paa de af Rasmussen og af Konsortiet hidtil solgte Ejen-

domme⁹). Naar det i dem hedder, at Købesummen er ham, Hillerup, udbetalt, er Forklaringen vel enten den, at han efter Aftale har indkasseret den for Rasmussen, eller ogsaa har denne allerede faaet Pengene, saa Bemærkningen kun er rent pro forma. Det sidste er rimeligvis Tilfældet, thi 1801 ansøgte 23 Bønder den almindelige Enkekasses Direktion om Laan til Købet af deres Gaarde, da de, om de ikke fik Hjælp, frygtede for at maatte tilbage til Hoveriet, eller at deres Ejendomme blev stillet til Auktion. De fik bevilget 100 Rdl. pr. Td. Hartkorn¹⁰), men Andragendet i sig selv er jo et Vidnesbyrd om, at Udstykningsingen ingenlunde foretoges af idealistiske og humane Grunde, og at Udstykkerne har villet have deres Penge ind.

Hvorfor Hillerup atter har overtaget Hessel, kan ikke oplyses, men at han officielt har gjort det i sin Egenkab af Skødeejer, der ikke havde givet sine Rettigheder fra sig, er klart, og der er heller ingen Tvivl om, at det er sket i god Forstaaelse med Rasmussen. Der er intet Tegn paa, at der har været nogen som helst Rivninger mellem de to Herrer, thi ogsaa i den følgende Tid finder vi dem i indbyrdes Samarbejde. Det Bøndergods, der ikke indgik i Hessels paafølgende Salg — og det vil i Praxis sige saa godt som intet — afhændede de vistnok i Fællesskab, hvis da ikke Rasmussen i Forvejen har købt det; det er ham, som 1804 indrapporterer Salg til Amtstuen i Aalborg¹¹).

Det var ingenlunde Hillerups Hensigt at beholde Hessel, men han solgte dog noget Bøndergods, ligesom han tilbød Kongen uden Vederlag at afstaa Kaldsretten til Louns og Alstrup Kirker, noget der i Virkeligheden kun var at betragte som en Gestus, da han som uadelig alligevel ikke kunde udøve den;

maaske vilde han bringe sig i Erindring paa højere Steder. Selve Overdragelsen fandt først Sted d. 21. Oktober, efter at han havde solgt Hessel¹²⁾. Paa samme Maade afstod han 1804 Kaldsretten til Foulum Kirke; det synes at forudsætte, at Konsortiets Salg af Kirken alligevel ikke var blevet til noget, skønt Amtstuen havde faaet Meddelelse om det.

Den 29. Juni 1802 afhændede Hillerup Hessel (15 Td. Hartkorn) tillige med Fæstestedet Bregensø, 6 Huse i Louns, nogen Hede ved Hestbæk og Dammergaard samt Illeris Mose til sin Forpagter siden 1800, *Niels Aagaard*¹³⁾. I Købet medfulgte Kirketienderne for Louns og Alstrup samt Alstrup Kongetiende, matrikuleret til henholdsvis 12, 11 og 10 Td. Hartkorn; Louns Kongetiende tilhørte Aalborg Hospital. Af Betingelserne kan nævnes, at Ejeren havde Pligt til aarligt at levere Degnen et Læs Hø, fordi han vedligeholdt Hessels Gravsteder paa Louns Kirkegaard, at han skulde have en Dragonhest paa Gaarden, og at skulde respektere den Ret til Lyngslet og Møntørvgravning i Hessel Hede, som var indrømmet en af de fraskilte Gaarde. Købesummen var 10.500 Rdl.

Aagaard vidste jo, hvad han gik ind til, men som det fremgaar af det følgende, ser det ud til, at det har knebet for ham at klare sig. Han døde dog allerede 1807, og i det følgende Aar satte Enken Gaarden til Auktion. I Bekendtgørelsen forklares, at Arealets Størrelse for Tiden ikke kan angives nøjagtigt, men den sædvanlige Udsæd er 50 Td. Rug, 16 Td. Byg og 60—70 Td. Havre, og at der holdes 8 Bæster, 10 Køer, 70 Stude og 100 Faar; af de sidste var der dog kun 40—50 i Øjeblikket. Iøvrigt hedder det, at Hessel ligger i en behagelig Egn tæt ved Fjorden og Hvalpsund Færgeleje, og at der findes nogen Under-

skov nær Gaarden, hvis Hovedbygning passer for en »honnet« Familie. Fisk »af ikke liden Ubetydning«(!) kan faas, og der er rigeligt Ildebrændsel af Skud- og Hedetørv.

Foruden selve Gaarden sattes Indbo og Redskaber til Auktion, desuden Besætningen som ovenfor angivet samt nogle Svin og »ungefær« 100 Td. Rug, 20 Td. Byg m. v. I Konditionerne fastslaas, at skulde Hessel tabe sin Herregaardsfrihed, maa Køberen finde sig deri uden at kræve Erstatning. Han skal forøvrigt stille Kautio for Betalingen, der skal erlægges ved Snapsting 1809 med eet Aars Renter; til den Tid forbeholdt Md. Aagaard sig fri Husværelse for sig og sine med Ildebrændsel og Adgang til Køkken og Bryggers; hun skulde endvidere have fri Tyr, Plads til 2 Køer og 10 Faar samt Ret til Befordring 6—7 Gange til Rejser paa 3—4 Mil. Der oplyses, at der er saæet 35 Td. Rug 15 Td. Byg og 64 Td. Havre.

Auktionen var berammet til d. 27., d. 29. og d. 31. Maj, de to første Gange i Skifteretten i Hobro og sidste Gang paa Hessel. I Hobro var der imidlertid slet ingen Liebhaveere kommet til Stede, saa der skete ikke noget før d. 31. ude paa selve Gaarden. Her blev den opraabt til 8000 Rdl. og steg derefter, især under Bud fra Proprietæerne Kiøldsen fra Lerkenfeldt og Stiernholm fra Kjeldgaard, til 9170 Rdl., for hvilken Pris den tilsloges Forvalter *Niels Rostrup* fra Krastrup¹⁴), idet man med Henblik paa Tiderne fandt denne Sum acceptabel; Md. Aagaard indvilgede derefter i, at kun Halvdelen af Pengene betaltes 1809, mens Resten maatte staa som umyndiges Midler mod 1. Prioritet og lovlig Rente, til Opsigelse fandt Sted.

Rostrup har utvivlsomt ikke tillagt Anmærkningen i Konditionerne om en eventuel Fortabelse af

Herregaardsfriheden nogen som helst Betydning, og derfor maatte det ogsaa komme ham som en stor og højst ubehagelig Overtaskelse, at Rentekammeret d. 7. Juli 1810 paabød Amtstuen i Aalborg at opkræve Hartkornsskat af Hessel¹⁵). Grunden til dette Skridt var, at Ejerne trods gentagne Paamindelser havde undladt at besvare en Forespørgsel, som ifølge et Cirkulære til Amtmændene af 22. Marts 1803 var blevet stillet til alle de Hovedgaarde, der var blevet udstykket i Henhold til den tidligere omtalte Tilladelse af 1784; man vilde nu have oplyst, hvor stort et Areal der var blevet frasolgt med nøjagtig Angivelse af, om alt Bøndergodset eller kun en Del deraf var udparcelleret, ligeledes hvordan det forholdt sig med Udskiftningen, og om Betingelsen, at der skulde udlægges Jord til Husmændene, var overholdt m. m. Endvidere forlangte man indsendt alle Aastedsforretningerne over Udskiftningerne med Kort og Beregninger samt Afskrifter af Købekontrakter og Skøder ved Salg af Bøndergods og Parceller.

Det var denne Forespørgsel, de tidligere Ejere af Hessel ganske havde ignoreret. Hvorvidt ogsaa Aagaard havde faaet Paamindelse om at besvare den, vides ikke, men nu kom i alt Fald Straffen for Forsømmelsen: Hessel erklæredes ikke alene for en ufri Gaard, der fremtidig skulde svare Hartkornsskatter som enhver anden, men der resolveredes samtidig, at de ogsaa skulde betales fra den Tid, da Godset blev ukomplet, d. v. s. kom under de 200 Td. Hartkorn, og til Dato.

At Rostrup gjorde, hvad han kunde, for at afbøde dette haarde Slag, er en Selvfølge, og at han straks satte sig i Forbindelse med Hillerup paa Børglumkloster og Rasmussen, som nu var blevet Kam-

merraad og boede paa Høgholt, for hos dem at faa nærmere Oplysninger om mulig Hjælp, er ogsaa klart. Der forlyder intet om, hvad de svarede, men Henvendelsen i sig selv er atter et Vidnesbyrd om det tidligere Samarbejde, de to Herregaardsslagtere har haft angaaende Hessel, og at alle kendte det. For at bevise, at alt i Virkeligheden var i Orden i Overensstemmelse med Udstykningstilladelsen anmodede Rostrup desuden Stiftamtmand Pentz¹⁶⁾ om Nedsættelse af en Landvæsenskommission til Undersøgelse af Sagen, og at ikke blot Bønderne, men ogsaa Hillerup, Rasmussen og Aagaards Arvinger maatte blive stævnet til Møde for den, og heri støttedes han af Herredsfogden for Rinds-Gislum Herreder, Byfoged Rommedahl i Hobro, den samme, som en kort Tid havde været Medejer af Hessel, og nu i det hele stod ham bi, saa godt han kunde, ligesom han søgte at interessere Stiftsfuldmægtigen i Aalborg for »den stakkels Rostrup« ved at faa ham til om muligt at skaffe Oplysninger fra Rasmussen. At han selv som Konsortiets juridiske Medlem skulde have noget Ansvar, faldt ham aabenbart ikke ind; Henvendelsen synes iøvrigt at vise, at Rasmussen i sin Tid har ordnet det hele egenmægtigt uden Hensyn til sine Kolleger.

Den af Rostrup begærede Landvæsenskommission blev bevilget og mødtes under Amtmandens Ledelse d. 12. November i Nibe med de indkaldte Ejere af de udstykkede Arealer, der for den fremlagde deres Skøder. Det viste sig herved, at der til nogle Huse ikke var blevet udlagt Jord, ligesom det bemærkedes, at Herremanden havde forbeholdt sig Jagtret paa adskillige af Gaardene, og at han havde betinget sig en aarlig Fiskeafgift hos nogle af Bønderne.

Efter dette mente Rommedahl, at Kommissionen kunde erklære, at Udstykningen var foregaaet i Overensstemmelse med den kongelige Anordning og Bevilling, med mindre man vilde tage Anstød af Jagtretten, men hvis dette ogsaa skulde være Rentekammerets Mening, var Rostrup rede til helt at give Afkald paa den og overlade den til Bønderne. Hvad Fiskeafgiften angik, gjaldt den ikke dem, der levede af Fiskeri; den stammede især fra de fremmede Fiskere fra Harboøre, der hver Sommer kom for at fange Aal og da var indkvarteret hos Beboerne i Louns, som var ansvarlige for det Beløb, de tilrejsende havde at betale, eftersom Hessel havde reserveret sig Ret til Aalefiskeriet i Fjorden.

Skønt denne Forklaring var temmelig skruet og vist egentlig heller ikke svarede helt til de virkelige Forhold, lod Kommissionen alligevel til at tage den for gode Varer. I det hele taget gav den ikke særligt sin Mening til Kende, men lod de modtagne Oplysninger gaa videre til Rentekammerets »behagelige Bedømmelse«. Overfor dette erklærede dog Amtmanden i en medfølgende Skrivelse, at efter hans Opfattelse kunde Ejerne af Hessel lige saa lidt reservere sig Jagt- som Fiskeretten af de solgte Gaarde, da den maatte tilhøre Køberne.

Rentekammerets Afgørelse faldt d. 10. Novbr. Den gik ud paa, at da det af Kommissionsberetningen erfarede, at adskillige Huse var solgt uden den befalede Jord, og Hessels Ejer paa Trods af den kongelige Resolution havde forbeholdt sig Retten til Jagt og Fiskeri, havde Gaarden mistet sin Skattefrihed. Spørgsmaalet var saa, fra hvad Tid dette skulde regnes, og her resolverede Kammeret (d. 23. Febr. 1811) paa Grundlag af en fra Herredsfogden til Amtman-

den indsendt Erklæring, at Gaården maatte anses for ukomplet fra d. 1. Juli 1802, fordi den da var udstykket, og at denne Dato derfor skulde være den skelsættende; det vil altsaa sige, at Aagaards Overtagelse af Hessel markerede Overgangen. Hvad Jagtretten angik, maatte den ifølge Rentekammerets Erklæring af 10. Oktb. 1810 tilhøre Kongen, men Bønderne kunde, om de ønskede det, faa den i Forpagtning. Dette var de ogsaa villige til, og paa Pentz' Forslag ansattes (d. 4. Maj 1811) den aarlige Afgift herfor til 10 Skilling pr. Td. Land.

At Rostrup ikke var glad ved den Vending, Sagen tog, siger sig selv. Endnu inden det endelige Ord var sagt, havde han fra Amtsforvalteren faaet en Regning paa alle Skatter siden Begyndelsen af 1800, det Aar, da Hillerup købte Godset, og i en Skrivelse til Rentekammeret, som han afsendte, inden han endnu havde faaet Meddelelsen om, fra hvad Dato Hessel skulde regnes for ukomplet, søgte han derfor at opnaa en anden Ordning. Hans Formand, hedder det heri, ejede Gaarden med Frihed til sin Død, og ingen kunde tænke, at en »Prætention« vilde opstaa efter saa lang Tids Forløb. Det var i Tillid til, at alt var i Orden, han 1808 overtog Hessel, og han, der var en fattig Mand, havde maattet laane hele Købesummen mod Pant i Ejendommen, ligesom det ikke havde været muligt for ham at betale en Skilling i Afdrag. De »8 Aars Skatter« beløb sig til 624 Rdl., men han troede ikke, at det var i Overensstemmelse med Landets Love, om de skulde nyde 1. Prioritet fremfor en tinglæst Obligation eller i det hele komme ham til Last. Søge Regres hos Aagaards Familie vilde blive meget vanskeligt, da Skiftet efter ham var afsluttet og Slægten spredt viden om, saa en Proces ved for-

skellige Jurisdiktioner baade vilde blive alt for besværlig og kostbar. At Hessel var bleven ufri, var en Skæbne, han maatte bære taalmodigt og betale de deraf følgende Skatter fra 1808, men at han ogsaa skulde svare de forrige Ejeres, var uretfærdigt.

Trods en varm Anbefaling fra Rommedahl opnaaede Rostrup ingen Nedsættelse. Rentekammeret erklærede d. 11. Maj, at det maatte blive ved den een Gang trufne Afgørelse, og at han skulde betale Hartkornsskatterne fra d. 1. Juli 1802.

Sagen om Hessels Herregaardsrettighed gav forøvrigt Anledning til en Strid med nogle af Bønderne. Thi da det rygtedes, at den stod for Fald, nægtede i Efteraaret 1810 8 Gaardmænd, der af Sognefogden var tilsagt til at køre de 9 Mil til Aalborg med Gaardens Skattekorn, at forrette dette Arbejde, ogsaa under Henviſning til, at Vejene paa denne Aarstid var saa daarlige, at Bæsterne vilde blive spoleret. De blev derfor, da de tre Gange havde undslaaet sig, idømt Bøder og udpantet for 11 Rdl. 3 Mk. 12 Sk. hver, men »indflød« saa underdanigt til Amtmanden om hans gunstige Bistand til at faa denne Sum refunderet, da de som fattige Mænd ikke mente at kunne betale denne strenge Mulkt, og Rostrup ikke vilde eftergive dem den.

Amtmanden mente, der her kunde siges baade for og imod, hvorfor han helst vilde have Sagen bilagt, men Herredsfoged Rommedahl, der fik den forelagt, afviste den, da han, erklærede han, ikke var Forligsmægler. Iøvrigt troede han, at den nok kunde ordnes, om bare Rostrup fik sin Ansøgning om Skatnedsættelse bevilget, da det var billigere for ham at føje Bønderne end indlade sig i en tvivlsom Proces, der let kunde koste mere, end han havde Raad til.

Da det kom til Stykket, tog Amtmanden alligevel Parti for Rostrup og lod gennem Herredsfogden Bønderne vide, at selv om en Herregaard mister sin Skattefrihed, er den dog fritaget for visse offentlige Byrder, hvilket var i Overensstemmelse baade med Loven og de af Overretten fulgte Regler. Desuden gjorde han dem opmærksomme paa, at deres Klage bar Præg af en »Trodsighed«, som var strafværdig, især da de selv fornylig var blevet »anset« for deres Forhold med Skattekorsets Befordring.

Det lader til, at Rostrups Økonomi allerede i disse Aar har staaet paa ret svage Fødder, og den store Efterbelaling af Skat skulde naturligvis ikke gøre den bedre. Hvad der dog formentlig har hjulpet ham i hans Vanskeligheder, var de netop dengang unormalt høje Kornpriser, som gav Mulighed for at klare Forpligtelserne, hvis Værdi ikke beregnedes efter de faldende Kurser, men efter Paalydende. Anderledes blev det derimod, da Penge- og Landbrugskrise i Aarene efter 1813 rystede Landet; nu steg Kurserne, mens Priserne faldt katastrofalt, fordi Efterspørgslen udefra gik ned, og det blev da overmaade svært for mange at svare deres Udgifter. Følgen blev, at Fallitter og Tvangsauktioner over de i Værdi voldsomt dalende Landbrugsejendomme kom til at høre til Dagens Orden, og Masser af Mennesker blev ruineret.

Det blev ogsaa galt paa Hessel¹⁷). At Rostrup bortsolgte en Del Parceller og 1817—18 endogsaa lod Gaarden opmaale med en Udstykning for Øje, maa formodentlig ses i Forbindelse med hans Vanskeligheder; allerede 1814 fik han saaledes ikke sine kongelige Skatter betalt — hvad Amtstuen forøvrigt mærkeligt nok først kom i Tanker om 8 Aar senere.

Som en Nødhjælp fik han som adskillige andre Landmænd 1819 mod en Prioritet i Hessel et Laan paa 8000 Rbd. af den af Statsgældsdirektionen oprettede Laanefond, men allerede ved næste Aars December Termin var han ikke i Stand til at svare Renterne, saa det var som en forarmet Mand, han en god Maa-nedstid senere døde, kun 52 Aar gammel.

At Situationen herefter blev rent fortvivlet for Md. Rostrup siger sig selv, for hun kunde naturligvis endnu mindre end sin Mand svare enhver sit, og Følgen var, at Statsgældsdirektionen d. 25. Aug. 1821 opsagde sin Kapital og ad Rettens Vej forlangte den udbetalt med Renter. Forgæves prøvede hun at besværges Stormen. Ved et Møde for Herredsfogden i Hobro udbad hun sig saaledes 6 Ugers Henstand for i den Tid at forsøge at naa til en mindelig Ordning, men de 4 Uger, man gav hende, førte ikke til noget Resultat, og lige saa lidt hjalp det, at hun derefter fik Fristen forlænget med 14 Dage. D. 13. Dec. skulde hun igen være mødt for Retten til endelig Afgørelse, men hun udeblev, rimeligvis fordi hun havde erkendt, at alle Sunde var lukket, og der intet var at gøre. Sagen blev derefter optaget til Dom.

Den faldt d. 24. Jan. 1822 og lød paa, at hun skulde indfri den til Statsgældsdirektionen 1819 udstedte Panteobligation med 8000 Rbd. Sølv samt Renter fra Juni Termin 1820, 733 Rbd., hvorfor den paa hendes Ejendele allerede d. 19. Oktober lagte Arrest burde staa ved Magt.

D. 18. April mødte saa Herredsfoged Jansen sammen med Sognefoged Jens Christensen og Gaardmand Hans Andersen for at eksekvere Dommen ved Beslaglæggelse af Boet. Regningen, de dog først præsenterede, var imidlertid nu blevet en Del større, idet

der var løbet flere Poster paa. Rekvirenterne skulde saaledes have deres Rejse (med Drikkepenge) godtgjort med 12 Rbd., og for Fortæring (»Diæt«!) i 3 Dage à 3 Rbd. 9 Rbd., ligesom Salær var sat til 30 Rbd. Endelig skulde Stævningsmændene og Sognefogden ogsaa have Betaling for Deltagelse i og Ud-læg ved denne og tidligere Arrestforretning. Den samlede Sum, man forlangte, blev paa denne Maade til ialt 8867 Rbd. Sølv.

Naturligvis var det udelukket, at Md. Rostrup kunde betale disse Penge, og hendes Lavværge, Proprietær Kierulf, Gunderupgaard, var heller ikke i Stand til det, saa en Tvangsauktion var uafvendelig, saa meget mere, som hun skyldte for kongelige Skatter et Beløb paa 460 Rbd. — foruden Restancen fra 1814, som nu ogsaa dukkede op. Hvor stærkt det er gaaet tilbage for Familien Rostrup, fremgaar tydeligt ved Vurderingen, som Herredsfogden lod foretage: Besætningen var reduceret til 3 Køer og en Snes Faar, mens Stude ikke nævnes. Af Heste var der 4, deraf en Rytterhest, vurderet til 40 Rbd., en sort paa 11 Aar, der takseredes til 15 Rbd., mens to andre tilsammen kun ansloges at kunne koste 5 — fem — Rbd.

Det viste sig imidlertid at være forbundet med Vanskelighed at faa Hessel solgt; det lykkedes først d. 18. Juli 1823 efter forudgaaende Bekendtgørelse i den danske Statstidende (Berlingske?), Aalborg og Viborg Avis samt ved Plakater i de omliggende Sogne, og efter at der i Forvejen havde været afholdt ikke mindre end 5 andre Auktioner. Til selve Hovedgaarden hørte der nu kun 11 Td. Hartk. med 2 Fdk. Hartk. Bøndergods og 4 jordløse Huse i Louns, hvorfra der forrettedes 64 Ugedage og 4 »Løb« af hvert; hertil kom Kirketienderne for Louns og Alstrup,

matrikuleret til 12 og 11 Td. Hartk., og Alstrup Kongetiende, ansat til 10 Td. Hartk. Konditionerne bestemte iøvrigt, at Køberen straks skulde tiltræde Ejendommen og beholde det gamle Tyende paa de vedtagne Betingelser. Kunde han ikke præstere Betaling, maatte han finde sig i, at Hessel atter straks blev bortsolgt mod et kontant Beløb, men han vilde saa være ansvarlig for det eventuelle Underskud.

Ingen vilde dog give de 5000 Rbd. Sølv, som Gaarden først blev opraaft til. Højstbydende blev en Th. Karup fra Ullits med 3240 Rbd., men da han kun vilde udbetale 1000 Rbd., tilsloges den ifølge en Bestemmelse i Konditionerne, hvorefter det tillodes at vælge mellem de to højeste Bud, *Poul Olesen*, Kastrup, og *Anders Christiansen*, Gedsted Nørgaard, der bød 3235 Rbd. og var villige til at erlægge det hele Beløb kontant. Løsøret og Besætningen indbragte 252 Rbd. Mens Rytterhesten, der skulde blive ved Gaarden, ikke blev opraaft, gik den sorte Hest til Statsgældsdirektionens Repræsentant, Prokurator Holm fra Hobro, for 11 Rbd.; om de to Øg hedder det derimod, at de blev »lagt til Kuglen«, hvad vel vil sige, at de blev dræbt og begravet. (Kuglen = Kulen?)

At de to nye Ejere, som begge hørte til i Jordspekulanternes Kreds, kun havde købt Hessel for at lave Forretning, er helt klart. Ingen af dem tog fast Bopæl paa Gaarden, der formodentlig er blevet drevet af en Forvalter, men de solgte rask væk af Kirketienderne til de respektive Gaardmænd i Louns og Alstrup og ventede vel saa paa at finde en, til hvem de kunde afhænde det øvrige, hvad der dog var ret vanskeligt, fordi Hessel nu regnedes for en daarlig og forfalden Ejendom, som ingen ønskede at komme i Besiddelse af. At de selv i nogen Maade har for-

staaet dette, ses af, at de begyndte et Arbejde med at skaffe Gaarden en haardt tiltrængt Brønd og i den Anledning købte 4000 Mursten, men det blev ogsaa ved Begyndelsen, antagelig fordi der var saa langt til Vand.

I Betragtning af disse Forhold var det derfor noget af et Vovestykke, naar Forpagter *Jesper Lauritsen Elle*, Staarupgaard, d. 13. Septb. 1828 paa Kastrup underskrev en Købekontrakt¹⁸) med de to Ejere om at overtage Hessel (11 Td. Hartk.) med Bøndergods (2 Fdk. Hartk.), 3 jordløse Huse i Louns og 2 Huse paa Hessel Mark, samt Kirketienden af 53 Td. tiendepligtigt Hartkorn i Louns og Kirke- og Kongetienden af 50 Td. i Alstrup til 1. Maj 1829 for 5600 Rbd. Sedler. De 4000 Mursten og Tovværket, der var brugt ved Kastning af den ufuldførte Brønd, medfulgte i Handelen, desuden to gamle Rytterheste, nogle Brandredskaber, en Vandvogn med Tønder, to smaa Møllesten og enkelte andre Ting.

Med Elles Overtagelse af Hessel endte imidlertid Gaardens Nedgangsperiode, idet det trods mange Vanskeligheder lykkedes ham ved Energi og Driftighed og hjulpet af de opadgaaende Tider atter at bringe dens Økonomi paa Fode. Den er endnu i hans Slægts Besiddelse.

Med Ret til Kirketienden fulgte Forpligtelsen til at holde Kirkebygningen og dens Omgivelser i god Stand. Det er derfor ikke uden Interesse et Øjeblik at dvæle ved, hvorledes det stod til med den i Louns i disse Aar, da Hessel var i stadig Tilbagegang, og saa mange skiftende Proprietærer skulde tage sig af dens Vedligeholdelse.

Provstesynet 1805¹⁹) udtalte i det hele sin Til-

fredshed med Forholdene, dog ankede det over, at Kirkegaardsdiget ikke var tilbørligt oplagt. 10 Aar senere²⁰⁾ var Situationen imidlertid den samme; det var stadig ikke gjort i Stand og overalt helt nedfaldet. Der manglede nogle Ruder i Pulpituret, men Gulvet var udbedret. 1816 var der blæst nogle Tagsten af, og der var igen nogle Ruder ude, men ellers havde Synet ikke noget at besvære sig over undtagen Hegnet, der henlaa som sidst. Sognefogden, der gentagne Gange havde nægtet at tilholde Beboerne at gøre Pligtarbejde ved Istandsættelse, fik en skrap Irettesættelse; Rostrup ønskede ham ikendt en følelig Mulkt. 1818 var Diget endnu ikke istandsat; særlig galt var det mod Nordøst.

Fra Aarene omkring 1820 er der ingen Underretninger om Tilstanden, men med de tidligere Synsforretningers relative Tilfredshed i Erindring maa det have virket som en Bombe, naar Biskoppen 1822 i en Skrivelse til Kancelliet²¹⁾ henleder dets Opmærksomhed paa, at Louns og Alstrup Kirker blandt 23 andre i Stiftet burde gennemgaa en uopholdelig Hovedreparation i Henhold til Loven. Hvem der har indberettet om Kirkernes Forfald, og hvad Klagen har gaaet ud paa, kan ikke oplyses²²⁾, kun er det klart, at Kravet om Istandsættelse støttede sig paa et Reskript fra 1802, som bl. a. paabød, at de Kirkeejere, som ikke i Løbet af 3 Maaneder udførte de Hovedreparationer, som var blevet dem paalagt, og hvorom de var blevet erindret, skulde indberettes til Kancelliet, hvorefter de kunde risikere at miste deres Ejendomsret.

Det var paa denne Tid, at Fallitten hang over Md. Rostrup, og Kancelliets Svar²³⁾, dateret d. 22. Novb. 1822, gik derfor ud paa, at det efter Biskop-

pens Indberetning om de to Kirkers forfaldne Tilstand havde anmodet Amtmanden om at paalægge Skifteretten, der behandlede Konkursboet, saa vidt muligt at istandsætte dem og at levere Brød og Vin til de kirkelige Handlinger, saa snart Altergang atter kunde afholdes i dem.

Det vil altsaa sige, at der i Virkeligheden hele Tiden maa have været endog meget grove Mangler ved Kirkerne, og man forstaar, baade at Ejerne af Hessel kun har gjort det allermindst mulige for at rette dem, og at Provstesynene slet ikke har været deres Opgave voksne, men har ladet alt gaa paa bedste Beskub. En Forklaring om end ikke nogen Undskyldning for dette Forhold er, at saadan var det overmaade mange Steder og havde været det længe, og at der i hin Tid kun var meget ringe Sans for kirkelig Hygge og Skønhed.

Kancelliets Ordre fulgtes, og Kirkerne blev omgaaende istandsat. Provstesynet²⁴) i Louns 1823 siger herom, at der er blevet foretaget en ud- og indvendig Hovedreparation, saa nu er Kirken i »reskriptmæssig« Tilstand; dog er Gulvet endnu ikke helt i Orden paa Grund af nogle Ujævnheder og løse Sten, ligesom der mangler en Del Ruder. Messeskjorten er plettet, men Messehagel og Alterbog forsvarlige. Port og Stetter er der ingen Klage over, men Hegnet bør overalt sættes i Stand. Det vil med andre Ord sige, at den gamle Skavank fra 1805 stadig ikke var rettet.

Endnu i 1826 hedder det, at Diget overalt bør belægges med Grøntørv og istandsættes indenfra, saa Arbejdet paa det har altsaa endnu ikke været ført til Ende. Først Aaret efter kunde Synsmændene erklære, at nu var det med Stetter og Lukkelse sat i en god Stand, og 1829 siges der kort og godt, at

»denne Kirke har aldeles ingen Mangler, ligesaa ej heller Hegnet om Kirkegaarden«.

Henvisninger og Noter.

- 1) De til Udarbejdelsen af denne Afhandling benyttede Aktstykker findes — paa en enkelt Undtagelse nær — i Landsarkivet i Viborg.
- 2) Fra Himmerland og Kjær Herred 1946, S. 232 ff.
- 3) Stds. S. 299.
- 4) Om Hillerup se P. Riemann: Børglumklosters Historie, S. 225 ff.
- 5) Viborg Landstings Skøde- og Panteprotokol 1800, S. 525.
- 6) Jørgen P. Rommedahl, Prokurator i Aalborg 1789, Byfoged 1800 og Borgmester 1801 i Kalundborg, Byfoged i Hobro og Herredsfoged for Rinds-Gislum Herreder 1807; død 1822. (H. Hjorth-Nielsen: Danske Prokuratorer 1660—1869, S. 283.)
- 7) Aalborg Amtstue: Hartkornsspecificationer og Jordebøger 1780 ff. D—H.
- 8) Auktionsprot. f. Rinds-Gisl. Herr. $\frac{9}{8}$ 1808.
- 9) Se Rinds-Gisl. Herr.s Skøde- og Panteprot. f. denne Periode.
- 10) Fra Himmerl. og Kjær Herr. 1946, S. 300.
- 11) Anf. Hartkornsspecificationer.
- 12) Anf. Skøde- og Panteprot. for Viborg Landsting, S. 680.
- 13) Rinds-Gisl. Herr.s Skøde- og Panteprot. 1804, S. 53.
- 14) Auktionsprot. f. Rinds-Gisl. Herr. $\frac{31}{5}$ 1808.
- 15) Til det fgd.: Aktstykker i Aalborg Amts Pakke om Christiansborg Slots Genopførelse m. m., Amtmandens Kopibøger, Hobro By og Rinds-Gisl. Herr.: Indkomne Breve 1810, samme Jurisdiktions Journal og Kopibog.
- 16) Ditlev Pentz, Stiftamtmand i Aalborg og Amtmand for Aalborg Amt 1794—1818.
- 17) Til det fgd. i Auktionsprot. f. Rinds-Gisl. Herr. 1822 ff. med Dokumenter til samme.
- 18) Efter Afskrift paa Hessel.
- 19) Viborg Bispeark. i Pk. 158—60.
- 20) Do. Pk. 158.
- 21) Do. Kopibog $\frac{20}{10}$ 1822.
- 22) Om Biskoppen muligt selv har gæstet Pastoratet kan ikke ses, da Visitatsberetninger ikke findes i Landsarkivet.
- 23) Vib. Bispeark.: Kollegiebreve ($\frac{22}{11}$ 1822).
- 24) Kirkesynsprotokol for Aars-Slet-Gislum Herreder 1822 ff.

ET DOKTOR-DIPLOM FRA PADOVA

AF AXEL GARBOE

I det kongelige Bibliotek i København findes der et Haandskrift¹⁾, som hidtil har ligget under Betegnelsen »Laur. Jespersens Doctordiplom, Padova, 1668«. Det er et meget smukt kalligraferet Diplom. Personnavne og vigtigere Ord er optrukket forgyldt. De fire Tekstsider har en bred, akvarelmalet Ramme, og Diplomet begynder med en Akvarel, der viser allegoriske Kvindeskikkelser i et Bjerglandskab. Rammens Sommerfugle, Blomster m. m. har Farver saa friske, som var de malet igaar. Diplomet er indbundet i et smukt, matgrønt Bind med pressede forgyldte Ornamenter, og det er forsynet med tre store vedhængende Segl, indesluttede hver i sin Kapsel.

Diplomet begynder i Jesu Navn — *In Christi nomine Amen* — med at forkynde alle og enhver, der ser, hører eller læser dette Doktordiplom, at dets rette Indehaver *Dr. Laurentius Jespersen*, Søn af Randers-Borgmesteren *Jesper Lauridsen* — *D. Gaspari Laurentij Consulis Rhandrusiensis filius*, — der er kommen til Padova med udmærkede Vidnesbyrd og har studeret ved dette Universitet, hvor han ogsaa er bleven examineret og har disputeret — nu er bleven promoveret til *Doctor Philosophiæ et Medicinæ* med

¹⁾ Ny kongelig Samling Nr. 2033, 4°.

alle deraf flydende Rettigheder: denne Lavrentius Jespersen er nu — med Guds Hjælp — naaet til den højeste akademiske Værdighed, Doktoratet i Filosofi og Medicin — *ad summum apicem Doctoratus in Phil. et Medicina (Deo fauente) peruenit*. Dateringen er Padova, i nærværende Herrens Aar 1668, den 6. September, og foruden de udstedende Professorers Navne indeholder Diplomet en Række vidtløftige og højtidelige Udtalelser om Padovas Universitet og den Værdighed, der nu er meddelt *Doktor Laurentius Jespersen*. Tilsidst bærer Diplomet en egenhændig Underskrift af de Padova-Professorer, som har haft med Promotionen at gøre, og hvis Navne ogsaa nævnes i det kalligraferede Diploms Tekst, nemlig: *Antonius Molinettus*¹⁾ som *Præses*, *J. H. Gramann*²⁾ som *Pro-Syndicus* og *Jacobus Cadenedus Scotus* som *Promotor*³⁾ Endelig bærer Diplomet en Paategning til Vitterlighed for dets Ægthed.

Forsaavidt syntes alt at være lige til. Kun var der Bemærkningen om Randers-Borgmesteren, Jesper Lauridsen, der fik Læseren til at studse. Og snart blev det klart, at den, der har faaet Doktorgraden i Padova 1668 og har hjembragt det fine Diplom, maa

¹⁾ Antonio Molinetti var Professor medicinæ & anatomix ved Universitetet i Padova.

²⁾ Johannes Hartmann Gramann, en Russer (betegnet som »Moscouiensis« i Diplomet) var paa det Tidspunkt valgt til Pro-Syndicus (Vice-Syndicus) for »den germanske Nation« d. v. s. en af Tillidsmændene for de studerende af tysk, skandinavisk, hollandsk og anden Nationalitet Nord for Alperne (herom nærmere i Axel Garboe: Thomas Bartholin. Et Bidrag til dansk Natur- og Lægevidenskabs Historie i det 17. Aarhundrede I (1949), 48).

³⁾ Promotor, d. v. s. den, der førte Doctoranden frem til den højtidelige Disputats paa Universitetet og saa at sige sagde god for ham.

være *Niels Jespersen*, en Søn af Randers-Borgmesteren Jesper Lauritsen. Hvorfor han i Diplomet kaldes *Laurentius Jespersen*, kan ikke oplyses. Hed mon Niels Jespersen tillige Laurids?

Læserne af denne Aarvog har tidligere¹⁾ stiftet Bekendtskab med Dr. Niels Jespersen (f. 1636). Han var Søn af Jesper Lauritsen²⁾, Borgmester i Randers (død 1657), og Karen Nielsdatter (død 1675). Efter Studier ved Universitetet i København og i Udlandet paa to Udenlandsrejser tog han (1668) den medicinske Doktorgrad ved Universitetet i Padova, hvor han immatrikuleredes den 14. Oktober 1667³⁾ og opholdt sig omtrent et Aar. Den 25. August 1668 gik Niels Jespersen til Dr. Marchetti »og bad ham, at han vilde være min *Promotor*, og blev af ham *juxta morem* (d. v. s. paa sædvanlig Vis) examineret⁴⁾. Den 27. August fandt Promotionen Sted⁵⁾. Man ved fra samtidige Skildringer⁵⁾ noget om, hvor højtideligt det gik

¹⁾ C. Klitgaard: Af Dr. med. Niels Jespersens Regnskabsbog 1661—1668. (Fra Himmerland og Kjær Herred. Aarvog udg. af Historisk Samfund for Aalborg Amt II (1913), 201—244.)

²⁾ I Forbigaaende kan bemærkes, at et Haandskrift, der har tilhørt »Laurentius Jespersen«, indeholdende Sognepræsten til Slots- eller Graabrødre Sogn i Randers, Oluf Olufsens Ligprædiken over den salig Borgmester i Randers *Niels Jacobsen*, findes i det kongelige Bibliotek i København (Ny kgl. Samling Nr. 2032 a 4⁰) (»Gudtz Børns Huusis och Hiertis Christelige Beschichelse til en salig Død ... dend 14. Junij Anno 1624 i Sanct Mortens Kirche...»). Haandskriftet bærer, med en anden Haand, Paategningen: *Liber Laurentii Jespersøn* (?: Niels Jespersen?)

³⁾ Fra Himmerland og Kjær Herred II (1913), 242 f.

⁴⁾ Fra Himmerland og Kjær Herred II (1913), 244.

V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen I (1873), 537, har d. 11. Marts 1667 som Immatrikulationsdagen, sikkert efter C. van Deurs i Bibliothek for Læger 4. Række, 14. Bd. (1859), 174.

⁵⁾ Otto Sperlings Studienjahre. Herausg. von Walter G. Brieger und John W. Johnsson (1920), 93 f. — Axel Garboe: Thomas Bartholin I (1949), 48.

til, naar nogen tog Doktograden i Padova. Efter Disputatsen paa Universitetet drog feststemte Skarer igennem Gaderne og omringede den nybygte *Doctor medicinæ* med høje Leve-Raab: *Viva, viva!* Det var saa Skik, at Doktoren skulde kaste Smaapenge, *Soldi*, i Grams, medens han drog videre igennem Gaderne, ledsaget af Spillemænd, der blæste paa Trompet og slog paa Tromme.

Ogsaa Niels Jespersen har oplevet hele dette sydlandske, larmende og maleriske Sceneri. Han fortæller lidt derom i den Dagbog, som efter at have været i forskellige af Slægtens Eje havnede i Aalborg Stiftsbibliotek¹⁾, hvorfra den dog nu er overført til et Bibliotek i København — og ikke har kunnet genfindes. Han maatte betale til *Princeps, Præces, Syndicus, Promotor, 7 Doctores medicinæ, 3 Pedeller, Klokkeren, Trompeter, Tambour, andre Spillemænd samt til tvende Poeter Michael Abellini og Giovanni Battista Pasquati for Vers*²⁾, ligesom han ogsaa i Dagbogen omtaler som Udgift Penge til at udkaste paa Gaden.

Dagen efter Doktor-Promotionen fik Niels Jespersen Brev om, at hans Søster Lisbeth var død (3. August 1668), og ikke længe efter, d. 11. September, begyndte han Hjemrejsen. Den 20. Oktober var han naaet til Hamborg, hvor han lod sit »Doktørbrev«

¹⁾ C. Klitgaard i: Fra Himmerland og Kjær Herred II (1913), 208, 244. Dr. med. D. H. Colds Afhandling for Doktorgraden: Lægevæsenet og Lægerne under Christian den 4des Regjering, anmeldt af C. van Deurs (Bibliotek for Læger, 4. R., 14. Bd. (1859), 174 f.). — V. Ingerslev: Danmarks Læger og Lægevæsen I (1873), 537.

²⁾ Den ene af disse Poeter var den italienske Sprogmeister, hos hvem Niels Jespersen boede. Han fik for Versene en Dukat. (Fra Himmerland og Kjær Herred II (1913), 242, 244.)

indbinde¹). Det er altsaa dette smukke Bind, man nu ser.

Efter sin Hjemkomst til Danmark begyndte Niels Jespersen at praktisere i Aalborg, hvortil han havde Tilknytning bl. a. igennem Dr. med. *Niels Benzon* (1609—1674)²), der fra 1639 havde praktiseret i denne By, og som var gift med Niels Jespersens Moster. Ogsaa Niels Benzon havde studeret i Padova, men havde i 1637 taget den medicinske Doktorgrad i Basel. Et Minde om Forbindelsen imellem Doktorerne Niels Jespersen og Niels Benzon og deres Familier er det Pulpitur i Budolphi Kirke, der nu benyttes af Kantoren og Sangkoret³). Samme Kirke betænkte Niels Jespersen paa flere Maader. I 1683 skænkede »Dr. Niels Jespersen, Assessor Peder Hofman, og endeel fleere Guds Børn« Penge til Anskaffelse af en ny Kirkebog for Budolphi⁴). Og i 1689 skænkede han denne Kirke en ny Altertavle⁵). Det har været en kostbar Gave. Men Dr. Niels Jespersen var ogsaa en velhavende Mand, der efterhaanden kom i Besiddelse af betydeligt Jordegods i Nørre Sundby (»Sundby Gods«)⁶) — ogsaa heri var der Lighed med Dr. Niels Benzon, der ved sin Død (1674) efterlod sig tre Herregaarde i Omegnen af Aalborg, erhvervet dels ved Arv, dels ved Giftermaal⁷).

Men et endnu mere levende Minde har Dr. Niels Jespersen efterladt sig i den Dagbog, han førte paa

¹) Fra Himmerland og Kjær Herred II (1913), 244.

²) Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon I (1924), 339—340.

³) Trap: Danmark 4. Udg. Bd. 5 (1924), 492.

⁴) Hans de Hofman: Samlinger af Publique og Private Stiftelser, Fundatser IV (1759), 43.

⁵) C. Klitgaard: Fra Himmerland og Kjær Herred 2 (1913), 204. — Trap: Danmark 4. Udg. 5 (1924), 492.

⁶) Trap: Danmark 4. Udg. 5 (1924), 548.

⁷) Ehrencron-Müller: Forfatterlexikon I (1924), 340.

sine Rejser, og som efter hans Død havnede i Aalborg Stiftsbibliotek¹). Som nævnt er den overført til et Bibliotek i København, men har desværre ikke kunnet genfindes, hverken i det kongelige Bibliotek eller Universitetsbibloteket. Den fortjente ellers sikkert et endnu nærmere Studium, end der allerede er bleven den til Del.

I 1696 døde Dr. Niels Jespersen (begravet i Frue Kirke i Aalborg). Hans Evner blev taget i Brug paa forskellig Maade, ogsaa udenfor Lægegerningen. Denne i sin Kreds betydelige Mand, »en Grandseigneur, der holdt af at omgive sig med Pragt og Komfort«²), var det værd at give en udførlig Biografi paa Grundlag af foreliggende Arkivmateriale.

Efterskrift.

Medens dette var i Trykkeriet, stødte jeg paa Dr. Niels Jespersens Navn som Læge for Fru *Sophie Rosenkrantz*, gift med *Otto Skeel* til Birkelse. Hun døde i 1679 og blev begravet d. 30. Juni. (*Biskop Matthias Foss*: De Helliges Ancher-Hold udi Gud . . ., 1681).

¹) C. Klitgaard: Fra Himmerland og Kjær Herred 2 (1913), 208. — En Tid ejedes Dagbogen af Læge C. van Deurs i Aalborg, der ligesom C. Klitgaard har givet fyldige Uddrag deraf i Bibliotek for Læger 4. Række 14. Bd. (1859), 174 f.

²) C. Klitgaard: Fra Himmerland og Kjær Herred 2 (1913), 204.

LIDT OM OVERTRO I MAREN HAANINGS RIGE OG ANDET STEDS PAA LAND OG SØ

AF J. A. AMDISEN

DA jeg som nybagt Dyrlæge i Foraaret 1912 var Assistent hos nu afdøde Dyrlæge Markus Kristensen i Lime ved Randers, blev jeg en Dag kaldt til en Mand i Assentoft, der havde en slinger eller, som man der paa Eggen sagde, slunder Plag, der var gaaet omkuld ude paa Toften bagved Gaarden, og som man nu hverken med det onde eller det gode kunde faa paa Benene igen.

Jeg har formodentlig givet den en stimulerende Indsprøjtning, som heller ikke fik den op at staa, og bad saa de tilstedeværende om at hente Stænger og Reb, saa vi kunde lave en Trefod og ved Hjælp af en deri anbragt Talje hejse Plagen op for paa den Maade at faa den til at staa paa Benene.

Et Øjeblik efter var jeg alene paa Toften med Plagen, der saa pludselig rejste sig op ved egen Hjælp, uden at jeg saa meget som saa paa den endsige rørte ved den.

Jeg var ligesaa forbavset som alle de andre, der med Undtagelse af en gammel gigtsvag Mand, der gik ved Stok, alle havde nok at gøre med at slæbe de forlangte Stænger og Reb. Der var ikke nogen af dem, der sagde noget videre ud over »men er'n endda kommen op«. Den gamle Mand stod lidt og kig-

gede paa mig. Saa trak han mig til Side og sagde: Mæ folow aa spørre, haar do Serejanus? Ja, det har jeg, svarede jeg, hvorpaa den gamle skred afsted, idet han af og til skottede tilbage efter mig over venstre Skulder.

Jeg havde nok hørt om Cyprianus, men aldrig set den endsige ejet den, men begge Dele kom jeg til at opleve her i Himmerland, og jeg har siden tit tænkt paa den gamle i Assentoft og ærgret mig over, at jeg ikke fik talt noget nærmere med ham om Bogen, hvis Ejermand mange af de gamle mente maatte have forskrevet sin Sjæl til Djævelen for at kunne bruge Bogen enten i det ondes eller det godes Tjeneste. Det har den gamle Mand vel ogsaa troet, at jeg havde, og derfor var det nok, han havde saa travlt med at komme afsted.

I Efteraaret 1916 købte jeg Praxis i Haderup mellem Viborg og Holstebro. Derude i fhv. Stiftsfysikus i Aalborg, Dr. Rambuschs gamle Egn traf jeg ogsaa mange overtroiske Mennesker, navnlig blandt de gamle, men en forholdsvis ung Mand, der havde en Ko, der havde faaet Bughindebetændelse som Følge af, at et perverst Menneske havde tilføjet Koen en Læsion i Skeden med en eller anden spids Ting, der saa var trængt ind i Bughulen, paastod paa mit Spørgsmaal, om han kunde tænke sig, hvem der havde ødelagt Koen, paa det bestemteste, at det kunde ikke være andre end Maren Kathrine i Bjørnkær.

Da jeg protesterede, fordi jeg vidste, at den gamle Kone havde ligget i Sengen paa Grund af Leddegigt i mange Aar, sagde han, at det kunde hun nemt ligge i sin Seng og lave. Saa opgav baade Politiet og jeg Sagen, og der optraadte ikke flere lignende Tilfælde,

hvad der ellers tit gør, indtil man faar den paagældende Forbryder uskadeliggjort.

Gamle Iver Laursen i Sønder Resen havde smitsom Kastning i sin Kobesætning. Da mine Anstregelser for at udrydde Sygdommen ikke vilde krones med Held, hentede Iver i sin Kvide Kræsten fra Kjeldbjerg, som gik for at kunne mere end sit Fadervor. Kræsten forlangte at være alene i Kostalden, mens Behandlingen stod paa. Han fik Kørerne til at brøle som afsindige, mens han var derinde, men Kastningen hjalp det ikke paa.

Naar jeg fortalte Folk derude om min Anvendelse af Telepatien i Praxis, troede de ogsaa, det var noget overnaturligt, og det er maaske ikke saa underligt. Det var jo i Radioens Barndom, jeg boede der. Min i 1927 afdøde Kone, der var Københavnerinde, var i Begyndelsen noget skeptisk, naar jeg ved Sengetid sagde, at jeg ikke vilde med i Seng, fordi jeg mente, jeg snart skulde ud at køre, selv om det meget sjældent slog fejl. En Aften, da jeg havde samme Fornemmelse, blev Klokken imidlertid halv et, uden at der kom Bud efter mig, og vi blev enige om, at det denne Gang var en Forbier. Da jeg lige var kommet under Dynen, ringede Telefonen om en Ko, der ikke kunde kælte. Min Kone sagde da til mig, at jeg skulde spørge Manden om, hvornaar han begyndte at tale om, at han skulde have Dyr læge til Koen, og hvis det ikke var ved halvelve Tiden, da jeg sagde, jeg ikke vilde i Seng, troede hun ikke paa mine Teorier om Telepati, men det kunde Mandens Nabo, der netop var bleven hentet ved halvelve Tiden, bevidne, at det var.

Min Svoger, der er Elektroinstallatør, havde netop konstrueret et Radioapparat til Apotekeren i Byen,

og naar han og jeg diskuterede Telepatien, var vi enige om, at det menneskelige Øre maatte være saavel Afsender- som Modtagerapparat, en Teori, jeg stadig hylder uden dog at kunne føre noget exakt Bevis for, men det kunde det slet ikke hjælpe at søge at forklare Hedebønderne. De troede, jeg var i Besiddelse af overnaturlige Evner, og det havde jeg i og for sig ikke noget imod.

I 1926 kom jeg her til Vesthimmerland, hvor jeg rigtig er faldet til og er bleven Dus med Befolkningen, og saa kommer man den jo lettere ind paa Livet.

Hvordan Befolkningen ser paa Telepatien her, ved jeg for Resten ikke. Det er bleven en for mig og min Familie ganske dagligdags Ting, at min Kone ad telepatisk Vej faar mig dirigeret til en Telefon, naar jeg er i Praxis, og hun af en eller anden Grund gerne skal have fat paa mig i en Fart. Nu er Radio jo ogsaa blevet Hvermandseje, saa nu er der vel ingen, der vilde undre sig over mine Teorier om Telepati og min Anvendelse af den i det praktiske Liv.

En Dag et af de første Aar, jeg var her paa Eggen, laante jeg af en af mine Kunder en gammel Dyr lægebog fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede. Da jeg havde kigget lidt i den og moret mig over de sære Midler, den angav for forskellige Sygdomme, lagde jeg den i mit Skrivebord og glemte baade den og af hvem jeg havde laant den.

Jens Klit i Malle havde ikke saa sjældent en Kvie, der ikke kunde kælte, uden at jeg maatte partere Kalven fra den. En Aften, da vi efter en saadan overstaaet Kviefødsel sad og drak Kaffe, klagede han sig over, at han saa tit maatte have Dyr læge. »De æ ett saan, som mens vi haad Buus Mikkels Bog hæ i Malle, den ku no hold en Dyr læge fræ

Bøjen, men den æ bløwwen henn, aa dæ æ ingen, dæ wed, hur den æ bløwwen aa,« sagde han. »Jo, den ved jeg, hvor er, den ligger hjemme i mit Skribord, og har den den Egenskab, Du siger, den har, skal den ogsaa blive liggende der,« sagde jeg.

Jens Klit sagde ikke mere, men kiggede saa underligt paa mig, og der blev Tavshed i Stuen, saa jeg kørte snart afsted uden dog den Gang at tænke nærmere over Samtalen, men da jeg kom hjem, tog jeg dog Bogen frem, og da jeg tog dens Omslag, et gammelt Stykke Karduspapir fra C. W. Obels Tobaksfabrik i Aalborg, af, fandt jeg mellem dette og Bogens Bind nogle sammenhæftede Blade, hvorpaa der med en nydelig Haandskrift med gothiske Bogstaver var skrevet en Del Besværgelsesformularer for Folk og Fæ, som er forgjorte. Da det jo stod for mig, at Cyprianus havde noget at gøre med at forskrive sig til Djævelen, tænkte jeg ikke et Øjeblik paa, at det var den, jeg havde faaet fat paa, for de fleste Formularer begyndte med Ordene I Vorherres, Jesu Christi og den Helligaands Navn o. s. v.

Hvad der ellers stod, kneb det mig med at læse, for selv om jeg i Landsbyskolen havde haft »Skrøvtløsning« d. v. s. Læsning i Bøger, skrevet med gothisk Skrift, havde jeg aldrig været nogen Hund til det, men det var gamle Skomager Holm her i Ranum, som jeg en Gang kom til at tale med om Bogen, og da jeg viste ham den, udbrød han: »Herregud, det er jo Maren Haanings Cyprianus! Jeg kan kende den fra jeg for 60 Aar siden tjente hos Buus Mikkell i Brøttrup, og han kom hjem med den en Gang, han havde besøgt hende.«

Buus Mikkell, eller som hans kristne Navn var, Mikkell Petersen Buus, var klog Mand her paa Eg-

nen, for saa vidt angik Sygdomme hos Dyr, og hans Navn stod ogsaa paa første Blad i Dyrlægebogen.

Under Krigen var Museumsinspektør Peter Riismøller herude paa Seminariet for at fremvise Oldtidsfilmen. Efter Fremvisningen skulde han køres til Vindblæs Kro, men her var gode Raad dyre. Jeg havde »Ausweiss«, men kun til Kørsel i Praxis, men løb Risikoen, og da vi kørte igennem Gl. Vindblæs, kom vi selvfølgelig til at tale om de kloge Koner.

Da jeg fortalte ham, at jeg havde Maren Haanings Cyprianus, bad han om at maatte faa den til Museet, og jeg sendte ham saa Dyrlægebogen med Bind og Cyprianus (se Aarbogen for 1945), men det var nok forkert af mig at skille mig af med den sidste, i hvert Fald var det baade Jens Madsens og hans Kone Maries Mening, kunde jeg forstaa, da jeg engang fortalte dem Historien.

»I tror da ikke paa det gamle Sludder,« sagde jeg til dem. Jo, det gjorde de da rigtignok. Deres Søn fik en over Næsen, da han lo ad dem, og Jens fortalte saa en Historie om en Mand i Brøttrup, der havde en Hest, der laa udenfor hans Gaard og ikke kunde rejse sig. Den havde ligget længe i Stalden, og da Solen kom højt paa Himmelen, havde Manden faaet den slæbt ud for at se, om den ikke kunde gøre lidt Gavn paa Hestens Tilstand.

Mens han stod og kiggede paa den, kom Chresten Haaning, der var gift med Karen Haaning, forbi og spurgte, hvad der var i Vejen med Hesten. Han fik Forklaringen og bad saa Manden om at gaa lidt til Side. Manden forsvandt ind i Stalden, men kunde ikke dy sig for at kigge ud af Vinduet og saa da Chresten tage først Hestens ene Forben i sine foldede Hænder og mumle noget, som han ikke kunde høre,

hvad var. De andre Ben fik samme Omgang, hvorpaa Hesten rejste sig og siden ikke fejlede noget. Christen skulde altsaa ved sin nære Omgang med Karen Haaning have optaget noget af Cyprianus's Kraft i sig.

Jeg kom da til at tænke paa det sære Blik, Jens Klit sendte mig den Aften, jeg fortalte ham, at jeg havde Buus Mikkels Bog. Saa vidste han jo, at jeg ogsaa havde Cyprianus, og en Mand, der er i Besiddelse af den, skal ses op til med megen Ærbødighed.

Forfatteren August F. Schmidt har i en Kronik i Aalborg Stiftstidende d. 2. Marts 1947 udtalt sin Forundring over, at Almuen i Vendsyssel helt op i Firserne i forrige Aarhundrede brugt en Signeformel, hvis Historie kan følges tilbage dybt ned i Middelalderen.

Trine Guldkjær i Ranum, saaledes kaldet, fordi hun havde en lille Forretning med Guld- og Sølv-sager og Ure og var gift med Martinus Kjær, død først for faa Aar siden. Hun brugte den gamle Signeformel, naar hun signede en forvreden Fod eller Arm i en Skæppe.

Ca. 6—7 km syd for Løgstør ligger Malle Kirke i Læ af tre store og en mindre Bronzealderhøj. Lærer Petersen i Malle har fortalt mig, at man har fundet Begravelsespladser fra Jernalderen paa Kirkegaardens. Professor Gudmund Hatt har for nogle Aar siden udgravet Jernalderbopladser og en Oldtidsbrønd paa Degnegårdens Mark, hvor Jens Klit boede. Den nærmeste Nabogaard mod Øst er Snedkerhanses Gaard, som nu beboes af 3 af Hans's Sønner, hvoraf den ældste er over 80 Aar, og en Datter, alle ugifte. Længere mod Øst og udstykket fra den gamle Gaard bor

Jens Madsen og hans Kone Marie. Jens er Broder til de 4 i den gamle Gaard.

De er alle herlige Mennesker, beskedne i al deres Færd, men med deres egne Meninger, som de ikke er bange for at komme frem med, trofaste overfor dem, de en Gang er kommet til at synes om, kort sagt i Besiddelse af alle den jydskes Bondes bedste Egenskaber. Jeg har næsten aldrig truffet Folk, jeg syntes bedre om end dem. Jeg har altid syntes, de saa ud, som jeg tænkte mig, Bronzealderens Bønder saa ud. For saa vidt Oldtidsfilmen kunde bekræfte denne min Tanke, har den gjort det.

Oldtidens Aand svæver altsaa over Egnen omkring Malle Kirke endnu trods den nære Belliggenhed ved Kulturcentret, Seminariebyen Ranum. Vil den nye Generation, som her repræsenteres af Jens Madsens og Maries Søn Hans, der lo haanende ad hans Fars Fortælling om Chresten Haaning, faa den manet ned? Jeg for min Del tvivler.

En ung Slagter her fra Ranum, som havde sin Kæreste i Oudrup, fortalte mig for ikke ret mange Aar siden, at da han en Nat kørte hjem fra Kæresten og kom over Broen ved Vadgaarden i Vilsted i sin aabne Fordvogn, var der et Væsen, der satte sig paa Bilens Lad og pustede ham koldt i Nakken. Han turde ikke vende sig om for at se, hvad det var, men han var sikker paa, at det var Genfærdet af den i sin Tid i Vaddet druknede Brud eller maaske snarere af den blaa Jomfru fra Bjørnsholm, der var paa Vej hjem fra sin natlige Færd fra Bjørnsholm til Gl. Aarupgaard i Vindblæs. Det sidste mente han, var det mest sandsynlige, for Væsenet forfulgte ham omtrent til Ranum, i hvis Nærhed han saa en hvid Skikkelse svæve ud over Engene mod Bjørnsholm.

At Søfolk er overtroiske har jeg haft rig Anledning til at erfare. Min nuværende Kone var i sit første Ægteskab gift med en Skipper. Hun fortæller, at da de en Gang laa i Aalbækbugten til Ankers for en stærk Nordvestenstorm, som pludselig holdt op, var der ikke saa megen Vind, at de kunde komme ud af Flækken. Sejlene hang og blafrede. Hun spurgte da Styrmand Hansen, om de havde Spillekort om Bord. Jo, det maatte Hansen indrømme. Tror du saa ikke, det er bedst, at vi skiller os af med dem? sagde min Kone. Hansen strøg sine store Moustacher og grundede noget. Han var selvfølgelig ked af at komme af med sine Kort, men indrømmede, at det jo nok var det bedste og gik ned og hentede dem, hvorpaa min Kone smed de helt nye Kort over Bord, et efter et, med det Resultat, at de øjeblikkelig fik den herligste Medvind lige til Lomma paa Sverrigs Vestkyst. Min Kone tror den Dag i Dag paa, at det var Ofringen af Spillekortene, der gav dem god Vind, men hun er nu ogsaa Svensker, og de er vistnok mere overtroiske end Danskerne.

Jeg selv har tit ærgret mig over, at jeg paa mine natlige Ture baade i Gig og aaben Fordvogn aldrig har mødt hverken en druknet Brud eller en indemuret Jomfru, ja ikke en Gang en hovedløs So med dens 12 Grise, selv naar jeg færdedes paa de Steder og Tider, hvor man skulde kunne møde saadanne Væsener, men »de sku nu eet saan vær«. Jeg har nok været for skeptisk. Det er man slem til at blive, naar man er gaaet hen og blevet Dyr læge.

DA BONDEN TRÆLLEDE UNDER BRÆNDEVINENS SVØBE

AF ANTH. FUGLSANG

ALLEREDE paa Kong Erik Ejegods Tid kendte Danskerne til at destillere Brændevin. Den var Medicin, god for en sølle Mave og til at stimulere svage Legemskræfter. Paa denne skikkelige og sobre Vis brugtes det farlige Spiritusudtræk gennem hele Midlalderen og op til omkring 1640, da den forraaende Trediveaarskrig drog sine stygge Spor igennem hele Evropa. Brændevin blev Nydelsesmiddel, en hærgende Sot, der nedværdigede og trælbandt, hvor den blev Husven, og gjorde Kaarene endnu uslere og mere haabløse i Tidsrummet, hvor Enevældens Stavnsbaand og Herremandens Husbondsret krøgede Bonden paa Sjæl og Krop i omkring et Par Hundrede Aar.

Det var navnlig Brændevinstøjet i Bondehjem, der blev den uhyggelige Befordrer af den dulmende, døvende Drikkeskik, der ikke blot ødelagde Mandshu, men ofte tillige Kvindernes moderlige Sans, saa Ungdommen fra Barneaarene fik Smag for at drikke sig fra Vid og Sans. Ganske vist var det forbudt at brænde Brændevin i Landbohjem, men der blev set igennem Fingre, og Smugbrænding havde en uhyre Tilløkkelse. Materialet: Byg og Kartofler var jo tilstede og Brændevinstøjet: Kedel, Pande, Piber og Hat gemtes under Halm i Laden. Og efter at Chri-

stian VII i 1766 var blevet Konge, slappedes efter Eksempel fra oven Tøjlerne for Overdrivelser og Vildskab paa adskillige Omraader ud over Land og Rige, der kulminerede under Struensens Regime. Efter dennes Fald i 1772 søgte Høgh Guldberg at faa lagt Tøjle paa visse løsslupne Lidenskaber og bragt dem under Kontrol.

I September 1773 udkom en skærpet kgl. *Forordning angaaende Ophævelse af Forpagtningerne af Brændevinsbrønderiet og utilladelig Brændevinsbrænden og Kroholds Afskaffelse paa Landet*. Det hedder deri: »Hverken de tidligere Anordninger, ejheller de siden efter oprettede Forpagtninger, har hæmmet den utiladelige Brændevinsbrænden paa Landet og skadelige Misbrug af overflødig Brændevinsdrik. Tværtimod har den taget mere Overhaand, til Sædernes Fordærvelse, de kgl. Konsumptions-Intrader til Forringelse, og til Skade for det Almene.«

Det bestemmes, at Kromænd og Værtshusholdere (paa Landet), som efter Forordning af ^{23/11} 1757 har stemplede Brændevinskedler, har Lov til at brænde Brændevin til de Rejsendes Behov, men ikke mere. Alle andre paa Landet forbydes al Brændevinsbrænden og at have i Huset Destillerkedler. Disse skal straks efter Forordningens Bekendtgørelse afleveres. Hvor forbudt Brændevinstøj opdages, skal det paa Stedet slaas i Stykker, opdaget Brændevin konfiskeres, og desuden bødes saaledes: Møllere og uberettigede Kromænd 20 Rdl. og Bønder og Husmænd 10 Rdl.

Jordegodsejerne skal tilsvare de Bøder, som deres Bønder og Husmænd idømmes, hvorfor de hver paa sit Gods vil have at inkvirere og tage i Forvaring forbudte Brændevinsredskaber for at aflevere

dem paa nærmeste Amtstue, og Amtsforvalteren skal udbetale 24 Skilling for Pundet deraf.

Alle Bøder og Konfiskationer tilfalder Angiveren ubeskaaret, hvad enten det er private Personer eller Rettens Betjente eller Strandkontrollører. Og det tillades Borgerne i Købstæder ved Magistrat og Byfoged at inkvirere overalt i By og paa Land, hvor de vil, uden at melde sig hos Rettens Betjent i den Jurisdiktion, hvori Inkvisition foretages. Og vedkommende Sognefoged (Bondefoged) skal uden videre stille sig til Raadighed med Vejledning og Forhindring af Almuens Sammenløb. Kommer det til Optøjer, skal nærmeste Garnison afgive Mandskab paa Inkvirentens Anmodning mod at betale hver Underofficer 24 Skilling og hver gemen 12 Skilling daglig, mod Regres til den eller de, der er under Inkvisition.

Sager angaaende Brændevinsbrænden behandles ved Gæsteretten.

I April 1776 blev Forordningens Bestemmelser skærpet yderligere.

Et Par Eksempler paa Husundersøgelse efter Brændevinstøj:

1) Til Rentekammerets jyske Stifters Kontor indkom i September 1774 en Klage, der fik No. 371. Den gengives i Kontorets Journal saaledes:

»Jens Sørensen i Vejrhøj (antagelig i Aars Herred) besværede sig over Strandkontrollør Christoffer Klingbeck i Hobro, at han ved Husundersøgelse har fundet og medtaget hans Brændevinsværk, som Jens Sørensen derefter maatte betale sine Bøder for. Ved Bortfjernelsen af Klagerens saa godt som ny Kobbertøj efterlod Inkvirenten noget gammelt tyndt Kobbertøj, og dette har Klageren maattet nøjes med, skønt han kunde have faaet meget mere for sit eget. Og

han mener derved at have lidt stor Uret. Naar Klingbeck har handlet saa haardt mod ham fremfor mod andre i lignende Tilfælde, formoder Klageren, at det kommer af, at Klingbeck af en Mand i Førkil (Fyrkilde) i Ravnkilde Sogn har taget mod ikke saa faa Stikpenge for at lade Manden vedblive sin Brændevinsbrænden. Det har Førkilmanden selv fortalt, og han har tillige sagt, at andre har sagt til ham, at de ogsaa har givet Strandkontrolløren Penge for ikke at overrumples af ham, naar de har deres Brændevinstøj i Brug. Jens Sørensen bedyrer, at en Bonde umuligt kan undvære Brændevin til sig selv og til visse Aarstider, ejheller til sine Folk, og dertil kommer den Nytte, som Kreaturerne har af Bærmen.

Han beder derfor om at maatte bruge det tynde Kobbertøj, som Klingbeck har efterladt, til igen at brænde en Smule, da der hverken er Kro eller Købstad i Nærheden. Han vil godt betale noget derfor til Kongens Kasse.«

Kontoret sender Sagen til Erklæring hos Amtet. I sin Erklæring i Maj 1775 skriver Stiftamtmand v. Osten:

»Ved at gennemgaa Inkvisitionsforretningen forekommer der noget mistænkeligt ved Klingbecks Forhold, som giver Anledning til at formode en Slags Hævn fra hans Side mod Bonden Jens Sørensen. Men da der iøvrigt ikke derom kan sluttes noget sikkert, og Sagen skønnes at kunne afgøres uden Proces, saa beror det paa Rentekammerkollegiet, om nogen Eksamination skal foretages, og i saa Fald, hvorledes der skal forholdes dermed.«

Rentekammeret finder derefter ud af, at da Klingbeck som Strandkontrollør sorterer under General-Toldkammeret, hører Sagen under denne Myndigheds

Ressort og oversender den til dette. For dette Forum maa saa Strandkontrolløren gøre rede for sin Adfærd mod Bonden, der uden Tvivl i Mellemtiden har brugt det »tynde« Kobbertøj til at dulme sin svare Brændevinstrang, med det Resultat, at Klingbeck maatte afgive det konfiskerede saa godt som ny Kobbertøj til Amtstuen og tillige fratage Jens Sørensen det efterladte tynde Brændevinstøj samt afgive de af Bonden betalte Bøder til Herredsfogden Mads Nørager, der skulde lade Pengene gaa videre til de fattige i Sognet, hvor Jens Sørensen boede.

Desuden maatte Klingbeck forsvare sig mod Beskyldningen for at have modtaget Stikpenge. Det kneb, og han maatte finde sig i at faa en skrap Advarsel om at holde sig indenfor sin Inkvisitionsinstruks' Bestemmelser.

2) Inden Brændevinsforordningen af September 1773 indehavde Byernes Konsumptionsforpagtere Inkvisitionsretten. Den kgl. Konsumptionsforpagter Broholt i Nibe havde i 1770 været ude paa en Brændevinseftersøgning i Molbjerg, hvor han hos de to Selvejerbønder, Peder Hansen og Anders Jensen Kjær, mente at faa Bid. Hos den første fandt han noget Mask i to smaa Bryggekar, som Bonden dog paastod hidrørte fra Ølbrygning og ikke fra Brændevinsbrænden, medens han hos den anden fandt et Anker, hvori der var ca. 3 Potter »Drank«, og dette tog han med sig, og samtidig forlangte han af begge de forordningsmæssige Inkvireringsbøder betalt, hvilket Mændene nægtede. Og da disse Bøder ifølge en Forordning af Maj 1769 tilfaldt ham som Angiver, saa indberettede han Sagen og paastod sig Bøderne tilkendt.

Rentekammerets jyske Kontor tilskrev derefter

Stiftamtmand, Baron Holck, Aalborghus, at denne Sag maatte han se at faa forligt, da den ikke egnede sig for en Proces. Men kunde han ikke det, og Broholt fastholdt sine Bødekrav, da maatte Processen indlades for Broholts egen Regning og Risiko. Rentekammeret vilde hverken have Udgift derved eller bebyrdes med nogen som helst Ulejlighed, da Kongens Kasse ikke havde nogen Interesse i dens Udfald.

De to Molbjergmænd fastholdt deres Vægning mod at betale Bøde, da de ikke var blevet overbevist om at have forbrudt sig. Og Broholt opgav, knurrende over det lidte Nederlag.

3) I 1770 blev Borger i Aalborg Christian Larsen Hübertz højstbydende ved Auktion over Brændevinsforpagtningen i otte af de ved Aalborg nærliggende Sogne mod en aarlig Afgift af 31 Rdl. 7 Sk. Aaret efter ansøgte han om for fem Aar at blive fritaget for at svare Afgifter, begrundet i, at det ved en ny Forordning af 11. Febr. 1771 var blevet forbudt at brænde Brændevin af Rug (paa Grund af for ringe Rughøst i nogle Aar). Kunde han ikke blive fritaget, saa anmodede han om at maatte tilbagelevere sin indgaaede Forpagtningskontrakt.

Rentekammeret afviste Ansøgningen med, at Forpagtningsafgiften var saare ringe, hvorfor Hübertz, som alle øvrige Brændevinsforpagtere, maatte fortsætte Kontrakten indtil dens lovlige Udløb.

VINDMØLLE TIL AFLØSNING AF HESTEMØLLE

AF ANTH. FUGLSANG

DEN formaaende Nibeborger Niels Andersen Færch, der ejede det allermeste af Øen Fuur tilligemed 14 andre Borgere i Nibe, androg i 1772 paa samtlige Medborgeres Vegne Rentekammeret om Tilladelse til at opføre og indrette en Vejrmølle ved deres Købstad, der kunde formale alle Slags Kornsorter.

Den bevægende Aarsag til Andragendet var, at der Aaret i Forvejen var givet Bevilling til Erik Hviid til Etablering af en Hestemølle, der kun maatte formale Malt og Gryn, og denne kunde ikke bestride Formalingen af Tredjedelen af, hvad Byen havde Brug for, hvorfor Ejeren, Erik Hviid, da ogsaa var til Sinds at nedlægge den. Byens Folk maa under disse Omstændigheder søge ud paa Landet for at blive betjent, og det er meget besværligt. Dertil kommer, at disse Møller er Vandmøller og altsaa upaalidelige, fordi de ikke kan male i Sommertørke eller, naar Isen binder til om Vinteren.

Ved at give den ansøgte Bevilling vilde der ikke ske Fornærmelse mod nogen, hedder det videre, da Vandmøllerne udenfor Byen (tre ialt) aldrig af Nibes Beboere havde været brugt til Maling, da de ingen Ret havde erhvervet dertil, hvortil kom, at naar de i den værende Situation nødtes til at benytte en af

disse Møller, saa skulde de betale den kostbare Møllertold, og dette var dem meget imod.

Hvis derfor Bevilling til Vejrmøllen kunde faas, saa vilde Nibe Bys Borgere indgaa paa at svare den aarlige Mølleskyld af 9 Rdl., som Hestemøllen betalte. Endvidere vilde de give Afkald paa at tage Møllertold in natura, og endelig vilde de være villige til, hvis nogen af Ejerne af de tre nærmeste Vandmøller («Guds Schift», Lundbæk og Binderup) i mindste Maade anser sig fornærmede ved Vejrmøllens Bevilling, saa paatager man sig at godtgøre hver af dem det halve af, hvad de aarligt betaler i Matrikulskat af deres Mølleskyld. Dette sidste Tilbud var en heldig Gestus, thi de tre Ejere gjorde Indsigelse mod Ansøgningen med den Begrundelse, at saafremt der byggedes en Vindmølle ved Nibe, en Fjerdingvej fra, hvor de drev lovlig Møllenæring, vilde det betyde denne deres Nærings totale Undergang.

Andragendet med Indsigelsen i Enden sendtes til Stiftamtmand Holck med Anmodning om Anbefaling og videre Besørgelse. I Stiftamtets ledsagende Skrivelse hedder det, at det ikke ligefrem kan udledes af Matrikulen, at Nibe Bys Kornmaling er takseret under de tre nævnte udenbys Vandmøller (og altsaa skal lade male hos disse), hvortil kommer det almindelige Besvær derved, foruden Ulempen ved, at Vandmøllerne paa visse Aarstider ikke kan male. Endelig vil Bevilling af en Vindmølle være til Nibe Bys gode Bedste og Fordel. Og naar Nibe Borgere erstatter de tre fornærmede Møllere deres Tab ved at paatage sig Betalingen af Halvdelen af deres aarlige Mølleskatter, saa synes det billigt, at Bevillingen gives dem, om da ellers Erik Hviid godvillig vil renoncere og afstaa den ham givne Bevilling paa Hestemøllen.

Erik Hvid blev derefter spurgt, om han vilde nedlægge sin Hestemølle, hvis der blev givet Bevilling til en Vejrmølle. Svaret herpaa lød bejaende, saafremt Nibe Borgerskab vilde godtgøre ham 1600 Rdl. derfor.

Dette Krav stemte imidlertid de Nibe Mænd noget for Brystet. De fandt, at det var baade rimeligt og billigt, at Vindmøllen blev dem bevilget; saa kunde Erik Hviid ansøge om Skadesløsholdelse af den ny Mølle. Og dette gik Erik Hviid ind paa imod, at Skadesløsholdelsen kom til at omfatte ikke blot ham, men tillige hans Livsarvinger.

Denne Ordning anbefalede Stiftamtmanden, og af Hensyn til Bevarelsen af den kgl. Mølleafgift behøvede Bevillingen blot at forandres fra Hestemøllen til Vindmøllen, og Bevillingen gives for Erik Hviid og Arvinger til Formaling af alle Slags Kornvarer.

Saaledes formuleret og med Stiftamtmandens anbefalende Indstilling gik da Andragendet ind til Rentekammeret, der vedtog at forestille Andragendet for Kongen, Christian VII, til Vedtagelse, og ved kgl. Resolution af 10. December 1772 fik Nibe Bevilling til at opføre og drive en Vindmølle imod, at Hestemøllen nedlagdes, — at Kongens Kasse aarligt fik 9 Rdl. i Afgift, — at Ejerne af Binderup, Gudskaf eller Hoel og Lundbæk Vandmøller aarligt fik Halvdelen af deres Matrikulskat godtgjort, — at Vindmøllen ikke toldede af det formalede Korn, men tog kontante Penge derfor efter en billig Takst, der skulde approberes af Stiftamtmanden, — og at Nibe Bys Indvaanere kunde lade male, hvor de vilde. Om nogen Skadesløsholdelse tales ikke i Resolutionen. Det maatte da blive en Sag mellem Nibe Borgerskab og Erik Hviid at komme til rette om.

HERREGAARDEN LINDENBORGS SAGNHISTORIE

AF ARKIVAR I DANSK FOLKEMINDESAMLING,
mag. art. HANS ELLEKILDE

HERREGAARDEN Lindenborgs almindelige Historie er velkendt, jeg kan henvise til Pastor *Alexander Rasmussens* fortrinlige Oversigt i Danske Herrgaarde 1923 III S. 67—80 eller til den altfor tidligt afdøde *Claus Gjerdings* grundlæggende Undersøgelser o. 1875 i »Bidrag til Hellum Herreds Beskrivelse og Historie« 1890 S. 52—98, udfyldt for den nyere Tids Vedkommende af Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West »Danske Len, Grevskaftet Lindemborg« 1916. Derimod er Herregaarden Lindenborgs Sagnhistorie endnu ikke fyldestgørende undersøgt af den simple Grund, at Sagnstoffet om Lindemborg ikke tidligere har været samlet, og at de enkelte Sagnkilder aldrig nogensinde har været kommenteret paa tilbørlig sagnhistorisk Vis. Resultatet af de forskellige Historikeres Fuskeri med Sagndigtningen om Lindemborg er snart, at man pure forkaster Sagnene som ganske uhistoriske, snart, at man tildeler Sagnene en massiv

historisk Værdi, de ikke i sig selv kan gøre Krav paa. Derved kommer man let, som *Tyge A. Becker* i »Prospecter af danske Herregaarde« VI 1853, til at udtale en Fordømmelsesdom om Lindenborg-Sagnoverleveringens Hovedperson Friherreinde *Sophia Amalia Lindenov* (1649—88), som maa regnes for ganske uretfærdig, skønt den tages for gode Varer af en ellers saa nøgtern Historiker som Landsarkiver G. L. Wad i Brickas Biografiske Lexicon. Vi ønsker at gaa den gyldne Middelvej, og kan Læseren maaske ikke helt og fuldt godtage, hvad vi mener at se i Sagnene, sammenstillet med den faktiske Historie, saa har det ubetinget sin Betydning for første Gang at faa en virkelig Samling paa Sagnstoffet vedrørende Lindenborg og en nærmere Undersøgelse deraf.

Af de mange Herrer og Fruer, som i Aarhundredernes Løb har ejet Lindenborg, delvis ogsaa beboet denne skønne Herregaard, som stod ubeboet fra Fru Lindenovs uhyggelige Død i Aalborg d. 4. Aug. 1688 til 1922, hvor den nuværende Ejer, Grev H. C. Schimmelmann tog Bolig paa Lindenborg, er det kun ganske faa, hvis Minde lever i Eftertidens Sagn. Det er egentlig kun Lindenborgs Bygmester *Corfitz Viffert*, der i 1583 byggede Gaarden *Næs*, og hans Hustru *Anna Gyldenstjerne*, samt den i 1678 myrdede *Claus Olufsen Daa* (f. 1640) og hans berygtede Hustru og Enke, *Sophia Amalia Lindenov* (1649—1688), der har givet Adelsborgen *Næs* sit nuværende Navn Lindenborg.

Mens vi har mange Sagnfortællinger om *Claus Daas* Mord og hans Hustrus Misgerninger og uhyggelige Død, saa findes der mig bekendt kun een Sagnfortælling om Herregaarden Lindenborgs Bygning, nemlig en Optegnelse fra 1828, optegnet af Sogne-

præsten i Gjerding og Blendstrup 1820—28, *Henrik Christensen Seerup* (1788—1843). Seerup har foretaget et værdifuldt, men utrykt »Udkast til en Beskrivelse af Gjerding og Blendstrup Pastorater« 1828, som forefindes i det Kongelige Bibliotheks Haandskriftssamling under Benævnelsen Ny kgl. Saml. 1614 i Folio. Det er dette Haandskrift som Gjerding omtaler paa Side 134 i sin Bog om Hellum Herred: »Som den grønne Bog opbevaredes Manuskriptet paa Lindenberg til for faa Aar siden, men det er der nu ikke længere, og man ved ikke, om den endnu er til.« Det er altsaa heldigvis til, den Dag i Dag paa det Kongelige Bibliothek. Det hedder i § 117 i dette Seerupske Manuskript:

Holger Viffert troer jeg at have læst om et Sted, at han faldt i Krigen mod de Svenske; og at hans Broder *Corfitz Viffert*, ogsaa han udi Danmarks Riges Raad (se Liigstenen § 71) nu blev Arving ikke allene til hans Gods, men ogsaa til hans forlovede Fæstemøe *Anne Gyldenstjerne*, dette siger Danske Atlas os paa oft-anførte Sted (V S. 79). I Førstningen skal Jomfrue Anna have været heel knibsk og ikke villet høre noget om Giftemaal med Hr. Corfitz, ja udtalt sig med, at hun ikke blev hans, før Hovedbygningen paa Næs laae i Moradset eller Gravene, sønden for det nørre Huus. Corfitz Viffert var en Bejler, som ikke af saadan Modsigelse lod sig afskrække; han lagde strax Haand paa Værket, og snart hævdede sig det stoere, stærke, grundmurede søndre Huus, med sine prægtige Gavle, og udbyggede Rundtaarn, med deres Spire, kneisende høyt mod Skyerne. Her er mageløs stærke, overalt hvelvede Kieldere, næsten frygtelige at see — Fangehullet er rædsomt, ikke en Straale af Dagens Lys kan komme derind. Foruden de tvende Stokværk, som Huset endnu har, skal der oprindeligt have været en tredie, en Messanin-Etage. Der har været Port og Indkiørsel midt paa Bygningen; og Opgangen til de herskabelige Værelser skeer ad en Vindeltrappe i Taarnet paa nørre Side, inde i Gaarden. At imidlertid Skjøn-Anna, da hun saae, det var Manden saaledes om at gjøre at vinde hendes Hierte, ikke maa have vedblevet i sin Haardnakkenhed til det Alleryderste, men, endnu medens der byggedes paa Huset, har gjort Hr. Corfitz til sin lykkelige Ægte-Huusbonde; dette lader sig slutte af en Indskrift, som er at læse paa en Sandsteen, indmuret over Ind-

gangen i det nordre Rund-Taarn og lyder saaledes: lod e. og v. mant corvetz weffert. och anne gildenstern bøgie thze huos 15.- Aarstallet, da Bygningen blev færdig, er ikke nærmere anført; men ellers veed man, at det skal være skeet 1583. Neden under Indskriften seer man begges Vaabener og Navne saaledes:

corvetz
weffert

anne giil
denstern

Øverst paa Stenen sees et behielmet Mandshovede med Vi-ziir; om dette maaskee skal være Hr. Tønne Viffert?

Om Hr. *Corfitz Tønnesen Viffert* ved vi, at han fra 1567 var øverste Proviantmester ved Hæren under Syvaarskrigen og Lensmand i forskellige Egne af det daværende Danmark i Aarene 1565—92. Han overtog Næs ved sin Broder Holgers Død 1564, og han blev gift d. 5. Aug. 1571 med den da 27aarige Jomfru Anne Gyldenstjerne paa Restrup. Hun var født d. 7. April 1544 og var Datter af Knud Henriksen Gyldenstjerne, den tidligere katolske Biskop, som døde 1560 paa Vestervig. Hr. Corfitz Viffert døde 17. Jan. 1592 i Kalundborg, hans Enke Fru Anne d. 16. Okt. 1595 paa Mogenstrup i Skaane. Opførelsen af den stolte Hovedbygning paa Næs var de to Ægtefællers fælles Værk, hvad jo ogsaa Indskriften, gengivet Danske Herregaarde 1923 III S. 75, tydeligt viser. Indskriftens Betydning er denne: »1583 lod adelige og velbyrdige Mand Corfitz Viffert og Anne Gyldenstjerne bygge dette Hus.«

Fra dette stolte lykkelige Ægtepar, som i Fællesskab byggede Næs 1583, gaar vi over til det ulykkelige Ægtepar *Claus Olufsen Daa* og *Sophia Amalia Lindenov*, som kun beboede Næs sammen i et Tidsrum af godt fire Aar fra deres Bryllup i Maj 1674 til Husbondens Mord Søndag den 8. December 1678, efter Sagnene paa Hustruens Anstiftelse. Det kan vist være praktisk først at give en rent historisk Levned-

skildring af dem, inden vi gaar over til at gennemgaa det store Sagnstof vedrørende dette Ægtepar.

Hr. *Claus Olufsen Daa* blev født den 10. November 1640 paa sin Moder Anna Brahes Fødegaard Matrups, og han var Søn af Oluf Daa til Holmegaard i Sjælland. Claus Daa var en rig Arving, som i 1671 og 1673 tilkøbte sig Gaarden Næs, det nuværende Lindenberg, og som i Forvejen ejede de fynske Gaarde Eskebjerg, Vedtofte og Krengerup. Han gav ^{12/9} 1673 sin nye Gaard Navn efter sig selv, *Daasborg*, og han omdøbte Vedtofte til *Brahesholm* til Ære for sin Moder. Han udsteder d. 27. Maj 1674 en Forskrivning til sin Kæreste Sophia Amalia Lindenov, hvorved han »for at lade kjende mod hende sin Affektion« gør hende til sin Universalarving med Udelukkelse af sin egen Slægt paa det Vilkaar, at hun ikke gifter sig igen efter hans Død. Giftede hun sig derimod igen, skulde det komme til Skifte som sædvanligt efter Loven.«

I det korte ulykkelige Ægteskab bliver der født en lille Søn *Hans Lindenov Daa*, som bliver døbt paa Lindenberg af Kapellanen *Jens Jensen Mørch* d. 5. December 1677, men ikke i selve Sognekirken Blendstrup af Sognepræsten *Niels Andersen*. Den lille Dreng er godt et Aar gammel, da Faderen Søndag d. 8. December 1678 bliver myrdet. Han dør 2^{1/2} Maaned efter sin Fader d. 26. Februar 1679, og han bliver begravet en Maaned senere d. 26. Marts 1679, ikke af Sognepræsten, kun af Kapellanen. Faderen selv bliver begravet d. 15. Januar 1679, ikke af Sognepræsten, kun af Kapellanen. Hans Hustru nævner i sin Gravskrift over Manden (Gjerding 87) ikke hans Mord med et eneste Ord:

Her under hviler højædle og velbaarne Mand, salig hos Gud, Claus Daa Olufsen til Daahesborg, Brahesholm og Krengerup udi Fyn Og er denne salige Mand født paa sin mødrene Gaard

Matstrup Anno 1640 den 10de November og kaldte Vor Herre den salige Mand her paa Daasborg, som udi fordum Tid kaldtes Næs, Anno 1678 den 8de December om Aftenen mellem 5 og 6. Og er den salig Mands ganske Alder 37 Aar 11 Maaneder 2 Dage. Gud give osv.

Hans Hustru og Enke *Sophia Amalia Lindenov* var omtrent ni Aar yngre end sin Mand. Hun blev født paa Kalundborg Slot d. 4. Juli 1649. Hun var ældste Datter af Rigsraad og Lensmand *Hans Lindenov* (25. Marts 1616—29. Maj 1659, se Biograf. Lex. XIV 386) og Kristian den 4des Datter med Kirstine Munk Frk. Elisabeth Augusta (²⁸/₁₂ 1623—⁹/₈ 1677, se Biograf. Lex. VI 296). Hendes Forældre var kendte for deres meget ulykkelige Ægteskab. »Jeg maa bekende, at jeg er bleven gift i en Fandens Maade,« skriver Hans Lindenov til sin Hustru i et meget groft Brev fra o. 1651 (trykt i Danske Samlinger 2. R. II 313—16), hvor han beskylder hende for ægteskabelig Utroskab og meget andet. Deres ældste Datter *Sophia Amalia* blev i sin Ungdom trolovet med den kendte danske Sendemand *Just Høg* til Gjorslev (⁶/₅ 1640—²⁶/₇ 1694, se Biograf. Lex. XI 102), men han gjorde det forbi med hende og giftede sig i 1670, vistnok den 23. Juli, med Karen Krabbe (1637—1702), Datter af den senere Statholder i Norge, Iver Krabbe til Jordbjerg (1602—66, se Biograf. Lex. XIII 177) og Karen Marsvin til Vemmetofte.

Sophia Amalia Lindenov var paa det Tidspunkt, da hun led denne dybe Skuffelse, 20—21 Aar gammel, hendes Fader var død 10 Aar før i 1659. Vi kender desværre ikke noget nærmere til hendes Ungpigelig i de følgende fire Aar, til hun 1674 d. 27. Maj fik Brev af sin Bejler Claus Olufsen Daa, at hun skulde blive hans Universalarving, selv om der ikke kom Børn i Ægteskabet, vel at mærke, hvis hun ikke

giftede sig efter hans Død. Det var sikkert den afgørende Grund til, at Fru Sophia, saa ung hun var, knap 30 Aar, ikke giftede sig efter sin Mands morderiske Død den 8. Dec. 1678, for saa havde hun været nødt til at afstaa væsentlige Dele af Claus Daas efterladte Ejendomme til hans Slægt, derunder først og fremmest hans dengang ugifte og uforsørgede yngste Søster *Christence Daa*, som hun hadede med et gengældt Had. Fru Lindenov solgte i 1679 sin Mands fynske Ejendomme, og fik i 1681 d. 31. Januar sin Mands himmerlandske Ejendom Daasborg, tidligere Næs, ophøjet til et Friherreskab under Navnet *Lindenborg* — tydeligt opkaldt efter hendes Pigenavn Lindenov, for at blive af med det om den myrdede Mand mindende Daasborg. Hun indsatte den syvaarige Greve af Samsø *Christian Gyldenløve* til sin Arvtager. Han var hendes Fættersøn, idet han var Søn af Christian d. 5. og Sophia Amalia Moth. Aarsagen var »eftersom hun til Sinds er sig ej videre udi Ægteskab at begive« (sml. Gjerding S. 92 ff). Han kom da ogsaa 14^{1/2} Aar gammel efter hendes Død d. 4. Aug. 1688 til at overtage Friherreskabet Lindenborg. Dengang hun gav sin kongelige Fætter dette Tilsagn om at forblive ugift Resten af sit Liv, var hun blot 32 Aar gammel. Fru Lindenov var jo Søsterdatter af den fangne Kongedatter Leonora Christina Ulfeld og skal igennem sin Navne Sophia Amalia Moth have været virksom for hendes Frigivelse. I sin Vemmetoftes Historie II S. 40 fortæller Brasch, at Leonora Christinas Frigivelse skele den 16. Maj 1685, og fire Dage efter afhentede Friherreinden Grevinde Leonora Christina af hendes Fængsel. Det turde dog være Chr. H. Braschs Forveksling med hendes ugifte Søster Jomfru Anne Kathrine Lindenov, i hvis

Bolig ved Holmens Kanal tæt op imod Kongens Nytorv Leonora Christina tog ind de allerførste Dage efter sin Løsladelse (Birket Smith Leonora Chr. Ulfeldts Historie II S. 275—77). Men Claus Gjerding har sikkert Ret i sin Formodning, at Friherreinden maa have været yderst virksom hos sin Fætter Kong Christian den femte for sin Mosters Benaadning, baade før og efter hans Moder Dronning Sophia Amalias Død d. 20. Februar 1685. Gjerding finder med Rette, at det er et smukt Træk ved Siden af alt det onde, der ellers siges om hende.

Om Friherreindens dødelige Sygdom og Død i 1688 fortæller Præsten Hr. *Bertel Andersen Skytte* (1632—1717) i Store Brøndum (se Gjerding 233 f.), at han paa Marie Besøgelsesdag d. 2. Juli 1688 betjente Friherreinden paa Lindenberg, »visam agonizare«, dvs. der »syntes at ligge i Dødskamp«. Denne Indførsel er sket i Siem Kirkebog. I Store Brøndum Sogns Kirkebog har Hr. Bertel Andersen skrevet senere i 1688: »Den 28. Juli er af en stærk Vattersot og hidsig Feber udi Aalborg hensovet vor fromme, gunstige Patroninde Sophia Amalia Lindenov, Friherreinde til Lindenberg, hensat i Blenstrup Begravelse den 11. September af Superintendenten.« Imellem Linierne har han senere tilføjet paa Latin »cujus exequiæ eo honestatæ«, dvs. hvis Ligfærd blev hædret af ham. Meningen er rimeligvis hædret med en Ligtale. Denne Ligtale er uheldigvis ikke bevaret, og der kendes desværre heller ikke Oplysning om Indskriften paa hendes Ligkiste. Den omtalte Biskop var Bispen i Viborg *Søren Glud* (1621—93, se Biograf. Lex. VIII 173), hvis Hustru Ida Christine Moth (1644—89) var en Søster til Sophia Amalia Moth, Moster

til den nye Besidder af Lindenberg, den unge Greve af Samsø Christian Gyldenløve.

Fru Lindenovs egen Sognepræst, Hr. Jens Jensen Mørch, der som Kapellan havde jordet hendes myrdede Mand, maatte nøjes med at kaste Muld paa Friherreindens Kiste, før den blev indsat i Blendstrup Begravelse. Han skriver derom i Blendstrup Kirkebog: »1688 den 4de Augusti døde Friherreinde Sophia Amalia Lindenou i Aalborg, og blev hendes Lig ført hid til Blendstrup Kirke og indsat i Begravelsen, som jeg kastede Muld paa den 11te September i hendes Alders 39. Aar.« Desværre har Pastor Jens Mørch ikke udtalt sig om Dødsårsagen, og han opgiver en anden Dødsdag end sin Kaldsfælle i St. Brøndum, 4. Aug. i Stedet for 28. Juli, men man regner med, at Sognepræsten har opgivet den rette Dødsdag, og at Hr. Skytte maa have husket forkert. Begge Præster har samme Jordfæstelsesdag den 11. Sept. 1688.

Det er muligt gennem egenhændige Breve at faa et direkte personligt Indtryk af den saa ilde omtalte Friherreinde. Et saadant Brev, skrevet d. 11. November 1677 til hendes fraværende Mand, et Aar og en knap Maaned før hans Mord ^{8/12} 1678, har Slotsforvalteren paa Rosenborg *H. C. Bering Liisberg* offentliggjort i sin Bog, *Fra gamle Dage* 1899 Side 30—32. Hun udgyder her sin Vredes Skaaler over sin letfærdige Mand, i endnu mere drastiske Vendinger, end Liisberg har vovet at trykke (sml. min Ud-gave af dette Brev i Festskrift til S. Vestergaard Nielsen 14. Marts 1949 S. 58. Tre Breve fra S. A. Lindenou) og over hans yngre Søster Jomfru *Christence Daa*, {om hvem hun siger i en Efterskrift:

Saasom jeg fornemmer, at det døve Bæst, I haver til Søster, naar hun haver forlystet sig med Brændevinsflasken, saa gaar hun op til By og Steder blandt Bønderne og belyver og fortaler mig, saa Gud give hende en Ulykke, den Kæltring.«

Man kan vist godt tage som givet, at naar Friherreinden har faaet et saa ondt Rygte efter sin Død, kan hun i ikke ringe Grad takke sin Svigerinde, Jomfru Christence Daa, derfor.

Om sin Mand siger Fru Sophia bl. a.:

»Og jeg for min Person vil ønske af mit Hjerte til Beslutning, at Gud, som nu haver skilt Eder og mig ad, vil aldrig samle os igen, men tage enten mig eller eder. Thi eders bæstiske Traktament, sidst jeg var paa Brahesholm med en skiden Mund, er mig endnu daglig i frisk Hukommelse.«

Hvad er Aarsagen til Fru Sophias ubeherskede Forbitrelse paa sin Mand og Svigerinde. Aarsagen turde være den, at hun, den højtfrugtsommelige Kvinde, ikke har kunnet faa sin Mand til at paatage sig Faderskabet til det Barn, hun snart skulde føde, han vil ikke tillade hende, at det faar *hans Faders og hans eget Navn*. Det maatte ikke faa Hædersnavnet *Oluf Claussøn Daa*, det maa nøjes med Morfadernavnet *Hans Lindenov Daa*. Hendes Sognepræst Hr. Niels Andersen skriver yderst ironisk i Blenstrup Kirkebog: »1677, 5. Decbr. inddøbte Kapellanen Hr. Jens Fruens Drengbarn paa Daesborg, og blev kaldet *Hans Lindenov Daa*.« Den gamle Sognepræst har aabenbart holdt sig selv for god til at døbe dette Horebarn, men har overladt sin Kapellan at hjemmedøbe Gøgeungen paa Daasborg! Havde Fru Sophia som ung 20 aarig Pige lidt en uhyre Forsmædelse, ved at hendes Trolovede Just Høg gjorde det forbi med hende, saa tilføjede hendes Mand og Svigerinde hende en næsten endnu større Forsmædelse, at hun

ikke fik Lov til at faa sin førstefødte Søn døbt med hans Faders og Farfaders Navn i sin Sognekirke af sin Sognepræst i Ære og Herlighed i Tilstedeværelse af Standsfæller og Godsets Bønder i størst mulige Tal. Men det blev hende, der trak det korteste Straa i denne Kamp, hun maa finde sig i, at hendes Mand kommer tilbage til Daasborg, *ledsaget af sin Søster Christence*. Et nyt Brev af 12. Okt. 1678 fra hende til de to Søskenes Fætter *Corfitz Ulfeldt den yngre* paa Mattrup viser, hvor forpint hun er i Tiden et Par Maaneder før Mordet paa hendes Mand. Det hedder bl. a. her (dette Brev er som de øvrige gengivet med nyere Retskrivning og Tegnsætning):

»... Særdeles takker jeg for det Løfte min Broder (dvs. Corfitz Ulfeld) gør med at ville gøre hans Flid til at persvadere (dvs. overtale) Christence Daa til at drage herfra. Da skulde det muligt være ondt at overtale hende dertil, thi den Splid og Trætte hun daglig med hendes Løgn kan foraarsage imellem os, bifalder (dvs. behager) hende saa vel, at hun vel ej skal ville herfra. Og efter det Levned og Omgængelse, som hun haver med hendes Broder, vil jeg selv sige, det var Synd, hun skulde komme udi nogen ærlig Mands Hus, men blive hos ham, for de daglig kan bygge paa Helved sammen, og saa paa det sidste gaa een Vej. Jeg skal med Guds Hjælp nok vide at skikke mig taalmodig derudi, thi jeg haver fuldkommen den Tro, at Vorherre er alt for retfærdig til, at han skulde lide (dvs. taale) det Levned at grassere mellem Søsken, men lader snart Fanden, som paa den Vis haver sanket dem, ogsaa snart skille dem ad.«

Hendes Mening er naturligvis, at Vor Herre vil lade en af det i Blodskam levende Søskenepar komme ulykkelig af Dage og blive »taget af Fanden«.

Fru Sophia Amalia opnaaede lige det modsatte af, hvad hun havde ønsket, gennem dette ukloge, temperamentsfulde Brev. Corfitz Ulfeld, som paa Forhaand maa have været hende velvillig stemt, ansaa aabenbart Sigtelsen for løgnagtig Kvindfølkesladder

og tog sig derfor slet ikke af hendes Sag. Tværtimod, han overlod ved en senere Lejlighed dette Brev til sin Søns Svigerdatter Jomfru Christence Daa, der anvendte dette og det første Brev til Claus Daa for at tilføje sin Fjende den størst mulige Skade og Fortræd i en Retssag, som Jomfru Christence Februar 1683 førte lige til Højesteret.

Foreløbig blev Udfaldet, at Jomfru Christence Daa blev hængende hos sin Broder og Svigerinde paa Daasborg. Vi ved i al Fald med Sikkerhed (Gjerdning 89), at hun opholdt sig paa Daasborg den Søndag Eftermiddag d. 8. December 1678, da det uopklarede Mord paa Claus Daa fandt Sted. Hun havde tilvendt sig Nøglen til sin myrdede Broders Kammer, hvor alle hans Breve og Tøj var i Gemme, og hun løj sig fra, at hun havde Nøglen, da Fru Lindenov, samme Søndag Aften Mordet var begaaet, spurgte Jomfru Christence og alle Folkene i Stuen, om de vidste, hvor Nøglen var. Der blev flittigt ledt efter Nøglen næste Dag Mandag, men Tirsdag Morgen, før Fruen var staaet op, saa de tre Folk, der vaagede ved Claus Daas Lig, at Christence Daa tog Nøglen i det Kammer oppe ved Skorstenen og gik ind i sin Broders Kammer. Tyendet holdt med Gaardens Frue imod hendes Svigerinde og røbede dennes Adfærd. Fruen sagde da til hende: »Efterdi du har været i din Broders Kammer i Dag, som jeg hører, maa du vist have Nøglen, endog du i Gaar nægtede det; fly mig Nøglen og kom med mig, jeg faar at se, hvorledes det staar til, og det forsikrer jeg dig, at hvis der er Breve (dvs. Adkomstdokumenter) eller andet borte, søger jeg dig derfor; thi jeg véd nok, at du gaar efter at gjøre mig og mit stakkels umyndige Barn Skade.«

Det viser sig, at Claus Daas Breve var i Behold,

men en Kuffert fuld af Klæder og Sølv var brudt, og Tøjet borte. Jomfru Christence maa vedgaa, at hun havde ført Tøjet til Matstrup — hun sagde som Vederlag for Penge, hendes Broder var hende skyldig, og som han ikke vilde give hende Haand paa (altsaa ved udstedt Gældsbevis). »Det er ej Sandhed, hvad du siger; din Broder var dig intet skyldig, jeg tror snarere, at du har ført dem bort, ham uafvi-dende.« Der blev da sendt Bud til Matstrup efter de bortførte Sager, de stod i Kirken i Jomfru Christences Kiste. Hun bad Pigen, der blev sendt til Matstrup efter Tøjet, om ikke at røbe overfor hendes Fætter og hans Hustru, »at det er min Søster Sophia Amalia Lindenovs Klæder; men sig, at det er mine Sørgeklæder, som jeg vil have at sørge med efter min Broder«.

I to Vidners Nærværelse faar Jomfru Christence nu Lørdagen efter Mordet stillet det Spørgsmaal, Fruen og hendes umyndige Barn til Efterretning, om hendes Broder var hende noget skyldig, som hun havde hans Haand paa. Christence Daa svarede, at sin Broders Haand havde hun ikke, men ellers var han hende dog noget skyldig. I sin senere store Proces imod Fru Lindenov opgjorde hun denne Gældsfordring til 149 Rigsdaler, men ved Kommissionsdom af 18. Aug. 1682 afviser de to Kommissionsdommere, Friherre Jens Juel til Vorgaard og Holger Parsberg til Eskjær, ogsaa dette Jomfru Christences Krav som ugrundet: »vi kunde ikke tilfinde Fru Friherreinde Lindenov nogen Betaling at gjøre«.

Samtidig afvises Jomfru Christence Daas Krav paa at faa godkendt en i Odense ^{22/3} 1682 bortstjaa-len Obligation paa 772 Rigsdaler, som skal være udstedt af Claus Daa d. ^{23/7} 1677, og en Fordring paa

100 Rigsdaler paa Sophia Amalia Lindenov personligt. De to gode Mænd afviser kategorisk at fælde Dom vedrørende Sophia Amalias private Brev til Claus Daa af ^{11/11} 1777, til Corfitz Ulfeld af ^{12/10} 1678 og til et tredje groft personligt Brev til Christence Daa af 22. Juli 1679, idet de betragter disse Breve som Retssagen uvedkommende.

Det sidste personlige Brev til Christence Daa (af ^{22/7} 1679 Wedelsborg) er et Svar paa en Klage fra Christence til en unavngiven Greve, vistnok Stiftamtmand over Viborg Stift, Grev *Kristen Skeel* til Sostrup, over at Fru Lindenov skulde have opbrudt nogle Kister paa Brahesholm, som tilhørte Jomfru Christence Daa, og som indeholdt hendes Tøj. Fru Lindenov svarer bl. a.:

Som du skriver, at have mistet noget skønt broget Tobin til en Seng, da haver jeg intet slikt fornummet, men udi en gammel sort Kiste, som var din salig Broders, som stod fuld med fransoske Bøger, laa, der jeg efter hans Død herover kom (dvs. til Fyn), noget broget stribet Tøj, var i Stykker skaaret, og syntes, som det havde været et Skørt . . . Efter det lod sig anse at have været et Skørt, kunde jeg vel tænke, at det havde tilhørt dig, eller et andet Kvindemenneske, men kan vel ogsaa vide, at efter (som) det fandtes i hans Gemme, maa han det vist have betalt, og naar I var der paa Gaarden sammen alene udi tre Fjerdingaar, tillige kunde I veksle og bytte meget om med hinanden, mig ubevidst.«

Paa Beskyldningen for Tyveri af Christences Tøj svarer Fru Lindenov:

»Jeg vil raade Dig, at Du holder Din Skarns Mund med at beskyldte mig at have taget noget af det Tøj, eller jeg skal vist finde andre Raad for din løgnagtige Tunge, som du saa længe haver brugt om mig, men hvorledes Du paa min Gaard Daaesborg, baade med Tyveri og andet Skarnevornsheds Forhold (har dig betet) udviser Tingsvidnet forkyndet paa Landsting.«

Fru Lindenov slutter sit Brev med disse Ord:

»Din salig Broders ulykkelige og morderiske Død, Du omskriver, tror jeg gør os andre værre end Dig.«

Ogsaa dette Brev bliver som sagt af Jomfru Daa forelagt de to Kommissionsdommere, Friherre Jens Juel til Vorgaard og Holger Parsberg til Eskjær, og afvist af dem i Kommissionsdommen af 18. Aug. 1682. Jomfru Christence Daa appellerer denne Dom til Højesteret.

Der findes bevaret meget udførlige Indlæg af begge de stridende Damer, stilet til Kong Christian den 5te, Fru Lindenovs d. 8. Dec. 1682, Frk. Christence Daas d. 10. Febr. 1683. Sagen blev paadømt ved Højesteret d. 20. Februar 1683, og det blev aabenbart en Stadfæstelse af Kommisdommen af 18. Aug. 1682, altsaa et komplet Nederlag for Jomfru Christence Daa.

I sit kloge, klare, skarpe Indlæg af $\frac{8}{12}$ 1682 hævder Fru Lindenov bl. a.:

»De trende Sendebreve fra mig . . . formener jeg underdanigst denne Sag ej at vedkomme«, men »hvad i samme Breve om hende findes skreven, skal jeg noksom explicere (dvs. udrede), vedstaa og bevise; findes der saa noget skrevet, som hun lyster at have konfirmeret for Højeste Ret, er jeg og gjerne dermed tilfreds«.

Jomfru Daa forelægger ogsaa de tre personlige Breve for Højesteret, og derved er de kommet til Eftertiden, indlemmet i det Kongelige Biblioteks Samling af Adelige Breve og derfra afskrevet af Claus Gjerding i Ny Kgl. Saml. 868 p. i Kv. II.

Hvor meget Fru Lindenov virkelig kunde have bevist af sine mange forskellige ærerørige Sigtelser imod Jomfru Christence Daa, ved vi jo slet ikke, vi ved blot, at Fru Lindenov paa Morddagen $\frac{8}{12}$ 1678 havde en Dødsfjende i sit Hus, der hadede hende af

hele sit Hjerte. Jomfru Christence havde her haft den allerbedste Lejlighed til at udspejde Fru Lindenovs hemmelige Veje, hendes mulige Forbindelse med hendes Mands Morder osv.

Naar hun og hendes Familie med hende ikke har rejst Mordsag imod Fru Sophie Amalia Lindenov, som hun havde Villie til at gøre den størst mulige Skade, turde Grunden være den ganske simple, at Fru Lindenov *var uskyldig i sin Mands Død*.

Om denne Mordsag findes der et samtidigt Kongebrev fra Kong Christian den 5te, hvoraf det tydeligt fremgaar, at denne gode retsindige Konge aldeles ikke gav sig af med at dække sin kødelige Kusine imod en alvorlig Mordsigtelse.

Brevet er udstedt d. 30. Januar 1679 og stilet til Christence Daaes Fætter, Corfitz Ulfeld paa Mattrup, sidenhen hendes Svigerfar:

»Eftersom vi af Stiftamtmanden over Viborg Stift, os Elskelig Hr. Christen Skeel, til os allerunderdanigst indgivne Supplication allernaadigst kommer udi Erfaring, hvorledes Claus Daae til Daaesborg . . . morderiske Vis skal være ombragt, og ej vides endnu, hvo samme Gerning gjort haver, ej heller fornemmes, at nogen sig Sagen med Alvorlighed antager, den tilbørligen at paa-tale; da er vores allernaadigste Villie og Befaling, at Du som en af den afdødes næste (dvs. nærmeste) Frænder, forbemeldte Drabs-sag paa Stervboens (dvs. Dødsboets) Omkostning ved Landslov og Ret, det bedste muligt er, med forderligste tilbørligen lader udføre.«

Overfor denne Mand, sin Fætter Corfitz Ulfeld den yngre, havde Christence Daae den bedste Mulighed for at anbringe sine Iagttagelser og Mistanker vedrørende sin Svigerindes Andel i sin Broders Mord, men den gode Mand rejser ikke Mordsag imod Sophie Amalia Lindenov, ganske simpelt, fordi han maatte regne hende for uskyldig i sin Mands Mord, hvad der saa ellers med god Grund kunde være at sige

hende paa med Hensyn til grov Tunge, ubehersket Skrivemaade og Uvillie mod sin Mand (sml. min Udgave Tre Breve fra Sophia Amalia Lindenou i Festskrift til S. Vestergaard Nielsen 1949 S. 54—61).

Vi har nu prøvet ud fra de samtidige historiske Kilder at faa et personligt Indtryk af den myrdede Claus Daa og af hans Hustru og Enke Sophia Amalia Lindenov. Vi gaar nu over til de eftertidige og rent sagnhistoriske Kilder, som vi nu fremlægger og kommenterer i *Tidsfølge*.

Den ældste af disse eftertidige Beretninger stammer fra Tiden før 1725, altsaa den nærmeste Eftertid. Denne Beretning er optaget i Rentemester *Michel Michelsens* beundringsværdige personhistoriske Samlinger vedrørende Danske Adelslægter, afskrevet i Gl. Kgl. Saml. 1087 i Fol. Det hedder her under Slægten Daa (sml. Gjerding Helligum Herred S. 85):

Oluf Daae og Anna Brahes fjerde Søn Claus Daae. Hans Frue var Sophia Amalia Lindenov . . . som først var forlovet med Jost Høeg til Gjordslev . . . men blev opslaget.

De havde tilsammen een Søn, Oluf Daae, som døde liden.

Denne Frue Sophia Amalia Lindenov lood ham forræderisk og Mordrisk ihjel skyde, blev siden af Kong Christian den femte ophøjet til Friherinde af Lindenberg.

Hun aufløde ellers i sin Enkestand uægte Børn, som hun dog skulde tillige med hendes andre slemme Gierning, indtil hun igjen blev svanger af Hoer og døde elendig af Tvillingfødsel udj Aalborg Anno , da hun saadant aabenbarede og gjorde een sand og god Poenitence og Omvændelse.

Samme Oplysninger genfindes under Familien Lindenov med en lidt ændret Ordlyd:

. . . Hun fik Claus Daae, som hun lood Mordrisk viis ihjel skyde . . . Hun aufløde ellers i sit Enkesæde nogle Børn og skulde samme med andet mere hendes Udyd, indtil hun igjen blev svanger af Hoer og døde elendig af Tvillingfødsel udj Aalborg anno , dog udj een sand bekiendelse og poenitence.

Hvorfra har Renteskriver Mikkell Mikkelsen disse Oplysninger? De kunde muligvis stamme fra Præsten ved Budolfi Kirke i Aalborg 1688 Hr. *Peder Clausen Reenberg*, som døde d. 16. Februar 1699, gennem hans Søn Hr. Claus Christian Pedersen Reenberg, som døde d. 1. Februar 1719, idet jo rimeligvis Faderen Hr. Peder Reenberg har modtaget Fru Lindenovs Skriftemaal, før hun døde som from og angrende Kristen, men man kan i saa Fald ikke forklare den gennemført hadefulde Tone i Meddelelsen, at hun *forræderisk og morderisk* har ladet sin Mand Claus Daa ihjelskyde. Tænker man sig derimod, at det er Slægten Daas Opfattelse af den fremmede, i Slægten indgiftede Kvinde, bliver det hele med et Slag mere forstaaeligt. Det er min Opfattelse, at den egentlige Ophavsmand til denne Bedømmelse er Jomfru Christence Daa, som døde 1701 i sit andet Ægteskab med Mogens Kaas til Gudumlund (Gjerding 91). Overfor den ganske samtidige, af god troværdig Præst givne Beretning i St. Brøndum Kirkebog, at hun døde af Vattersot og hidsig Feber, staar i den eftertidige Beretning 1725, at hun døde af Tvillingfødsel. Paa Forhaand maa man antage, at det er den samtidige Beretning, som er den rigtige, den eftertidige Beretning, som er den urigtige, men der kan dog tænkes den anden Mulighed, at den samtidige Beretning giver den saa at sige officielle, men urigtige Dødsaaarsag, mens den eftertidige Beretning afslører den virkelige, for Samtiden hemmeligholdte Dødsaaarsag. Vi kan ikke afgøre Sagen nu, men vender senere tilbage til dette Spørgsmaal.

Saa gaar vi over til det andet og endnu værre Angreb paa Sofie Amalie Lindenov, at hun *forræderisk og morderisk* har ladet sin Mand ihjelskyde.

Saa vidt jeg ved, findes der ikke i samtidige Kilder nogen som helst detailleret Redegørelse for de nærmere Omstændigheder ved dette Mord, intet Tingsvidne om det, saaledes som om Jomfru Christence Daas selvraadige og uheldige Optræden lige før og efter Claus Daas Mord. Men vi har en eftertidig Efterretning, der gør et yderst troværdigt Indtryk, og som ikke antyder det allermindste om, at Sophia Amalia Lindenov skulde have Lod eller Del i sin Mands Mord. Denne Efterretning har allerede den beundringsværdige unge historiske Samler *Claus Gjerding* fundet. Den er trykt i en Skildring af Lindensborgs Historie i »Nyttige og fornøvelige Jydske Efterretninger« den 20. November 1767 Nr. 47.

6te Ejer Hr. Claus Daae, som tilkiøbte sig denne Gaard og lod den efter sig kalde Daaesborg... Bemeldte Claus Daae, som var gift med Frøken Sophia Amalia Lindenou, blev ulykkelig ihjelskudt ved det saa kaldede røde Led, der gjør Skildsmisse imellem Lindensborg og Blendstrup Mark, af en fordækt og forrædisk Morder, som laae sammesteds paa Luur, da han om Aftenen kom til lige med sin Frue paa aaben Vogn kørende hjem fra Præsten Hr. Jens Mørck, der da boede i Blendstrup. Ved det første Skud blev han ikke truffen, men det andet Skud gjorde den Virkning, at Daae kort derefter opgav sin Aand, hvorpaa Morderen strax undvigte, men begik, som det fortælles, siden et Mord udenlands, og derfor blev henrettet. Af Blendstrup Kirkes Ministerial-Bog sees, at den Afdødes Liig er sammesteds i Begravelsen hensat den 15. Jan. 1679.« Derefter følger forskellige rent historiske Efterretninger om Friherreinden, men desværre ingen nærmere Redegørelse for hendes smertefulde Død i Aalborg 1688.

Denne Efterretning om Claus Daaes Mord er uheldigvis navnløs, men jeg tror ikke, at der kan være nogen berettiget Tvivl om, at den stammer fra Præsten *Otto Himmelstrup Mørch*. Han blev født i Gjerding Præstegaard d. 18. Marts 1723 som Søn af Pastor Bolle Mørch (¹⁴/₁ 1682—¹⁴/₂ 1765), og han døde i Gjerding d. 6. Aug. 1775. Den Pastor Jens Mørch,

han nævner, er hans Farfader, vor gamle Kending, Kapellanen *Hr. Jens Jensen Mørch* (o. 1640—29 Juni 1718), der har hjemmedøbt Hans Lindenov Daa paa Lindenburg, begravet baade hans foregivne Fader og ham selv i 1679, og som i 1688 har kastet Muld paa den afdøde Friherreinde i Blendstrups Begravelse. Oplysningen om, at *Hr. Jens Mørch* paa den Tid Mordet foregik, boede i Blendstrup, er fuldstændig rigtig. Han var jo, indtil den gamle Sognepræst *Hr. Niels Andersen* døde i Midten af Februar 1685, Kapellan og boede som saadan i Annexgaarden i Blendstrup, mens han naturligvis som Sognepræst flyttede til Præstegaarden i Gjerding.

Hr. Otto Himmelstrup Mørck er jo først født knap fem Aar efter sin Farfaders Død, men gennem hans gamle Fader Bolle Mørk, født endnu, mens Friherreinden levede paa Lindenburg, gaar hans Efterretning tilbage til Farfaderen *Hr. Jens Jensen Mørch* og maa repræsentere hans samtidige Syn paa Mordgerningen: det er en Snigmorder, som først i sit andet Skud rammer *Hr. Claus Daae*, der snart efter opgiver Aanden. Snigmorderen flygter, uden at blive paagrebet, og efter Sigende skal han siden være blevet henrettet for et Mord, begaaet i Udlandet.

Naar Pastor Mørck kalder Mordet *forræderisk*, maa det betyde, at han opfatter det som forøvet af en Mand, der stod i den myrdede Herremands Tjeneste, ikke derimod som forøvet af en fremmed eller uvedkommende Morder. Man har formentlig i Samtiden haft en bestemt Viden om, hvem den Mand var, der pludselig forsvandt fra Godset og lykkedes at redde sig til Udlandet, hvor han senere skal være henrettet for Mord.

Vi kommer nu til den ældste egentlige Sagnop-

tagelse, Pastor *Henrik C. Seerups* meget udførlige Sagnoptegnelse med indføjjet Kommentar, som aldrig tidligere har været udgivet i sin Helhed, men kun i et ufyldstgørende Uddrag af Sagnsamleren *Just Mathias Thiele* i hans berømte Værk *Danmarks Folkesagn I 1843 I S. 304—07*. Thiele har fuldstændig slettet den sagnhistoriske Kommentar, Hr. Seerup har givet, især fra sine Undersøgelser i *Blenstrup Kirkebog*, og ogsaa de Forbehold overfor Sagnenes Fremstilling, som Hr. Seerup har gjort, ud fra sund Fornuft. Thiele-Uddraget af Seerup har indvirket ikke blot paa den senere Sagnoptegnelse, se f. Eks. *Danske Sagn IV Nr. 725*, men ogsaa paa Historikernes Opfattelse af *Sophia Amalia Lindenov*, som fra og med *Tyge Becker* i hans *Prospekter af danske Herregaarde VI 1853* gør sig gældende i vore to Biografiske Leksika. Sørøgeligt, at en saa indsigtfuld Historiker som *Claus Gjerding* ikke har kendt »den grønne Bog«, men troet, at den var forsvundet. Seerups Fremstilling gives her i sin fulde Udstrækning og efter sin fulde Ejendommelighed, selv om der derved maa fremkomme en Del Gentagelser fra min tidligere Fremstilling. Seerup støtter sig naturligvis til den Fremstilling af *Lindensborgs Historie*, som *Pontoppidan* har givet i *Danske Atlas 1769 V S. 78 f.*, men synes ikke at kende Fremstillingen i *Jydske Efterretninger 1767* og ikke heller Oplysningerne hos *Renteskriver Mikkel Mikkelsen 1725*.

Fru Sophie Amalie Lindenov paa Lindensborg.

§ 92.

Af Fortidens mærkelige Personer her i Egnen er der ingen, man har flere Sagn om, end *Friherreinde Sophia Amalia Lindenou*. Hun var, som bekendt, en Datter af Hr. *Hans Lindenou*, *Rigets Raad*, og *Frøken Elisabetha Augusta*, en af *Kong Christian den*

Fierdes Døttre med Fru Kirstine Munk. Han blev, temmelig ung uidentvilt, gift med Claus Olufson Daa, og maatte tilbringe sin Tid eenlig paa Lindenberg, da kaldet Daasborg, efterdi Manden for det meste skal have været fraværende, som Oberst i Kongelig Tieneste. For at korte sig Tiden, vil man nu vide, at hun skal have havt mangfoldige Elskovs-Handeler, endogsaa med Folk af den allersimpleste Classe.

Flere Gange skal hun være bleven Moder, uden at kunne give sin Mand Skyld derfor, og hvor Fostrene saa blev af, vidste man ikke ret at sige; der er et Hul i Muren paa en af Lindenberg de (runde Taarne) (r. Taarne overstreget) tvende smaae Qviste eller Udbygninger paa søndre Side, om hvilket gaaer allehaande Tale. En Søn har nok dog Manden paa en Maade maattet vedkiende sig; thi under Aar 1677 findes i Blenstrup Kirkes ældste Ministerialbog af daværende Sognepræst til Gierding og Blenstrup M. Niels Andersen antegnet saaledes: »NB 5 Decemb. indedøbte H. Jens Fruens Drengbarn (Søn) paa Daahessborg, oc Bleff kaldt, Hans Lindenou Daa, som —« videre findes ikke anført i Kirkebogen, heller ikke, naar og hvor Hiemmedaaben er publiceret. Sært nok ogsaa, at Barnet kaldes *Fruens Drengbarn*, dog saaledes at Ordet *Drengbarn* er understreget og *Søn* sat ovenover; at altsaa Moderen og ikke Faderen nævnes, som ellers overalt med ægtefødte Børn der i Kirkebogen pleier at være Tilfældet. Den Hr. *Jens*, som her ommeldes, var Capellan og boede i Blenstrup Annexgaard, og stod sig godt hos Fruen, hvis Cammerjomfrue Karen Bierring han havde til Ægte. Derimod hedder det, at Sognepræsten var ilde anset, og kom han til Lindenberg, turde han intet nyde af Frygt for at faae noget, han ikke kunde taale. Fruen skal ogsaa have vidst at give dem af hendes Galaner, som ikke kunde tie med de nydte Gunstbevisninger, en saadan Dvaledrik, at de forglemte at tale derom.

§ 93.

Claus Daa blev i Slutningen af Aaret 1678 ihjelskudt ved Indkiørselen til Lindenberg Mark, Rødeled kaldet, der hvor Rødeledshuset staaer. Han og Fruen vare kiørte til Kirke i Blendstrup. Efter Tienesten pleiede de at tage ind til Capellanens og der spise til Middag. Imod Aften, da de skulde hjem, var Fruen upasselig og kom sig ikke før henimod Midnat, og saa vilde hun hjem. Da de kom til Rødeled, hvor man kan vide, at Vognen for Ledets Skyld maatte standse, holdt der en Person til Hest, udrustet med en Karabin og 2 Pistoler, og gjorde et Skud efter Hr. Daa, som sad paa aaben Vogn, hvorved Fruen skal have sagt: »Ach, min Hierte, Jeg er bange Du fik Skade!« »Nei, svarede han, »den Gang ikke« og sprang i det samme ud, og vilde skiule

eller forsvare sig under Vognen. Hvorpaa der atter blev sagt: »Fik Du ikke, da skal Du faae!« og med det samme skeede igien et Skud, som gav Claus Daa sit Banesaar. Død blev han ført til Lindenberg, og Fruen fik strax Bud efter Capellanens i Blendstrup: Hr. Jens og Kone, som alt vare gangne til Sengs, maatte igien op og kom strax afsted. Da nu Præstekonen især var utrøstelig og ikke kunde holde op at græde over det Passerede, skal Fruen have sagt til en lille Barnepige, som hun havde: »Ach, Barn, hent os en Teglsteen, vi kan tørre Karens Øyne med!« Nu mærkede da Præstens nok, hvad Klokkeren var slaget, og de toge strax hjem igien. Hvem egentlig Ugierningsmanden var, og hvor han blev af, er der kuns Formodninger om. Sagnet, maaskee det udsprede Rygte, vil, at hiin Person var en reisende Krigsmand, som kom fra Færgestedet ved Lindenberg, hvor han vilde have været sat over, men maatte vende om igien, da Færgen ikke var istand, og skal nu just paa ommeldte Sted have mødt Claus Daae, da han kom med sin Frue fra Blendstrup, givet sig i Kast med ham, fordi han ikke holdt sit Færgevæsen i bedre Stand, og under det opstaaede Skienderi jaget ham en Kugle i Brystet. Den samme Person skal paa Veien til Færgestedet have taget et lille Barn, som gik paa Blendstrup Gade, og kastet det i et Hul, Sønderkilde kaldet, hvoraf, som det hedder, man da nok kunde see, at det var Een, som vilde giøre Ondt. Men Barnet maa dog ikke være druknet, thi Blendstrup Kirkegaard har intet saadant Dødsfald at ommelde ved den Tid. Efter Andre skal Skiøtten paa Lindenberg have været Gierningsmanden. Atter Andre vise hen paa en Mand i Horsens (Blendstrup Sogn). At Nogen blev tiltalt eller straffet for Mordet, er der intet Spor til. Om Claus Daas Dødsfald staaer blot i Blendstrup Kirkebog under Aar 1679 saaledes: »Den 15. Januarii begroff H. Jens welb. Claus Dahe til Dahsborg« uden videre at melde om hans Dødsmaade eller andet. Strax efter, under samme Aarstal læser man: »Onsdagen den 26. Martii begroff H. Jens welb. Hans Lindenow Dahe«; — altsaa det ommeldte »Fruens Drengbarn« som da maa have været noget over Aar gammel.

§ 94.

Ellers vil man vide, at Frue Lindenow engang tilforn skøl have lagt an paa, at blive sin Mand quit paa saadan Maade: Han var henne et Sted og skulde komme hjem silde om Aftenen, da det var meget mørkt. Hun lod da Vindebroen trække op, i Haab at naar han kom kiørende i Fart, saa da med Heste og Alt skulde styrte i Gravene og omkomme. Men han maa nok ikke den Gang have kiørt til som sædvanligt, thi Forløberen fik Tid at standse og vendte pludselig om, hvorved han da blev advaret om Faren, og slap den Gang i Behold. Fruen maatte sagtens kunne anføre

en Undskyldning, hvorfor hun havde ladet Vindebroen trække op. Claus Daa skal, efter Folks Sigende, have været en mild og venlig Mand; skiøndt andre vil vide, at han har været temmelig stræng imod Fruen, saa at hun undertiden, naar han kom hjem fra Feldten i Besøg, skiulte sig saalænge i Bønderbyerne; men hun kan maaskee da have været i saadanne Omstændigheder, hvori hun ikke vel kunde fremstille sig for sin Ægteherre.

§ 95.

Efterat Manden var ryddet af Veien, vil man vide for vist, at Fruen endnu mindre end tilforn skal have paalagt sig nogen Tvang; og for ikke i Henseende til sine Elskovs-Handler at trykkes af noget Baand, besluttede hun, ikke fremdeles at indlade sig i Ægteskab. Ja for ogsaa af Navn at svare til det hun vilde være, blev hun gjort til Friherinde, paa Vilkaar, at Friherskabet Lindenborg efter hendes Død skulde tilfalde Grev Christian Gyldenløve. Herom staaer i Erections-Patentet af 31. Januarii 1681 saaledes: »— Belehne Vi — nemlig Kong Christian den Femte, hvem Fruen skal have havt for Skik, naar hun taledede om ham, at kalde: *vor Chresten*, og at true Folk med, naar de ikke vilde, som hun vilde, Friherinde Sophia Amalia Lindenou udi hendis Liffstid, og eftersom hun tilsinds er, sig ei videre udi Ægteskab at begiffue, da efter hendis dødelig Afgang Os Elskelig Christian Gyldenløve, Grefue til Samsøe etc. og hans Egte Liffsarvinger og Descendenter af Mand og Quindekion med forberorte Friherskab Lindenborg o. s. v. »Der siges om Lindenborg i den Tid, at der paa samme var 16 Par Folk, som søgte Seng sammen, uden at eet Par af dem var ægteviet sammen; ligesom at Friherinden, naar hun efter overstanden Barselseng blev saa vel, at hun igien kunde kiøre ud, da ved Een af sine Fortrolige lod Barnet sætte ud ved den Vei, hun skulde komme ad, hvor det naturligvis af hende blev fundet, og, som Hittebarn, udsat til Forsørgelse hos Folk i Byerne, og de Folk manglede da aldrig Koe eller Soe, men havde altid fuldt op i alle Maader. Imidlertid veed man dog ikke, at der er Nogen af den Afkom tilbage; en Søn skulde der have været, som kom til Kiøbenhavn, blev udsvævende og døde i ussel Forfatning. I Blendstrup Kirkebog findes intet om saadanne Børn fra den Tid. Under Aar 1678 staaer blot: »Den 4. Sept. begroff H. Jens det ubekjendte Pigebarn, som bleff sent til Horsens, oc der døde.« Dersom ikke Fruens Søn, Hans Lindenou Daa, inde-døbt den 5. Dec. 1677 har lagt længe udøbt, saa kan dette Pigebarn ikke være Friherindens, med mindre man vil antage, at det ei er noget nyfødt Barn, her er Tale om, men et ældre; men Kirkebogen har intet om, at et saadant her er døbt. Af Kirkebogen kan sees, at der til den Tid har lagt en Ritmester Rose og

en Lieutenant Jørgen Husum, maaskee i Indquartering, paa Lindenberg. For Curiositets Skyld har jeg seet efter i Kirkebogen for Aarene 1679 til 1688, begge iberegnete, og fundet i Blendstrup Sogn fødte saaledes:

Af Mandkiøn 58, hvoriblandt 5 uægte, af Quindekiøn ligeledes 58, hvoriblandt 8 uægte; altsaa fødte ialt 116 Børn, og deriblandt 13 uægte d. e. omtrent hvert 9de, ligesom i Decenniet fra 1646 til 1655 (se § 83).

§ 96.

Om Friherindens Dødsmaade fortælles der, at hun laae paa Lindenberg i mange Dage i Barnsnød, uden at kunne føde, og at der blev tilsagt at skulle møde paa Lindenberg 4 af Godsets de stærkeste og taaligste Heste, man vidste at udsee, hvoriblandt 1 fra Færgeoldgaarden i Haals og 1 fra en Gaard i Horsens, og at disse bleve sammenspændte med Stænger, Liner og Remme, saaledes at der blev Plads imellem dem, hvor Fruen blev lagt paa et Læderdækket, indhyllet i Sengeklæder, og paa saadan Maade ført til Aalborg, under Musik, vil man sige, for at Folk ikke skulde høre hendes Jammerskrig. Hestene, hertil bleve brugte, skal aldrig have forvundet den Reise. Men heller ikke der kunde hun forløses. Fosteret blev udskaaet af hendes Side, om dødt eller levende, vides ikke; og selv opgav hun Aanden. I Blendstrup Kirkebog staaer under Aaret 1688: »Den 4 Augusti døde Friherinden Sophia Amalia Lindenov i Aalborg, og blef hendes Liig ført hid til Blendstrup Kierche, og indsat i Begravelsen, som Jeg — Jens Mørch — kaste muld paa d. 11. Septbr. 1688 i hendis alders 39 Aar.« Hvorimod udi Store Brøndum Kirkes Ministerialbog fra samme Tid findes under Aar 1688 af daværende Sognepræst Berthel Andersen antegnet saaledes: »28 Juli er af en sterch Vattersot oc hidzig Feber udi Aalborg hendøet vor fromme gunstig Patroninde Sophia Amalia Lindenou, Friherinde til Lindenberg, hensat i Blendstrup Begravelse den 11 Sept. ejus exequiæ cohonestatæ af Superintendenten.« Her faaer man ikke allene en anden Dødsdag, med netop en Uges Forskiel, men ogsaa en ganske anden Dødsarsag at vide. Meget mueligt, ja høyst rimeligt, at denne er den sande; thi det er næsten ikke tænkeligt, at en Kone i Barnsnød skulde ladet sig paa ommeldte Maade føre til Aalborg, men nok, om hun laborerede af Vattersot, og derfor ikke kunde taale at kiøre, og dog gierne vilde did, for at tages under Cuur. Hun kunde vel ogsaa nok være baaren paa anden Maade end den, Sagnet ommelder, men ikke saa hurtig, og neppe i saa bequem en Stilling. Har hun været vattersottig, maaskee i flere Aar, kommer hendes Eftermæle til at staae i et ganske andet Lys, og den onde Folkesnæk faaer for en stor Deel heri sin tilstrækkelige Grund. Den Superintendent, der ommeldes at have hædret hendes Jorde-

færd, formodentlig ved Liigprædiken, var uidentvill *Søren Glud*¹⁾, daværende Biskop over Viborg Stift. Det Læderlagen, hvorpaa Friherinden blev ført, skal lang Tid derefter have været at see i Hennige Bomholdts, siden Jørgen Nørgaards, nu Kjærs Gaard paa Nye Torv [dvs. Svalegaarden, Østeraa 2, hendes Vinterbolig], hvor hun siges at være død.

§ 97.

Efter hendes (dvs. Fru Sophie Lindenous) Død skal der i mange Tider have været stor Allarm af hende paa Lindenberg og i Blendstrup Kirke. Kisten, hun laae i, blev Laaget splintret paa og løftet af. Tingen var, at hun skulde være bleven begravet med en kostbar Guldkiæde om Halsen; den var der nok Liebhaber til, og formodentlig er man ikke gaaet lemfældig nok til Værks med at faae fat paa den. Hun har kun været liden af Væxt; thi mange, endnu levende, have seet og rørt ved hendes Liig, vel kuns Skind og Been, men dog conserveret, indtil hendes Kiste med alle de andre, som stode i Begravelset, se Paragraf 71, blev nedsat i en stor Kule i Jorden paa det Sted, Begravelset før havde været. Nu hvile hun med de andre i Fred!

Naar vi staar over en Sagnoverlevering, som den her gengivne, er det altid af stor Vigtighed at kunne fastslaa, hvem der er Optegnerens Hjemmelsmand eller Hjemmelsmænd. Desværre har Pastor Seerup ingen direkte Oplysninger givet i saa Henseende, men det er rimeligt, at han har sammenstillet Oplysninger fra flere forskellige Meddelere. Kærnen i disse Sagnoptegnelser er imidlertid efter min Opfattelse en Familieoverlevering i Præsteslægten Mørch, som i sit allerførste Udspring gaar tilbage til dens Stammer, *Karen Jensdatter Bjerring*, Fru Sophia Amalia Lindenovs tidligere Kammerjomfru, gift med Kapellanen Hr. Jens Mørch, senere Sognepræst i Gjerding og Blenstrup. Det enestaaende er her sket, at selve Stammerens Oplevelser paa den mærkeligste Dag

¹⁾ som var gift med Ide Christine Moth, en Søster til den bekiendte Grevinde Sophia Amalia Moth, hvem Marm. Dan. kalder *virgo venustissima* (den skønneste Jomfru). Tom. I p. 117.

i hendes ganske sædvanemæssige Præstegaardsliv, den Dag hvor hendes tidligere Husbond Clans Olufsen Daae blev myrdet, er blevet nedarvet i Slægten til hendes Oldebørn, og gennem en af disse meddelt den gode og samvittighedsfulde Optegner, Pastor Henrik Seerup. Provst Otto Himmelstrup Mørch, der døde d. 6. Aug. 1775, blot 42 Aar gammel, havde ikke mindre end 14 Børn (se Gjerding S. 129), og af dem levede ikke saa helt faa i 1828, bl. a. den tredie ældste Datter Frederikke Sofie, f. 1752, gift med Forpagter Søren Munk paa Randrup og død $2\frac{1}{4}$ 1839.

Om Stammeren *Karen Jensdatter Bjerring* ved vi fra Wiberg og Gjerding (S. 121 f.), at hun døde d. 5. April 1706 i Gjerding Præstegaard, 63 Aar 2 Maaneder og 3 Dage gammel, dvs. hun er født den 2. eller 3. Februar 1643. Hun havde, vi ved ikke hvor længe, været Kammerjomfru paa Lindenberg hos Fru Sophia Amalia Lindenov, da hun, over 34 Aar gammel, blev trolovet med Kapellanen i Blendstrup Annexgaard, Hr. Jens Jensen Mørch — han havde været Kapellan siden d. 18. Oktober 1671 (se Kirk. Saml. VI 447). De bliver viet den 24. Maj 1678 i Blendstrup, ikke af deres Sognepræst, den gamle Hr. Niels Andersen, men derimod af Præsten i Bælum, Hr. Jens Nielsen Horsens. De havde fem Børn.

Det ældste Barn Hans blev den 3. Aug. 1679 frembaaret i Kirken af Oberstinden til Dragsgaard; det næste Barn, en Datter, blev opkaldt efter Friherreinden og frembaaren af Gunde, Klaus Høgs i Aalborg den 27. Februar 1681. Saa fik Fru Karen Tvillingerne Bolle og Vivekke Katrine. Deres Daab konfirmeredes af Hr. Bertel Andersen Skytte i Brøndum d. 14. Februar 1682. Drengen frembares af Friherreinden og Pigen af Dorethe Bjerring, forment-

lig Fru Karens Søster eller Svigerinde. Ogsaa det sidste i Blendstrup Annexgaard fødte Barn Jens, døbt den 9. September 1683 af Hr. Jens Nielsen Horsens i Bælum, den Præst, der havde viet Forældrene, blev frembaaret af Friherreinden.

Selv om Kapellanen i Blendstrup og hans Hustru naturligvis var stærkt afhængige af deres gunstige Patroninde paa Lindenberg, vilde de selvfølgelig ikke have opkaldt deres ældste Datter efter Friherreinden, hvis de mente, at hun havde sin Mands Død paa sin Samvittighed enten ved lejet Snigmorder eller ved lidenskadelig Elsker. De vilde ikke heller paa deres Livs stolteste Dag have ladet Friherreinden være den, som frembar deres Tvillingsøn Bolle, den senere Præst i Blendstrup, til Daaben, eller halvanden Aar efter deres Søn Jens, efter almindelig dansk Navneskik deres sidste Barn. Dette samtidige Tillidsvotum mener jeg, maa ligesom Hr. Bertel Skyttes i St. Brøndums Vidnesbyrd ved hendes Død veje, tungt i den saa ilde omtalte Friherreindes Favør.

Vi gaar nu over til den efter vor Opfattelse oprindelig fra Fru Karen Bjerring stammende Efterretning om Hr. Claus Daas Mord — han blev jo betegnende nok aldrig opkaldt af Kapellanfamilien ved Navnegivningen af deres Børn. Fru Karen Bjerring var, da Mordet fandt Sted, nygift den 24. Maj 1678. Hun var slet ikke helt ung, 35 Aar gammel, men var endelig kommet vel i Havn i et godt og lykkeligt Ægteskab, i Venskab med de unge Herremandsfolk paa Lindenberg, som tog ind og spiste til Middag hos dem, naar de havde været til Gudstjeneste i Blendstrup. Det var ogsaa Tilfældet den Søndag, hvor i Følge Seerups Sagnmeddelelse Mordet fandt Sted. Det var efter Kisteindskriften i Blendstrup Kirke den 8.

December 1678. Efter Bauers Evighedskalender kan vi let fastslaa, at den 8. December 1678, juliansk Tidsregning, var *en Søndag*, anden Søndag i Advent, og ikke en Torsdag, som Tyge Becker vil bilde os ind. Efter gregoriansk Tidsregning vilde d. 8. December 1678 have været en Torsdag, men vi havde jo indtil $18\frac{1}{2}$ 1700 juliansk Tidsregning i Danmark. Tyge Becker har ligeledes det kedelige Uheld at gaa ud fra, at den lille Dreng skulde være født ganske kort Tid før Mordet og døbt d. 5. Dec. 1678; i Virkeligheden fandt hans Daab paa Lindenberg Sted Aaret før den 5. December 1677, og han var altsaa, da Claus Daa blev myrdet, godt og vel et Aar gammel.

Vi konstaterer Sagnoptagelsens historiske Værdi ved at fastslaa, at den har bevaret den *rigtige Ugedag* for Mordet, nemlig Søndag, ligesom de rigtige Navne paa Kapellanen og hans Hustru Jens og Karen er bevaret i de 150 Aar, der er hengaaet mellem Mordet i 1678 og Sagnoptegnelsen i 1828 (eller lidt tidligere, allertidligst 1820). Vi kan ogsaa fastslaa Sagnoptegnelsens Afdrift fra Virkeligheden: efter Sagnet fandt Mordet Sted ved Midnatstid, i Virkeligheden fandt det Sted mellem 5 og 6 om Eftermiddagen (Kistens Indskrift), støttet af det samtidige Tingsvidnes Vidnesbyrd, at allerede Søndag Aften udspørger Fru Lindenov om Nøglen til hendes Mands aflaaede Kammer — den som befandtes i hendes Svigerindes Jomfru Christence Daas uretmæssige Besiddelse Tirsdag Morgen d. 10. December. Nu spiser vi til *Midtag* paa alle mulige og umulige Tidspunkter af Døgnnet, men dengang spiste man til Middag midt paa Dagen, altsaa efter Formiddagsgudstjenesten. Det kan meget vel være rigtig, at Fru Lindenov har været upasselig om Eftermiddagen, saa Hjemturen til

Lindenberg først fandt Sted i Mørkningen, ved Femtiden.

Om selve Mordet oplyser Sagnet, at det fandt Sted ved Røde Led, at Morderens første Skud paa Hr. Daae i den aabne Vogn gik udenom, og at Hr. Claus Daa fik sit Banesaar i det andet Skud. Det stemmer fuldstændig med den i Jydske Efterretninger 1767 givne Fremstilling, der jo, som vi mener at have godtgjort, stammer fra Fru Karen Bjerrings Mand, Kapellanen Hr. Jens Mørch. Der synes ikke at have været Kusk paa Vognen. Hr. Daa har vel selv siddet foran paa Bukken og kørt for sin Hustru, der sad bagved i den aabne Vogn. I modsat Fald havde sikkert en af de to Beretninger omtalt denne Kusk. Fru Lindenov er altsaa rimeligvis eneste Øjenvidne til Mordet, hvis Forløb hun naturligvis har skildret overfor sine trofaste og paalidelige Venner, de unge Kapellanfolk, da de efter Mordet blev hentet op paa Lindenberg. Det maa være fra Fru Lindenov, det Ordskifte stammer, som Fru Karen, men ikke hendes Mand, har givet Oplysning om. Fru Lindenov sagde: »Ach, min Hierte, jeg er bange, Du fik Skade!« »Nej«, svarede han, »dengang ikke!« og han vilde skjule eller forsvare sig under Vognen. Saa blev der sagt fra Morderen: »Fik du ikke, da skal du faa!« og med det samme skete igen et Skud, som gav Claus Daa sit Banesaar. Mens Hr. Jens skildrer Morderen som en Snigmorder, der laa paa Lur, skildrer Fru Karen Morderen som en Person til Hest, udrustet med en Karabin og to Pistoler. Det sidste er sandsynligvis Afdrift fra den historiske Virkelighed, den lumske Snigmorder, der flygtede bort, mens Fru Lindenov løb fra Mordstedet Røde Led

over Lindenburgs Hovmarker, for at faa Hjælp oppe paa Gaarden.

Hun sender, som rimeligt er, straks Bud efter sine unge Venner, Kapellanfolkene i Blendstrup. Det hedder i Sagnet: »Hr. Jens og Kone, som alt vare gangne til Sengs, maatte igen op, og kom straks afsted til Lindenburg.« Heroppe sker der noget, som Fru Karen aldrig kunde glemme. Da hun i særlig Grad var utrøstelig over det passerede og ikke kunde holde op ut græde, sagde Fruen til en lille Barnepige, som hun havde: »Ach Barn, hent os en Teglsten, vi kan tørre Karens Øjne med!« At Fruen havde en lille Barnepige til sin godt etaarige Søn Hans Lindenov Daa, er en selvfølgelig Sag, og at Fru Lindenov har udtalt sig, som Sagnet angiver, anser jeg for at være i fuld Overensstemmelse med hendes Karakter, som vi kender den af samtidige Breve og Optrin. Hun var jo heller ikke som Fru Karen lykkelig gift, hun, som var et meget aabensindet frittalende Menneske, tager lidt Afstand fra sin Venindes efter hendes Mening vel ubeherskede Sorg. Fru Sophia kan jo meget vel have følt *det*, at hendes Mand blev *myrdet*, som en Skam og Forsmædelse, og derfor ikke villet nævne det i hans Kisteindskrift. Morderens Motiv kan jo have været det, at Herremanden havde forgrebet sig paa hans Hustru eller Datter, han var jo letfærdig af Karakter i Følge hans Hustrus Karakteristik af ham i sit personlige Brev af 11. Nov. 1677. (Festskrift til Vestergaard Nielsen S. 58.)

Seerups Sagnoptegnelse opgiver, at man kun havde Formodninger om, hvem Morderen var. Særlig nævnes en fremmed Krigsmand, der var forbitret over, at Færgevæsenet ikke var holdt i Orden af Claus Daa, han skulde have givet sig i Ordstrid med Her-

remanden og under Skænderiet skudt ham en Kugle gennem Brystet. Han skulde endog have taget et Barn paa Blendstrup Gade og druknet det i Sønderkilde. Et saadant druknet Barn nævnes ikke i Kirkebogen, og Mordhandlingen strider mod den, vi kender fra Pastor Mørck 1767. Denne Krigsmand kan da ikke være den rigtige Morder, som snarest i Følge 1767 Optegnelsen maa være en af Godsets egne Folk. Mellem disse nævnes Skytten paa Lindenberg og en Mand i Blendstrup som den formentlige Morder. Ingen af dem sættes i Forbindelse med Friherreinden som Anstifter af Mordet. Ganske anderledes er det i en Sagnopskrift fra o. 1840, meddelt af Thiele i hans Danmarks Folkesagn I S. 303—04:

Paa Grevskabet Lindenberg boede engang en Frue ved Navn Fru Mette. Hun var i altfor god Forstaaelse med Herskabets Jæger og indesluttede sin Husboud i en Kielder, hvortil der kun var et lidet Hul, saa at Maden derigjennem kunde rækkes ham. Hendes Levnet var fuldt af Uteerlighed, og de Børn, hun fik, kvalte hun strax efter Fødselen i en Ovn, som endnu skal være til.

Omsider vilde hun ganske skille sig af med sin Mand og tog ham da en Søndag med i Kirke. Paa Veien hjemad hørtes et Skud, hvilket var et aftalt Tegn af Jægeren, og ved at høre det, sagde hun: »Ak! kiære Mand! jeg bliver saa ængstelig! Stig dog ud at sec, hvad det monne være!« Og som han steg ud af Vognen, faldt han strax for et andet Skud. Dette skete paa et Sted ved Veien, der endnu kaldes Røde-Led, mellem Lindenberg og Blendstrup By. Da nu denne onde Qvinde skulde til at dø, kunde hun ikke blive af med Livet og piintes forfærdeligen. Hun lod sig da føre til Aalborg, og for ikke at rystes for meget, spændtes der et Lagen ud imellem fire Heste, og i dette Lagen blev hun saaledes baaret til en Gaard i Aalborg. Dog vare hendes Lidelser saa svare, at hun uafadeligen maatte skrike, hvorfor en døvende Musik maatte følge med, at ikke Hestene skulde blive skye. I Aalborg fik hun da Ende paa sit Liv, men fandt ingen Rø i Graven; thi hver Julenat gaaer endnu det samme støiende Tog, som da hun førtes til Aalborg, igjennem Luften over Østerport og Huset, hvor hun døde. Paa Lindenberg siges hun ogsaa at gaae igien, med udslagne Haar og klapprende Tøfler gjennem Salene. I Kielderen sees endnu de Jernringe i Muren, til hvilke hun bandt

sin Ægteherre, og her er det især uhyggeligt. I Blendstrup Kirke er hendes Liig begravet.

(Saaledes lyder det mundtlige Sagn, slutter Thiele og anfører derefter det ovenfor omtalte Uddrag af Hr. Seerups Sagnoptegnelser.)

Vi kender desværre ikke Navnet paa Thieles Optegner eller hans mundtlige Hjemmelsmand. Heller ikke Thieles Manuskript er bevaret, det har Thiele uheldigvis ikke haft Sans for at bevare til Efterverdenen. Men af Sagnfortællingen selv, er det klart, at den stammer fra andre Samfundslag, end Kærnefortællingen i Seerups Optegnelser, nemlig fra selve det Tyende paa Avlsgaarden, som har Lindenburgs ubeboede Hovedbygning og dets uhyggelige Kældere i nærmeste Øjesyn. Mens Herremandens og Fruens historiske Navne er bevaret i Præstefamiliens Overlevering, er de glemt i Tyendets Sagnoverlevering, og Fruen har faaet ganske urigtigt Navn, Fru Mette. Herremanden opfattes som underkuet af sin Hustru i den Grad, at han lever indesluttet i en Kælder, hvor Maden rækkes ham gennem et lille Hul. I den Seerupske Optegnelse har vi den langt mere historiske Opfattelse, at Fruen skjulte sig i Bønderbyerne, naar han kom hjem fra Felten i Besøg. Mens Tyendet fortæller, at hun var Barnemorderske og kvæler Børnene i en Ovn, saa ser vi hos Seerup, at hun lader sine uægte Børn »finde« som Hittebørn og sætte ud til Forsørgelse hos Folk i Byerne, og disse Folk manglede da aldrig Ko eller So, men havde altid fuldt op i alle Maader. Mens Skytten hos Seerup er uden Forbindelse med Fruen, staar Skytten hos Thiele i Ledtog med hende. Ogsaa her finder Mordet Sted en Søndag paa Hjemvejen fra Kirken ved Røde Led. Herremanden dræbes i andet Skud. Af Ordskiftet nævnes kun Fruens Ytring til Manden.

Fru Lindenovs egen Fremstilling af Mordscenen er i Tyendets Overlevering vendt mod hende selv. Det første Skud var kun et Varselskud i Luften, det andet Skud det beregnede Mordskud.

Fruens Dødsfærd til Aalborg skildres nogenlunde ens i de to Overleveringsgrupper og maa sikkert gengive Virkelighedsindtryk, saaledes at den dødssyge Kvinde i Virkeligheden er ført til sin Vinterbolig, Svallegaarden i Aalborg, liggende i et Lagen eller snarere Læderdækken, udspændt mellem fire Heste. Thieles Optegnelse 1843 nævner intet om Barselnød, derimod mener Seerups Optegnelse 1828, at et Foster blev udskaaet af Siden paa den dødssyge Kvinde, altsaa i Overensstemmelse med Renteskriver Mikkellens Optegnelse 1725, hvor hun skal være død under Tvillingefødsel. Klaus Gjerding, født i Gjerding ^{6/10} 1851, har forsømt at optegne den daværende Sagnoverlevering om Fru Lindenov. Han siger S. 82 i sin Bog: Mindet om »Friherreinden« er endnu levende i Eggen, men man kan næppe nu faa nogen saa fuldstændig Optegnelse som den, der findes i Thieles Folkesagn. Han har dog en lille ikke uinteressant Meddelelse, som ikke hidtil har været trykt¹⁾:

Niels Knudsen ved Skibstedbro fortalte ^{10/7} 1872: »Da Begravelsen i Blendstrup Kirke blev nedbrudt, laa Friherreinden med et lille Barn i Armen (det, ved hvis Fødsel hun døde). Niels Knudsen sætter Tiden for denne Nedrivning til henimod 1840erne, medens Inspektøren og Bogholderen paa Lindenborg sætter det i 20erne. — Endnu kunde dengang ses Levninger af hendes rige Ligtøj, Kniplinger og lignende. Rasmus Christiansen i Blendstrup siger, at Begravelsen ved Blendstrup Kirke blev nedbrudt omtrent i hans 10.—12. Aar; han er født 1809.

I Kommentaren til sin Optegnelse siger Seerup, at Fru Lindenov kun havde været liden af Vækst,

¹⁾ Ny kgl. Saml. 868 p. i Kvart IV: Mundtlige Fortællinger.

for mange, endnu levende, havde set og rørt ved hendes Lig, vel kuns Skind og Ben, men dog konserveret. Seerup nævner intet om Barnelig i hendes Kiste, og det havde han, stærkt interesseret som han var, utvivlsomt gjort, hvis der virkelig havde været et saadant Lig. Det er dog ikke helt usandsynligt, af Fru Karen Bjerring har kendt Hemmeligheden om den rette Dødsaaarsag, altsaa Barnefødslen og ladet den gaa videre til sin Efterslægt. Hendes Mand har da ogsaa kendt den, men fortiet den i sin Kirkebogindførsel d. 11. September 1688, hans Sønesøn gaar i Jydske Efterretninger 1757 helt uden om Dødsaaarsagen, som han maa have kendt; derimod opgiver Hr. Bertel Hansen Skytte i Brøndum den saa at sige officielle Samtidsforklaring paa hendes Død, Vattersot og hidsig Feber. At Friherreindens Liv i hendes Enkestand ikke har været pletfrit, er sandsynligt nok, ellers havde Sagnene jo ingen rimelig Grobund. Fra Karen Bjerring stammer formentlig Oplysningen om, at hun lod sine uægte Børn »finde« som Hittebørn, og om hendes naturlige Velvillie mod disse Børns Plejeforældre. Ogsaa hendes unormalt tidlige og unormalt haarde Død maa være sagnbefordrende, maa ganske naturligt opfattes som Guds Straf over hendes Frileveri, og bidrage til at bestyrke Mistanken om, at hun stod bag sin Mands Mord i 1678 ti Aar før sin Død.

Sagnoverleveringen om »den onde Frue paa Lindenborg« er ikke udtømt med Thiele og Seerup, tværtimod har Sagndigtningens Tendens til at gøre Friherreinden til et Uhyre i Menneskeskikkelse naaet sit Højdepunkt i det Sagn, der ligger til Grund for *Steen Steensen Blichers* Novelle »Kærlighed i Vildmosen« I, digtet af ham 1846. Her er det ikke bare sine i Dølg-

maal fødte Børn, Friherreinden myrder, saaledes som hos Thiele i 1843 og antydningvis hos Seerup 1828, her er det hendes forskellige Elskere. Den Kælder, hvor hun i Følge Thiele har holdt sin Mand fængslet, bliver nu den »Oubliette«, hvor hendes Elskere, den ene efter den anden, omkommer af Sult. Hendes Mand, som har trøstet sig med en af Gaardens Piger, faar tilsidst den selv samme Skæbne, bliver altsaa ikke skudt ved Røde Led, som i den ældre Sagnoverlevering. Om den sidste Ændring skyldes selve Sagndigtningen i Lindengeborgegnen eller er opdigtet af Blicher selv, kan ikke siges med ubetinget Vished, men det er dog snarest Blicher selv, der er Mester for denne ganske uhistoriske »Forbedring« af Fortællingen om Herremandens Mord. Det er derved Lindengeborgegnens onde Ejerinde egenhændig, der er Morderen — intet Ledtog mellem hende og en Skytte, der paa hendes Anstiftelse skyder hendes Husbond, som hos Thiele 1843.

Det af Blicher omdigtede ægte Folkesagn fra Lindene maa have haft den Ejendommelighed, at det sammenblander Anna Gyldenstjerne og Sophia Amalia Lindene, for den onde Ejerinde opfattes baade som den, der har stillet Krav om Lindengeborgegnens Opførelse af sin Husbond, og som den, der har givet Herregaarden Navn. Rimeligvis har Fruen i Sagnop-tegnelsen været unævnt, men Blicher, som desværre i sin Alderdom ikke skaffer sig Oplysninger om Gaardens Historie fra Danske Atlas V eller om dens Sagnhistorie fra Thiele 1843, gør hende til en fattig tysk Frøken *v. Linden*. Blicher havde ikke kunnet bære over sit Hjerte, at en saadan Messalina i Menneskeskikkelse virkelig skulde være *dansk* af Fødsel.

Der findes ikke saa helt faa yngre Sagnoptegnelser om den onde Frue paa Lindenberg, dels i Tang Kristensens Danske Sagn IV Nr. 725—29, de fire af dem optegnet af Tang Kristensen i 1895, dels i Dansk Folkemindesamlings Nutidsoptegnelser. Vi anfører som Prøve paa en af disse unge Sagnoptegnelser en Optegnelse fra 1943, optegnet af *Alfred Andersen* i Brøndshøj, fortalt af Arbejdsmand Carl Gregersen i Aars, født o. 1892 i Blendstrup.

Engang var der paa Lindenberg en Greve, hvis Kone var Kæreste med Skrивeren paa Gaarden. En Søndag var Grevinden kørt til Kirke i Blendstrup, og ogsaa Skrивeren var med, mens Greven sad hjemme paa Gaarden. Da det nu blev ved den Tid, hvor Grevinden kunde ventes hjem, red Greven ud for at møde hende. Grevinden var ganske rigtig paa Tilbagevejen, og da hun naaede et Sted, som kaldes »Røde Led«, saa hun sin Mand komme sig i Møde. Nu mente baade hun og hendes Elsker, Skrивeren, at Lejligheden var gunstig til at faa ham ryddet af Vejen.

Skrивeren holdt sig parat til at skyde, og da Greven var kommet nær nok, fik han et Skud, der blev hans Død.

Senere, da baade Grevinden og hendes Elsker var døde, kunde man ved Nattetid se Vognen komme kørende ligesom hin skæbnesvangre Søndag paa Vejen fra Blendstrup til Lindenberg, men naar den naaede til »Røde Led«, forsvandt den.

Endvidere var det saadan, at naar nogen om Natten kørte ad den omtalte Vej og naaede til »Røde Led«, blev det pludselig fuldkomment mørkt foran dem, saa det var næsten umuligt at køre videre. Men om vedkommende saa blot stod af Vognen og gik hen foran Hestene og derfra kiggede bagud, saa forsvandt Kogleriet, og der blev atter lyst.

Vi ser af denne sene Overlevering af 1943, at det historiske Mordsted ved Røde Led stadig er bevaret, og vi genfinder de tre Personer, der i det historiske Mordøjeblik var til Stede, Herren og Fruen og Morderen, her opfattet som Gaardens Skrивer. Her tales der ikke længer om to Skud, men kun om et Skud, det, der blev Herremanden, her opfattet som Greve, til Bane.

Af de unge Sagn er der i øvrigt kun et, der har et Moment af historisk Værdi. Det er Danske Sagn IV Nr. 729, meddelt 1895 af Pastor *Peder Johannes Villtoft*, Præst i Gjerding 1892—98.

Det siges, at den ryggesløse Fru Sophie Amalie Lindenov flyttede Præstegaarden fra Blendstrup til Gjerding hen i Pastoratets yderste Udkant, fordi Præsten havde irettesat hende for hendes usædelige Liv, og hun vilde da have ham saa langt bort fra sig som muligt. Vist er det, at Præstegaarden har været i Blendstrup, hvor nu den saakaldte Anneksgaard er.

Den historiske Kendsgerning er den, at Kapellamen Jens Mørck i 1685 er flyttet fra Kapellangaarden i Blendstrup til Præstegaarden i Gjerding som Sognepræst. Vi ved, at den gamle Sognepræst, Hr. Niels Andersen, holdt sig paa Afstand af Lindenborgs Herskab ved at unddrage sig sin naturlige Opgave som Sognepræst at døbe Herskabets Barn, begrave den myrdede Herremand og hans officielle Søn. Han har fornuodentlig jævnlig prædiket mod Friherreindens frie Levned oppe paa Lindenborg, men naar Seerups Sagnoptegnelse 1828 antyder, at han frygtede for at blive forgivet, saa kan vi trøstigt sige, at det var en ganske overflødig Bekymring, for just den af Fru Lindenov af et ærligt Hjerte hadede Svigerinde Christence Daae, kom fra sit lange Ophold paa Lindenborg med Livet i Behold, og hun, der ellers var saa haardnakket i sit Had mod Friherreinden, antyder ikke det allermindste om Giftmordsforsøg fra hendes Side. Vi kan da trygt henvise alle Fortællinger om Friherreindens Forgivelse af aabenmuede Elskere til Opdigtningens uhistoriske Verden.

Jeg haaber med denne Fremstilling at have banet Vej for en mere menneskelig Betragtning af den saakaldt ryggesløse Friherreinde. Var hun saa sandt

ikke noget Dydsmønster eller Kvindeideal, noget gennemondt Menneske var hun visselig ikke. Jeg er overbevist om, at en indgaaende Levnedbeskrivelse af Friherreinden, som engang burde skrives af en himmerlandsk Stedshistoriker, vil vise, at jeg i Hovedsagen har Ret i min instinktive Æresoprejsning af hende. Det Billede af hendes Mand, som en svag og afhængig Karakter, som Bering Liisberg tegner det, er efter min Overbevisning ogsaa et afgjort Fejlsyn. Det var ikke ham, der var behersket af sin ældre og karakterfaste Søster Christence, tværtimod var det ham, som holdt sin yngste fader- og moderløse Søster i økonomisk Afhængighed, og i sin Selviskhed efter allerbedste Evne forholdt hende hendes selvfølgelige Ret, og var en daarlig Broder mod hende, ligesom han var en daarlig Ægtemand mod sin Hustru. Han faldt ganske sikkert med Rette paa sine onde Gerninger, da han blev skudt ved Røde Led i sin Hustrus Nærværelse Søndag den 8. December 1678. Han var tilvisse ikke nogen Dannemand, ligesom hans Søster ikke var nogen Dannekvinde. De er begge, hver paa deres Maade, Repræsentanter for den danske Adel i dens Forfald. Der er noget ynkværdigt i Jomfru Christences Rethaveri, der førte til sviende personlige Nederlag for hende, og noget inderlig dumt, ja stupidt deri. Hendes myrdede Broder skylder hende ganske givet mange Penge efter Datidens Forhold, men hun har ikke kunnet faa ham til at udstede de retskraftige Breve, underskrevet med hans Haand. Det indrømmer hun den 14. December 1678, og saa kan det ikke nytte, at hun senere foregiver, at der har været Breve, men de er stjaalet fra hende i Odense i Marts 1682. Hun skulde selvfølgelig have gaaet en helt anden Vej, appelleret til sin Svigerindes

Retsind, og ikke tirret hende til Rethaveri paa sin Side. Jomfru Christence trak det korteste Straa, for hun havde kun den moralske, men ikke den juridiske Ret paa sin Side. Men det lykkedes hende efter min Opfattelse at hævne sig paa sin Fjende ved at undergrave hendes Rygte og besmitte hendes Eftermæle — i god rethaverisk Tro. Hendes Svigerinde var sammen med sin Mand i Mordøjeblikket, det var Løgn, hvad Svigerinden fortalte om Morderen, det var Fruen selv, der i sin Ondskab forræderisk havde skudt hendes elskede Broder. Takket være Jomfru Christence Daa, vil jeg tro, hedder det i vort yngste Biografiske Lexicon om Sophia Amalia Lindenov bl. a.: »1678 lod hun sin Mand myrde af en Snigskytte, der aldrig blev fundet. Som Enke med store Godser hengav hun sig blindt til sine Lidenskaber, Løsagtighed og Gerrighed. Men det ryggesløse Liv, hun førte, varede ikke mange Aar. Før sin Død bekendte hun Mordet paa Claus Daa!!!

Hvis denne Fordømmelsesdom virkelig var historisk Sandhed, hvorledes kan saa en brav samtidig Præstemand som Bertel Skytte i Brøndum skrive om hendes Bortgang ud af sin Sorg over sin *fromme gunstige* Patronindes altfor tidlige og smertefulde Død? Hvorledes kan en hæderværdig Præstefamilie som Familien Mørch faa sig til at opkalde deres ældste Datter efter en Morderske, og siden lade deres Tvilling søn Bolle og deres sidste Søn Jens bære til Daaben af en Morderske? Disse to Præster maa have betragtet hende som et visselig syndefuldt, men alligevel gudhengivent og kristent Menneske, sine Venners Ven og sine Fjenders Fjende, ganske som hendes Moster, den fangne Kongedatter, Leonora Christina Ulfeld var det.

Sandheden om Friherreinde Sophia Amalia Lindenov turde være den, at hun var et *ulykkeligt Menneske*. Hun lider i sin pure Ungdom det afgørende Nederlag, at hendes Ungdomselskede, den danske Sendemand Just Høg til Gjorslev, hæver sin Forlovelse med hende. Hun finder da næsten fem Aar senere en ny Husbond, den rige Arving, Hr. Claus Olufsen Daae, der bliver hendes Livs store Skuffelse. Ikke blot er han hende utro med fynske Tøjter, men han hengav sig til et Blodskamsforhold til sin egen yngste Søster Jomfru Christence Daae, som hun maa tolerere paa selve sin Hjemgaard Lindenberg. Tolker vi da Navnet paa den førstefødte Søn Hans Lindenou Daae og de mystiske Omstændigheder ved hans Daab rigtigt, har hun selv haft paa Lindenberg en Elsker, der var Fader til »Fruens Drengbarn«. Hun var Øjenvidne til sin Mands Mord Søndag den 8. December 1678 ved Røde Led mellem Blendstrup Kirke og Lindenberg, og det desværre ganske uopklarede Mord har for altid kastet sin Skygge paa hende. Mordet maa være forøvet af en af Herremandens undergivne, der flygtede videre til Tyskland. Muligvis er det et Hævmord for Herremandens liderlige Færd, men det gjorde det umuligt for hans Enke efter hans Død at gifte sig med sin Elsker, saa meget mere som hun i saa Fald ikke længer havde Arveret til Lindenberg, men maatte afstaa Borgen til Familien Daa. Rimeligvis har hun efter Mordet fortsat det lønlige Samliv med sin Elsker, og de i dette Samliv fødte Børn er da satte i Pleje som Hittebørn hos forskellige af Godsets Folk, som siden da aldrig kom til at mangle Ko eller So, men havde fuldt op i alle Maader. Det lønlige Samliv med hendes Elsker, formentlig af lav Stand som Marie Grubbes Elsker Søren Ladefoged, endte

med den ulykkelige Barselfærd til Aalborg i Juli 1688, hvor Fosteret blev udskaaret af hendes Side, og hun selv maatte opgive Aanden. Selve den uhyggelige Død kaster en ny og afgørende Slagskygge over hende. Den opfattes af Samtiden og Eftertiden som Guds Straf over hende og som et Bevis for hendes Medskyld i sin Mands Mord. Og saa gør Afdriften sig stærkere og stærkere gældende, efterhaanden som Tiden gaar, for Blicher bliver o. 1845 hun en kvindelig Messilina, den ondeste Kvinde i Danmark. Tiden turde være kommet til at skaffe Fru Sophia Amalia Lindenov den Oprensning, hun har Krav paa, og opfatte hende som det hun var, en Kvinde, der ikke fik Lov til paa sin stolte Borg Lindenburg at leve et ærbart ægteskabeligt Liv i Herlighed og Glæde, i Ære og Værdighed, fordi en Legitimation af hendes Elskov vilde koste hende den saa dyrekøbte Borg Næs, som hun til alle Tider gav Navn af *Lindenburg* til Ære for den elskede afdøde Fader, Hans Lindenov, idet hun udslettede sin uværdige Ægtefælles Navnegivning af samme Borg Daasborg.

Efterskrift.

Jeg ønsker at gøre opmærksom paa den paafaldende Kendsgerning, at ogsaa Jomfru Christence Daas første Mand, Jacob Ulfeldt til Væbnersholm, *omkom ved Mord* ligesom hendes Broder Claus Daa. Ulfeldt blev i Aug. 1688 skudt af sin egen Skytte paa den lille Gaard Skydebjerg i Vestfyn og »sagdes, at det var saa bestilt af hans Forpagter Tyge Jespersen«. (Gjerding 91, sml. Danm. Adels Aarvog XL S. 535.) Jeg finder det *muligt*, men selvfølgelig ikke bevist, at Christence Daa kan staa bag ved begge disse Mord, paa sin Mand og paa sin Broder, som hun baade elsker og hader.

EN VESTHIMMERLANDSK LANDSBYLÆRER

AF CHR. KOLLERUP, VILSTED

GAARDEJER og Skolelærer Søren Christensen Kollerup var født i Landsbyen Kollerup i Vester Hanherred i Januar Maaned 1780. Faderen var Gaardmand og hed Christen Jensen Bak.

Allerede fra sine unge Aar nærede han stor Lyst til Læsning, og da der var flere Søkende i Hjemmet, kunde han undværes fra Arbejdet. Det blev da bestemt, at han skulde være Skolelærer, og den første Uddannelse hertil har han sandsynligvis modtaget hos deres egen Præst i Kollerup; men der skulde hengaa mange Aar, inden han blev færdiguddannet og kunde komme til at undervise. Der trak mørke Skyer op over Landene, Kejser Napoleon truede med at underlægge sig hele Europa, og Danmark var gaet med i Krigen paa hans Side. I Aaret 1801 var den unge Søren Christensen fra Kollerup bleven indkaldt som Soldat, og han forblev hermed uafbrudt i fjorten Aar. Han steg dog straks og blev Korporal. Snart var han i Indlandet og snart i Udlandet; men der er næsten intet opbevaret i Erindringen fra disse begivenhedsrige Aar. Man hæftede sig vel ikke saa meget ved, hvad der passerede i ens egen Egn, og da der ingen Noteringer er bleven gjort, saa gik det meste vel let i Glemmebogen. Og dertil kom, at han

ikke holdt af at omtale og mindes de Begivenheder, han havde været Vidne til i den lange Krigsperiode.

Broderen Jens¹⁾, der var Dragon, blev indkaldt til Hæren i 1804 og kom ogsaa udenlands. I en blodig Træfning nede i det tyske fik han flere Sabelhug og et Skud i Brystet og var henkastet blandt de døde, men da disse senere skulde læsses paa Vogne og bortføres, opdagede man, at der var Liv i Manden, og han bragtes frygtelig tilredt til et Sygehus og blev med Tiden helbredet.

Under Krigen var Søren Christensen flere Gange kommen i Land i Skagen, og her blev han vel modtaget i Fisker og Landmand Mikkell Jensens Hus. Disse Besøg havde til Følge, at han straks ved Krigens Slutning den 8. August 1814 holdt Bryllup med en af Døtrene i Huset Ane Mikkelsdatter.

Efter Brylluppet kom Lærerparret til Næsborg i Vest-Himmerland, hvor han skulde virke som Hjælpelærer hos den derværende aldrende Skolelærer Johan Chr. Harmens²⁾. Hans Virksomhed her som Hjælpelærer varede i fire Aar. Det sidste Aar, han var her, kom Christian Holst³⁾ dertil som Sognepræst. Dennes pludselige Død fire Dage efter sin Indsættelse i Embedet vakte dengang stor Opsigt.

Fra Hjælpelærerembedet i Næsborg konstituere-

¹⁾ Jens Christensen Kollerup, der senere blev Gaardmand i Salling. I Salling Kirke hang der i mange Aar en Mindetavle over ham; den er nu ophængt i V. Himmerlands Museum i Aars. Han døde 1842 og forvandt aldrig helt den haarde Medfart i Krigen. Se Tilføjelse og Billede S. 314—15.

²⁾ Harmens var Lærer i Næsborg fra ca. 1780 til sin Død 1818. Han skal have været gift 5 Gange, men efterlod sig kun en Søn.

³⁾ Sognepræst Christian Holst kom fra Hjørdemaal i Aalborg Stift; han prædikede første Gang i Embedet i Næsborg-Salling-Oudrup den 26. Okt. 1817 og døde den 30.

des Søren Christensen, der nu helt havde antaget Navnet Kollerup efter sin Fødeby, som Skolelærer og Kirkesanger i Salling, og her var han saa i fem Aar til 1823; men i Mellemtiden havde han i 1820 købt en Gaard i Nabosognet Oudrup. Skolelodden i Salling var kun lille og for lidt for den virkelystne Mand, der droges stærkere og stærkere mod Landbruget.

Den købte Gaard havde et Areal af 120 Td. Land; det meste af Jorderne var let sandmuldede, og desuden hørte der et Hedeareal til. Hartkornet var 4 Td. og 4 Skp. og Købesummen 600 Rigsdaler. Bygningerne var gamle og trængte til Ombygning. Den tidligere Ejer Gaardmand Anders Vinter var gaaet i knæk grundet paa de daarlige Tider.

Den nye Ejer bestemte sig nu til at flytte Bygningerne, der laa paa en Toft nede i Oudrup By og derfor kaldtes Toftegaard, ca. 300 Favne op midt paa Marken ved Landevejen vest for Oudrup Kirke. Og i Aarene 1821—22 rejste der sig saa en ny velbygget, firelænget Gaard.

I Oudrup Sogn var der dengang efter Skoleloven i 1814 ikke gennemført nogen rigtig Skoleordning. Børnene skulde søge Salling Skole eller blev om Vinteren undervist af en saakaldt Løbedegn, der blev lønnet med 10 à 12 Sletdaler om Aaret, foruden at han saa fik Kost og Logi hos Bønderne. I det tyndt befolkede Sogn, hvor Herregaarden Sebberkloster havde været en af de største Lodsejere, og hvor der skrives i en Beretning herfra, at Beboerne i Oudrup med Undtagelse af nogle enkelte Gaardmænd var saa fattige, at de hvert Aar hen efter Jul intet havde til Føden og altid om Foraaret manglede det nødvendige Sædekorn.

Under disse Forhold var det trukket i Langdrag

med at faa en Skole oprettet i Sognet; men nu bød der sig en Lejlighed, da Læreren fra Salling købte Toftegaarden; man enedes med ham om, at han skulde undervise Sognets Børn i sin Storstue og tillige virke som Kirkesanger ved Oudrup Kirke, og denne Plan blev støttet og anerkendt af Skoleautoriteterne og traadte i Kraft 1823. Som Lærer i Salling ansattes Eskou Møller, der havde været Lærer ved en anden af Pastoratets Skoler i Tolstrup, denne blev nu nedlagt. Lærer Kollerup havde jo maattet holde Hjælpelærer i Salling det meste af Tiden, efter at han var flyttet til Oudrup.

Det var vel et voveligt Skridt at købe en Gaard midt i den haardeste Landbrugskrise, danske Bønder vel nogensinde har oplevet, men Lykken stod ham bi, og han har vel heller ikke været helt uden Midler fra Hjemmet i Hanherred, ligesom Konen bragte nogen Medgift. Dertil kom, at de begge havde en god økonomisk Sans.

De første Aar ved Gaarden har været haarde, og straks kom jo det forfærdelige Misvækstaar 1826, da der ikke faldt Regn fra Midten af April til den 30. Juli. Solen sved hver Dag Sommeren igennem. Græsmarkerne laa hen, som var de afsvedne. Dyrene maatte bide i Lyngtoppene og i Siv og Stargræs i de sure Kær. Da Høsten kom, maatte hele Avlen slaas paa Skaar. Der var intet, der kunde bindes, og næsten ingen Kærne, saa det kneb forfærdeligt Aaret efter med Sædekorn. Nøden blev meget stor, mange gik fra Hus og Hjem. I dette Efteraar blev der paa Markederne ved Navnsø og Bjørnsholm udbudt Føl til Salg for 3 à 4 Mark, og en Kø kunde købes for 5 Mark, men der var ingen, der vilde købe. Folk havde jo ikke Foder nok til deres egne Dyr.

Under disse Forhold blev Folk for Alvor selvforsynende. Man spøjte ikke med de surt fortjente Penge, og man maatte være meget nøjeregnende med alt, hvad man foretog sig i Bedriften. Af Faarenes Uld forfærdiges i Hjemmene i Vintermaanederne alt Tøj, baade uldent og Linned. Disse Varer indgik ogsaa tit i Tjenestefolkernes Lønninger. Det var almindeligt i Oudrup som andre Steder. Om ved 1830 var Lønnen her til en voksen Karl 10 à 12 Rigsdaler, et Stykke ufarvet Vadmel, et Par Hoser og mange Steder et Faar græsset og fodret. Pigelønnen var 5—6 Rigsdaler, nogle Alen Vadmel, et Par Pund Uld og et Stykke Linned eller to.

Gennem en Snæs Aar, fra 1820 til 1840, førte Lærer Kollerup Regnskab over Gaardens Indtægter og Udgifter. Og som en Slags Forord i sin Regnskabsbog anfører han, hvad Forpligtelser Gaarden fører med sig, hvad der skal svares baade i Penge, Arbejde og Naturalier og tillige Gaardens Udsæd og Bygningernes Vedligeholdelser.

Af Skatter skulde der svares kongelige Skatter, Tiende af Korn og Kreaturer, Herredsfogedkorn, Skolekorn og Fattigkorn, og af Penge Smaaredsel til Præsten, Herredskassepenge, Højtidsoffer til Præst og Degn. Kirke-, Skole- og Vejarbejder skulde udføres, Kirke-, Skole- og Kongekørseler, Tiende til Præsten og Læreren, baade i Penge og Naturalier. Den værste Udgift var de kgl. Skatter, der for Gaardens Vedkommende beløb sig til ca. 60 Rigsdaler aarlig, og disse skulde betales til Herredsfogden Major og Ridder Vestenholz i Vilsted.

Gaardens Udsæd bestod af Rug, Byg, Havre, Ærter, Vikker, Boghvede, Hør og Hamp samt Kløverfrø og Rajgræsfrø.

Af Havefrugten, hvortil Kartofflen dengang henregnedes, avledes foruden disse Grønkaal, Kaalrabi og Gulerødder. Plantningen i Haven bestod af Pile, Hyld, Ribs- og Stikkelsbærbuske. Desuden skulde Bygningerne vedligeholdes med Tømmer, Tag og Klining, dens Indbo og Udbo at forskaffe og vedligeholde. Af Fødevarer anskaffes Kød og Flæsk, Sild og Aal. Endmere at forskaffe til Gaardbrug Jern, Kultjære og Salt.

Om ved Aaret 1830 bedrede Priserne sig, og Krisen var overstaaet, Priserne steg baade paa Korn og Kreaturer, og samtidig havde Lærer Kollerup jo taget nye Kulturplanter ind til Dyrkning. Han var begyndt at avle Kartoffler og flere Slags Bælgplanter, noget, der for Alvor kom til Nytte ved den om sig gribende Studedefning. Desudeu var man i de Aaringer begyndt at brakke Jorderne og tilføre Mergel. Iøvrigt spejdedes der i den Tid i det hele taget efter alle Slags Forbedringer, der kunde ophjælpe Landbruget.

Den tunge Hjulplov, som fire Heste næppe kunde slæbe af med, fordrede megen Hestekraft, saa det var ikke saa sjældent, at man paa Gaardene havde flere Heste end Køer, og Ploven trængte saaledes til at blive afløst af et lettere Redskab.

Til en lille Gaard i Næsborg var der fra Randersegnen kommen en Mand, der hed Velling. Han havde en Søn, der hed Rasmus¹⁾, som snart blev bekendt over hele Egnen for sin store Dygtighed. Han fik anskaffet den første amerikanske Svingplov, der kom til Egnen. Der samlede sig straks en saa stor

¹⁾ Proprietær Rasmus Velling, der ved Tilkøb af Jord drev det saa vidt, at han til sidst var Ejer af 35 Tdr. Hartkorn. Han døde i Juli Maaned 1900.

Interesse for den nye Plov, at Folk fra Nabosognene ligefrem valfartede til Næsborg for at se den; den kunde med Lethed trækkes af 2 Hæste. Straks efter kunde ogsaa Lærer Kollerup sætte Hjulploven om bag Laden, og Svingploven med den sølvblanke Muldplade kom igang paa hans Jorder.

Nu kom der mere Fart i Opdyrkningen. Og samtidig med, at Hesteholdet kunde indskrænkes, kunde der holdes flere Køer og Stude til Opfedning til de vedblivende gode Priser.

Efter Regnskabsbogen ses det ogsaa, at den Oudrup Skolelærer er ved at blive mere velhavende. Fra Midten af Trediverne begynder han at laane sine Sognefæller Penge, til Tider helt op til 20 Rigsdaler. Pastor Haar i Næsborg laaner hvert Aar, da han var en daarlig Administrator. Overfor andre var Præsten en hæftig og stridig Mand, men overfor Lærer Kollerup var han Venligheden selv. I Aarenes Løb blev han baade i og udenfor Sognet søgt som Vejleder i Landbrugsspørgsmaal; alle kunde dristig henvende sig hos ham. Han var altid villig til at hjælpe, og da Loven om Sogneforstanderskaber kom i 1841, blev han ogsaa en god Vejleder i kommunale Sager; han kunde snart sætte sig ind i Forholdene, idet han grundig satte sig ind i de forskellige Love og Forordninger, der kom. Som Fattigforstander var han ikke blind for den Nød, der den Gang raadede blandt Smaakaarsfolk, men han krævede, at enhver gjorde sin Pligt, saa fik de ogsaa deres Ret. Understøttelserne var smaa den Gang og gaves næsten altid i Naturalier, Korn, Mælk osv.

I Sognet var der mange jordløse Huse, og disse beboedes ofte af tvivlsomme Personer, og dertil kom, at Rakkerfolket holdt meget til her. Den store Hede,

der strakte sig milevidt østpaa, var en rigtig Tumbleplads for disse løse Eksistenser. En Lørdag Aften først i Fyrreerne kom en Rakkerkvinde ind til Laust Lynderups i Oudrup, hvor hun om Natten fødte et Barn, som hun bestemt holdt paa skulde døbes i Oudrup Kirke om Søndagen, inden hun samme Dag rejste videre; men da ingen vilde staa Fadder, maatte Lærer Kollerup og en af Sognets Gaardmænd Søren Skriver paatage sig det store Ansvar. En af dem, der døjedes mest med, var Rakkeren Jens Øllegodt; han, der var meget tyvagtig, boede i Heden med sin talrige Familie, der alle slægtede Forældrene paa. De to gamle sad dog det meste af Tiden i Viborg Tugthus, hvor de ogsaa til sidst endte deres Liv.

En Gang blev der paagreben en Indbrudstyv, der i længere Tid havde gjort Egnen usikker; men da Sognefogden var gammel, paatog Lærer Kollerup sig at køre ham til Aalborg og faa ham indsat i Arresten.

Der fandtes ogsaa megen Overtro. Den ældre Maren Haaning i Vindblæs havde jo i de Aar begyndt sin Virksomhed som klog Kone, og hertil søgte alle om Raad for baade Mennesker og Dyr. Desuden boede der her Folk, der gik rundt i Egnen og aareladede.

Og det paastaas endda, der var nogen, der gav sig af baade med Signen og Manen, saa der var Raad for alt og alle, ogsaa i vore Oldeforældres Tid.

Trods den lange Afstand gjordes dog Rejsen til Skagen for at besøge Konens Forældre og Søskende, hele tre Gange i den Tid, Beretningerne omfatter. Første Gang 1828, senere i 1836 og 1839. Køreturen derop plejede at kunde endes paa tre Dage. Første Dag endtes i Nørre Sundby, den anden i Egnen mellem Dybvad og Sæby. Af og til besøgte ogsaa en

god Ven Fiskehandler Peder Joel i Aalbæk, der vistnok stammede fra Oudrup. Man maatte have Proviant i Vognen til hele Rejsen, Korn og Græs til Hestene købtes undervejs.

Fra Rejsen i 1836 findes følgende noteret i Regnskabsbogen: »Den 23. Juli om Morgenen kørt til Skagen, ankom hertil den 25. ved Aftenstid, rejste derfra igen den 1. August og kom hjem den 4. August. Rejsen forløb i alle Maader godt, uden Uheld af nogen Art. Vi fik af Anes Brødre Lars og Mikkel 1 Lispund og 6 Pd. tørrede Flynder, 2 Lispund Klipfisk, 5 Lispund og 10 Pd. Vaadtoug, 3 Lispund Tyktoug, 8 Pd. andet Tougværk, 1 Lispund og 8 Pd. Jern. Desuden noget Læder til Sko. Og af Lars et Sølvfingerbøl til hver af Børnene. Af Mormoderen fik vi 4 Rigsdaler, 2 Mark og 6 Skilling til Deling mellem Børnene, Kristian, Ane Kirstine og Else Marie, og Pigerne fik to nye Forklæder hver.«

Af andre lange Køreture. der er foretaget, er der nævnt en til Viborg og en til Seminariebyen Snedsted i Thy.

Lærer Kollerup havde Anlæg for Handel, baade med Heste og Kreaturer, og han var altid Gæst paa Markederne i vid Omkreds. Egnens Markeder var den Gang Navnsømarkedet og Klostermarkedet ved Bjørnsholm. (Disse Markeder er nu henlagt til Ulstrup og Løgstør.) Hans gode Økonomi har hjulpet over mangen en Krise. De første Aaringer ved Gaarden havde han et stort Salg af Tørv fra Gaardens Tørvemose, helt op til 70 Rigsdaler aarlig. Lønningen som Skolelærer gav ialt med Offer og Akcidenser 40 Rigsdaler aarlig.

Det ser ud, som han selv har været i Besiddelse af de Midler, der skulde til for at flytte Gaarden og

opføre den fra helt ny af. Han lod straks Gaardens Bygninger brandforsikre, noget, der heller ikke var almindelig den Gang.

Den 8. August 1835 noteres der om en frygtelig Storm, der slog næsten hver Kærne af Kornet i hele Nordjylland, saa der atter blev et bette Aar; men Stormen havde ikke raset i Østjylland, saa man Aaret efter kunde faa Sædekorn derfra.

Lærer Kollerup var lykkelig i sit Ægteskab med sin gode Kone Ane Mikkelsdatter, og han følte i Særdeleshed Savnet, da hun døde den 9. Juni 1855, det samme Aar, som han ophørte med Lærergerningen.

Sammen havde de haft seks Børn, hvoraf de tre var døde, de to som smaa, og i 1835 døde deres ældste Datter Kristiane, der kun blev 20 Aar gammel.

Hans gamle Elever, der alle forlængst er borte, har mindedes ham som en af dens Tids dygtigste Lærere. Han fordrede en stærk og gennemført Orden i alt, hvad der angik Skolen, og Kristendomsundervisningen holdt han stærkt i Forgrunden. Frikvartererne kunde maaske til Tider blive noget lange, naar han i disse gik rundt i Marken og tilsaa Arbejdsfolkene; men der toges saa desbedre fat i Timerne bagefter.

Lærer Kollerup var af Legemsbygning lidt over Middelhøjde, skægløs, og gik særlig i sine ældre Dage noget foroverbøjet. Efter to Maaneders haardt Sygeleje døde han den 22. Januar 1859, 79 Aar gammel. Han efterlod sig det smukkeste Eftermæle, redelig i al sin Færd, dygtig Lærer, virksom og raadgivende Landmand, god Familiefader, agtet baade i og uden for sit Sogn. Her skal anføres et Par Vers af et Mindeskrift, der blev opsat efter hans Død.

Som Kriger og som tapper Mand
 Du værged for dit Fædreland
 Til Forsvar og til Ære.
 Som Fader og som Ægtemand
 Du dyrked flittig eget Land
 Til Gavn for dine kære.

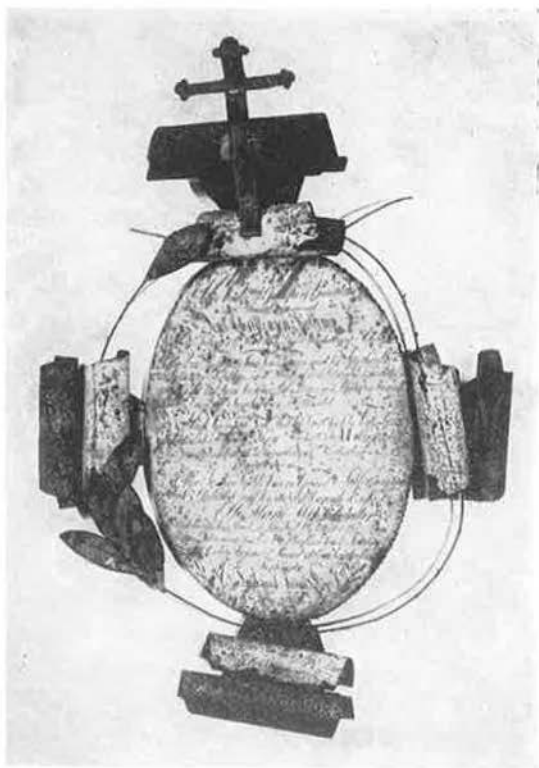
Som Lærer i to Snese Aar
 Du ej blev træt, men stedse lod
 Dit Kald dig helligt være.
 Nu har du fundet Fredens Havn,
 Nu hviler du i Jesu Favn
 og priser ham til Ære.

Af de tre efterlevende Børn fik Sønnen, den senere bekendte Kommunalmand Kristian Kollerup, Gaarden. Han blev gift med Inger Katrine Gregersdatter fra Hornbæk. Døtrene Ane Kirstine og Else Marie blev gift med Gaardejerne Niels Sørensen Skriver i Oudrup og Christen Gregersen i Hornbæk, og gennem disse blev Lærer Kollerup Stamfader til den mest udbredte Slægt i Sognet.

¹⁾ Se Side 305. Paa Mindepladen staar:

Her hviler det jordiske af Gaardejer og Dannebrogsmænd Jens Christensen Kollerup. Født i Kollerup den 9. Marts 1783. Død i Skarpsalling 2. Novbr. 1842. I 10 Aar Kjæmpede han som Dragon mod sin Fjende, og blev ved adskillige Sabelhug og et Skud af dem betragtet som død, men Gud lod ham komme til Live igjen, blodig og haardt saaret bragt til Sygehuset og Helbredet. Han kjæmpede med Mod og Kraft for sit Fædreland og derfor af Højsalig Kong Frederik den VI allernaadigst paaskjønnet med Dannebrogets Hæderstegn.

Efter Krigen købte han en Gaard i Salling og indgik Ægteskab med sin dybtsørgende Enke Else Marie Mikkelsdatter, med hvem han levede et kjærligt Ægteskab i 26^{1/2} Aar uden Livsarving antog 2 Plejebørn, som i Forening med Enken begræder Savnet af deres troefaste Forsørger. Fred med hans Støv. Vi ses igjen.

Mindeplade for Jens Christensen Kollerup!).
(Se Noten hosstaaende Side.)

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1949—50

MUSEUMSARBEJDE har to fronter. Den ene vender udad, synlig for alle, og den venlige og årvågne presse lader ikke nogen anledning slippe sig af hænde til at gøre opmærksom på museets virke, hvad der er al god grund til at takke for. Museet har ikke bedre hjælpere end de pressefolk, der er i telefonen ved ethvert rygte. Det ses bedst deraf, at fund altid kommer i serier, for når et er omtalt i pressen, er der altid nogen, der kommer i tanker om noget derhenad.

Året igennem tager arbejdet på den indre front jo alligevel adskilligt flere arbejdstimer, og museets effektivitet er meget afhængig af forholdene indenfor murene. Derfor er det en glæde at kunne konstatere, at de er forbedret meget i året, der gik.

I fabriksbygningen Østerbro 40 har museet sit magasin og laboratorium, stillet til rådighed af Aalborg by. Sidste vinter indgik museet mageskifte med Aalborg Stiftsbogtrykkeri, der fik førstesalen mod at vi fik sidebygningen. Tabet i gulvareal blev opvejet af nybygget loftsplads, og under et for tilfældet bygget lagerloft fik vi indrettet et laboratorium med isolation, varme, vand og afløb og forskydeligt lys, et værksted for konservatoren så godt, som det overhovedet findes i provinsen. Her arbejder konservator

Grantzau med alle de hundreder af forskellige opgaver, der byder sig, når et museums bestand skal vedligeholdes, men tillige med rensning og konservering af de masser af malede paneler, der venter på opstilling en gang, når det nye hus kommer — hvornår det så bliver.

Kontorforholdene har indtil for nylig været museets ømmeste punkt, for museumsbygningen har ingen skorsten og således heller ikke noget varmeanlæg, så kontorarbejdet var meget hæmmet i vinterhalvåret, da man ellers har bedst tid til at føre den slags a jour. I fjor blev så forbudet mod elektrisk opvarmning hævet, og kontoret fik elektrisk varmeovn, hvilket er støvfrit, brandsikkert og nemt. Endelig bevilgede byrådet en sum til aflønning af en kontormedhjælper, så kontorst J. P. Jensen, der hidtil har gjort vagttjeneste på museet, nu tillige kan udføre det mangesidige kontorarbejde, der hidtil har beslaglagt en alt for stor del af inspektørens tid. Med denne nye medhjælper er museets arbejdsstab komplet, og det tjener bystyret til megen ære, at det har indset betydningen af en tilstrækkelig stab af medarbejdere til vedligeholdelse og administration af det efterhånden meget store museum.

Men alle disse forbedringer på den indre front gør det største savn på den ydre så meget synligere. En tredjedel af museets samlinger er udstillet og mere kan det aldrig blive til i de nuværende lokaler. Selv om udstillingen skifter i visse enkeltheder, er der dog hele grupper af sager, der aldrig kommer besøgende for øje. Hvordan skal museet med god samvittighed vedblive at tage mod værdifulde gaver, når de stadig skal kules ned til bedre tider, som måske er langt borte.

Og gaver af stor værdi kommer stadig til. Fra fru Larsen, Svingelen 2, har museet modtaget en stor samling af glas og småting fra midten af 1800-årene, særlig værdifulde ved for størstedelen at have tilhørt slægten Rathmann, som var indehavere af Aalborg glasværk fra 1853 til 1869. Glassene vides med sikkerhed at være fremstillet her i byen og er af meget karakteristiske former, som har gjort det muligt at identificere andre glas som sikre Aalborg-glas, så fru Larsens samling har kunnet kompletteres med endnu et halvt dusin af forskellige størrelser, indkøbt i antikvitetshandelen. I løbet af de nærmeste år skal vi nok få en såvidt komplet samling af lokale glasvarer, at det kan danne en særudstilling på samme måde som fajancen fra Gudumlund.

Kollegial hjælpsomhed skaffede vor portrætsamling en fin forøgelse. Et københavnsk dødsbo indeholdt et par portrætmalerier fra ca. 1810 af købmand Peder Borreschmidt og hustru i samtidige rammer, malet omkring 1810. Overretssagfører P. Fog Edinger sendte malerierne til vurdering på Statens museum for kunst, hvor museumsinspektør Lars Rostrup Bøyesen sammen med hr. Fog Edinger fik udvirket, at billederne blev skænket til vort museum. Dette er så meget vigtigere som arvingerne ikke er af slægten Borreschmidt, og det var således at vente, at næste slægtled ville have glemt, hvem billederne forestiller.

Afdøde dekorationsmaler Lauritz Petersens værksted blev i fjor moderniseret af efterfølgeren, malermester Peter Nielsen, som lod museet udtage alt, hvad der kunne være af interesse, og det var ikke så lidt, for Lauritz Petersen var i teknisk henseende så gammeltdags, at ikke få af hans redskaber ikke findes i brug mere. Også mange skitser og udkast til deko-

rationer fulgte med, men der synes dog ikke at være noget arbejde af hans mest berømte medarbejdere, Valdemar Andersen og Sikker Hansen.

Sølvbæger af mester Povl Knudsen Lund, købt i London.

Et mærkeligt tilbud kom fra en kunsthandler, mr. H. E. Backer i Londen, som tilbød et sølvbæger af Povl Knudsen Lund, dateret 1774 og med gode indskrifter. Bægeret blev købt for en meget rimelig pris og viste sig i sjælden fin stand, næsten uden

pudsenslid. Det voldte ikke skoleinspektør Værnfelt vanskelighed at tyde navnene på bægeret som fæsterne af Holtegård i Try i Dronninglund sogn fra 1751 til 1780, begge af gammel storbondeslægt i egnen. Nu ville det bare være spændende at spore, hvordan det skønne sølvarbejde er kommen fra Dronninglund til London.

Af årets andre indkøb skal nævnes et kinesisk porcellænsfad fra sidst i 1700-årene, helt uden skrammer. Det har tilhørt en skipperslægt, indvandret fra København for ca. 100 år siden. En kaffekande med dobbeltlåg, af tidlig empireform og med lustret glasure, engelsk arbejde, er købt fra Øland. Derimod lykkedes det ikke at erhverve et par sølvbeslagne pistoler signeret Kjeld Holdensen i Aalborg, og det var skade, for mester Kjeld var byens fineste bøsse-mager i baroktid, storleverandør til hæren og til kræsne købere. Desværre har han kun signeret de bedste ting, og de er derfor oppe i umulige priser; for de to pistoler forlangte ejeren således 5000 kr.

Undersøgelserne i byen står i øjeblikket på i tomten Nytorv 18, hvor Mønstedts gård stod. Her er telefonselskabet ved at grave grund til sit nye hus, og museet vogter på hvert skår, men foreløbig er udbyttet kun ringe.

I Simonis gård Ved Stranden 7 skulle en stue ommonteres, og herved fremkom dekorationsmalerier fra husets opførelsestid 1816, udført i olie på pudsens og mærkeligt gammeldags, idet de imiterede barokke draperier. Oliemaling på puds kan ikke reddes, så vi måtte nøjes med fotografier.

Undersøgelserne i marken har ikke været så mange som året forud. Et par meget store gravninger har Nationalmuseet påtaget sig, nemlig flintmi-

nerne på Skovbakken i Aalborg og køkkenmøddinghuset ved Vægger.

Flintudvinding i miner har været formodet i mange år, men først i maj i år kom beviset, da gruber med affald fra flintsmedens værksted blev påtruffet i en grundudgravning på Skovbakkens sydlige skråning, og i den ene grube et offer på 19 spyd-

Flintminer paa Skovbakken. Vandrette stoller mellem skakterne i kridtet.

spidser. Lærer Vestergård Jensen i Hasseris kom for sent til at hindre, at fundet blev spredt på flere hænder, men efter at Nationalmuseet havde fået indberetning om fundet, kom dr. C. J. Becker til stede og gravede flere steder assisteret af konservator Grantzau, så et helt minefelt blev undersøgt og masser af rå og halvforarbejdet flint blev samlet både i gruberne og på overfladen. Nationalmuseet købte så de to spidser af fundet og overlod dem til vort museum, hvorefter hr. Vestergård Jensen skænkede sine 12 og

købmand Bower Thomsen sine 3. Da de sidste 2 ved hr. Bower Thomsens mellemkomst også lod sig erhverve, endte hele offerfundet således på Aalborg historiske museum, hvor det passer ind mellem en række andre lignende fra næsten samme sted. I de kommende år vil sikkert flere flintgruber blive fundet, for det ser ud som om flinten på Skovbakken har været særlig nemt tilgængelig.

De ældste huse, der hidtil er fundet, har været fra dyssetid. Nu kom fabrikant O. Marseen under en markvandring efter flintredskaber til en grube ind i en sydskrænt ved Vægger, tilhørende gårdejer Martinus Christensen, og han fandt her, at et tykt sort lag gik ind under skrænten, hvorfor han formodede et hus. Nationalmuseet sendte magister Povl Simonsen, som med assistance af hr. Marseen og konservatoren gravede hustomten ud og fandt, at folk i ertebølletid havde gravet sig ind i skrænten og dækket hullet med et halvtag, snarest af græstørv. Med disse iagttagelser skulle man mene, at der må blive fundet flere af denne fjerne tids boliger.

Bortset fra disse store fund, som Nationalmuseet har taget sig af, er året tyndt besat. En svær gryde af ler, fundet i en eng i Skørpingholme, er snarest fra vikingetid, mens en brandplet i Øster Svenstrup i Hanherred er keltisk jernalder, og et ælteværk ved Søgård i Terndrup er fra 1700-årene. Hobro museum erhvervede for nogle år siden en privatsamling fra Himmerland, heriblandt et meget stort lerkar i skår, fundet i Fræer, dette er nu afgivet til Aalborg historiske museum, som skal se at få det sat sammen, så dets art kan konstateres.

Årets mange andre arbejder var de sædvanlige. Inspektøren berejste Skørping, Fræer og Torup sogne

for fredning af oldtidsminderne og tilså arbejdet med restaurering af skadede oldtidsminder fra tyskertiden i Thisted amt, mens konservatoren påbegyndte en gennemgang af samlingerne i det nye hjemstavns-museum i Als. Eleverne på Teknisk Skoles dagskole for bygningshåndværkere fortsatte opmålingerne af gamle huse i Aalborg i samarbejde med museet.

Udefra har vort museum haft besøg af museums-konsulent P. Halkjær Kristensen, som studerer tin-mærker, og professor P. V. Glob, Århus, museums-inspektør Hakon Berg, Rudkøbing, og studenterne Eva Holm og Elisabeth Munksgård fra København, alle for at studere oldsagssamlingen.

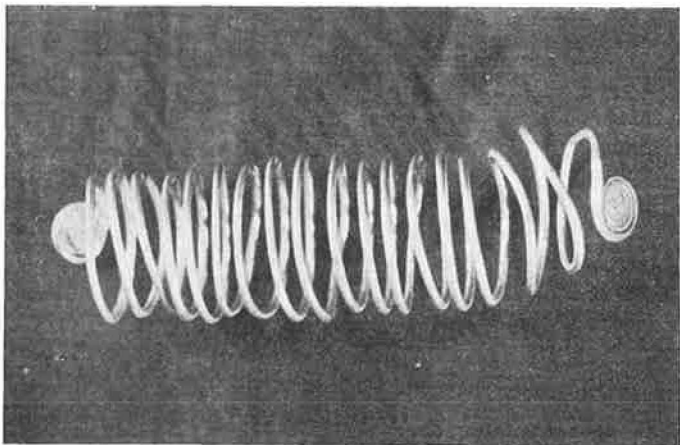
Alt i alt er de største begivenheder i året 1949—50 faldet på den indre front, hvor vort museum nu er bedre rustet til det daglige arbejde end nogensinde før.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM I 1949—50

FOR Vesthimmerlands Museum har det forløbne Aar i arkæologisk Henseende kun givet Middelhøst. Til Gengæld har Folkemindesamlingen faaet en Række gode Nyerhvervelser.

Moserne har med en enkelt Undtagelse helt svigtet i Aar. Til Gengæld er Undtagelsen bemærkelsesværdig. Paa et Kærareal ved Bjørnsholm Aa under Matr. Nr. 2 c af Svenstrupgaarde, Hyllebjerg Sogn, der ejes af Statshusmand Chr. Nøhr, Padkær Mark, blev der under Hjemkørselen af Tørv fundet en Spiralling af Guld, siddende i en af Tørvene. Ringen,

Guldring fra Hyllebjerg.

der vejer 25 g, er som det vil ses af hosføjede Afbildning, dannet af en glat Guldtraad med en Spiraloprulning i hver Ende. En Maaned efter at denne Guldring var kommen for Dagens Lys, fandt den heldige Køber af Tørvene hjemme i sit Tørvehus endnu en Ring, nøjagtig Mage til den første. Ringene, der som Danefæ maatte afleveres til Nationalmuseet, repræsenterede en Guldværdi paa ca. 600 Kr. Senere er kommen Meddelelse om, at der paa samme Sted i Kæret, hvor Ringene er fundne, er fremkommen en Del Knogler og Lerkarskaar, men da Fundet endnu ikke er undersøgt, kan det ikke siges, om det er et Menneskeskelet eller muligvis Dyrekogler, der saa nok repræsenterer en Offerhenlæggelse i Forbindelse med Ringene.

Aarets eneste Mosefund ud over dette stammer fra den uudtømmelige Borremose og bestaar af et Stykke — desværre forrevent — Tøj af den sædvanlige Jernaldertype. Paa Stykket er der Syninger med en grov, tostrenget Snor, og der er visse Omstændigheder, der tyder paa, at Stykket har været en Pose.

Ved en Oprensning af Binderup Aa mellem St. Binderup og Højslev Mølle blev fundet en meget smuk og velbevaret Harpunspids af Ben. Stykket er et typisk Eksempel paa den saakaldte smaatandede Harpun, der hører til i Gudenaakulturen, og da denne i Forvejen kun var svagt repræsenteret i Vesthimmerland, er Stykket derfor dobbelt kærkomment.

Fra den langt hyppigere repræsenterede Ertbøllekultur er fremkommen et Par hidtil ukendte Boplads-er. Den ene, der ligger umiddelbart Øst for Bjørns-holm, er en aaben Boplads med mange Flintredskaber, men uden Skallag. Den anden, der er ulige interessantere, ligger paa det yderste Næs af Knuds-

hoved ved Hvalpsund. I en lille Dalsænkning lige ud til Strandkanten ligger her et betydeligt Kulturlag af Østers og andre Muslinger, dækket af et metertykt Lag Flyvesand. Pladsen venter endnu paa en nærmere Undersøgelse.

Fra den ældste Periode af yngre Stenalder — Dyssetid — er undersøgt en Grav ved Vester Oustrup, Aars Sogn. Foruden nogle spredte Lerkarskaar gav Undersøgelsen kun en enkelt, men karakteristisk Ravperle.

Fra samme Periode hidrører en smuk, ornamenteret Ravperle og en tyndnakket Flintøkse, der er fundne paa Padkær Mark ved Overlade. De stammer sikkert fra en af Ploven ødelagt Grav.

Fra Bronzealderen foreligger to Urnefund, hvoraf det ene, der er gjort ved Grusgravning i Vilsted, er uden særlig Interesse, medens det andet, der er gjort paa Matr. Nr. 2 a i Gatten, er betydeligt interessantere. Det er en saakaldt Ansigtsturne. Ved Ansigtsturner forstaar man Urner, der bærer en mere eller mindre tydelig Antydning af et Menneskeansigt. Typen, der søger sin Oprindelse i Nordtyskland, er ikke særlig talrigt repræsenteret her i Landet, saa ethvert nyt Fund er sikker paa at vække Interesse.

Fra Jernalderen foreligger kun et enkelt Fund, en Grav fra romersk Jernalder (1—300 e. Kr.). Graven, der er beliggende paa Matr. Nr. 4 d af Støttrup, Farsø Sogn, var et meget smukt Eksempel paa denne Periodes Grave, der er sat af store Sten under flad Mark. Den indeholdt fire Lerkar af almindelige Typer.

Fra samme Periode er konstateret en Boplads med 5—6 Hustomter af sædvanlig Jernaldertype. Pladsen er beliggende mellem Nørager og Stenild og

er interessant ved, at Husenes Jordvægge endnu er synlige. Dette er kun set to Gange før, ved Østerbølle og ved Skørbæk. Undersøgelsen af Hustomterne er overdraget Aarhus Museum.

Ansigtsturne fra Gatten.

Af Folkemindesamlingens Nyerhvervelser er den, der rummer flest Problemer, vel nok en hvid Borddug af Silkedamask. I en Bort langs alle fire Sider er indvævet en Række russiske Bogstaver samt Aars-tallet 1793 og det tidligere russiske Rigsvaaben og et Vaabenskjold med en kronet Bjørn. Inskriptionen

har været forelagt Translatør i Russisk, Pastor Svane i Højbjerg ved Rødkjærsbro, der oplyser, at den er skrevet med kirkeslavisk Ortografi og kan oversættes ved: Fyrste- eller Hofserviet Aar 1793. Hvorledes Dugen, der efter Inskriptionen og Vaabenskjoldene at dømme enten stammer fra selve Kejserhoffet eller en af dets Forgreninger, er havnet i Danmark, er indtil videre en uløst Gaade.

En anden fornem Erhvervelse, der vel ikke er saa højt oppe paa Rangstigen som Dugen, men dog i Topklassen, er en komplet, dansk Ministeruniform med trekantet Hat og Pragtkaarde. Uniformen har været baaret af afdøde Indenrigsminister Jensen-Sønderup og er skænket Museet af hans Arvinger.

Til de Ting, det efterhaanden er bleven vanskeligt at opdrive, hører de gamle, originale Udskiftningskort. Forud for enhver Udskiftning af Fællesskabet blev det omhandlede Areal opmaalt af en kongelig Landmaaler, og de enkelte Ejendommens Jordtilliggende afmærket paa et Kort, der opbevaredes hos en af Ejerlavet, i Reglen Matr. Nr. 1. Disse gamle Kort er selvsagt af stor Interesse for Studiet af en Egns Historie, men i Tidens Løb er de fleste gaaet helt til eller foreligger højst som Laser og Pjalter. Det har derfor været Museet en behagelig Overraskelse at modtage et endog særdeles velbevaret Kort over Udskiftningen af Hvorvarp i Ulstrup Sogn. Kortet bærer følgende højtidelige Paaskrift: Concept Carte over Hvorvarp Byes Jorder Beliggende udi Wiborg Stift Aalborg Amt Aars Sleth Herreder Ulstrup Sogn. Opmaalt og udskiftet Aar 1795 og 1796 af Ole Hall Kongl. Bestalter Landmaaler. Det var forøvrigt samme Ole Hall, der i en foderknap Tid anbefalede Hestegødning til Kreaturfoder.

Et andet velkomment Stykke er en haandskrevet Cyprianus fra 1855. Den indeholder Raad og Anvisninger for alt muligt, lige fra Angivelse af en ufejlbarlig Maade at komme i Forbindelse med afdøde Slægtninge og Venner eller at vinde en Kvinde Kærlighed og til sikkert virkende Helbredelsesmetoder for Tandpine og andre legemlige Skrøbeligheder.

Om en anden Side af de gamle Bønders Indstilling over for Livets Foreteelser vidner et gammelt Folkevaaben, der er kommen for Dagens Lys paa et Loft i Elkær i Lovns Sogn. Det bestaar af et gammelt, slidt Leblad, der er rettet ud og sat paa en Stage. Det er sikkert fremstillet som en Velkomsthilsen til de Rendsborg Slaver i 1848, men i sin primitive Barbariskhed leder det Tanken bagom denne Begivenhed tilbage til Middelalderens Mørketid, hvor forpinte Bønder greb til ethvert til Raadighed staaende Forsvarsmiddel mod deres overmægtige Plageaander.

S. Vestergaard Nielsen.

LOKALHISTORISK LITTERATUR

VI vil gerne i vor årbog anmelde eller gøre vore medlemmer opmærksom på de publikationer av historisk art vedrørende Aalborg amt, der er trykt siden sidste årbog udkom. Men en del kommer ikke redaktionen for øje, og vi ber derfor vore interesse-rede medlemmer være os behjælpelig med at gøre denne anmeldelse så fyldig som mulig, blandt andet ved at foranledige, at jeg får tilsendt et exemplar av de forskellige skrifter.

Blandt andet ved hjælp av Det nordjyske Landsbibliotek kan vi oplyse følgende:

Museumsinspektør Peter Riismøller og maleren Carlo Vognsen har i fællesskab med Burmesters bogtrykkeri som nytårshilsen udsendt »Kronjorden i Aalborg«. Den lille fine bog handler om det areal mellem Mølleplads og Nytorv, der i middelalderen var kronens, men senere blev det mest overbebyggede og overbefolkede kvarter i byen. Bogen om kronjorden slutter sig til de forudgående om Peder Barksegade og Nørregade og kan lige så lidt som dens forgængere købes.

Det samme gælder for »En gård ved Østerå«, også av Riismøller og Vognsen. Gården er Aalborg Amtstidendes gård, oprindelig to købmandsgårde ved byens hovedhavn. Undersøgelsen er ført op fra oldtid til i dag, muliggjort ved store udgravninger og ombygninger i 1941, og er vel den gründigste redegørelse for en gårds bygningshistorie, Aalborg endnu har set. Bogen er udsendt som nytårsbog av Amtstidende og er i fornemt udstyr.

Aalborg statistiske kontor har udsendt sin 4. årbog »Aalborg i tekst og tal«. Den indledes med et rids av Aalborgs historie, men giver ellers en rigdom av oplysninger vedrørende byens funktioner og forhold. Et par oplysende kort og et udføreligt sagregister forhøjer dens værdi.

»Løgstør Andels-svineslagteri 1900 — 1950« er titlen på et smukt festskrift, som slagteriet har udsendt i anledning av jubilæet. Festskriftet, der fremtræder i et smukt tryk, udført

i Aalborg Amtstidendes trykkeri, indledes med en interessant oversigt over svineavlens udvikling gennem tiderne og giver i adskillige afsnit virksomhedens historie gennem de forløbne 50 år. Foruden en del gode fotografier og portrætter av de skiftende ledere er det prydet av en række herlige tegninger fra egnen, udført av den kendte tegner Karen Palsgaard, Sejlflo.

»Gå bog. 14 gåture i Aalborgs omegn«, en lille illustreret vejledning for turister og naturelskere, er udarbejdet av Aalborg Stiftstidende.

»Nørresundby. En ung købstad, men en gammel by«, redigeret av N. C. Maigaard og Sv. Fogtmann, er et særtryk av Købstadforeningens tidsskrift 15. dec. 1949.

»Pollonanalytisk Datering af et Moselig fra Bredmose, St. Arden, Himmerland«, av B. Brorson Christensen er en publikation av Danmarks geologiske undersøgelser.

»Stamtavle over den løgstørske slægt Aasted«, udarbejdet av Eigil Aasted og Vagn Aasted.

»Aalborg offentlige Slagtehus og Eksportslagterier 1899 - 1949«, et jubilæumsskrift.

»Fjerritslev-Frederikshavn Jernbane 1899 - 1949. Udgivet i Anledning af Banens 50 Aars Bestaan 1899 - 18. juli - 1949.«

»Justitsraad Møllers Handelshøjskole 1875 - 29. Januar - 1950«, et jubilæumsskrift.

Udstillingen »9 familier viser deres hjem«, udgivet av Landsforeningen Dansk Kunsthåndværk Aalborg afdeling.

Desuden en del kommunale og andre institutioners årsberetninger.

Henrik Møller.

VORT SAMFUNDS SOMMER- STÆVNER

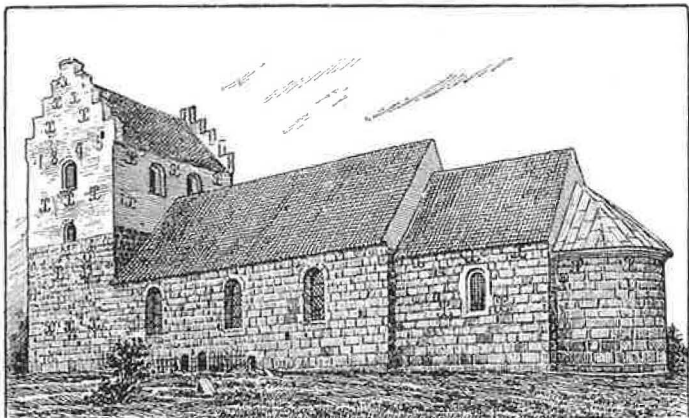
GENERALFORSAMLINGEN

SOM i senere år har vort samfund arrangeret 2 udflugter eller sommerstævner for medlemmerne, og de har som tidligere haft stor tilslutning.

EGNEN OMKRING NIBE

og selve Nibe blev besøgt under den første udfærd, som foretoges lørdag den 10. juni.

I 3 busser og nogle private biler startedes ved halvtø tiden fra banegårdspladsen i Aalborg med Ø. Hornum kirke som første mål. Ca. 150 deltagere samledes i den anselige kirke. Samfundets formand skoleinspektør *Kr. Værnfelt*, Aalborg, bød velkommen, hvorefter sognets tidligere præst pastor *Paulus Kiilerich* fortalte træk av kirkens historie. Den er den største i Hornum her-

Ø. Hornum kirke.

red og en av de ældste, nemlig fra 11. århundredes sidste halvdel, og der er det sjældne ved denne kirke, at også det monumentale brede tårn er fra romansk tid og også oprindeligt opført helt av kvadre, dannende en helhed med langskibet. Det oprindelige bjælkeloft blev i middelalderen erstattet med hvælvinger. Prædikestolen er fra 1604. Ved den store restaurering 1938 fandt man det oprindelige gulv ca. $\frac{1}{2}$ m nede og dybere nede en del skeletter av fornemme begravede fra 1700ne, en mode, som blev forbudt, da luften i kirken blev ildelugtende, når kisterne faldt sammen. For at dæmpe lugten blev gulvet belagt med fyld, som altså nu er fjernet. — Kirken ejer et stort og meget smukt krucifiks fra katolsk tid. — Buus og Kvist er de kendteste slægter, der har boet og bygget i sognet. — Kirkebesøget begyndte og sluttede med salmesang.

Der fortsattes til den tidligere herregård Lundbæk, nuværende Nordjyllands landbrugsskole, hvor selskabet blev budt velkommen av forstander *Hasle Nielsen*, der senere i riddersalen i interessante træk fortalte gårdens historie. Den oprindelige gård lå 2 km længere mod sydvest og hed Korsris. 1568 byggedes det første Lundbæk, men den nuværende hovedbygning er fra 1805. Forstanderen omtalte gårdens dengang vigtigste indtægtskilde, det rige sildefiskeri omkring 1800, men 1825 brød Vesterhavet ind i Limfjorden, og så var det forbi med sildeeventyret.

Så kørtes til Nibe kirke, hvor vi blev budt velkommen av turistforeningens kasserer kæmner *Ivarsen*, der fortalte lidt av Nibes historie. Derefter fortalte provst *Th. Bondesen* træk av kirken historie. Den er opført 1460 i gotisk stil, og byggeformen er karakteristisk derved, at der ikke er noget skel mellem skib og kor. En sjældenhed ejer kirken i det i en buc til sidekapellet ophængte skib, der er en sildekåg. Det er det eneste av sin art i nogen dansk kirke. Der sluttedes med en salme, og så gik vi med kæmner *Ivarsen* som fører på tur i den gamle bydel og så blandt andet den gamle hellige kilde.

Med fællesspisning av medbragt mad sluttede den vellykkede udflugt i Skal plantage.

TUR TIL SYDØST-HIMMERLAND

ALS — VISBORG GÅRD — VISBORG KIRKE.

Heldags udflugten udgik også fra banegårdspladsen i Aalborg og fandt sted søndag den 27. august.

Det blev en skøn sensommersøndag, hvor det karakteristiske Øst-Himmerland, som vi kørte igennem, smilede de ca. 300 deltagere i møde.

I 6 rutebiler og en række private biler kørtes mod øst over

Mov, Egense, Dokkedal og Ø. Hurup til Als, hvor vi samledes i badhotellets sal til frokost og påfølgende

GENERALFORSAMLING

under ledelse av formanden, skoleinspektør *Kr. Værnfelt*, der oplyste, at medlemstallet nu er noget over 1200, men i forhold til amtets ca. 200.000 bør dette højere op, og hertil må alle medlemmerne hjælpe os. Med tak har vi som sædvanlig modtaget kærkomne tilskud fra stat, en del sogne- og byråd og fra nogle penge-institutioner.

Spillemand Jens Frederiksen, Als, med sine 8 sønner. Rebild-dagen 1929.

Lærer V. B. Qvist, Aars, oplæste som kasserer det reviderede regnskab, som vi henviser til sidst i årbogen.

De avgåede styrelsesmedlemmer lærer N. Hald, Nørresundby, skorstensfejermester Thomas Møller, Sulsted, og lærer Henrik Møller, Håls, genvalgtes. Ligeledes genvalgtes revisorerne hospitalsforstander K. K. Nicolaisen, Aalborg, og købmand Fjeldgård, Aalborg.

Det vedtoges at forhøje kassererens løn fra 200 til 400 kr.

ALS BY OG KIRKE.

Med sognepræst *M. Larsen*, Als, som leder besøgte den historisk interessante præstegård, og derefter samledes vi i Als kirke, der ligger højt på skrænten ud til Kattegat. Der indledes med salmesang til orgelspil, og så skildrede pastor *Larsen* egnens geo-

logiske og historiske udvikling gennem tiderne og fortalte om kirken, der blev taget i brug 1309. Med særlig interesse lyttede vi til livet i det gamle bysamfund, og vi hørte det gamle byhorns toner, blæst av Kr. Frederiksen, en søn av den avdøde gamle Jens Frederiksen, der sammen med sine 8 sønner udgjorde det i sin tid berømte Als landsby-orkester, som blandt andet har spillet ved Rebild-festen den 4. juli 1929. — Sidst gennemgik vi det nyoprettede iille hjemstavns-museum ved kirkebakkens fod.

VISBORGGÅRD.

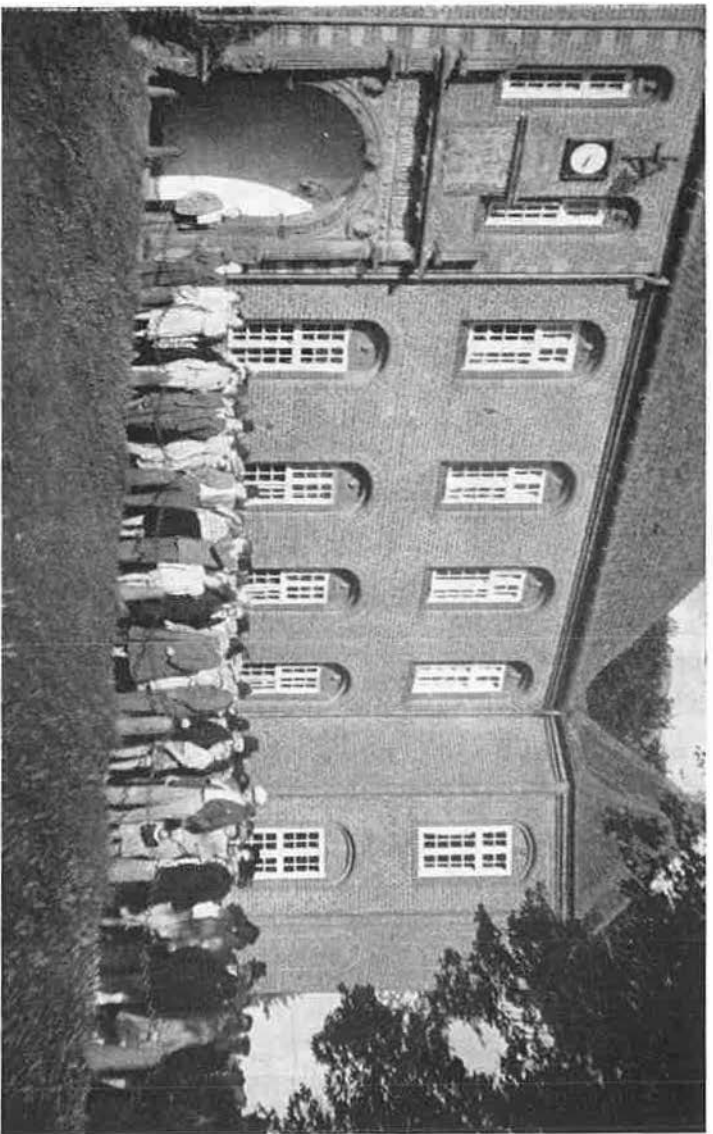
Dagens egentlige mål var besøget på Visborggård, hvortil der var givet vort samfund særlig tilladelse av overlægen ved Viborg sindssygehospital, hvorunder gården nu hører som hjem for uhelbredelige sindssyge, ca. 125.

Under førerskab av lærer *Henrik Møller*, Håls, beså deltagerne i hold den overdådigt udstyrede spisestue indrettet av den sidste ejer av gården grev Daneskjold-Samsø, den store sal med det gamle bjælkeloft og billedet av Claus Seefeld, der i nederste hjørne som baggrund viser, hvorledes gården oprindeligt så ud.

I borggården fortalte lærer *Møller* derefter gårdens historie.

Visborg, som er det oprindelige navn, må udledes av det gammeldanske ord vese, der betyder morads eller sump, altså borgen i sumpen. I middelalderen ejedes gården av Munkslægten, men kom så ved giftermål i den navnkundige slægt Seefelds eje, og det er denne slægts ypperste skud Jacob Seefeld, der, efter at gården ved reformationen var avbrændt av skipper Klemens folk, i 1575—76 opførte den stolte renæssancegård, hvorav hovedbygningen er den nuværende, dog i noget ændret skikkelse. 1730 kommer gården ved auktion i etatsråd Fr. von Arenstorffs eje. Hans søn oberst Andreas av Arenstorff foretar de store nedrivninger og ombygninger, der præger gården i dag. Til ham er knyttet de berømte sagn om hans børns franske guvernante, der blev hans elskerinde, »mamsellen«, som hun kaldtes av egnens befolkning. Næste ejer blir Aalborg-købmanden justitsråd Jacob Kjellerup og derefter 1912 grev Daneskjold-Samsø, der straks lader udføre store restaurationsarbejder. — Endnu er bevaret en enkelt av »hemmelighederne«, datidens W. C., her indbyggede i muren med bevarrede luftventiler, en sjældenhed. Ved salg 1930 til staten sorterer gården nu under sindssygevæsenet. Lærer *Møller* sluttede med sagnet om »mamsellen«, der blev manet ned ved det røde led, nedkørselen til gården.

På vejen til Visborg by passerede vi mindesmærket for den hvide hest, som kong Kristian d. 10. red over grænsen på 1920. Hesten tilhørte Visborggård.

Henrik Møller fortæller om Visborggårds arkitektur.

I VISBORG KIRKE

gennemgik lærer *Møller* kirkens historie. Den tilhørte i lange tider Visborggård, og dens smukke inventar og de restaureringer, der gennem tiderne er foretaget, skyldes ejernes kærlighed til kirken. En sjældenhed er den smukke renaissance-altertavle fra 1600. Nævnes skal også de skønne udskårne herskabsstole og de ligeledes udskårne høje stolegavle i koret. Fra Mariager klosterkirke stammer sikkert de 8 gamle munkestole langs søndre korvæg. Foruden den skønne ligsten er der et malet epitafium over Jacob Seefeld og familie. Under alteret har Seefeld'erne haft deres gravkapel, men dette er 1943 ryddet til fordel for et varmeanlæg, og de 22 kister blev nedgravede på kirkegården. En av kisterne, der gemte skelettet av en ung mand, blev erhvervet av Aalborg museum. Det var nemlig en almindelig klædeskiste eller standkiste, malet og med årstal fra 1700ne. I et mod nord tilbygget kapel står oberst Arenstorffs og hans første hustrus store sandstenskister. Under den store restaurering 1943—44 blev kirkens gulv sænket til det oprindelige niveau, idet den jord, der i sin tid blev påfyldt gulvet for at hæmme den ligstank fra tidligere begravelser i kirkegulvet, blev fjernet.

Medens solen sank i vest kørtes nordpå til restaurationen i Terndruplund, hvor den medbragte mad spistes, og her sluttedes samværet med takketal og sang.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Nærværende årbog er sidste halvdel av 16. bind.

Vor sidste årbog har av museumsinspektør Peter Riismøller fået en smuk anmeldelse i Aalborg Amtstidende.

Vore to udflugter var indholdsrige og vellykkede. Nærmere omtale findes side 333. Den årlige generalforsamling er refereret side 335.

Vi har en del eksemplarer liggende av de første 3 hæfter av »Danmarks Riges Breve«, de historisk vigtige retsbreve fra middelalderen, som vi gerne vil ha solgt. Og idet vi henviser til de billige tilbud på omslaget, gør vi opmærksom på, at tidligere indmeldte abonnenter på retsbrevene kan få det senere udkomne lille skrift »Under vor Haand og Segl« av Franz Blatt for 50 øre. Skriftet gir en meget oplysende forklaring til retsbrevene.

Vore billige tilbud av ældre årbøger findes på omslaget.

Vi ber Dem lægge mærke til, at vi gerne vil købe nogle eksemplarer av de på omslaget nævnte årbøger, der er udsolgt, og vi ber vore medlemmer hjælpe os hermed, da vi efterhånden har en del ønsker om køb av disse årgange.

Vi hér vore medlemmer være opmærksom på indlægget om præmiekonkurrencen vedrørende en historisk artikel om besættelsestiden.

Med glæde og tak har vi fra staten, amtet, pengeinstitutioner, by- og sogneråd modtaget følgende tilskud, siden vi udsendte sidste årbog:

Nørretranders	25 kr.
Aars	20 »
Egholm	10 »
Mov	25 »
Kongeslev-Komdrup	25 »
Hasseris	25 »
Nibe Sparekasse.....	25 »
Aalborg by	300 »
Vadum	25 »

Skibsted	25 kr.
Aalborg Diskontobank	100 »
Landbosparekassen, Aalborg	75 »
Buderup-Gravlev Sparekasse	20 »
Sønderup-Suldrup	10 »
Hals	25 »
Mov	25 »
Aaby-Biersted	10 »
Sulsted-Ajstrup	25 »
Hadsund Sparekasse	15 »
Aalborg Bys og Omegns Sparekasse	100 »
V.-Ø. Hassing	10 »
Skørping	10 »
Aalborg amt	200 »
Egholm	10 »
Nordjysk Bank	75 »
Nibe by	25 »
Svendstrup-Elleshøj	10 »
Staten	500 »
Kongeslev	25 »

Historisk samfunds ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.
 Arkitekt Milther Christensen, Aalborg, næstformand og sekretær.
 Lærer V. B. Qvist, Aars, kasserer.
 Lærer Henrik Møller, Håls, redaktør af årbogen.
 Lærer cand. theol. S. Vestergaard Nielsen, Aars.
 Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.
 Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.
 Lærer N. Hald, Nørresundby.
 Lærer Th. Johansen, Årestrup.
 Gårdejer Chr. Kollerup, Vilsted.
 Sognepræst M. Larsen, Als.

Forretningsudvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, tlf. 9148.
 Milther Christensen, Kornblomstvej 63, tlf. 8085.
 V. B. Qvist, Himmerlandsgade, Aars, tlf. 112.
 Henrik Møller, Håls, Fjellerad, tlf. Fjellerad 60.

Redaktionsudvalget:

Lærer Henrik Møller, Håls, formand.
 Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg.
 Lærer cand. theol. Vestergaard Nielsen, Aars.

Artikler og alt andet vedrørende årbogen bedes sendt til redaktøren lærer Henrik Møller, Håls, Fjellerad.

SAMMENDRAGET REGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1949 TIL 31. MARTS 1950.

UDGIFTER.	Kr.	Øre	INDTÆGTER.	Kr.	Øre
Administration	488	90	Tilskud: Staten.....	500	00
Forsikring	3	00	Amt og kommuner.....	840	00
Aarbogen: Honorarer.....	456	00	Sparekasser og banker.....	435	00
Trykning m. v.	4218	50	Medlemskontingent	4661	00
Udsendelse	903	15	Refunderet porto	841	15
Jubilæumsskrift	698	72	Salg af gamle årbøger m. v.....	180	35
Magasinleje.....	60	00	Særlige medlemsbidrag	49	00
Kontorartikler	153	90	Renter.....	56	61
Møder og lign.	306	96	Indtægt ved billet salg.....	57	65
Fragt.....	5	50	Overskud fra 1948—49.....	2680	93
Kontingent til »Dansk hist. Fællesf.«	89	12			
Overskud at overføre til 1950—51.....	2917	94			
	10301	69		10301	69

Aars, den 14. april 1950.

V. B. Qvist,
kasserer.

Aalborg, den 19. juni 1950.

Th. Fjeldgaard, K. K. Nicolaisen,
revisorer.

NYE MEDLEMMER

- Lærer S. Andersen, Nørresundby.
 Bestyrer C. Andersen, Vadum.
 Gdr. H. Andersen, Vadum.
 Gdr. E. Andersen, Hørby.
 Chauffør E. Andersen, Hals.
 Trafikass. J. Aagaard, Sulsted.
 Fru malerm. Andersen, Aalborg.
 Bagermester H. Smith Andersen, Vilsted.
 Mejerist Aage Andersen, Vodskov.
 Kontorassistent Johs. Baandhagen, Aalborg.
 Gdr. N. Chr. Bager, Langrimmen.
 Forfatter Knuth Becher, Sebbesund.
 Stenhuggermester J. P. Bengtson, Løgstør.
 Pastor S. Bowmann, Sulsted.
 Amtsvejsinspektør V. Bundgaard, Aalborg.
 Dyrslæge C. Brander, Hals.
 Gdr. A. Byrialsen, Nørretranders.
 Lærerinde Frk. Bødker, Vodskov.
 Bogtrykker Bøye, Løgstør.
 Husm. Hans Carlsen, Gandrup.
 Portør A. Christensen, Ulsted.
 Husm. C. H. Christensen, Als, Østjyll.
 Proprietær J. Carstensen, Gistrup.
 Produkthandler M. Christoffersen, Løgstør.
 Rentier C. Engelbrechtsen, Vesterhaldne.
 Vognmand Børge Eriksen, Hov.
 Snedkerm. N. Frost, Als, Østjyll.
 Lærer Max Goltermann, Aars.
 Mejeriejer A. Hansen, Sulsted.
 Gdr. fru D. Hansen, Ø. Hassing.
 Fisker Fr. Hansen, Hov.
 Købmand A. Hansen, Aalborg.
 Pastor Lundbæk Hansen, Skelum.
 stud. jur. O. Hollesen, Århus.
 Jens Hasseris, Nørresundby.
- Centralbestyrer K. Heilgaard, Åbybro.
 Pastor Carl Heinsen, Bælum.
 Pastor Emil Jensen, Vilsted.
 Kartoffelhdl. J. Jensen, Aalborg.
 Læge Anker Jensen, Hals.
 Lærer Aksel Jensen, Ø. Hassing.
 Fabrikant Arth. Jensen, Fjellerad.
 Murerm. Hans Jensen, Vadum.
 Krøejer Nørgaard Jensen, Aså.
 Gdr. Svend Jensen, Tylstrup.
 Lærerinde frk. E. Jensen, Gl. Hasseris.
 Driftsleder V. Bjørnbak Jensen, Aalborg.
 Cigarhdl. L. Jensen, Aalborg.
 Lærer B. Jensen, Mov.
 Jens Jensen, Grindsted.
 Gdr. Chr. Jensen, Vodskov.
 Gdr. Egon Jensen, Oudrup.
 Gdr. Anthon Jeppesen, Grindsted.
 Malerm. S. P. Johansen, Vadum.
 Syerske frk. Anna Jørgensen, Ø. Hassing.
 Gdr. Jens Jørgensen, Vadum.
 Rentier E. Jørgensen, Als, Østj.
 Gdr. Jørg. Jørgensen, Uggerhalne.
 Gdr. Peder Kvist, Oudrup.
 Gdr. Th. Kollerup, Hornbæk.
 Drænmaster Peter Kristensen, Ø. Hassing.
 Gdr. B. Krogh, Lindholm.
 Lærer Johs. Klemmensen, Aalb.
 Gdr. R. Lagersgaard, Hvoruptorp.
 Bygmester M. Lindholt, Ajstrup.
 Lotterikollektrice Frk. Lyngby, Aalborg.
 Fru Karen Lybæk, Als, Østjyll.
 Anlægsgartner P. Lundsgaard, Skalborg.
 Rentier A. Mejlholm, Vadum.
 Damefrisør M. Mikkelsen, Vadum.
 Lærer P. Mikkelsen, Ø. Hurup.

- stud. mag. Georg Mørch, Åbyhøj.
 Revisor A. P. Nielsen, Aalborg.
 Slagtermester N. Nielsen, Aalborg.
 Pastor Krogh Nielsen, Vive.
 Malermester P. Neirup, Vadum.
 Partikulier N. Nicolaj Nielsen,
 Vadum.
 Gartner E. Nielsen, Ø. Hassing.
 Forretningsf. H. Chr. Poulsen Nør,
 Aars.
 Fru M. Nørvang, Aalborg.
 Afdelingslæge E. Gynther Nielsen,
 Vodskov.
 Lærer Jens P. Ovesen, Nørre-
 tranders.
 Lærer O. M. Ovesen, Vadum.
 Gdr. Albert Olesen, Vilsted.
 Snedker Poul O. Poulsen, Vodskov.
 Gdr. Sv. Pinstrup, Arden.
 Cykelhdl. N. C. Pedersen, Vadum.
 Gdr. Sigurd Pinholt, Als, Østjyll.
 Rentier Chr. Pallisgaard, Gandrup.
- Lærerinde Frk. E. Str. Petersen,
 Aalborg.
 Frk. Else Peen, Nørretranders.
 Husejer N. K. Rasmussen, Aalb.
 Gdr. Martinus Sørensen, Ø. Hurup.
 Gdr. Jens Sørensen, Langbrokro.
 Gdr. Ejnar Severinsen, Sulsted.
 Chauffør Lund Sørensen, Hals.
 Murer Sasche, V. Hassing.
 Mejeriejer P. Sauer, Aars.
 Gdr. Lars Sørensen, Grindsted.
 Tømrer Aa. Thomsen, Vadum.
 Fabrikant J. Thomsen, Vadum.
 Lærer Th. Thomsen, Egense.
 Gdr. Svend Tjell, Hvorupgård.
 Viceinspektør J. Thygesen, Nørre-
 tranders.
 Gdr. Jens Vestergaard, Åbybro.
 Skræddermester S. Nielsen Vester,
 V. Hornum.
 Lærerinde frk. B. Winther,
 Aalborg.
-

REGISTER TIL XVI BIND

(49.—50. AARGANG)

- Aagaard, Niels, proprietær, 222.
Aalborg Amtstidendes gård, 331.
Aalborgs omegn, 332.
Aalborg Stiftstidende, 39.
Aarhus Amtstidende, 40.
Abellini, Michael, 241.
Ahlmann, N. P., godsejer, Langholt, 135 f.
Alstrup kirke, 217, 221 f., 231 f., 233 f.
Amalia Sophia, dronning, 269.
Andersen, Ejner, gdr. i Vebstrup, 141 f.
Andersen, Hans, handelsmand i Aalborg, forpagter på Kyø, 124 f.
Andersen, Niels, sognepræst i Gerding-Blendstrup, 266 f.
Anker, Johan, løjtnant, 203.
Arenstorff, Andreas von, oberst, 336, 338.
Arenstorff, Fr. von, etatsråd, 336.
Augustenborg, prinserne af, 66.
- Baadsgaard, P., købmand, 197.
Bach, Jens Sørensen, gårdejer og sparekassedirektør, 127.
Bach, Søren, sognefoged i Oudrup sogn, 127 f.
Backer, H. E., kunsthandler i London, 319.
Baden, Forpagter, Hvanstrup, 103.
Bager, Jens, mestertyv, 129.
Bak, Christen Jensen, gårdmand, 304.
Balslev, R. W., sognepræst, Hammer, 135 f.
- Banner, Erik Eriksen, 105.
Barfod, H. P., redaktør, 177, 182, 184, 202 ff.
Bartholin, Thomas, 238, 240.
Bech, oberst, 109 f.
Beck, Charles, oberstløjtnant, 180.
Benzon, Niels, 242.
Bierring, Karen, 283 f.
Bindsløv, H., læge i Fjellerad, 153.
Birkelse, 243.
Bjørnsholm, 251.
Bjørnsholm marked, 307, 312.
Bluhme, C., stiftamtmand, 46, 57, 62, 64.
Bomode, gård i V. Hassing, 2.
Borup, Jacob, sognefoged i Vindblæs, 130.
Brieger, Walter G., 240.
Brochmand, Bodil, 207 f.
Broholt, konsumtionsforpagter i Nibe, 257 f.
Bronzealderfund, 326.
Brorson, A. W., rektor, 56.
Brorson, M. C., sognepræst i Veggerby-Bislev, 25, 33.
Bruhn, Vilhelm, proprietær, 71 ff.
Brunov, Jacob Hansen, sognepræst ved Budolfi kirke, 124.
Brus, Kr., gårdejer, Sundstrup, 95.
Brændevinsbrænding, 242 f.
Brøgger, C., lærer i Ravnkilde, 33 f.
Bunde, Elise, frue, Hestbæk, 78, 97 f.

- Bunde, I. A., købmand, kaptajn, Hestbæk, 78 f., 98 f.
 Buus Mikkel i Brøttrup, 248 f.
 Byhorn, 336.
 Bystrup, Kristian, 34 f.
- Cadenedus, Jacob, 238.
 Christensen, Jens, træskomager, Ersted, 35.
 Christensen, P., museumsleder, Try, 170 f.
 Charlotte Amalie, dronning, 44.
 Christian den 4., 282 f.
 Christian den 5., 207 f., 268 f.
 Christian den 7., 254, 261.
 Christian den 8., 42 f., 47, 50, 61 f., 65 f.
 Christian den 10., 336.
 Christiansen, lærer, Louns, 73 f., 78, 91.
 Christiansen, Anders, gårdejer, Gedsted Nørgaard, 232.
 Christoffer av Oldenborg, 104.
 Clement, skipper, 104 f.
 Cold, D. H., 241.
 Cyprianus, 245 f., 329.
- Daa, Christence, 268 f.
 Daa, Claus Olufsen, 263 f.
 Daa, Hans Lindenov, 266 f.
 Daa, Oluf, 278.
 Daasborg (Lindenberg), 266 f.
 Dam, kommis, 98.
 Dammergaard, Farsø sogn, 222.
 Daneskjold-Samsø, greve, 336.
 Dansk historisk Fællesf., 330.
 van Deurs, C., 240, 241, 243.
- Elle, Andrine, frk., Hessel, 99, 101.
 Elle, Christence, frue, Hessel, 78, 83, 89.
 Elle, Christine, frk., Hessel, 72 f., 76.
 Elle, H. C., proprietær, Hessel, 71 ff.
 Elle, Jesper Lauritsen, proprietær, Hessel, 233.
 Elle, Margrete, frk., Hessel, 98.
 Erthølle-kultur, 325.
 Eskjær herregaard og mølle i Salling, 93, 94.
- Finke, Jens, 104 f.
 Fliess, oberst, 184.
 Flintminer, 321 f.
 Fogt, Frode, højskoleforstander, 170.
 Fogtmann, Agathe, 58.
 Fogtmann, Frida. f. Dons, 68.
 Fogtmann, Nikolai, biskop, 41 ff.
 Forchhammer, G., professor, 53, 54.
 Foss, Hans Vilhelm, overkommander-sergeant, 107.
 Foss, Harald, maler, 107 f.
 Foss, Matthias, biskop, 206 f., 243.
 Foulum kirke, 217, 220, 222.
 Frederik den 6., 42 f.
 Frederik (den 7.), kronprins, 46, 47, 66.
 Frederik Wilhelm d. 4. af Preussen, 61.
 Frederiksen, Kr., Als, 336.
 Friis, Chresten, købmand i Aalborg, 7 f.
 Færch, Niels Andersen, borger i Nibe, 259.
- Galster, Johan, agent, 138.
 Galster, Grethe, 179, 192, 197 ff.
 Galster, Julius, fabrikant, 199.
 Galster, Harald, købmand, 179, 197.
 Galster, Lorentz, købmand, 179, 180, 197 ff.
 Garboe, Axel, 237 f.
 Gerner, Henrik, biskop i Viborg, 211.
 Gjerding, Claus, 262 f.
 Gjøe, Mogens, 105.
 Glahn, Egede, stiftsprovst, 195.
 Gleerup, Jørgen Jensen, til Seberkloster og Kyø, 125.
 Glud, Søren, biskop i Viborg, 269, 287.
 Goldschmidt, A. M., digter, 50, 203 f.
 Gramann, Johannes Hartmann, 238.
 Grantzau, konservator, 316, 321
 Gravfund, 143 f.
 Griis, Bagge, til Klarupgård og Hjerмесlevgård, 104 f.

- Gudenå-kultur, 325.
 Guldfund, 324 f.
 Guldkjær, Trine, 250.
 Gyldenløve, Christian, greve av Samsø, 268.
 Gyldenstjerne, Anna, 263 f.
 Gyldenstjerne, Knud Henrik, biskop, 265.
 Haaning, Chresten, 249.
 Haaning, Maren, klog Kone, 131, 133, 248 f., 311.
 Hald, gårdejer på Milbak, 180.
 Hald, P. F., stiftsprovst, 48, 53.
 Hansen, styrmand, 252.
 Hansen, Peder, selvejerbonde, 257 f.
 Harmens, Chr., lærer, 305.
 Hatt, Gudmund, professor, 250.
 Hauch, Carsten, digter, 42, 59, 61.
 Hegermann Lindencrone, oberstløjtnant, 67.
 Heiberg, J. L., digter, 61.
 Heilesen, Niels, Staegård, 4 f.
 Helligåndskloster, 108.
 Henniche, Johan, korporal, 2 f.
 Henniche, Karen Johansdatter, 4 f.
 Hessel, hovedgård, 71 ff., 216 ff.
 Hestbæk hede, Alstrup sogn, 222.
 Hillerup, N. F., købmand, proprietær, Aalborg, Børglum-kloster, 218 ff., 224.
 Hjort, Peder, forfatter, 42 f.
 Hoffmann, præst, Ullits, 103.
 Hofman, Peder, 242.
 Holck, baron, stiftamtmand i Aalborg, 258, 260 f.
 Holcka, Anna Elisabeth Christine, 119.
 Holdensen, Kjeld, bøsse-mager, 320.
 Holm, etatsråd, 46.
 Holm, prokurator, Hobro, 232.
 Holst, Christian, sognepræst, 305.
 Homer, 48.
 Horats, 47.
 Hornum, Niels, huleboer, 129.
 Horsens, Jens Nielsen, præst i Bælum, 288 f.
 Hougårds mølle, gård i V. Hasing, 2.
 Hviid, Erik, mølle-ejer i Nibe, 259 f.
 Hübertz, Christian Larsen, borger i Aalborg, 258.
 Høg, Just, til Gjorslev, 267 f.
 Ingemann, B. S., digter, 42, 59.
 Ingerslev, V., 240, 241.
 Illeris mose, Alstrup sogn, 222.
 Ivarsen, kæmner i Nibe, 334.
 Jacobsen, C. I. S., præst, Louns, 73 f., 78, 85 ff.
 Jacobsen, Holcka, pastorinde, Louns, 91.
 Jacobsen, Niels, 240.
 Jammers Minde, 207 f.
 Jansen, herredsfoged, Hobro, 230.
 Jansen, R., biskop, 64.
 Jastrau, Viggo, tegner, 35.
 Jensen, Jens, husmand, 154.
 Jensen, Johs. V., 23 f., 40.
 Jensen, Lauritz, smed i Farstrup, 39.
 Jensen-Sønderup, indenrigsminister, 328.
 Jepsen, L. P., købmand, 197.
 Jensen, Vestergaard, lærer, 321.
 Jernalderfund, 326.
 Jernaldergrave, 156 f., 165.
 Jespersdatter, Anne, 1 f.
 Jespersdatter, Lisbeth, 241.
 Jespersen, Laurits (Laurentius), 237 f.
 Jespersen, Niels, 240 f.
 Johnsen, byfoged i Aalborg, 184.
 Juel, Jens, til Vorgård, 274 f.
 Jættestuer i Ferslev, Sønderholm, Bonderup, Sdr. Kongeslev og Frejlev, 153 f.
 Jørgensen, Emma, frk., Louns, 98.
 Kaalund, C. F., proprietær, løjtnant, Hessel, 217.
 Kiildsen, proprietær, Lerkenfeld, 223.
 Kiildsen, Henrik, proprietær, L. Restrup, 102.
 Kiildsen, Mikkel, proprietær, Ørndrup, 100.
 Kierkegaard, Peter, biskop, 203.

- Kierulf, proprietær, Gunderup-gård, 231.
- Kielerich, Paulus, præst, 333.
- Kjeldsen, Lars, boelsmand i Kongeslev, 154.
- Kjellerup, Jacob, købmand, justits-råd, 336.
- Kjær, Anders Jensen, selvejer-bonde, 257 f.
- Klingbeck, Christoffer, strand-kontrollør i Hobro, 255 f.
- Klit, Jens, i Malle, 247 f.
- Klitgaard, C., 240 f.
- Klitgaard, Laurits, købmand, 197.
- Kollerup, Jens Christensen, gård-mand, 305, 314 f.
- Kollerup, Søren Christensen, lærer, 304 f.
- Kollerup, Kristian, gårdmand, 314.
- Kong Hans' gård, 108.
- Korsris (Lundbæk), 334.
- Krug, von Nidda, major, 181.
- Krørup, N. B., skolebestyrer, 66.
- Kristensen, Evald Tang, folke-mindesamler, 33 f.
- Kristensen, Johs. Evald Tang, overbibliotekar, 24, 39.
- Kronjorden i Aalborg, 331.
- Kyhn, Peder Vilhelm, maler, 108, 119.
- Larsen, fru, Aalborg, 318.
- Larsen, M., sognepræst i Als, 335.
- Larsen, Kristen Kristian (Tordenkalven), 23 f.
- Lauridsen, Chresten, grandefoged, 4 f.
- Lauridsen, Jesper, 237 f.
- Lauritsdatter, Inger, til Staegård, 1 f.
- Laursen, Iver, 246.
- Lehmann, Orla, politiker, 50, 64.
- Leleur, postmester, 158.
- Liisberg, H. C., Bering, slots-foged, 270.
- Lindenberg, 262 f.
- Lindenov, Anne Kathrine, 268.
- Lindenov, Hans, rigsråd og lens-mand til Kalundborg, 267.
- Lindenov, Sophia Amalia, fri-herreinde, 263 ff.
- Lindgård, Niels Lauritsen, Staegård, 3 f.
- Livius, 55.
- Lorenzen, P. Hjort, 65.
- Louns bredning, 95.
- Louns kirke, 72, 76, 217, 221 f., 231 f., 233 ff.
- Lucanus, romersk digter, 195.
- Lundby, landsby i Gunderup sogn, 109.
- Lundbæk ved Nibe, 334.
- Lundgård, Louns sogn, 98 f.
- Lundgaard, Karen, gårdejer-ske, Louns, 98 f.
- Luther, Albert, 59.
- Lütken, forfatter, 59.
- Løgstør andels svineslagteri, 331.
- Madsen, Jens, gmd., 251 f.
- Marchetti, 240.
- Maren Kathrine i Bjørnkær, 245.
- Mariager klosterkirke, 338.
- Marseen, O., fabrikant og amatør-arkæolog, 322.
- Mariane, kronprinsesse, 60, 65, 66.
- Meinig, herredsfoged, 179.
- Mikkelsdatter, Ane, 305, 313.
- Mikkelsdatter, Else Marie, 314.
- Michelsen, rentemester, 278.
- Michelsen, Johs., ORS, 186.
- Michelsen, Nancy, 186, 193.
- Michelsen, Nic., overlærer, 186.
- Møgenstrup, landsby, Grinderslev sogn i Salling, 94.
- Molinetti, Antonio, 238.
- Monrad, politiker, 46.
- Mortensen, Ole, sognefoged i Hasseris, 184.
- Mosefund, 325.
- Moselig, 161 f., 332.
- Moth, Sophia Amalia, 268.
- Moth, Ida Christina, 269.
- Munk, Elisabeth Augusta, 267 f.
- Munk, Kirstine, 283.
- Mygind, H., godsejer i Skelum, 158.
- Mynster, J., biskop, 44.
- Mynster, Joachim, 66.
- Münster, generalmajor, 181, 184.
- Møller, Anders, gårdejer, 199.

- Møller, Eskou, lærer, 307.
 Møller, Henrik, lærer, 169 f., 336, 338.
 Mønsteds gård, 320.
 Mørch, A. M., borgmester, 52.
 Mørch, Bolle, præst, 280 f.
 Mørch, Jens Jensen, kapellan i Blendstrup, 266, 270, 281.
 Mørch, Otto Himmelstrup, præst, 280 f.
- Navnsø marked, 307, 312.
 Nibe kirke, 334.
 Nielsdatter, Karen, 240.
 Nielsen, Chr., til Kinnerup, 138.
 Nielsen, Peter, malermester, 318.
 Nielsen, Laurits, forvalter på Langholt, 1.
 Nielsen, S. Vestergård, lærer i Aars, 36, 270, 278, 314.
 Nielsen, Villads, provst i Udby-neder, 215.
 Nislef, forvalter, Hessel, 218 f.
 Næs (Lindenborg), 264 f.
- Obel, provst, 57.
 Olesen, Poul, gårdejer, Kastrup, 232.
 Olufsen, Oluf, 240.
 Overgård, Kristen, gårdmand, 129.
- Padova, 237 f.
 Paludan-Müller, Jens, præst, 69.
 Parsberg, Holger, til Eskjær, 274 f.
 Pasquati, Giovanni Battista, 241.
 Pentz, Ditlev, stiftamtmand, Aalborg, 225 f., 228 f., 236.
 Pedersen, Bagge, rådmand i Ribe, 124.
 Pedersen, Simon, sognefoged i Vilsted, 126.
 Pedersen, Vogn, til Hæstrupgård, 105 f.
 Pejstrup, Knud, gårdejer, Bonde-rup, 154.
 Petersen, A., lærer i Malle, 250.
- Rantzau, Johan, hærfører, 105.
 Rasmussen, Alexander, sogne-præst, 262.
 Rasmussen, A. H., proprietær, Sejlstrupgård, Høgholt, 218 ff., 224.
 Rée, Bernhard, redaktør, 181, 184.
 Reenberg, Peder Clausen, præst i Aalborg, 279.
 Reenberg, Claus Christian Peder-sen, 279.
 Riismøller, Peter, museumsinspek-tør, 170, 249, 331.
 Rolin, Anton, gårdejer, Hestbæk, 95 f., 98.
 Rommedahl, J. P., prokurator, herredsfoged, Aalborg, Hobro, 218 f., 225 f., 228, 236.
 Rosenkrantz, Sophie, 243.
 Rostrup, Madam, Hessel, 230 f.
 Rostrup, Niels, proprietær, Hessel, 223 f., 234.
 Rothe, W., lektor, 56.
 Rovlund, Rasmus, auditor, 48.
 Rydberg, provisor, Farsø, 98.
 Rævdal, Ferslev hede, 153.
 Røde led, 283 f.
- Samuelsen, Niels Peter, Stenild-vad, Aars, 36.
 Sandberg, A. W., købmand, Viborg, 95.
 Sanden, gård i V. Hassing, 2.
 Schmidt, Aug. F., forfatter, 40, 250.
 Schou, Christen, fhv. proprietær, Viborg, 101.
 Schouw, J. F., politiker, 53, 58.
 Seefeld, Claus, 336.
 Seefeld, Jacob, 336, 338.
 Seerup, Henrik Christensen, sognepræst, 263 f., 282.
 Simonsen, Poul, magister, arkæolog, 322.
 Sibbern, F. C., professor, 58.
 Skeel, Kristen, til Sostrup, 275 f.
 Skeel, Otto, 243.
 Skorstensgård, gård i V. Hassing, 2.
 Skytte, Bertel Andersen, sogne-præst i St. Brøndum, 269 f.
 Slavekrigen, 126 f.
 Soelberg, Anders, købmand, 197.
 Staegård, 1 f.

- Stenalderfund, 326.
 Stemann, statsminister, 45 f., 60.
 Stiernholm, proprietær, Field-
 gård, 223.
 Sundstrup, Landsby, Ulbjerg
 sogn, 95 f.
 Suur, Laurits Lauritsen, rådmand
 i Aalborg, 124.
 Suur, Margrethe Lauritsdatter,
 125.
 Svalegården i Aalborg, 295.
 Svendsen, smed, Hessel, 72, 96.
 Svane, pastor, translætør i russisk,
 328.
 Syndergaard, A., købmand, 197.
 Sørensen, Jens, selvejerbonde, 4 f.
 Sørensen, Jens, i Vejrhøj, 255 f.
 Sørensen, Kristen (Tordenkalven),
 26 f.
 Sørensen, Sejlund, højskolefor-
 stander, 170.
 Tetzlof, frk., Louns, 78, 99.
 Thingbæk kalkgruber, 169.
 Thomsen, Bower, købmand, 322.
 Tode, I. C., digter, 49.
 Tordenkalven, 23 f., 129.
 Udskiftningskort, 328.
 Ulfeld, Corfitz, den yngre, 272 f.
 Ulfeld, Jacob, til Væbnersholm,
 303.
 Ulfeld, Leonora Christina, 207 f.,
 268 f., 301.
 Veggerby, Søren, gårdmand i
 Nr. Tranders, 24, 39.
 Velling, Rasmus, proprietær, 309 f.
 Venneholtz, herredsfoged, major,
 308.
 Viffert, Corfitz, til Næs, 263 f.
 Viffert, Corfitz Tønnesen, 265.
 Villtoft, Peder Johannes, præst i
 Gerding, 299.
 Vinter, Anders, gårdmand, 306.
 Vinther, J. C., provst, Skørping,
 170.
 Visborggård, 336 f.
 Visborg kirke, 338.
 Vogensen, Carlo, maler, 331.
 Værnfeldt, Kr., skoleinspektør,
 170, 320, 333, 335.
 Waage, G. H., direktør, 54, 59.
 Wiirnfeld, N. S., proprietær,
 Hessel, 217.
 Wilster, C., digter, 42, 54.
 Wingaard, Mogens, rektor i
 Aalborg, 212 f.
 Winther, Chr., digter, 60.
 Zacho, Peter Mørch Christian,
 landskabsmaler, 119.
 Ø. Hornum kirke, 333 f.
 Ørsted, A. S., minister, 45, 49, 65.